

ISSN 2617 - 3921

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Збірник наукових праць

ВИПУСК 16

***CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY***

Research Paper Collection

ISSUE 16

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

***СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ***

Збірник наукових праць

ВИПУСК 16

***CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY***

Research Paper Collection

ISSUE 16

Ужгород - 2018 / Uzhhorod - 2018

Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 16. Відп. ред. Фабіан М.П. - Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 2018. - 233 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004** р.

Наукове фахове видання затверджено **Наказом МОН України від 09.03.2016** р. № 241

У 2018 році Міжнародний Центр періодичних видань (International Standard Serial Number, Paris) включив збірник наукових праць "Сучасні дослідження з іноземної філології" до міжнародного реєстру періодичних засобів масової інформації і надав йому числовий код міжнародної ідентифікації ISSN 2617-3921.

У фаховому збірнику наукових праць представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах. Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» 20 вересня 2018 р., протокол № 8.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

доктор філологічних наук, професор М.П. Фабіан

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

П.М. Лизанець, доктор філологічних наук, професор

В.В. Барчан, доктор філологічних наук, професор

А.Г. Гудманян, доктор філологічних наук, професор

А.В. Корольова, доктор філологічних наук, професор

І.В. Козубовська, доктор педагогічних наук, професор

О.М. Гвоздяк, кандидат педагогічних наук, доцент

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент

О.Л. Канюк, кандидат педагогічних наук, доцент

М.М.Рошко, кандидат філологічних наук, доцент

С.Томашікова (Slávka Tomašiková), кандидат філологічних наук, доцент

А.Чеган (Anca Cehan), кандидат філологічних наук, професор

РЕЦЕНЗЕНТИ:

О.Д.Пискач, кандидат філологічних наук, доцент (Ужгородський національний університет)

Л.В.Рогач, кандидат філологічних наук, доцент (Ужгородський національний університет)

Видання індексується **Google Scholar**



MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

Мирослава Фабіан

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”
orcid.org/0000-0002-3351-1275
м. Ужгород, Україна, +38(066)290 69 29,
myroslava.fabian@uzhnu.edu.ua

Miscommunication across cultures: topical issues

Анотація. Стаття торкається актуальних проблем, пов'язаних із різними видами неправильного спілкування, яке за певних умов виникає в процесі або як результат неуспішної міжмовної та міжкультурної комунікації. Значна увага приділяється теоретичним питанням розуміння сутності міжкультурного спілкування, його специфіці, основним факторам виникнення непорозумінь, в основі яких лежать як лінгвальні, так і екстралінгвальні чинники. Предметом розгляду виступають вербальна та невербальна комунікація, де часто виникають неправильні тлумачення слів, їхніх значень, стійких словосполучень, жестів, вимови, міміки, поведінки тощо. Усе це в кінцевому рахунку призводить до неправильного спілкування, яке негативно позначається на повсякденному житті та діяльності людей, їхньому сприйнятті об'єктивної дійсності, вмінні співпрацювати й налагоджувати різного роду контакти як у своєму соціумі, так і в межах інших суспільних об'єднань, середовищ, суспільства в цілому. Наслідками неправильної міжкультурної та міжмовної комунікації можуть бути різного роду суперечки, конфлікти, протистояння, непорозуміння, насильство, воєнні дії, злочини і т.п.

Ключові слова: неправильне спілкування, міжмовна комунікація, міжкультурна комунікація, непорозуміння, лінгвальні та екстралінгвальні чинники, вербальна і невербальна комунікація.

Abstract. The present paper touches upon topical issues connected with miscommunication of different types, which appears due to certain reasons in the process or as a result of unsuccessful cross-language and cross-cultural communication. Much attention is paid to theoretical considerations about the essence of cross-cultural communication, its specificity, main factors of misunderstandings based on lingual and extralingual reasons. The paper also deals with verbal and nonverbal communication where often incorrect word meaning usages as well as improper gesture, mimics and behaviour interpretations occur. Even in languages and cultures which share many features, there are connotations and nuances which may be easily missed or misunderstood. Moreover, we see cultures based on much different foundations and we see languages that differ in all

elements of language design. As a result, there is constant possibility of major miscommunications which negatively influences everyday lives and activities of people, their objective reality perception, ability to co-operate and establish various contacts within social settings, environments and societies. Cultural norms, values and patterns of behaviour may be interpreted very differently among groups of people. Nonverbal communication can be even more difficult to interpret. Furthermore, what is funny to one culture, may be offensive to another one. Something that is funny to both cultures may still cause difficulties if delivered in a formal environment, especially if one culture considers it to be an inappropriate setting. What may be perfectly fine with one group of people, may not be so fine with others who belong to the same group and may have a different opinion due to diversity issues. Not everyone who belongs to a particular group necessarily shares all the attitudes as well as behaviours of that group. Miscommunication across languages and cultures may result in disputes, conflicts, oppositions, misunderstandings, violence, military operations, crimes, etc. Language and culture study in general are the basic methods for overcoming cross-cultural miscommunications and misunderstandings.

Keywords: miscommunication, cross-language communication, cross-cultural communication, misunderstanding, lingual and extralingual factors, verbal and nonverbal communication.

Introduction. As a field of study, communication spans a broad, rich array of subjects, including sociology, psychology, philosophy, political science, linguistics, history, literature, criticism and rhetoric. Although much of the field's subject matter is theoretical in nature, communication studies have proven applicable to business, film, theatre, composition, advertising, education, foreign policy and computer science.

In today's globalized, media-driven world, communication studies have become more relevant and exciting than ever. Web developers seek new, inventive ways to draw Internet users to their websites. Public policy writers debate society's most pressing issues. Through linguistics, computer scientists are developing programming languages that may some day allow humans to interact directly with computers. Students who earn degrees in communication often hold highly influential positions as journalists, editors, university professors, public relations officers, marketing consultants, speech writers, filmmakers, motivational speakers and political campaign managers. To communicate is to shape the world.

Much has been written on communication studies, but less attention has been paid to theoretical issues on miscommunication across cultures though they are relevant and their importance is increasing especially nowadays. Have you ever talked to the friend about a problem only to realize that he/she just doesn't seem to grasp why the issue is so important to you? Have you ever presented an idea to a group and it's met with utter confusion? Or maybe you've been in argument when the other person suddenly accuses you of not listening of what they're saying at all.

What's going on here? The answer is miscommunication. In its some form or another we've all experienced it. The present paper focuses on some topical issues which help understand the essence of communication and miscommunication as well as reveal their specificity, find out factors causing miscommunication and some possible ways of preventing it.

Material and methods. Humans convey information through a variety of methods: speaking, telephones, email, blogs, TV, art, gestures, facial expressions, body language and even social contexts. Communication is the act of giving information for the purpose of creating a shared understanding. It is something that people do every day. Cross-cultural communication involves an understanding of how people from different cultures speak and perceive the world around them. In an organization it deals with understanding of different business customs, beliefs and communication strategies. Language differences, high-context vs. low-context cultures, nonverbal differences, and power distance are major factors that can affect cross-cultural communication. It often happens that even between people of one nationality and speaking the same language, miscommunication may take place. The fact is, even when face to face with another person in a very same room and speaking the same language human communication is incredibly complex.

For decades, researchers have asked what happens when you communicate. One interpretation, called the transmission model, views communication as a message that moves directly from one person to another, similar to someone tossing the ball and walking away. But in reality this simplistic model doesn't account for communication's complexity. The transactional model acknowledges the communication between people as a game of catch: as we communicate our message, we receive feedback from the other party, through the transaction we create meaning together. But from this exchange further complications arise. Fully sharing thoughts and feelings as humans we can't help but send and receive messages through our own subjective lenses. Our perceptual filters continually shift meanings and interpretations. Every person interprets the message he/she receives based on the relationship with the other person and his/her unique understanding of the semantics and connotations of the exact words being used.

Communication is the process by which information is conveyed from one party to another. Language is an essential part of human communication and it is the most widely utilized means of conveying information. However, language can also be a source of communication across culture. Culture can be defined as set of beliefs, values and practices that bind a group of people together. The many elements of culture and language are one of them. Different culture often exhibit different language of communication. For example, people living in America use English to communicate while people in China use Chinese to communicate. When people from this different cultural group meet, language becomes a barrier to effective communication.

Results and discussion. Communicating across cultures is challenging. Each culture has set rules that its members take for granted. Few of us are aware of our

own cultural biases because cultural imprinting is begun at a very early age. And while some of a culture's knowledge, rules, beliefs, values, phobias, and anxieties are taught explicitly, most of the information is absorbed subconsciously. We are all individuals, and no two people belonging to the same culture are guaranteed to respond in exactly the same way. However, generalizations are valid to the extent that they provide clues on what you will most likely encounter when dealing with members of a particular culture.

All international communication is influenced by cultural differences. International managers have to ensure that individual from different cultural backgrounds are able to come together and work as team. However, this goal cannot be realized if these individuals cannot communicate effectively. The first step to minimizing communication problems that are brought about by language is to encourage individual to learn each other language. This will help to break the language barrier and ensure that employees can understand each other whenever they communicate. Learning language only solves the encoding beat of communication. In order to promote effective communication there is a need to ensure that the receiver of information can interpret the information in the way that the sender intended. This cannot be possible if the communicating parties have different ways of interpreting information. International managers can promote effective communication by encouraging intercultural understanding. Individuals with the organization should understand the cultural differences that exist among them. They should learn the value and practices held by other cultures. This would promote cultural tolerance within the group.

Intercultural understanding will also promote considerate way of communication. Before saying something an individual will consider how the receiver will interpret the information. International managers can also promote cross- cultural communication by eliminating stereotypes. Stereotypes are generalized assumptions concerning a certain culture. In most cases these assumptions are usually not accurate or do not apply to all members of cultural group in question. However, these stereotypes usually affect people's perception and cloud their judgment of individuals from other culture. Stereotypes can become a major source of miscommunication across culture. It can also lead to conflicts among members from different cultures.

Even the choice of communication medium can have cultural overtones. The determining factor may not be the degree of industrialization, but rather whether the country falls into a high-context or low-context culture. High-context cultures (Mediterranean, Slav, Central European, Latin American, African, Arab, Asian, American-Indian) leave much of the message unspecified, to be understood through context, nonverbal cues, and between-the-lines interpretation of what is actually said. By contrast, low-context cultures (most Germanic and English-speaking countries) expect messages to be explicit and specific. When it comes to communication, what is proper and correct in one culture, may be ineffective or even offensive in another. In reality, no culture is right or wrong, better or worse - just

different. In today's global business community, there is no single best approach to communicating with one another. The key to cross-cultural success is to develop understanding of, and a deep respect for, the differences.

All communication is cultural. We do not always communicate the same way from day to day, since factors like context, individual personality, and mood interact with the variety of cultural influences which predetermine our choices. Communication is interactive, so an important influence on its effectiveness is our relationship with others. Do they hear and understand what we are trying to say? Are they listening well? Are we listening well in response? Do their responses show that they understand the words and the meanings behind the words we have chosen? Is the mood positive and receptive? Is there trust between them and us? Are there differences that relate to ineffective communication, divergent goals or interests, or fundamentally different ways of seeing the world? The answers to these questions will give us some clues about the effectiveness of our communication and the ease with which we may be able to move through conflict.

The challenge is that even with all the good will in the world, miscommunication is likely to happen, especially when there are significant cultural differences between communicators. Miscommunication may lead to conflict, or aggravate conflict that already exists. We make - whether it is clear to us or not - quite different meaning of the world, our places in it, and our relationships with others.

Time is one of the most central differences that separate cultures and cultural ways of doing things. In the West, time tends to be seen as quantitative, measured in units that reflect the march of progress. It is logical, sequential, and present-focused, moving with incremental certainty toward a future. T. Novinger calls the United States a "chronocracy," in which there is such reverence for efficiency and the success of economic endeavors that the expression "time is money" is frequently heard [1, p.84]. This monochronic approach to time favors linear structure and focuses on one event or interaction at a time. In the East, time feels like it has unlimited continuity, an unraveling rather than a strict boundary. Birth and death are not such absolute ends since the universe continues and humans, though changing form, continue as part of it.

People may attend to many things happening at once in polychronous approach to time. This may mean many conversations in a moment (such as a meeting in which people speak simultaneously, "talking over" each other as they discuss their subjects), or many times and people during one process (such as a ceremony in which those family members who have died are felt to be present as well as those yet to be born into the family).

Another important variable affecting communication across cultures is fate and personal responsibility. This refers to the degree to which we feel ourselves the masters of our lives, versus the degree to which we see ourselves as subject to things outside our control. Another way to look at this is to ask how much we see ourselves able to change and maneuver, to choose the course of our lives and relationships.

Face includes ideas of status, power, courtesy, insider and outsider relations, humor, and respect. In many cultures, maintaining face is of great importance, though ideas of how to do this vary. The starting points of individualism and communitarianism are closely related to face. If I see myself as a self-determining individual, then face has to do with preserving my image with others and myself. I can and should exert control in situations to achieve this goal. I may be comfortable in a mediation where the other party and I meet face to face and frankly discuss our differences.

If I see my primary identification as a group member, then considerations about face involve my group. Direct confrontation or problem-solving with others may reflect poorly on my group, or disturb overall community harmony. I may prefer to avoid criticism of others, even when the disappointment I have concealed may come out in other, more damaging ways later. When there is conflict that cannot be avoided, I may prefer a third party who acts as a shuttle between me and the other people involved in the conflict. Since no direct confrontation takes place, face is preserved and potential damage to the relationships or networks of relationships is minimized.

Nonverbal communication is hugely important in any interaction with others; its importance is multiplied across cultures. This is because we tend to look for nonverbal cues when verbal messages are unclear or ambiguous, as they are more likely to be across cultures (especially when different languages are used). Since nonverbal behavior arises from our cultural common sense — our ideas about what is appropriate, normal, and effective as communication in relationships - we use different systems of understanding gestures, posture, silence, spacial relations, emotional expression, touch, physical appearance, and other nonverbal cues. Cultures also attribute different degrees of importance to verbal and nonverbal behaviour. For instance, in the U.S. eye contact is a good thing and is seen as a reflection of honesty and straightforwardness. However, in some Asian and Middle Eastern cultures, prolonged eye contact can be seen as rude or aggressive in many situations. Women may need to avoid it altogether because lingering eye contact can be viewed as a sign of sexual interest.

Low-context cultures like the United States and Canada tend to give relatively less emphasis to nonverbal communication. This does not mean that nonverbal communication does not happen, or that it is unimportant, but that people in these settings tend to place less importance on it than on the literal meanings of words themselves. In high-context settings such as Japan or Colombia, understanding the nonverbal components of communication is relatively more important to receiving the intended meaning of the communication as a whole.

Some elements of nonverbal communication are consistent across cultures. For example, research has shown that the emotions of enjoyment, anger, fear, sadness, disgust, and surprise are expressed in similar ways by people around the world [2, p. 59-60]. Differences surface with respect to which emotions are acceptable to display in various cultural settings, and by whom. For instance, it may be more social acceptable in some settings in the United States for women to show

fear, but not anger, and for men to display anger, but not fear [3]. At the same time, interpretation of facial expressions across cultures is difficult. In China and Japan, for example, a facial expression that would be recognized around the world as conveying happiness may actually express anger or mask sadness, both of which are unacceptable to show overtly [4].

These differences of interpretation may lead to conflict, tension, misunderstandings and the like. Even though some facial expressions may be similar across cultures, their interpretations remain culture - specific. It is important to understand something about cultural starting-points and values in order to interpret emotions expressed in cross-cultural interactions. For example, line-waiting behaviour and behaviour in group settings like grocery stores or government offices is culturally-influenced. The English and U.S. Americans are serious about standing in lines, in accordance with their beliefs in democracy and the principle of "first come, first served". For the people of other nationalities it is difficult to adjust to a system of waiting in line, when their home context permitted one member of a family to save spots for several others. These examples of differences related to nonverbal communication are only the tip of the iceberg.

Conclusions. Careful observation, ongoing study from a variety of sources, and cultivating relationships across cultures will all help develop the cultural fluency to work effectively with verbal and nonverbal communication differences. Luckily, there are some simple practices that can help us all navigate our daily interactions for better communication:

- 1) First of all, we should recognize that passive hearing and active listening are not the same. Engage actively with verbal and non-verbal feedback of others.
- 2) Listen with your eyes and ears, because communication is more than just words.
- 3) Take time to understand as you try to be understood. In a rush to express ourselves it's easy to forget that a communication is a two way path. Be open to what the other person might say.
- 4) Be aware of your personal perceptual filters. Elements of your experience, including your cultural community and family influence how you see the world. Say this is how I see the problem, but how do you see it. Don't assume that your perception is the objective truth. That will help you toward sharing a dialogue with others, to reach a common understanding together.
- 5) An effective communication strategy begins with the understanding that both sender and the receiver of the message are from different cultures and backgrounds. Of course, this introduces a certain amount of uncertainty, making communications even more complex.
- 6) Without getting into cultures and sub-cultures, it is perhaps most essential for people to realize that a basic understanding of cultural diversity is the key to successful cross-language and cross-cultural communication.

Without necessarily studying individual cultures and languages in detail, we need to learn how to better communicate and avoid miscommunication with individuals and groups whose first language, or language of choice, as well as corresponding culture do not match our own.

- 7) All-round complex studies and training are needed not only to maximize accurate communication but also to minimize the miscommunication that inevitably occurs in new situations.
- 8) Different countries or cultures have different lifestyle practices, due to their levels of development. This may cause confusion and misunderstanding, or even conflict.
- 9) People will not automatically discuss their differences in cultural practice, but they might become visible due to misunderstandings or conflicts regarding particular matters such as not accepting food, due to a cultural dietary practice. Therefore, it is important for you not just to focus on the issue itself but to investigate the root cause of these misunderstandings or conflicts.
- 10) Though cross-cultural misunderstandings and conflicts frequently happen because of differences existing between people in nearly all spheres of their everyday lives, recognition, acknowledgement and respect for these differences are important when you are working cross-culturally.

REFERENCES

1. Novinger, T. *Intercultural Communication: A Practical Guide*. Austin, 2001.
2. Okun, B.F., Fried, J., Okun, M. L. *Understanding Diversity. A Learning- as- practice Primer*. Pacific Grove, 1999.
3. Wardhaugh, R. *An Introduction to Sociolinguistics*. USA: Blackwell Publishing, 2005.
4. Rosenberg, Sarah. «Face». Beyond Intractability. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. February 2004. <http://www.beyondintractability.org/essay/face>. 18.06.2018.

Ольга Алієва
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна, +38(067) 256 23 85,
olhabox@gmail.com

Функційні аспекти реалізації потенціалу семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва

Анотація. У статті досліджено функційні та структурні особливості семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва. Семантичний інваріант розглянуто як лінгвістичний і когнітивний феномен. Виявлено, що семантичний інваріант терміна мистецтва має складну ієрархічну структуру. Семантична єдність цієї структури є джерелом, потенціалом розвитку полісемічного терміна. Реалізація семантичного потенціалу інваріанта зумовлює особливості функціонування терміна в різних видах фахового дискурсу.

Ключові слова: семантична структура, смисл, семантичний компонент, конотація, експліцитна (імпліцитна) диференційна ознака, термінологічна система.

Abstract. The article sets out to explore English art term semantic invariant and the processes within term structure, which create a polysemic word and ensure unity of various senses within one fixed morphological form. As various conducted practical research indicates, terminological sense emergence and functioning are hard to be explained (and what's more, to predict further development) without detailed analysis of semantic structure in its unity. While carrying out such analysis, it is necessary to take into account the phenomenon of semantic invariant. It makes possible to explain not only semantic structure complexity and sense interconnection character but also to predict further development of the semantic structure. Furthermore, we have analyzed the way invariant influences term functioning in terminological semantic domain. The research conducted has revealed the fact that the semantic invariant of an art term has a complex hierarchical structure, which comprises both explicit and implicit distinctive semantic components. This hierarchical structure is of a number of semantic levels. Moreover, it's significant that the influence of not only the semantic components themselves but also the whole invariant model, regarded as united semantic complex, is realized. Semantic invariant is the moving force that influences the word development. Therefore, it seems impossible to investigate any terminological system, art terminology in particular, without attempts to analyze and to model semantic invariant structure and its impact on word functioning and development.

Keywords: semantic structure, sense, semantic component, connotation, explicit (implicit) distinctive semantic feature, terminological system.

Вступ. Вивчення процесів формування та розвитку будь-якої термінологічної системи вимагає детального аналізу внутрішньої структури її складових. Дослідження поняття семантичного інваріанта є одним із суттєвих питань сучасної теоретичної лінгвістики та структурно-системних лінгвістичних і когнітивних концепцій. Актуальність дослідження визначається спрямованістю сучасних наукових студій на вивчення глибинних семантичних процесів розвитку мови, зокрема у таких складних та розвинутих терміносистемах, якою є система термінів мистецтва.

Питання вивчення семантичної структури та проблем термінологічного розвитку поєднують різні наукові напрями і підходи. Дослідженнями семантичної структури та глибинних інваріантних процесів у її складі з точки зору когнітивних концептуальних моделей займаються Р.В. Лангакер, А.Вежбицька та ін., віддаючи перевагу вивченню ментальних основ семантичних процесів, а також опису та поясненню їх внутрішньої когнітивної структури та динаміки [25; 22]. Дослідження багаторівневої структури слова та інваріанта, теорія символу О.Ф. Лосєва, С.М. Булгакова, П.О. Флоренського є окремим, одночасно семантико-когнітивним і філософським явищем, актуальність і новизна якого зростає у світлі сучасних лінгво-когнітивних студій [4; 1; 20]. Питання внутрішньої структури терміносистем, і зокрема, термінології мистецтва, на протязі останніх десятиріч вивчаються В. Л. Іващенко, М. О. Вакулєнко, Л.В.Туровською, А. Кондамін, Ж. Діді-Юберман, Х. Ж. МакВінні, М. Лорєнц та ін. [3; 2; 5; 15; 18; 29; 26].

Мета дослідження – виокремлення семантичних інваріантів на прикладі термінів мистецтва, вивчення впливу семантичного інваріанта на розвиток смислової структури полісемічного терміна, на загальні процеси термінотворення і функціонування терміна у різних видах англomовного дискурсу.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували англійські терміни мистецтва, відібрані із лексикографічних джерел та англomовної фахової літератури з мистецтва і мистецтвознавства, художньої, публіцистичної літератури. Методологічна основа дослідження ґрунтується на синтезі методів, зокрема: методи диференційного, компонентного, дистрибутивного аналізу, аналізу лексикографічних дефініцій, контекстуальний аналіз, також використано когнітивні підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо дослідження функційних аспектів реалізації потенціалу семантичних інваріантів на прикладі термінів мистецтва – квазісинонімів *belvedere* і *gazebo*. У терміні *belvedere* семантичний інваріант у своїй ієрархічній структурі передбачає породження інтегральною (категоріальною) семантичною ознакою

(«споруда») низки семантичних ознак, які перебувають між собою у системі родо-видових та категоріально-семантичних відносин. Семантичні ознаки, визначені за допомогою комплексного семантичного аналізу дискурсивного функціонування терміна мистецтва *belvedere*, контекстуальних особливостей, системи семантичних опозицій, екстралінгвальних даних та комплексу теоретичних підходів: система семантичних ознак – «мета» – «огляд навколишньої місцевості, мальовничих краєвидів» (реалізацію визначених систем семантичних ознак спостерігаємо у різних видах дискурсу, наведемо один із прикладів – «*Daisies and grass pave the nave. A Baroque chapel dedicated to St. Anthony of Padua, beautifully maintained, turns its altar to the sky. From the north and northwest sides of the **belvedere** behind the church, you can see the French border and trace the distant roads scoring the mountains, many of them ancient salt routes linking the seaboard to Turin, former capital of the kingdom of Savoy.*» [19, с. 28]); семантичні ознаки – «тип споруди» – «переважно альтанка, башта»; семантичні ознаки – «розташування» – «узвишшя» («*A small elevator rises to a **belvedere** overlooking the various rooflines and canopies that evoke one of Wright's Midwestern prairie houses.*» [37, с. 167]); семантичні ознаки – «форма» – «переважно заокруглена, купол»; семантичні ознаки «художньо-архітектурні особливості» – «наявність великих відкритих площин, галерей і т. п. (часто застелених) у архітектурному рішенні споруди».

Водночас, образна частина інваріанта визначає і систему конотативних семантичних ознак, частина яких є експліцитними – «краса, прекрасний краєвид» (від італійського *bel + vedere* [28; 31; 14], термін виник в Італії, так, у Римі, в колишній резиденції римських пап – Латеранському палаці, на віллі Медічі, використовувався такий тип споруд). Цей компонент у структурі інваріанта вирізняється семантичною концептуальною складністю. Імплицитні конотативні семантичні ознаки виявляється можливим виокремити завдяки їх впливу на функціонування терміна та породження семантичним інваріантом нових, в тому числі і термінологічних, смислів – наприклад, власних назв у структурі смислів терміна *belvedere*, які позначають шедеври палацово-паркового мистецтва, розташовані у виняткових за ландшафтом і краєвидом місцевостях. Прикладами такого нового термінологічного смислу можуть бути: *Belvedere Courtyard (Cortile del Belvedere)*, *Belvedere Palace, Villa Belvedere* (Vatican, Rome); *Belvedere, Belvedere Palace, Upper Belvedere, Lower Belvedere* (Vienna); *Belvedere on the Pfingstberg* (Potsdam). Експліцитні та імплицитні диференційні семантичні компоненти у складі єдиного інваріанта виявляються і в цих нових термінологічних смислах, що підтверджується реалізацією інваріанта у дискурсі – «*Belvedere – the beautiful view – is exactly what you get when you look out at Potsdam's palaces from the **Belvedere on the Pfingstberg**. A view of lakes and forests, of palaces and parks, of all of «Prussian Arcadia» in its consummate beauty.*» [9]; власна назва *Schloss Belvedere* («*Built from 1724 to 1732, the **Belvedere** is one of the most picturesque summer palaces in Thuringia*» [33]; «*In 1724, Johann August Richter and Gottfried Heinrich Krohne*

designed the **Schloss and Park Belvedere** as a pleasure house and summer residence for Duke Ernst August of Saxe-Weimar. In the gardens, updated in the English landscape style in 1811, elegant pavilions flank the chateau's entrance. The plaster-relief interior houses 18th-century porcelain, faïence, paintings, and furniture belonging to the art collections of Weimar.» [32]); термінологічний смисл – власна назва *Belvedere House and Gardens* (Ireland) («**Belvedere House** boasts a magnificent 160 acre lakeside estate & 18th Century Georgian Villa & Victorian Walled Garden... At **Belvedere**, you can enjoy stunning views incorporating some of Ireland's most famous Romantic follies...» [7]; віденський *Belvedere* – «The two magnificent palaces on the **Belvedere** grounds lie in the middle of a splendid park.» [10]).

До того ж, вищезазначене дозволяє підтвердити висновок про особливе, домінуюче положення експліцитної семантичної ознаки «краса», яка, у свою чергу, є і багатокомпонентним семантично насиченим концептом у складі інваріанта терміна *belvedere*. Так, виокремлюємо імпліцитні конотативні ознаки – «велич, помпезність», «розкіш» («The **Belvedere palace (Schloss Belvedere)** is actually an ensemble of various buildings and gardens in central Vienna... Unanimously considered one of Vienna's architectural jewels, it is quite evident that the building complex was designed with the Palace of Versailles in mind, yet incorporating those elements which make Austrian baroque architecture so distinctive.» [27]), диференційну семантичну ознаку «прихований символізм» («In visible range... the nicchione was desined by Bramante in the form of a small hemicycle theatre with projecting steps set within the grounds of the «giardino segreto» on the upper terrace of the **Cortile del Belvedere**. The nicchione was probably intended to be used as a place where court humanists, theologians and poets could assemble to deliberate philosophical issues under the guardianship of the Pope... » [35, с. 37]), семантичну ознаку «складність та композиційна насиченість художнього архітектурного рішення (об'єднання палацової архітектури і садово-паркового ансамблю в єдиний комплекс, який позначається терміном *Belvedere*)» («Conceived as a single enclosed space, the long **Belvedere** court connected the Vatican Palace with the **Villa Belvedere** in a series of terraces ... The whole visual scenography culminated in the semicircular exedra at the **Villa Belvedere** end of the court.» [16]).

Окрім того, виникає складний багаторівневий зв'язок між цими семантичними диференційними ознаками, який реалізується і образно, і дискурсивно – «...some interesting issues with regard to the relationship between the two axes...: the horizontal – longitudinal – space of the **Cortile del Belvedere** and vertical – hierarchical – structure of the new St. Peter's Basilica.... Located at the «summit» of Monte S. Egidio, the nicchione could be interpreted as the «Arcadian» counterpart to the «paradisical» cathedra of St. Peter's Basilica... synonymous with the mons Vaticanus...» [35, с. 37].

У системі семантичних ознак інваріанта можемо спостерігати часткову нейтралізацію певних семантичних компонентів – наприклад, диференційної

семантичної ознаки «переважно заокруглена форма, купол» у певних вживаннях терміна *belvedere* у дискурсі: «*The Belvédère du Rayon Vert , ... designed in the art deco style by the Perpignan architect, Léon Baille, ... has the overall appearance of a ship.*» [23], «*The architect of Belvédère du Rayon Vert was Léon Baille, of whose oeuvre we know little beyond this striking little period masterpiece formally inspired in contemporary naval architecture and wedged into a tiny plot between the railway and the sea.*» [36], стосовно іншого денотата – *Belvedere Hotel* (Baltimore, Maryland, United States) – «*In the twilight, from a distance, it still looks beautiful. With his fortress-like exterior, silverish-gray and augmented with pink terra cotta brick... The Belvedere... looked like a castle then...*» [34].

Семантичні ознаки «споруда», «тип споруди» – «переважно альтанка, башта» – також виявляють тенденцію до нейтралізації у процесі позначення певних денотатів. Так, термін *belvedere* позначає і фізичне нерукотворне явище – морську лагуну (*Belvedere Lagoon*) – «*The highly desirable Belvedere Lagoon, tucked between the Tiburon Peninsula and Belvedere Island... covers approximately 66 acres ...*» [8], «*This is where I swam today. The Belvedere Lagoon. I had heard rumors, talk, whispers of such a place.*» [30]; також парк (*Belvedere Park*) – «*Belvedere Park has been the recreational heart of East Los Angeles for over seventy years.*» [11]; і природний льодовик (*Belvedere Glacier*) – «*... the Belvedere Glacier that belongs to the Monte Rosa east face (Italian Western Alps) and since 1868 has been being interested by superglacial lakes outbursts, ice avalanches and surge-type movements...*» [12, с. 89]. Метафоричні процеси, які спостерігаємо, свідчать про збереження образної структурної складової семантичного інваріанта, що, у свою чергу, дає підстави для різноаспектного погляду на процеси нейтралізації певних семантичних ознак, та на семантичні рівні у структурі інваріанта, які зумовлюють його функціонування у різних термінологічних смислах.

Особливості впливу структури семантичних інваріантів на виникнення і функціонування термінів виявляються і у дослідженні синонімічних термінів. Так, у терміна *gazebo*, який зафіксований як синонім до терміна *belvedere* [28; 31; 14], визначаємо у складі семантичного інваріанта семантичні ознаки «мета» – «огляд навколишньої місцевості, мальовничих краєвидів»; «тип споруди» – «переважно альтанка, башта»; «форма» – «переважно заокруглена, купол». Наявність цих спільних семантичних компонентів у складі інваріантів обох термінів – *belvedere* і *gazebo* – створює та зумовлює їх синонімічність, і одночасно семантичні інваріанти цих термінів виявляють і системи ознак, які різняться між собою за складом та інтенсивністю. Так, у семантичній ознаці «тип споруди» семантичні рамки звужуються до «альтанки (садового павільйону), рідко – невеликої альтанки на даху» («*...the oasis, which has a paver-floor patio, a cabana-style gazebo and a sun shade.*» [38]), а також акцентується семантичний компонент «невеликий, камерний розмір споруди» («*... little gazebo ... became nothing more than a flaming banner that*

blew back and forth on the shoreline, licking the sides of his cheesy sailboat.» [13]), значною мірою нівелюється семантичний компонент «узвишшя», і звужуються рамки в межах семантичної ознаки «художньо-архітектурні особливості» – у напрямку акценту на відкритих (незаскленних) площинах будівлі («...*the terraces sprouting rare and indigenous plants, as well as a greenhouse, gazebo, amphitheater, outdoor living area and assorted architectural detritus collected far and wide.»* [6, с. D01]).

Принципова різниця виявляється у складі експліцитних семантичних ознак, дійти цього висновку можливо, використовуючи під час аналізу синтез діахронного і синхронного підходів. Так, конотативні, експресивно насичені семантичні ознаки терміна *gazebo* – «*gaze*» («*випріцатися*») і підкреслено іронічний семантичний компонент, який підсилює інтенсивність попередньої ознаки, і знаходить свій вираз у додаванні до англійського кореня латинського закінчення *-ebo*: поєднання цих ознак створює семантичний контраст у порівнянні з експліцитними ознаками інваріанта терміна *belvedere*. Зазначене неминуче спричиняє виникнення семантичних відмінностей у складі ознак «*мета*» – «*огляд навколишньої місцевості, мальовничих краєвидів*» і «*краса, прекрасний краєвид*» (та особливої ролі семантичної ознаки-концепту «*краса*») – у складі конотативних семантичних ознак інваріанта терміна з'являються обмежувальні, конкретизуючі компоненти («*entertainment*» (*розвага, забава*), «*relaxation*» (*розслаблення, релаксація*)) – «... *the boys were sheltering from the heat in a gazebo about a hundred metres away.»* [21], «...*or that all she had to do was set up the picnic she and her sister were catering in the gazebo.»* [17], «...*she'd have quietly but firmly directed Meg back to the gazebo to merely enjoy what even she had called «Meg's garden.»*» [24].

Вищезазначені семантичні процеси і різниця у структурі семантичних інваріантів обох термінів зумовлюють і відмінності їх лексемної структури та функціонування у різних видах дискурсу.

Висновки з дослідження. Аналіз феномена семантичного інваріанта дає можливість розширити розуміння глибинних механізмів багатьох лінгвістичних явищ та їх різнорівневого зв'язку із проявами та логікою формування і розвитку глобальних когнітивних процесів. Результати вивчення структури та функціонування інваріанта можуть бути використані в різних напрямках – для аналізу принципів формування різних термінологічних груп та концептів в межах однієї терміносистеми, взаємозв'язків між ними, семантичних змін, які спричиняють перехід терміна у інші групи чи термінологічні поля, а також для дослідження особливостей функціонування термінів у різних видах термінологічного дискурсу та системи зв'язків із загальнонавживаною лексикою. Перспективу майбутніх наукових пошуків вбачаємо в подальшому дослідженні різних аспектів реалізації феномена семантичного інваріанта та принципів формування його структури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков С.Н. *Философия имени*. Париж, 1953. 279 с.
2. Вакуленко М.О. *Методологічні засади вивчення наукової термінології. Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(2). С. 16–21.
3. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. Мовознавство. 2013. Вип 1. С. 51–58.
4. Лосев А. Ф. *Сочинения: в 9 т. Т.1. Мысль*, 1993. 959 с.
5. Туровська Л. В. Ще раз про емоційність терміна. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. Політехніка». «Проблеми української термінології»*. 2010. С. 82–85.
6. Barnes M. Into a magical garden. *Austin American Statesman*. 2012. Is. 121 206. P. D01. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 10.06.2018)
7. Belvedere House, Gardens & Park. [online]. 2017. Available on the Internet: <http://www.heritageisland.com/attractions/belvedere-house-gardens-park/>
8. Belvedere Lagoon. [online]. 2017. Available on the Internet: <https://www.livinginmarin.com/towns/belvedere-homes-sale-ca/belvedere-lagoon/>
9. Belvedere on the Pfingstberg.[online]. 2016. Available on the Internet: <https://www.visitberlin.de/en/belvedere-pfingstberg>
10. Belvedere Palace. *Your Vienna City Travel Guide*, 2017. URL: https://www.aboutvienna.org/sights/schloss_belvedere (дата звернення: 03.06.2018)
11. Belvedere Park. [online]. 2015. Available on the Internet: <https://www.laconservancy.org/locations/belvedere-park>
12. Borgogno Mondino E., Chiabrando R. Multi-temporal Block Adjustment for Aerial Image Time Series: The Belvedere Glasier Case Study. *The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences*. 2008. Vol. XXXVII. Part B2. P. 89–94.
13. Boucher A. Leon's Fire. *Virginia Quarterly Review*. 2014. Vol. 90. Is. 3. P. 148-157. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 05.06.2018)
14. Collins English Dictionary. New York, 2006. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 01.06.2018).
15. Condamines A. Towards the creation of a CNL adapted to requirements writing by combining writing recommendations and spontaneous regularities : example in a Space Project. *Language Resources and Evaluation*. Berlin, 2016. URL: https://www.researchgate.net/journal/1574020X_Language_Resources_and_Evaluation (дата звернення 01.06.2018)

16. Cortile del Belvedere, Rome. [online]. 2018. Available on the Internet: <https://www.gpsmycity.com/attractions/cortile-del-belvedere>
17. Crawford I. A catered Fourth of July: a mystery with recipes. New York, 2014. 304 p. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 08.06.2018)
18. Didi-Huberman G. The Surviving Image. Phantoms of Time and Time of Phantoms: Aby Warburg's History of Art. University Park, Pennsylvania, 2016. 432 p.
19. Downie D. The Hills are Alive. Touring the Ligurian villages of the Riviera dei Fior. *San Francisco Chronicle*. 2002. Is. 200 203 17. P. 28. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 01.06.2018)
20. Florensky P. Beyond Vision: Essays on the Perception of Art. London, 2002. 320 p.
21. Gamielien Z. Pyrene. *Overland*. 2015. Is. 220. P. 36-44. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 08.06.2018)
22. Goddard C., Wierzbicka A. Words and Meanings: Lexical Semantics Across Domains, Languages, and Cultures. Oxford, 2016. 336 p.
23. Hotel Le Belvédère du Rayon Vert, Cerbere. [online]. 2016. Available on the Internet: <https://www.inspirock.com/france/cerbere/hotel-le-belvedere-du-rayon-vert>
24. Lang M. Bees in the butterfly garden. Carol Stream, 2012. 407 p. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 07.05.2018)
25. Langacker R.W. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. New York, 2008. 584 p.
26. Lorenz M. The Work and Writing of George L. K. Morris: Ph.D. Dissertation. Buffalo, 1980. 283 p.
27. Lusiardi F. Belvedere Museum. [online]. 2016. Available on the Internet: <https://www.inexhibit.com/mymuseum/belvedere-museum-vienna>
28. Macmillan Dictionary. London, 2010. URL: <http://www.macmillandictionary.com>. (дата звернення 03.06.2018).
29. McWhinnie H..J. Clive Bell, the Doctrine of Significant Form and Visual Arts Communication. *Annual History of Art Education Conference*. 2nd College Station, 1989. 18 p.
30. O'Mara K. Belvedere Lagoon. [online]. 2013. Available on the Internet: <https://sunnyrunning.com/2013/07/14/belvedere-lagoon/>
31. Oxford Dictionary of English. Oxford, 2010. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 01.06.2018).

32. Schloss and Park Belvedere, Weimar. [online]. *Inspirock*. 2018. Available on the Internet: <https://www.inspirock.com/germany/weimar/schloss-und-park-belvedere-a89252507>
33. Schloss Belvedere. [online]. 2017. Available on the Internet: <https://www.viamichelin.co.uk/web/Tourist-Attraction/Weimar-99425-Schloss-Belvedere-a54twtpi#>
34. Secrets of the Belvedere. [online]. *Best of Baltimore*. 2003. Available on the Internet: <https://www.baltimoremagazine.com/2003/12/1/secrets-of-the-belvedere>
35. Temple N. *Renovatio urbis: Architecture, Urbanism and Ceremony in the Rome of Julius II. The Classical Tradition in Architecture*. Routledge, 2011. 352 p.
36. The Hôtel le Belvédère. [online]. 2015. Available on the Internet: <https://anglophone-direct.com/hotel-belvedere-cerbere/>
37. Webb M. Consummate Grace. *Town and Country*. 2006. Vol.160. Is. 5312. P. 167. URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 03.06.2018)
38. What to see on final day of 2017 Home and Remodeling Expo. 2017 (17-03-26). URL: The Corpus of Contemporary American English (COCA): 520 million words, 1990-present. Available online at <http://corpus.byu.edu/coca/> (дата звернення: 10.06.2018)

УДК 811.111'373.46

Ольга Алієва

*кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка,
м. Львів, Україна, +38(067) 256 23 85, olhabox@gmail.com*

Концептуальні парадигми семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва: взаємозв'язок структур і компонентів

Анотація. У пропонованому дослідженні розглянуто семантичні інваріанти англійських термінів мистецтва як системи концептуальних характеристик, яким притаманна складність структури і конотативна насиченість. Концептуальні парадигми семантичних інваріантів визначають формування структури смислів в межах лексеми. Інваріант, як лінгво-когнітивний феномен, містить у собі як експліцитні, так і імпліцитні диференційні семантичні компоненти. Ця структура складається з багатьох

семантичних рівнів, і реалізується вплив як самих семантичних компонентів, так і усєї інваріантної моделі, яка розглядається як єдиний семантичний комплекс. Концептуальна структура семантичних інваріантів термінів мистецтва впливає на їх функціонування у фаховому дискурсі, а також зумовлює процеси переходу в загальноживану лексику, тобто є джерелом транстермінологізації, що поглиблює дослідження логіки цих семантико-когнітивних змін.

Ключові слова: семантичний компонент, концепт, терміносистема, смисл, система семантичних ознак, конотація.

Abstract. Nowadays semantic studies are oriented on the investigation of deep processes, which are connected with language units development, particularly in complex and elaborated terminological systems such as art terminology. Terminological unit has been investigated in functional way (functioning of every separate sense of a word) and analytical way (revealing of semantic invariant and its structure). Semantic invariant of English art term has a complex conceptual paradigm. The invariant structure influences drastically term evolution and causes a great variety of connections between terminological and common lexis. Due to this fact, transterminological processes are possible. Conceptual paradigms determine the development of art terms semantic invariants and complex systems of inner linguistic links and interconnections between separate term clusters. During the research of art term functioning in different types of special terminological discourse it's possible to observe how the semantic invariant and its structure are realized. The semantic invariant structure is of a determinative importance in the processes of word development and new senses emergence. Conceptual analysis of the semantic invariant phenomenon makes it possible to explain not only semantic structure complexity and sense interconnection character but also to predict further development of the term semantic structure. Art terminological system ranks as a quite specific terminology among the others. Research of the functional peculiarities of semantic invariant conceptual structure allows to explain the ways the terms are used in various terminological systems. All of this has made it possible to retrace semantic invariant functioning and its role in various types of special terminological discourse, the results of the present semantic analysis can be applied for investigation different cases of semantic derivation.

Keywords: semantic component, concept, terminological system, sense, semantic features system, connotation.

Вступ. У сучасному семасіологічному термінознавстві велика увага зосереджена на аналізі знаковості мовних одиниць, ця проблема є однією із найактуальніших і предметом різнопланових досліджень та дискусій. Дослідження функціонування термінів у різноманітних термінологічних системах неможливо без аналізу процесів формування та семантичного розвитку термінів. Сучасна загальна термінологія беззаперечно визнається

самостійним полем дослідження, але так було не завжди, тільки у 40-і, 50-і роки ХХ ст. почалося системне вивчення термінологічної лексики. Сучасні лінгвістичні дослідження свідчать, що майже п'ятдесят відсотків лексичних неологізмів у мові складають терміни. В процесі дослідження будь-якого наукового тексту особливого значення набуває аналіз джерел утворення термінів, а також дослідження глибинних семантико-структурних компонентів, які дозволяють одному терміну функціонувати у різних смислах у різних терміносистемах, які часто навіть не є фахово суміжними. Вищезазначений аналіз є неможливим без дослідження зв'язків між структурою смислів та інваріантним семантичним «ядром» терміна – семантичним інваріантом. Актуальність обраної теми зумовлена прагненням сучасних семантико-когнітивних досліджень до вивчення логіки формування та реалізації когнітивних механізмів як в окремих терміносистемах, так і в загальних лінгвістичних процесах.

У сучасній лінгвістиці існують різні напрями у сфері семантичних досліджень. Точка зору, яку поділяє низка зарубіжних вчених – Ч. Морріс, А.Рей, С. Делесаль та інші, – розглядає семантику у широкому сенсі як три взаємопов'язані сфери – «синтактика – інформація про реальні та потенційні сполучення знаків, семантика (у строгому сенсі) – інформація про відношення знаків до того, що вони позначають, і прагматика – інформація про відносини між знаками і тими, хто ними користується» [7, с.289]. А. Рей та С. Делесаль вважають, що «аналіз таких значень потребує врахування соціологічних факторів: щоб визначити ці значення, необхідно мати в розпорядженні інформацію про місце відповідного денотата в системі культурних уявлень» [7, с.291].

Напрямок «філософії імені» – семантичний науковий напрям, який охоплює цілу низку історичних формацій та епох у розвитку науки та культури. Мова розглядається як шлях до пізнання сутності речей та процесів у широкому розумінні. Такими дослідженнями займалися ще в античній філософії, середньовіччі та в наш час (М.С. Трубецький, О.Ф. Лосєв, С.М. Булгаков, П.О.Флоренський, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров та інші) [1; 6; 18]. Розуміння імені як функції було узагальнено у математичній логіці, починаючи з Г. Фреге, згодом А. Черч, Б. Рассел та інші.

Увага у сучасних семантичних дослідженнях акцентована на питаннях структури лінгвістичних об'єктів, тобто розподілу досліджуваного матеріалу. Ч.Філлмор, М. Мінський, Дж. Лакофф, М. Джонсон та інші вважають одним із найсуттєвіших типів структурного розподілу фрейм [17; 22; 20].

Е. Ф. Скороходько, визначаючи термін, який функціонує у межах певної терміносистеми, порівнює його із словами загальноживаної лексики, і зазначає, що різниця полягає не у тому, що терміну не притаманні загальномовні характеристики, а у певному (відмінному від загальноживаного слова) співвідношенні системи цих характеристик, у ступені їх виявлення, фактичної реалізації у семантичній структурі

терміноодиниці. Вчений виокремлює певні групи (типи) термінів у межах єдиної терміносистеми, і ця сукупність терміноодиниць досліджується відповідно до запропонованої ним системи оцінки довжини термінів. [8; 9]. Л. В. Туровська, досліджуючи процеси термінотворення, особливу увагу зосереджує на питаннях конотативних характеристик терміноодиниць. Дослідниця зазначає, що ці питання, як і багатозначність термінів, залишаються і дотепер дискусійними. [10].

Т. Р. Кияк зазначає, що мотивованість є зв'язуючою ланкою між формою та змістом знака та є однією з важливих характеристик знака, і терміна, зокрема [3; 4]. І. М. Кочан розглядає варіативність як таку мовну характеристику, яка є притаманною і термінологічним процесам. З огляду на різноманітність поглядів на явище варіативності у термінології, у понятті варіанта виокремлюються широке і вузьке значення (розуміння), у зв'язку з чим нового розвитку набувають дослідження співвідношень явищ синонімії та варіативності [5]. В. Л. Іващенко зауважує, що характерними вимогами до дослідження термінологічних процесів на рівні кожного формату є особлива увага до виокремлення ієрархії рівнів концептуалізації у межах окремих терміносистем, взаємодії окремих рівнів та факторів, які на них впливають [2]. На думку Д. Буріго, у процесі вивчення функціонування та ролі термінів у інформаційних текстових масивах, особливу увагу необхідно приділяти чітким критеріям, за якими визначаються усталені терміноодиниці, а також процесам взаємної кореляції як окремих термінів, так і термінологічних масивів, уникаючи «спрощеного» підходу до вивчення цих питань [13].

Структурне дослідження лінгвістичних явищ передбачає комплексний підхід.

Мета пропонованого дослідження – вивчення концептуальних структур семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва, характеру і особливостей взаємозв'язків між ними, їх впливу на специфіку функціонування як окремих термінів, так і термінологічних груп в межах терміносистеми мистецтва, а також у транстермінологічних процесах.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували терміни англійської терміносистеми мистецтва, які приймають участь у формуванні спільних концептуальних семантичних кластерів. Методологічна основа дослідження ґрунтується як на загальнонаукових, так і на конкретнонаукових методах і прийомах: методах дистрибутивного і контекстуального аналізу, аналізу лексикографічних дефініцій, методах диференційного і компонентного аналізу, синтезі методів і підходів когнітивної семантики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Семантичний інваріант є одночасно і складним лінгвістичним, і когнітивним явищем, у структурі якого концептуальна парадигма відіграє суттєву роль. Розглянемо взаємозв'язок концептуальних парадигм семантичних інваріантів на прикладі термінів мистецтва *empire* і *palm motif* (*motive*).

Як термін мистецтва, *empire* позначає певний художній стиль, започаткований у Франції під час імперії (чи Другої імперії) (наведемо приклад вживання цього терміна у фаховому дискурсі – «*Eugène Delacroix maintained that the life of Napoléon was the event of the century for the arts, and it is unquestionably true that the emperor's towering figure was the motivating force behind the artistic manifestations of the **Empire**. And yet there was Joséphine, with her love for the arts, her shining intelligence, her sure aesthetic instincts, her warm, personal relationships with the artists. It was she who recognized, befriended, introduced, encouraged, and patronized... this last great French historical style*» [15, с. 4].) Семантичний інваріант терміна *empire* є не тільки певною структурою семантичних компонентів, частина з яких – експліцитні, і безпосередньо пов'язані з лінгвістичною формою і семантикою кореневої морфеми, інші семантичні компоненти є імпліцитними. До означеної системи належать і семантичні компоненти з високою конотативною насиченістю. Передусім, дослідження формування терміна у діахронному аспекті виявляє наступні семантичні етапи: слово *empire* прийшло у середньовічну англійську мову через старофранцузьку (*empire*), яке, в свою чергу, було запозичене із латини (*imperium*). Англійське слово *empire* походить від латинського дієслова *impere*. Це дієслово, складене із префікса *in-* (*im-*) (що означає «у зв'язку з») і *perere* («робити готовим»), і в результаті спочатку означало «робити приготування, підготовку до...». Потім відбувся метафоричний зсув значення до «віддавати команди, накази для ...», і слово використовувалось спочатку у сенсі «командування армією, командування, управління», а потім в результаті генералізації значення і ще одного метафоричного зсуву почало означати ще і «влада». Дискретно виявлені основні системи диференційних семантичних ознак, які входять до складу ядра інваріанта, можливо сформулювати, як – «двосторонність зв'язків (наявність суб'єкту та об'єкту дії)» – «верховенство суб'єкта дії» (командуючий, пізніше – імператор і т.д.) та «підлеглисть об'єкта» (армія, держава і т.д.) – ознака «керівництва, влади над чимось». Структурі семантичного інваріанта також притаманна низка конотативних семантичних ознак, що функційно переходять до семантичних характеристик терміна мистецтва – у різних напрямках мистецтва (у живописі – «*Among the most intriguing artists of the **Empire** period was the Milanese Andréa Appiani... Appiani's Neoclassical frescoes based on the Psyche theme were widely known.*» [15, с. 21]., архітектурі, скульптурі – «*The opulence of the **Empire** is manifested in this noble figure of Peace, made from silver... (silver statue with gold chasing).*» [15, с. 47], у дизайні – «*... the **Empire** sought pure abstract beauty, ignoring comfort completely... Frantic caryatids, ... supported tables and the arms of armchairs... Bronze decorations were in flat gilt. Classic Wedgwood plaques in white bisquit on a blue ground were the rage.*» [11], у музиці – «*...the composer Etienne Nicolas Méhul, whose «Le Chant du départ» (Departure Song) became the most famous military hymn of the **Empire**.*» [15, с. 10]).

Дослідження семантики термінів мистецтва, їх комплексів і концептуальних груп уможливорює дійти висновку, що семантичні інваріанти цих термінів мають складні концептуальні парадигми, які, у свою чергу, є системою семантичних компонентів.

Одночасно виявляємо, що семантичні ознаки, які імпліцитно входять до складу інваріанта одного терміна, можуть мати, у свою чергу, складну і розгалужену, конотативно насичену систему концептуальних характеристик. До того ж, ці концептуальні системи мають, у свою чергу, і своє самостійне термінологічне позначення, яке супроводжується відповідним морфологічним оформленням, тобто вони є певними самостійними терміноодинацями. Окрім того, обидва ці терміни, які мають різні морфологічні характеристики, виявляють певні семантично тотожні ознаки, які, до того ж, належать до розряду домінуючих у складі інваріантів обох терміноодинаць. Так, одним із імпліцитних семантичних компонентів терміна *empire* є «наявність певного комплексу характерних художніх мотивів, притаманних цьому стилю» – і підкомпонентом його є «надзвичайно часте використання художньої форми «*palm motif*»».

Семантичний компонент «*palm motif*», у свою чергу, є і самостійним терміном, який функціонує у живописі, архітектурі, скульптурі, у різних видах художнього дизайну – від дизайну інтер'єрів до виробництва художніх меблів, порцеляни. Дослідження семантичного інваріанта цього терміна виявляє його складну концептуальну насиченість, до того ж, одним із домінуючих семантичних компонентів інваріанта (і одним із компонентів-символів цієї інваріантної структури) є компонент «*безпосередній атрибут (уособлення) влади*». Цьому компоненту також притаманна і складна конотативна система, яка реалізується у різних видах фахового дискурсу – наприклад, «*On August 26, 1660 all Paris lined the route of Louis XIV's entrance into the city with his new bride, Maria Teresa of Spain... Seven triumphal arches directed the procession to its destination at the Louvre palace. ...The last arch (of naturalesque palm trees supporting a rocky mount) was designed by the painter Charles Le Brun (1619 – 1690), whose symbolic representations of the king based on the glory of the Roman Empire and ancient mythology would define style for the next 30 years.*» (підкреслене уточнення наше. – Авт.) [19, с. 3], конотативні семантичні ознаки «пронизують» дискурс, додаючи необхідні характеристики до його концептуальної єдності – проілюструємо це на іншому прикладі – «*Another event in the marriage celebrations: the parade ball given by the King on 24 February 1745 in the same space in which the opera-ballet had been performed the night before. Mirrors now cover the walls, surrounded by palm fronds ...*» [19, с. 17].

Аналітичні висновки щодо вищезазначених семантичних процесів і явищ підтверджуються, на наш погляд, і тим, що полісемічний іменник *palm* має не тільки у складі свого інваріанта, але і безпосередньо у структурі лексеми смисли – «*merit or victory*» («заслуга (гідність) чи перемога») (наприклад, «*A man of such a feeble temper should So get the start of the majestic*

world And bear the palm alone.» [24, verse 130]) і смисл «a leaf or branch of any of these trees, a symbol of victory, success, etc» («лист чи гілка будь-якого з цих дерев, символ перемоги, успіху і т. ін.») (наведемо приклад функціонування даного смислу у фаховому художньому дискурсі – «... *Thus Eurypus of Sicyon... painted a picture of a victor ... holding a palm branch.*» [25, с. 265]), і також смисл, який виявляє безпосередній зв'язок із вищезазначеним інваріантним комплексом – це смисл «an emblem or insignia representing a leaf or branch worn on certain military decorations» («емблема чи орден (знак розрізнення) у вигляді пальмового листа чи гілки, які носяться як певне військове оздоблення») [14; 21; 23].

Доходимо висновку, що у взаємозв'язку семантичних інваріантів досліджуваних термінів значну роль відіграє наявність спільного семантичного компонента «*влада, атрибут (уособлення) влади*» (який має і розгалужену концептуальну структуру). До того ж, цей компонент є одним із домінуючих у семантичній структурі інваріантів обох термінів, але є імпліцитним, морфематично не вираженим, що дозволяє акцентувати особливу увагу у дослідженні на багатьох різноаспектних рівнях у семантичній структурі інваріанта. Отже, семантичні інваріанти термінів мистецтва, значною мірою і завдяки складній художній образності цієї терміносистеми і позначуваних нею явищ, виявляють і складність концептуальних парадигм у своїй структурі.

Досліджені зв'язки концептуальних парадигм семантичних інваріантів термінів мистецтва *empire* і *palm motif* безпосередньо впливають і на функціонування обох термінів у фаховому дискурсі. Як приклад, наведемо декілька фрагментів: «... *Percier and Fontaine are the creators of the official Empire style... The style of furniture which they conceived, with its broad austere surfaces defined by straight lines and sharp edges and on which they displayed golden Greek palm leaves and wreaths of laurel ... , or figures of victory with outspread wings and flowing robes, was admirably suited to Imperial France*» [16], реалізація семантичних інваріантів обох термінів у художньому дискурсі «*Design of the Consular and Empire periods was characterised by... symbols of war and victory, imperial emblems, such as the golden eagle, classical palm leaves and laurel wreaths.*» [12].

Висновки з дослідження. Дослідження структури семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва та її впливу на розвиток структури смислів у межах лексеми і функціонування термінів у різних видах дискурсу дає змогу поглибити уявлення про потенціал семантичного інваріанта і дійти висновків, що його структурована ієрархічна побудова має визначальний вплив на термінологічний розвиток та зумовлює багатогранність зв'язків як між смислами полісемічного терміна, так і між термінами в межах єдиної концептуальної парадигми.

Семантичні інваріанти термінів мистецтва виявляють особливу концептуальну структуру, якій притаманна образна складність і

розгалуженість, а також специфіка конотативної насиченості семантичних ознак. Такі явища зумовлюють, у свою чергу, і характерні особливості взаємозв'язків між семантичними інваріантами окремих термінів, які, на наступному концептуальному рівні, входять до складу певних термінологічних груп і нових концептів, як у межах терміносистеми мистецтва, так і між різними терміносистемами. Завдяки реалізації феномена семантичного інваріанта формується структура смислів полісемічного терміна, що є джерелом процесів транстермінологізації і детермінологізації. Особливості функціонування термінів мистецтва як у різних видах фахового дискурсу, так і в художніх, публіцистичних та інших видах текстів зумовлені концептуальною парадигмою інваріантів та характером взаємозв'язків між ними. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні концептуальних структур семантичних інваріантів термінів різних термінологічних кластерів в межах терміносистеми мистецтва, та особливостей їх зв'язків з іншими терміносистемами. Залучення аналізу когнітивних, ментальних процесів дозволить глибше дослідити зазначені семантичні явища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков С.Н. *Философия имени*. Париж, 1953. 279 с.
2. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2013. Вип 1. С. 51–58.
3. Кияк Т. Р. Проблема лінгвістичного упорядкування термінології. *Українська термінологія і сучасність*. Київ, 2005. Вип. VI. С. 13 – 17.
4. Кияк Т. Р. Семіотичні реляції між внутрішньою формою та значенням лексичних одиниць. *Ми не лукавили з тобою*. Чернівці, 2014. С. 240 – 249.
5. Кочан І. М. Словотвірні норми і термінологія. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 202 – 210.
6. Лосев А. Ф. *Сочинения: в 9 т. Т.1*. Мысль, 1993. 959 с.
7. Рей А., Делесаль С. Проблемы и антиномии лексикографии. *Новое в зарубежной лингвистике*, 1983. Вип. 14. С. 278-292.
8. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). Київ, 2006. 99 с.
9. Скороходько Е. Ф. Терміни, що виражають нові знання у структурі англійських наукових текстів. *Вісник Харківського нац. ун-ту. Іноземна філологія*. 2000. Вип. 147. С. 235–240.
10. Туровська Л. В. Термінологічна стандартизація: етапи, труднощі, значення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Серія 9: Актуальні проблеми сучасного мовознавства*. Київ, 2008. Вип. 3. С. 34 – 37.
11. Aronson J. French Furniture from the Renaissance to the Empire Style. Redditch, 2016. 70 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=>

- [2KkSDQAAQBAJ&pg=PT4&lpg=PT4&dq=empire+style+art&source](#) (дата звернення: 10.05.2018)
12. Art & Design. Consular & Empire Style. 2012. URL: <https://www.ngv.vic.gov.au/napoleon/art-and-design/consular-and-empire-style.html> (дата звернення: 15.05.2018)
 13. Bourigault D. Natural Language Processing. Amsterdam, 2001. 385 p.
 14. Collins English Dictionary. New York, 2006. URL: https://www.abbyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 10.05.2018).
 15. DeLorme E. P. Joséphine and the Arts of the Empire. Los Angeles, 2005. 216 p.
 16. Empire style. 2017. URL: <http://www.artquid.com/page/17/the-empire-style.html> (дата звернення: 10.05.2018)
 17. Fillmore C.J. Frame semantics. *Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL-1981*. 1982. P.111 – 137.
 18. Florensky P. Beyond Vision: Essays on the Perception of Art. London, 2002. 320 p.
 19. Jacobs R., Schwartz S. Royal Spectacle: Ceremonial and Festivities at the Court of France. 2014. URL: <https://www.thefrenchmag.com/attachment/519564/> (дата звернення: 17.05.2018)
 20. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London, 2003. 256 p.
 21. Macmillan Dictionary. London, 2010. URL: <http://www.macmillandictionary.com>. (дата звернення 07.05.2018).
 22. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *Psychology of Computer Vision*. New York, 1975. P. 211 – 277.
 23. Oxford Dictionary of English. Oxford, 2010. URL: https://www.abbyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 09.05.2018).
 24. Shakespeare W. Julius Caesar. URL: http://nfs.sparknotes.com/juliuscaesar/page_18.html (дата звернення: 17.05.2018)
 25. Tarbell F. B. The Palm of Victory. *Classical Philology*. 1908. Vol. 3. No. 3. P. 264-272.

Окана Барбіл

*старший викладач кафедри класичної та румунської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0002-2016-6804
м.Ужгород, Україна, +38(050)7118438, barbil@ukr.net*

Наталія Шена

*старший викладач кафедри класичної та румунської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
orcid.org/000-0002-8198-2469
м.Ужгород, Україна, +38(095)6447375, nataly.21@ukr.net*

Способи і засоби відтворення лексичних запозичень у латиномовних працях Михайла Лучкая

Анотація. У досліджуваній праці Михайло Лучкай використовує ті ж графічні засоби і способи латинського письма, які використовувалися для укладання писемних пам'яток у Центральній Європі середньовічного періоду та новіших часів. Але все ж таки вивчаючи латиномовні тексти, створені на Закарпатті впродовж XVIII – XIX століть треба відзначити графічні особливості, які стосуються не стільки набору літер, їх варіантів, діакритичних знаків, скільки особливого уживання їх для передачі специфічних звуків і звукосполучень у словах, запозичених із слов'янських, германських та угорських мов.

Ключові слова: Михайло Лучкай, новолатинська мова, передача засобами латинської мови власних назв, іношомовних запозичень.

Abstract. In conditions when literary language had not been formalized, its role was performed by another language instead, as it happened in Zakarpattia in the XVIII-th - first half of the XIX-th century, and it was «the dead» new Latin. The precious work «Historia Carpato-Ruthenorum» was written in these languages by Mykhailo Luchkai. Investigations of linguistic peculiarities of this work are interesting and less investigated. Observations made on this work particularly under specifics of new Latin monophthongs reproduction give grounds to state that the author leads himself by scientific principles in search of a precise reproduction of a foreign word phonetics. The level of Latin language skills, the knowledge of using the phonetic means, its display by M.Luchkai isn't lower than by any other central European language.

Keywords: Mykhailo Luchkai, new Latin, new Latin monophthongs, phonetic means, literary language, scientific principles.

Постановка проблеми та її визначення. Через різні історичні обставини і під впливом європейських традицій в Україні, зокрема в Закарпатті, протягом XVIII-XIX ст. латинська мова використовувалася як офіційна. Нею написано багато різних документів, літературних творів, історичних праць, поезій та ін. Ця писемна спадщина є надзвичайно цінною для вивчення історії краю, його культури, релігії тощо.

Актуальність статті зумовлена недостатнім вивченням новолатинської мови, її особливостям на фонетичному, фонематичному, лексичному рівнях.

Мета цієї статті – дослідити принципи відтворення новітніх лексичних запозичень у латино мовних працях.

Завдання дослідження – виявити, як записували слова іншомовного походження у тогочасних латиномовних текстах автори протягом XVIII-XIX ст. на території Угорщини.

Матеріалом дослідження є шеститомна латиномовна праця «*Historia Carpatho-Ruthenorum*» яку у 1843 році написав Михайло Лучкай, відомий закарпатський культурно-освітній діяч, історик, мовознавець, греко-католицький священик.

Виклад основного матеріалу. У підручниках та посібниках латинської мови, що друкувалися протягом XIX століття на території Угорщини, правопис слів іншомовного походження не виділяли в якийсь окремий розділ. Однак уже побіжне знайомство з оригінальними та перекладними текстами, створеними авторами тих часів, показує, що написання новітніх запозичень у тогочасних текстах принципово відрізнялося від написання традиційних лексем латинської мови.

Формально ці відмінності зводилися до того, що набір графем при написанні пізніх запозичень був багатшим і різноманітнішим: окрім літер традиційного латинського письма, до новітніх лексичних запозичень досить часто «прибивалися» і специфічні літери та літеросполучення інших графічних систем, які функціонували в цих краях, передусім угорської та німецької.

Принципова ж відмінність у відтворенні слів іншомовного походження полягала в тому, що латиномовні писарі турбувалися не стільки звуковим образом запозичених слів, скільки прагненням відтворити графічний вигляд тих слів у мовах-джерелах чи в мовах-посередниках. Інакше кажучи, при правописі слів іншомовного походження для писаря вирішальним був не принцип транскрибування, а принцип транслітерації чужомовної назви.

Якщо при відтворенні апелятивів та етнонімів писарі ще прагнули так-сяк відтворювати звучання слова в мові-джерелі (пор. Лучкаєві написання слів *coretum* [2, с.29] «корито», *pivnica* - місц. укр. «пивниця», словац. *pivnica* [4, с.47] «підвал», *Valachus* [1, с.40], *Olachus* [4, с.41] «волох», *Ráčz* [4, с.52] «серб» *Zbornik* [2, с.48] «збірник»), то при записуванні онімічної лексики, передусім при відтворюванні топонімів, вони фактично копіювали угорські чи німецькі офіційні написання назв, живцем пересаджуючи їх у латиномовний

текст. Тому, очевидно, тут доцільніше говорити не стільки про правопис, скільки про специфічний спосіб відтворення іншомовних топонімів та антропонімів, який у ті часи практикувався майже всіма народами Угорського королівства.

При цьому звертає увагу на себе така деталь: майже всі назви населених пунктів Угорської держави М. Лучкай послідовно записував у їх офіційних угорськомовних варіантах, не відтворюючи їх українського, словацького чи румунського звучання. Саме тому у працях М. Лучкая майже повсюдно фігурують записи ойконімів на зразок *Baranya* [2, с. 217], *Daróz* [2, с. 221], *Domonya* [4, с.41], *Gerény* [6, с.19], *Kereknye* [6, с.41], *Radvancz* [6, с.41], *Nagy Lucska* [6, с.79], *Szolyva* [2, с.177] і тільки зрідка подибуються ближчі до оригіналу варіанти записів типу *Báráninci* [2, с.149], *Dorobrátovo* [2, с.19], *Dománinci* [2, с. 24], *Drávci* [2, с.28], *Horjáni* [2, с.41], *Koritnyáni* [2, с.119], *Lálovo* [2, с. 94], *Rádvánká* [2, с.117], *Veliki Lucski* [2, с.22], *Szvályává* [2, с. 93] чи ще якимось інакше, як це хотілося б бачити українцеві.

Цей же принцип відтворення топонімів М. Лучкай реалізує також стосовно тих назв населених пунктів із словацьким чи румунським національним складом населення. З-поміж географічних об'єктів тільки для незаселених територій М. Лучкай послідовно зберігав оригінальні українськомовні назви типу *Verchovina* [2, с.71], *Laz* [6, с.42], *Polonina* [2, с.83], *Jávornik* [6, с.68].

До відтворення власних особових (хресних) імен людей М. Лучкай застосовував інший підхід. Будучи священнослужителем за освітою, М. Лучкай у латиномовних текстах усі християнські імена послідовно записував на латинський кшталт (пор. *Georgius* [2, с.114], *Joannes* [2, с.119], *Nicolaus* [2, с.41]), тоді як у кириличних текстах ті ж імена тих же осіб записував як правило по-церковнословянськи, як Георгій, Іоанн, Николай...

Фонетично найближчими до мови – оригіналу у працях М. Лучкая є його записи прізвищ. У цьому класі онімів М. Лучкай не припускав ані транслітерування, ані перекладання на латинську чи на якусь іншу мову. До перекладання відапелятивних прізвищ чи, точніше, до розшифрування їх допрізвищевих значень, М. Лучкай удавався лише в окремих випадках (пор. *Molnár, vel Mlinár* – [4, с. 204]).

З-поміж усіх національних груп прізвищ, тут найбільш пощастило, мабуть, українським лексемам: якщо при відтворенні угорських, німецьких чи італійських прізвищ Лучкай ще мав можливість чи навіть обов'язок наслідувати відповідні іномовні прототипи написання чи просто переносити угорське, німецьке або італійське написання в латиномовний текст (напр., прізвища *Erdődi* [2, с.30], *Kőszeghi* [2, с.48], *Kurzbeck* [7, с.49]), то при відтворенні українськомовних прізвищ головним орієнтиром для Лучкая служило не якесь кириличне спотворене їх написання, а тільки живомовне їх українське звучання. Саме тому між українською вимовою та Лучкаєвим написанням таких прізвищ відповідність є майже ідеальною. Ілюстрацією

цього можуть служити його записи типу *Bozsuk* [2, с.69], *Vorochta* [2, с.84], *Sztojka* [2, с.111] таких прізвищ, як Божук, Ворохта, Стойка.

Щоб якомога точніше передати фонетику іншомовного слова (особливо запозиченої власної назви) закарпатські латиномовні автори часто використовують діакритичні знаки над окремими літерами латинського письма. Зокрема для відтворення довгого голосного звука [a:], який в угорській мові протиставляється короткому нелабіальному [a], писарі ХІХ ст. часто над цією літерою ставлять знак акаута. Наприклад: *Horváth* [2, с.48], *Károly* [2, с.61], *Koczák* [2, с.74], *Konczháza* [4, с.68], *Sztancsák* [1, с.81]. Той же знак акаута вони ставлять над літерою *o* при потребі позначити довготу цієї фонемі. Наприклад: *Barkóczy* [3, с.24], *Darócz* [4, с.38], *Boczko* [3, с.83], *Pócs* [3, с.92].

Для передачі угорської довгої голосної фонемі /e:/ вони, як і угорці вживають літеру *e* зі знаком акаута над нею. Наприклад: *Fejér* [3, с.41], *Zemplény* [4, с.71]. Для позначення лабіальних /i/ та /e/ латиномовні автори, подібно до угорців і німців, уживають латинські літери *u* та *o* зі знаком умлаута над ними, *ü* та *ö*. Наприклад: *Königszeg* [2, с.72], *Kapmüller* [3, с.51], *Török* [2, с.84], *Vüszanik* [2, с.113].

Природу звука [ü] М. Лучкай детальніше розглядає в «Grammatica Slavico-Ruthena». Характеризуючи цей звук південнокарпатських говорів української мови (напр. у словоформах *püp*, *püsz*, *volüm*, *pasztirüm*), Лучкай ототожнює його з французьким [y] та угорським [ü] і додає, що робить це не тому, «щоб учити такій вимові; а тому, щоб можна було правильно записати звуки, почуті з уст селянина».

При потребі передати довгі еквіваленти голосних фонем /ö/ та /ü/ закарпатські латиномовні автори ХІХ ст., в тому числі й Михайло Лучкай, механічно переносять у свою графічну систему угорські графеми *ö* та *ü*. Наприклад: *Erdödy* [3, с.159], *Füzer* [3, с.110], *Szölös* [3, с.102].

Знак умлаута над літерою *i* закарпатські автори ХІХ ст. зрідка вживають для позначення специфічного українського голосного звука *и*. Наприклад: *Joannes Veliky* [3, с.101]. Описуючи вживання літери *i* в слов'яноноруській мові, М. Лучкай підкреслює, що вона пишеться тільки в словах іншомовного походження. Наприклад: *Θεωφίλ* [3, с.37]. Частіше закарпатські латиномовні автори ХІХ ст. ставлять знак трема над літерою *e* в імені *Michaël* [3, с.93], аби звичайне сполучення літер *ae* не читали як монофтонг *ae*.

Для передачі приголосних латиномовні автори ХІХ ст. використовують весь набір літер класичної латині, а точніше 20 монографів і кілька диграфів. Із монографів ужито такі: *b*, *c*, *d*, *f*, *g*, *h*, *k*, *l*, *m*, *n*, *p*, *q*, *r*, *s*, *t*, *z*, а також літери *j*, *v*, *w*, які увійшли в латинський алфавіт пізніше. Звукове значення кожного з них в основному таке ж, як і в класичній латині. Наприклад: *Kis* – *Berezna* [3, с.102], *Koller* [3, с.181], *Januarius* [3, с.183], *Bizanczy* [3, с.183], *Bilovar* [3, с.202], *Svitlik* [3, с.202], *Vajszko* [4, с.171]. Окрім них, використовується літера *y*, яка, за угорським зразком, у кінці прізвищ після голосних читається

як *j*: *Boksay* [5, с.134], *Kopcsay* [5, с.134], *Miskey* [5, с.138], тобто *Бокушай*, *Копчай*, *Мікушей*.

Для позначення голосних звуків закарпатські автори XIX ст. використовували тільки ті диграфи, що їх знала класична латинь, а саме: *ae*, *oe*, *au*, *eu* та *ei*. Наприклад: *saepe*, *foedus*, *causa*, *Eucharistia*.

Для позначення приголосних звуків кількість диграфів і триграфів суттєво зростає. По-перше, крім традиційних диграфів *ch*, *th*, *ph*, *rh* (пор. *parochus*, *rheuma*, *Ruthenus*, *schola*, *Stephanus*, *Verchovina*) в текстах XIX ст. використовується також «придиховий» диграф *gh* (напр. *Beregh* [1, с.69], *Köszeghy* [1, с.77], *Unghavár* [1, с.86]). Навність літери *h* в ньому не вносила до літери жодних змін у вимову звука *g*. Імовірно, долучення *h* до *g* мало сигналізувати читачеві, що останню треба читати саме як *g* (а не як *j*, тобто не на середньовічний угорський чи словацький манер).

По-друге, для позначення свистячих приголосних звуків [*ц*] та [*с*], які в текстах записувалися традиційними латинськими монографами *c* (рідше *t*, та *s*, наприклад, *civis* [1, с.91], *Graeci* [1, с.101], *Sclavonia* [1, с.119]), місцеві писарі XIX ст. у новіших запозиченнях часто використовують традиційні диграфи угорського протестантського та католицького правопису. Так, для звука *ц* вони вживають також диграф *cz*, рідше *ts* (наприклад: *Koropeczky* [2, с.62], *Moricz* [2, с.74], *Rakocziensis* [1, с.82], *Tzigani* [3, с.29], а для звука *с* – угорський диграф *sz* (наприклад: *Ruszka* [2, с.78], *Szeged* [1, с.70], *Sztaroszta* [4, с.41], *Sztojka* [4, с.81]).

Та найбільше диграфів і триграфів використовується для позначення шиплячих приголосних. Адже для шиплячих класична латинь, як відомо, не мала у своїй графічній системі спеціальних літер. Тому місцеві автори XIX ст. для позначення шиплячих звуків у нових запозиченнях використовують декілька диграфів від тих сусідів, які здавна користуються латинською графікою. Так, для позначення звука [*ж*] у словах слов'янського та угорського походження вони більш-менш послідовно використовують угорський диграф *zs* (напр., *Bazso* [3, с.113], *Blazsovsky* [3, с.98], *Bozsuk* [3, с.90], *Kruzsló* [4, с.47], *Zseleznik* [2, с.49], *Zsid* [7, с.84], а для приголосного [*р*] – угорський диграф *cz* (*Bazilovics* [3, с.63], *Kolcsino* [3, с.67], *Kupcsenko* [3, с.84], *Lipcsey* [4, с.86], *Lucska* [1, с.91], *Palcsik* [4, с.98]). Правда, у деяких випадках, передусім у слов'янських патронімічних суфіксах *-ur* та *-obur*, вони віддають перевагу диграфові *ts* (*Batsinsky* [3, с.19], *Ilkovits* [4, с.28], *Kolonits* [3, с.38] *Petrovits* [4, с.37], *Tabakovits* [4, с.49], *Taraszovits* [4, с.58]), а в окремих випадках вони за тодішньою німецькою традицією вдаються до використання диграфа *ch* (наприклад: *Brankovich* [5, с.28], *Duchnovich* [5, с.34]).

Звук [*ш*] який у запозиченнях найчастіше записують на угорський манер через літеру *s* (наприклад, *Ivasko* [3, с.19], *Olsavsky* [3, с.29], *Petruska* [3, с.36], *Sereghi* [4, с.45], *Volosin* [4, с.61]), іноді відтворюють через німецький триграф *sch* (наприклад, *Schönborn* [2, с.74], *Schuba* [2, с.81]), а українське

звукосполучення ш через сполуки літер scht та sty (наприклад, *Bobovische* [2, с.83], *S'tyurko* [2, с.113], тобто Бобовище, Щурко).

Довгота голосних звуків латинської мови вже давно перестала бути засобом розрізнення лексичного та граматичного значень слів, у зв'язку з чим спеціальних графічних способів її позначення місцеві автори ХІХ ст. фактично вже не вживали. Виняток із цього загального правила становлять хіба що латинські та німецькі дифтонги *ae, oe, au, eu, ou, ei*. Наприклад: *auditor* [2, С.31], *Klein* [3, с.94], *saepe* [2, с.80].

Другу групу винятків, що виявляють часокількісне розрізнення голосних, становлять власні назви типу *Darócz* [1, с.69], *Fűzér*, *Koczák* [2, с.28], *Zemplény* [1, с.84], *Szőlős* [1, с.71], графема *á, ó, é, ő* та *ű* які живцем пересаджувалися в латинський текст з метою якнайточнішого відтворення відповідних довгих фонем угорської мови.

Для позначення довготи приголосних (як давнішої, так і новішої, що виникала в результаті асиміляції на морфемних швах) у текстах ХІХ ст. використовувався перевірений віками графічний спосіб – подвоєння відповідних літер.

Наприклад: *accurate* [4, С.39], *correspondentio* [2, с.92], *immarcessibilas* [2,с.86], *immortalis* [2, с.101], *illustratio* [2, с.114], *jobbagy* [2, с.116]. До подвоєння приголосних автори ХІХ ст. вдавалися також як до засобу деяких семантичних (у тому числі й соціально-класових) розрізень. Наприклад: *Kassa* [2, с.104], *Papp* [2, с.116], *Russia* [2, с.128], *Sarossiensis* [2, с.79], *Vienna* [6, с.2].

З протиставленням приголосних за фонематичною ознакою твердість/м'якість новолатинська мова, як відомо, зустрілася досить пізно. У місцевих латиномовних пам'ятках ХІХ ст., як і в угорській та в словацькій мовах узагалі, фонематична опозиція за твердістю/м'якістю охопила тільки чотири передньоязикові приголосні, а саме [д'], [т'], [н'], [л']. Уживання цих палаталізованих звуків не мало позиційного обмеження. Формальним показником їх м'якості усюди виступає літера *y*, рідше *-i*. Приклади: *Balytánszky* [1, с.16], *Bonyi* [1, с.61], *Bulyko* [1, с.68], *Károly* [2, с.49], *Kereknye* [1, с.60], *Kmety* [1, с.71], *Koreny* [1, с.78], *Krajniansky* [1, с.87], *Nagy* [1, с.104], *Palágy* [2, с.33], *Polyánszky* [2, с.68], *Szerednye* [2, с.78], *Topolya* [4, с.64], *Ujhelyi* [4, с.79].

При необхідності відтворити м'якість іншого приголосного звука іноді використовувалися також літери *i* та *j*. Наприклад: *Koriatovits* [2, с.113], *Turjanica* [2, с.127]. Графічне пом'якшення свистячих приголосних усіляко уникалося. Пор. написання українського прізвища Васько через метатезу графем: *Vajszko* [3, с.28], замість сподіваного *Vaszyko*.

Розрізнення за придиховістю/непридиховістю приголосні звуки в латинських текстах ХІХ ст. вже не зберігали ні на фонетичному, ні тим більш, на фонематичному рівні. Але за давньою традицією, в латинських лексемах грецького походження тут ще досить послідовно використовувалися

диграфи з другим компонентом *h* як *th* та *ph*. Наприклад: *Biographia* [2, с.91], *Josephus* [2, с.63], *Scythia* [1, с.17], *Theodorus* [1, с.81], *Theologia* [2, с.68]. Правдоподібно, саме під впливом таких написань уже з середньовічних часів на території Угорського королівства літеру *h* вживають в етнонімах *Horváth* [4, с.17], *Ruthenus* [3, с.25], в угорських прізвищах типу *Bathory* [3, с.84], *Horthy* [3, с.93], *Vorösmarthy* [4, с.48], та навіть у сполуці з літерою *d* (наприклад, у назвах типу *Diószeghi* [3, с.83], *Ungh* [2, с.29], як і в угорському правописі.

Висновки. При відтворенні новітніх лексичних запозичень М.Лучкай у своїх латиномовних працях реалізував не транскрибування, а транслітерування угорських, німецьких, словацьких та інших перейнятих лексем. До власних особових (хресних) імен людей підбирав офіційні латиномовні відповідники. При відтворенні ойконімів орієнтувався головним чином на тогочасну угорську систему називання. Фонетично найближчими до ідеалу у працях М.Лучкай є його латиномовні записи українських прізвищ та назви незаселених територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 1)./ переклад з лат. Ю.М.Сака. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1983. Т . 11 . С. 41-181.
2. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 3). / переклад з лат. Ю.М.Сака. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1986. Т . 14. С . 93-259.
3. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 3; ч . 1)./ переклад з лат. А.М.Ігната та Ю.М.Сака. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1990. Т . 16. С . 61-265 .
4. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 4 ; ч . 1)./переклад з латинської М.В.Ороса. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1991. Т. 17. С . 28-214.
5. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т 4 ; ч . 2). /переклад з лат. М.В.Ороса. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 1992. Т. 18. С. 63-153.
6. Лучкай М. Історія карпатських русинів (Т .6)./переклад з лат. О.В.Барбіл. *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*. 2016. Т .21. С .41-102.
7. Michaëlis Lutskey. *Grammatica Slavo-Ruthena*. Budaë: видання, 1830. 177с.

Lýdia Borková,
PhD student, Department of British and American Studies
Pavol Jozef Šafárik University
<https://orcid.org/0000-0002-0639-9011>,
Košice, Slovakia, +421 918 623 148, lydiaborkova@gmail.com

Word-formation Strategies of Native and Non-native (French) Speakers of English: a Cognitive Onomasiological Approach to the Study of Formal Economy and Semantic Transparency in Word-formation

Анотація. У статті визначено словотвірні стратегії, характерні для носіїв мови та тих, хто не є її носіями з ономасіологічної точки зору. Стратегії розглянуто в ракурсі когнітивної ономасіологічної теорії словотвору за допомогою так званих ономасіологічних типів, які служать інструментом для класифікації номінацій відповідно до різних ступенів неясності значення та економії вираження. Продемонстровано, що ті, хто є неносіями мови, виявляють тенденцію до неясності значення більше, ніж до економії вираження.

Ключові слова: словотвірні стратегії, носії та неносії мови, когнітивні ономасіологічна теорія, неясність значення, економія вираження.

Abstract. The paper examines preferred word-formation strategies of native and non-native speakers of English from an onomasiological perspective. The strategies are examined within a Cognitive Onomasiological Theory of Word-formation, by means of the so-called Onomasiological Types that serve as tools for classifying the created naming units according to different degrees of transparency of meaning and economy of expression. What was expected is demonstrated in the measurable stronger preferences of the non-native speakers towards transparency of meaning rather than towards economy of expression.

Keywords: word-formation strategies, native and non-native speakers, Cognitive Onomasiological Theory, onomasiological types, transparency of meaning, economy of expression.

Introduction

Word-formation mechanisms form an inherent part of every living language. They themselves are, as rightly pointed out in Körtvélyessy et al. [Körtvélyessy et al. 2015], a manifestation of the economical use of language, whereas instead of longer phrases, new and more economical naming units are established and used. The economy in language, however, does not end there. It is possible to see different degrees of economy of expression even within a naming unit or, more precisely, within the various possible formal representations of a single concept. A formal representation of a concept is, however, bound to and restricted by the concept itself.

This is why studying economy in word-formation should use what is known as an onomasiological approach, moving from concept to form. This approach is opposed to the semasiological approach to word-formation, which, in turn, focuses on the already existing form and interpretation of its meaning. Furthermore, in word-formation, the economy of expression is in gradual opposition to transparency of meaning. The term seems to be self-explanatory but, as will be shown in later sections, it has different interpretations and applications. We are going to take the same approach as Körtyvélyessy et al. [Körtyvélyessy et al. 2015], which is consistent with the cognitive onomasiological theory of Štekauer [Štekauer 1998, 2005a, b].

In line with this approach, the more a word is semantically transparent, the less it is economical, and vice versa. Onomasiological types are used in this approach as tools for capturing both of these tendencies to different degrees according to the nature and completion of onomasiological structure by morphemes. The main aim of this paper is to examine these two tendencies in word-formation from two samples of respondents – Canadians, i.e. native English speakers from Canada, and French, i.e. non-native English speakers from France - by employing onomasiological types.

This research aims to prove 3 hypotheses based on the conclusions of the research of Körtyvélyessy, Štekauer and Zimmermann, *Word-formation strategies: semantic transparency vs. formal economy* [Körtyvélyessy et al. 2015]. The first hypothesis claims that the tendency towards semantic transparency in word-formation will be stronger than the tendency towards formal economy in both groups. The second hypothesis states that even though it was proved that a different mother language does not play any evident role in the creation of words in a target language, the French group will nevertheless show a stronger tendency towards semantic transparency than the Canadian group. The third hypothesis supposes that both groups will prefer more specific, yet less semantically transparent Onomasiological Type 3 than equally economical, as well as more general and more semantically transparent Onomasiological Type 2.

Before heading directly to the experiment with native and non-native English speakers, some of the following terms used will be explained in greater detail: a notion of onomasiology in word-formation, Cognitive Onomasiological Theory of Word-formation, semantic transparency, and finally, onomasiological types. These are followed by the above mentioned experiment, its results, and a discussion of those results. In the conclusions, the most striking findings are summarised along with suggestions for further possible research. The presented research and data come from my diploma thesis submitted in 2015.

Cognitive Onomasiological Theory of Word-formation

The Cognitive Onomasiological Theory [Štekauer 1996, 1998, 2001, 2005a] builds mainly on the works of two linguists from the Czecho-Slovak area - Czech linguist, Miloš Dokulil, and Slovak linguist, Ján Horecký. The model is also influenced by a functional-structural approach of the Prague School of linguistics. This school

pursued establishing linguistics “as an independent science based on the concept of the linguistic sign” [Štekauer 1993, p.105] and stressed the importance of external/extra-linguistic factors. Mathesius, the proponent of this school, introduced a term of naming unit which serves as a unit of word-formation, which will be frequently used here as well. One of his other important contributions encompasses also his distinction between the functional onomatology and functional syntax. The former representing the stage of encoding the content of thought into elements of language, the latter one creating the mutual relations between those elements by forming sentences [ibid.].

Štekauer’s approach emphasizes the independence of the word-formation component in the system of linguistics and emphasizes the importance of the triad of relationships that exist between the word-formation component and the speech community that uses the word-formation component, between the word-formation component and the object of the extralinguistic reality that is named by means of the word-formation component, and the relation between the speech community and the object of the extralinguistic reality that is recognized by the speech community as nameworthy. To illustrate this model, let’s take a fictional object from extra-linguistic reality that could be described as ‘a person designated by the government to welcome back traveler birds (e. g. storks) as they return in spring’.



Figure 1 Non-existing extra-linguistic reality illustration

The act of naming, according to the model, takes place when this extra-linguistic reality is recognized by a speech community (in this instance it would be the government) as needing, or deserving, a name. Such evaluation of the extralinguistic-reality by the speech community leads to the conceptual level where the extralinguistic reality is analysed through generalisation and abstraction in order to capture the prototypical features that would describe the class of such objects. This way, a set of logical predicates, constituting a logical spectrum, is created. See the logical spectrum for our linguistic reality below in (1).

- (1) The motivating Object 1 is SUBSTANCE₁.
 A SUBSTANCE₁ is Human.
 The Human performs an ACTION.
 The ACTION is the Human’s Profession (=Agent).
 The Human is an Agent.
 The ACTION concerns SUBSTANCE₂ (=Object of Action).
 The ACTION is based on Greeting the Substance₂.

Substance₂ is a class of Animal.
 Substance₂ is an Object of the ACTION performed by SUBSTANCE₁.
 The Animals are characterised by their ability to fly.
 Etc.

The naming act continues in the word-formation component at a semantic level and a semantic structure, a meaning, of the linguistic sign proper is created through representing each of the predikatates by semes (2).

(2) [+Material] [+Animate] [+Human] [+Adult] [+Profession] [+Agent];
 [+Material] [+Animate] [+Animal] [+Flying] [+ Object of Action] etc.

Later, at an onomasiological level, an onomasiological base and an onomasiological mark are attributed to the chosen semes, thus creating an onomasiological structure.

(3) Object ← Action - Agent

Morpheme-to-Seme-Assignment Principle (MSAP) is applied at the onomatological level when the chosen semes are assigned to the relevant morphemes chosen from the lexical component. This is when the notions as compounding, prefixation, suffixation, back-formation, and blending take place.

(4) Object ← Action - Agent
 bird greet -er

The last step in the process of creating a naming unit happens at the phonological level where the naming unit is phonologically shaped as in (5) [Štekauer 2005].

(5) ‘bird,greeter

This, nevertheless, exemplifies only one of several possible formal representations of the given concept, as will be shown later, through onomasiological types. The onomasiological types, as already mentioned, represent tools for recording different degrees of formal economy and semantic transparency in various naming units. The possibility of a word coiner to choose from a variety of word forms for the same concept is also what Štekauer [Štekauer 2005a, b] refers to when speaking about his approach to creativity, as also explained in the following paragraph:

It is the interaction between the conceptual, onomasiological, and the onomatological levels that – within the limits of productive types and rules and the relevant constraints – provides certain space for a creative approach to word-formation[.]The inclusion of speech community in the model and viewing each new naming unit as a result of a very specific and real act of naming by a coiner makes it possible to reflect individual preferences, the influence of one’s age, education, and profession, one’s linguistic background (in bilingual setting), fashionable trends, etc. i.e. the sociolinguistic factors which may affect the application of the MSAP in those cases that provide more than one option [Štekauer 2005a, p.18].

This creative approach of a coiner is also reflected in the different degrees of formal economy and semantic transparency measurable by onomasiological types. Before introducing the onomasiological types as proposed by Körtvélyessy et al. [Körtvélyessy et al. 2015], and then proceeding to the experiment with two samples of word-formators, which will further demonstrate this view of creativity, the following sections explain different approaches to the notion of semantic transparency in word-formation.

Semantic Transparency

The traditional view of semantic transparency starts with a premise that “semantically transparent complex words are those whose constituents are used in one of their fundamental meanings“ [Körtvélyessy et al. 2015, p.87].

Dressler [Dressler 2005] differentiates between morphosemantic and morphotactic transparency. Morphosemantic transparency, as he explains, is based on the principle of semantic compositionality, where full transparency is only possible in case of inflectional meanings and in syntactic units, but not in word-formation. Neologisms represent only one of their potential readings and eventually become lexicalized, even fossilized. This leads Dressler to distinguishing between transparency of word-formation meaning and transparency of lexicalized word meaning. Furthermore, Dressler provides a four-degree classification of morphosemantic transparency, starting with (1) transparency of both members of the compound, continuing with (2) transparency of the head, opacity of the non-head member, (3) opacity of the head member, transparency of the head, and finally, (4) opacity of the two members of the complex word [ibid.]. A further subdivision is possible, metaphorical motivation of one constituent results in less transparent variants of transparency degrees. With regards to morphotactic transparency, the most transparent are purely phonological processes and application of compound-stress rules, the least transparent is suppletion.

Borgwald and Luttenberg [Borgwald and Luttenberg 2010] distinguish between semantically transparent compounds, semantically opaque compounds, and partially transparent compounds. The last category concerns cases where only one of the constituents has a clear meaning. This classification is based on the strength of the relation between the meaning of its individual constituents and the meaning of the compound as a whole [Körtvélyessy et al. 2015].

Libben [Libben 2014] suggests to measure a degree of semantic transparency based on (1) whether the constituents are used in their original meanings and (2) whether the meanings of constituents form families of words [Körtvélyessy et al. 2015, p.19]. Körtvélyessy et al. [ibid.] provide an example of a compound *bedroom* which should be, according to Libben's just-described model, a completely transparent compound. This will be commented on in subsequent paragraphs within the onomasiological approach to semantic transparency. The conclusion that Körtvélyessy et al. [ibid., p.89] made for this part reads:

It may be hypothesized that meaning predictability of a particular interpretation depends on the interplay of a speaker's experience with the language use (exposure to complex words with the particular constituent), on the structure of his/her mental lexicon (the number of words with that particular constituent in his mental lexicon), and the prevailing relations between the complex word constituents at the onomasiological level, i.e., the dominant onomasiological type for both constituents of a particular complex word.

As the final remark to the above mentioned notions of semantic transparency of complex words, Körtvélyessy et al. [ibid.] suggest not to neglect potential relations between constituents that contribute to understanding the whole complex word. This remark is, of course, not accidental, as it is a starting point for what forms a cornerstone of understanding semantic transparency within an onomasiological framework, as introduced by Štekauer [Štekauer 1996, 1998, 2001, 2005a,b] and which is going to be explained in the following section.

Semantic Transparency and Formal Economy in Onomasiological Types

This section explains how Körtvélyessy et al. approach semantic transparency and formal economy, and how onomasiological types are used to measure them [Körtvélyessy et al. 2015]. Körtvélyessy et al. claim that "semantic transparency of complex words is crucially determined by the process of word-formation" [ibid., p.90]. Within the onomasiological approach described in the previous sections [Štekauer 1996, 1998, 2001, 2005a,b], the ideal new complex word for interpretation has a three part onomasiological structure. It consists of a base and a complex mark which consists of determining and determined elements [ibid.]. This brings us back to the previously mentioned example of *bedroom*. Even though both of the constituents, *bed* and *room*, provide us with clear semantic information, the meaning of the word is not semantically transparent. The absence of the morphematic representation of the determined constituent in this case hinders the clear interpretation of this complex word. It is the absence of this constituent, the determined constituent of a mark, which causes problems in interpretation of the possible relation between otherwise clear meanings of *bed* and *room*. Körtvélyessy et al. conclude [ibid., p.91]:

[T]he central role in terms of semantic transparency is played by the determined constituent of the onomasiological structure because it is this component that identifies the actual, coiner-determined relation (word-formation aspect) between the other two constituents of the onomasiological structure, and thus substantially facilitates prediction of the meaning of a novel complex word (word-interpretation aspect).

The semantic transparency is then defined as “the degree and the nature of completeness of morphemic representation of the onomasiological structure“ [ibid., p.92]. The degree of completeness of morphemic representation of the onomasiological structure means the number of the morphemic representation of the semantic categories and the nature concerns the constituents of the onomasiological types present or absent in their morphemic representation [ibid.]. An illustration of the individual 6 onomasiological types follows in the subsequent paragraphs.

Our research was based on the research of Körtvélyessy et al. [Körtvélyessy et al. 2015] who examined the word-formation strategies in the creation of new words in the category of Agent. This paper also works with the onomasiological types suitable for the category of Agent. There are 6 such onomasiological types and they are represented with examples in Table 1. Each of the onomasiological types are also described in more detail below.

Semantic Transparency			Formal Economy		
	HIGH			HIGH	
OT1	↓	birdgreeter	OT4	↓	greet
OT6		birdman-greeter	OT2, OT3, OT5		greetist, birdist, birdgreet
OT5		birdgreet			
OT2		greetist			
OT4		greet	OT1, OT6		birdgreeter, birdman- greeter
OT3		birdist			
	LOW			LOW	

Table 1 - 6 onomasiological types with examples

Onomasiological Type 1 (OT1) concerns complex words with a complete, ternary, onomasiological structure. Since the onomasiological mark is expressed in this case, this onomasiological type is considered to have a high semantic transparency. Consequently, the formal economy is quite low. See the example in Table 1.

(7) Object – Action – Agent
 bird greet -er

Onomasiological Type 2 (OT2) features good semantic transparency because the determined constituent of the mark is represented together with the base. It is more economical and yet less semantically transparent than Onomasiological Type 1.

(8) Action – Agent
welcome –ist

The onomasiological structure of **Onomasiological Type 3 (OT3)** is represented by the determining element of the onomasiological mark and the onomasiological base. Since the determined element is missing within this structure, the semantic transparency is lower. It is the economical equal of OT2.

(9) Object - Agent
bird -ist

Onomasiological Type 4 (OT4) represents the cognitive recategorisation, traditionally called conversion. It is very economical but the semantic transparency is very low.

(10) Object - Action - Agent
greet

Onomasiological Type 5 (OT5) combines OT4 with a determining element of the onomasiological mark. The semantic transparency of OT5 is thus higher than that of OT4. Consequently, the formal economy is smaller in OT5 than in OT4.

(11) Object – Action – Agent
bird greet

Onomasiological Type 6 (OT6) is a two-base structure present in copulative compounds. Its semantic transparency is very high but it is rather non-economical (birdman-greeter).

Experiment

Having explained the notions of economy and transparency within the Cognitive Onomasiological Theory of Word-formation, as well as the tools for measuring their different degrees in naming units, now we can proceed to the experiment, the separate parts of which are introduced in the sections that follow.

Experiment Samples

As has already been mentioned, the respondents for this experiment were chosen to fit within two categories – native English speakers and non-native English speakers. In order to make the research different from that of Körtvélyessy et al. [Körtvélyessy et al. 2015], the native English speakers were chosen from Canada and the non-native English speakers were chosen from France. The respondents from Canada were from Salt Spring Island in British Columbia where the official language is claimed to be English. Only responses with mother tongue English were taken into consideration within this sample. The sample of respondents from France consisted of Parisians living in the region of Ile de France. Only the responses from people whose mother tongue is French were taken into consideration for the French sample. Given the samples of people that were available to us at the time of collecting the data (in 2015), the Canadian group consisted mostly of high school students (average age 16.4) and the French group consisted mostly of university students and older (average age 27.6). There were 100 informants altogether, 62 from Canada and 38 from France.

Questionnaire, Procedure, and Evaluation of Responses

The questionnaire was written in English for the two groups of respondents. The two groups were given questionnaires consisting of 17 semi-closed questions (see appendix for the questionnaire with its tasks). At the end, answers from the questions 10 and 14 were not considered despite having appeared in the questionnaire. It is because these tasks elicited mostly pre-existing naming units in both groups of respondents, such as *Infoman* and *Firekeeper*, and it seemed a better solution to discard the tasks entirely instead of solely discarding the responses, as the questionnaire aimed to elicit new naming units. Each task in the questionnaire asked respondents to name an Agent described by simple sentences. The respondents were given multiple choices for answering each question, the last of which allowing them to create a naming unit of their own. The category of Agent was chosen for all of the questions because this category provides coiners with numerous options for forming one and the same concept possibly realised through different onomasiological types, thus enabling us to examine the naming strategies of both groups in word-formation through classification of the individual coinages into the 6 onomasiological categories.

The respondents provided us with 1332 naming units, although ideally 1500 naming units would be provided. This is because some informants left questions unanswered and also not all answers were taken into consideration. The aim of the questionnaire was to analyse the word-formation strategies leading to semantic transparency or economy of expression, of new complex words, new in both form and meaning. For this and the reasons listed below some of the proposed naming units had to be eliminated.

The elimination criteria:

- a) The proposed naming unit was based on a semantic shift of the pre-existing naming unit and therefore no new naming unit was proposed.
- b) The proposed naming unit did not meet the description of the concept in a question or had a meaning that was just the opposite.
- c) The proposed naming unit was ungrammatical.
- d) The proposed naming unit was a descriptive phrase.
- e) The proposed naming unit designated Patient, a bearer of state, instead of Agent.
- f) The proposed naming unit was a blend.

Experiment Results

The collected data from the two groups, Canadians and French, classified into onomasiological types, as demonstrated in Table 2, serve as a basis for evaluation of word-formation strategies - the preferences towards semantic transparency and the preferences towards economy of expression in forming new naming units of the category of Agent in the English language. Table 2 also contains some illustrative examples of naming units from the most popular answers as provided by the respondents. Where not specified, the answer was equally the most popular in both samples. Sometimes there is no example because any answer for an onomasiological type was provided by respondents, other times there is an example of a single count for an onomasiological type and a given concept.

	Examples:	Canada		France	
OT1	different socks wearer, foreigner-friender (CA), foreigner-friendmaker (FR), decafdrinker, lastpagereader, heavendescrber, peacetalker (CA), peacepromoter (FR), culturepreserver (CA), culturepreservist (CA and FR), cookieseater, birdswelcomer, lightbulbchanger, lightbulber, treesleeper, cornwalker, paintinghanger, grasshater, cityclinger (CA and FR), city-stayist, city-stayer, and stay-at-homer (FR)	406/799	50.81%	322/533	60.41%
OT2	preferist, anti-foeshadower (CA), describist (CA), preservist, welcomist, airless wanderer and mare walker (CA), hangist (CA), avoidist, clinger	68/799	8.51%	28/533	5.25%
OT3	socksman, foreignerist, decafist (CA), decafman (FR), lastpager, heavenist, peaceperson (CA), peaceman (FR), cultureman, cookie person (CA), cookiesman (FR), birdist, treeman (CA and FR), treepie (FR), cornmazeman, painter, antigrasser, cityman	272/799	34.04%	146/533	27.39%
OT4		0/799	0.00%	0/533	0.00%
OT5	different-sockswear, foreigner addict (FR), a decaf addict (FR), lastpageread (CA), peacepromote (CA), peacefreak (FR), culturepreserve (CA), cookieseat and cookies addict (FR), birdgreet, cornmazewalk (FR), paintinghang (CA), grassavoid	29/799	3.63%	20/533	3.75%
OT6	foreignerer-liker, heavenexpert describer (CA), heaven-expert describer (FR)	24/799	3.00%	17/533	3.19%

Table 2 - Experiment results with examples of most frequently used answers

In the following sections, the two tendencies will be discussed.

Semantic Transparency in Experiment


Semantic Transparency			
	HIGH	Canada	France
OT1		50.81%	60.41%
OT6		3.00%	3.19%
OT5		3.63%	3.75%
OT2		8.51%	5.25%
OT4		0.00%	0.00%
OT3		34.04%	27.39%
		LOW	

Table 3 - Experiment results for semantic transparency

Onomasiological type 1, which is characterised by the highest degree of semantic transparency within the onomasiological types, dominates in both of the tested groups as seen in Table 3. It presents 50.81% of the new naming units coined by Canadians and 60.41% of the new naming units coined by French. This means that both groups prefer to coin new naming

units with the onomasiological structure represented by all three constituents – the determining, determined constituents of the onomasiological mark and the onomasiological base. As was stated earlier, the crucial constituent for the semantic transparency of a newly coined word is the determined constituent of the onomasiological mark representing the category of Action. This is why Onomasiological Type 3 is assigned the lowest degree of semantic transparency. The Action in this type is not expressed, which hinders the prediction of the meaning of the newly coined naming unit. In our survey, 34.04% of new naming units proposed by Canadians and 27.39% proposed by the French were of this type. This finding is rather interesting - it is clear that the overall tendency for both groups is towards semantic transparency, nevertheless, the percentage of naming units falling into OT3 is quite high.

Onomasiological Type 4, representing a very low degree of semantic transparency, was not used even once, neither Canadians nor the French used it. Onomasiological Type 6 presented only 3.00% within Canadian coinages and 3.19% within French coinages. This type is not so common despite its very high degree of semantic transparency probably because it consists of a two base structure which, in some cases, might be seen as redundant. Slightly higher percentages opt for a less semantically transparent Onomasiological Type 5 – 3.63% in Canada and 3.75% in France. This onomasiological type is a more semantically transparent version of OT4 since OT5 also contains a determining constituent besides the joint representantation of Action and Agent. This more semantically transparent OT5 was employed by both groups of informants contrarily to the OT4 that none of the respondents used. This could also be interpreted in favour of stronger semantic transparency preferences from both groups. Finally, Onomasiological Type 2 was

the 3rd most popular onomasiological type in Canada and France, opting for 8.51% and 5.25% respectively. Despite its position in the table, OT2 shows a considerably good semantic transparency because it consists of a determined constituent of the mark standing for Action and the base standing for a category of Agent. In comparison to OT1 and OT3, however, the percentages are almost negligible. The semantically less transparent OT3 is preferred over the more transparent OT2 in both groups. This finding, although unexpected, is not a new phenomenon, nor is it a new finding. It could be explained by the fact that OT2, although more semantically transparent than OT3, is probably perceived as too general (as also noted in Kortvelyessy et al, 2015). Despite a high percentage of use of OT3, the overall tendency in creating new naming units towards semantic transparency remains very high.

Formal Economy in Experiment

As was already pointed out, the tendency towards semantic transparency is higher than towards formal expression. The onomasiological types are subdivided into three homogenous groups based on their degrees of economy of expression (see Table 4). The tendency towards the least economical solutions of new naming units is very clear to see and it is represented by Onomasiological Type 4. However, this onomasiological type was not employed in any of the proposed new naming units.


Formal Economy			
	HIGH	Canada	France
OT4		0.00%	0.00%
OT2, OT3, OT5		46.18%	36.39%
OT1, OT6		53.81%	63.60%
	LOW		

Table 4 - Experiment results for formal economy

The second group consists of Onomasiological Types 2, 3 and 5. These three onomasiological types are considered to be represented by an equal degree of economy, occupying the middle position within the scale of the economy of expression. OT2 and OT3 are represented by two semantic categories and their corresponding morphemes. Even though the onomasiological structure of OT5 is represented by all three semantic categories, only two morphemes are used for their representation. The sums of the three types in both groups present 46.18% for Canada and 36.39% for France. These solutions are less economical than OT4, which is presented by a single morpheme, but more economical than the third group consisting of OT1 and OT6.

The onomasiological structure of OT1 is fully represented by three morphemes and is the least economical type. OT6 is also fully semantically transparent as it has a two base structure and features the smallest degree of formal economy together with OT1. This third group of the least economical solutions occurred in 53.81% of proposed new naming units by Canadians and in 63.60% of new naming units proposed by the French. A stronger tendency towards the least economical solutions of newly coined naming units is obvious in the two tested samples of informants.

Canada vs. France Discussion

The overall tendency of the Canadian and French groups for creating new naming units in English is already evident from the discussion above. Both groups tend to form semantically transparent naming units and consequently they tend to form less economical naming units. Interestingly enough, the percentage within the onomasiological types used in creating new naming units by Canadians was very similar to that of the French group. For that reason, it was possible to draw shared conclusions for universal preferences of onomasiological types within the two groups. Even though the results were roughly the same for the two groups, there were some differences in the percentages and it might be interesting to take a closer look at them.

Semantic Transparency				Formal Economy			
	HIGH	Canada	France		HIGH	Canada	France
OT1	↓	50.81%	60.41%	OT4	↓	0.00%	0.00%
OT6		3.00%	3.19%	OT2, OT3, OT5		46.18%	36.39%
OT5		3.63%	3.75%				
OT2		8.51%	5.25%				
OT4		0.00%	0.00%	OT1, OT6		53.81%	63.60%
OT3		34.04%	27.39%				
		LOW					LOW

Table 5 - Experiment results - semantic transparency and formal economy

The dominant onomasiological type in both the Canadian and the French samples was Onomasiological Type 1. We already interpreted this fact as being a high preference of both groups for semantically transparent new naming units. 50.81% of the new naming units proposed by Canadians were of the OT1 while French created 60.41% of the new naming units using OT1. The difference between Canadians and the French in the frequency of OT1 employment is almost 10%, which should not be neglected. Based on this fact, we could claim that the preference of the French for the semantic transparency represented by all three constituents of

the onomasiological structure is stronger than the preference for semantic transparency of Canadians. Nevertheless, both groups show a tendency towards semantic transparency.

Comparison of Onomasiological Type 3, the least semantically transparent onomasiological type, within the two groups will also support the above stated claim. While this onomasiological type ranks second place in the two groups, it represents 34.04% of all new naming units created by Canadians and 27.39% of all new naming units created by the French. The reason these numbers support the claim that French prefer more semantically transparent new coinages resides in the fact that the French used this least semantically transparent onomasiological type less frequently than Canadians.

What does not support this claim, although not surprising, is shown through the comparison of the usage of Onomasiological Type 2 in the two groups. Canadians used this type more frequently, in 8.51% of their coinages, in comparison to the French who used OT2 in 5.25% of their new coinages. It does not support our claim because this onomasiological type has a fairly good semantic transparency and so we would expect the French to use it more frequently than Canadians. However, as it was already stated, despite its good degree of semantic transparency, this onomasiological type might be considered too general. This could explain why this onomasiological type was less popular amongst the French than amongst the Canadians.

The comparison between Canada and France in the remaining three onomasiological types, OT4, OT5 and OT6, contributes to our analysis, although not so significantly. No conclusions can be drawn based on Onomasiological Type 4 since none of the 62 Canadians, nor any of the 38 French informants, employed this type to create a new naming unit. OT5, the onomasiological type with relatively good semantic transparency, was employed more often by the French than by the Canadians, however, the difference is rather negligible. The traditional notion of conversion, which is employed within OT5, is not uncommon to the French since even in the French language the phenomenon is employed very frequently. The Canadians employed OT5 in 3.63% of their new coinages while the French employed it in 3.75% of theirs. The last onomasiological type, Onomasiological Type 6, characterised by a very high semantic transparency, was also almost equally employed by both groups, 3.00% for Canada and 3.19% for France. Even though the French group employed this onomasiological type slightly more often, and despite its favorable value to our initial claim, the difference is not very significant. The two base structure, typical of this onomasiological type is not uncommon to Canadians, nor to the French, though neither of the groups employed it significantly often in creation of the new naming units in English in spite of the very high degree of semantic transparency of this onomasiological type. Nevertheless, taking into consideration the comparison between the Canadians and the French in each of the above mentioned onomasiological types, a tendency towards semantic transparency seems to be stronger in the French group.

Consequently, from the conclusion stated above, a tendency towards formal economy should be stronger in the Canadian group of respondents. For the verification of this statement, three subgroups of onomasiological types were consulted, divided according to their degree of the formal economy. The first group, with the highest degree of economy of expression, consisted of a single Onomasiological Type 4 and cannot be taken into consideration because no one employed it. The second group, with a medium degree of formal economy, consisted of OT2, OT3, and OT5 and was represented in 46.18% of Canadian coinages, in comparison to the representation of this group in 36.39% of all French newly formed naming units in our research. The third group, consisting of OT1 and OT6, represented the least economical group, and was employed more often by the French, in 63.60% of their proposed naming units, in comparison to the Canadians, who employed these least economical onomasiological types in 53.81% of their proposed naming units. These comparisons may be used in support of our initial claim that Canadians show greater preference for formally economical new naming units than French. However, this does not change the overall stronger tendency towards semantic transparency in word-formation within the two groups.

Conclusions

This paper examined the word-formation strategies of native (Canadian) speakers of English and non-native (French) speakers of English and supported the main expectation that the non-native speakers would place stronger emphasis on being understood/semantic transparency rather than on economy of expression. In order to come to such a conclusion, the measuring tools for these tendencies in word-formation, i.e. onomasiological types, were introduced. Onomasiological types are part of Štekauer's theory of word-formation, which builds on Dokulil's ternary notion of onomasiological structure and on Horecký's multilevel model of linguistic sign. In the Onomasiological Theory of Word-formation by Štekauer, word-formation is suggested to constitute an independent subdiscipline of linguistics. Word-formation cooperates with the lexical component from which it borrows monemes, affixes, and complex words and uses them to create new, non-existing, naming units. This model also emphasizes the importance of a triad of relationships that exist between the word-formation component and the extra-linguistic reality, between the word-formation component and the speech community, and between the extralinguistic reality and the speech community.

It is, therefore, all of these factors that contribute to the final form of a naming unit – word-formation component, speech community, and extralinguistic reality. In the experiment presented above, it was the authors of the concepts who decided for the speech community that these were the concepts the two samples, native and non-native speakers of English were going to be asked to provide names for, for the purposes of the experiment itself, although, under normal circumstances the speech community decides for itself, based on its needs and trends, based on what concept

it is in the world that is not yet captured in language that needs to, or deserves to, be named. The concepts used in the experiment were of a category of Agent, i.e. somebody who does something. This way it was possible to see various formal representations of onomasiological structure recorded in onomasiological types that were then used to measure the different degrees of semantic transparency and economy of expression in a similar way as conducted in experiment of Körtvélyessy et al. [Körtvélyessy et al. 2015].

The speech community consisted of native English speakers from Canada and of non-native English speakers from France (with French as their mother tongue), the comparison of these two groups aimed to point to a different use of semantically transparent and formally economic naming units because of the more confident mastery of the English language by native speakers compared to non-native speakers. Although the experiment seems to confirm the three hypotheses set out in the introduction, there are two other factors that might have contributed to the results. The native speech group consisted of high school age students, while the French speech group consisted mostly of people of university age and older. Comparison of the groups of native and non-native speakers of the same age would strengthen the results of this experiment. Another factor that may have contributed to the presented results is the mother tongue of the non-native English speakers, which was, in this experiment, the French language. The crucial role of semantic transparency within the studied approach is played by the determined constituent of the onomasiological mark, which is a verb. It is also important to mention that the French language, and therefore also French speakers, do prefer using verbs when possible [Owoeye 2013]. This preference in French could have been also translated into forming more semantically transparent units, even in English. Even if the previous studies showed no influence of one's mother tongue on word-forming in other languages, this feature of the French language could have influence on formation of more semantic, i.e. more verb-containing, new naming units, even when forming in other languages, in our case in English. This could be verified in further research.

REFERENCES

1. Dokulil M. Tvoření slov v češtině I. Teorie odvozování slov. - Prague: Nakladatelství ČAV, 1962. – 263 p.
2. Körtvélyessy L. – Štekauer P. – Zimmermann J. Word-formation strategies: semantic transparency vs. formal economy. // *Semantics of Complex Words. Studies in Morphology.* - Switzerland: Springer, 2015. -Vol. 3. -P.85-113.
3. Martinet A. Economie des changements phonétiques. *Traité de phonologie diachronique.* - Bern: Francke, 1955.
4. Mathesius V. *A Functional Analysis of Present Day English on a General Linguistic Basis.* - The Hague-Paris: Mouton, Prague: Academia, 1975.

5. Owoeye T. A Comparative Study of Morphologically Constructed Agent Nouns in French and Yoruba // ACTA LINGUISTICA. –2013. - Vol.7. – No 2. -P.15-27.
6. Horecký J. Vývin a teória jazyka. - Bratislava: SPN, 1983.- 112 p.
7. Szymanek B. Categories and Categorization in Morphology. - Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1988. – 193 p.
8. Štekauer P. Essentials of English Linguistics. - Prešov: Slovacontact Plus, 1993. - 143 p.
9. Štekauer P. An Onomasiological Theory of English Word-formation. - Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1998. – 192p.
10. Štekauer P. Onomasiological Approach to Word-formation. // Štekauer P. – Lieber R. Handbook of Word-Formation. - Dordrecht: Springer, 2005a. – 466 p.
11. Štekauer P. – Chapman D. – Tomaščíková S. – Franko Š. Word-formation As Creativity within Productivity Constraints: Sociolinguistic Evidence. [online]. // Onomasiology Online. – 2005b. Vol. 6. – P.1-55. Available at: <<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.92.9286&rep=rep1&type=pdf>>.

Appendix

Nickname: _____
Gender: _____
Age: _____
Mother tongue: _____
Second language: _____
Other languages: _____

f. Other: _____

f. Other: _____

For each description of a person please choose or create one name/title that you would give them.

1. How would you name a person who usually wears two different socks?
 - a. Socksman
 - b. Different-socks person
 - c. Different socks wearer
 - d. Different-socksman
 - e. Different-sockswear
 - f. Socksflegma
 - g. Other: _____
2. Someone who makes friends only with foreigners.
 - a. Foreignerist
 - b. Foreigner-friender
 - c. Foreignerman
 - d. Foreigner-friendmaker
 - e. Foreigners-preferer
 - f. Foreignerer-liker
 - g. Preferist
 - h. Other: _____
3. Person who drinks nothing else but a decaffeinated coffee/a decaf.
 - a. Decafist
 - b. Decafdrinker
 - c. Decafman
 - d. Decaf
 - e. Decafdrink
 - f. Other: _____
4. Person who always starts reading a book by reading the last page first.
 - a. Lastpager
 - b. Lastpagestarter
 - c. Lastpageman
 - d. Lastpagereader
 - e. Lastpageread
 - f. Other: _____
5. Person who is an expert in describing a heaven.
 - a. Heavenist
 - b. Heavendescriber
 - c. Heaven-person
 - d. Heavenexpert describer
 - e. Describist

6. Person who constantly talks about the importance of the peace in the world.
 - a. Peace person
 - b. Peaceman
 - c. Peacetalker
 - d. Peacepromoter
 - e. Peacepromote
 - f. Promotist
 - g. Other: _____
7. Person who fights for preservation of a national culture.
 - a. Cultureman
 - b. Culturepreserve person
 - c. Culturepreserver
 - d. Preservist
 - e. Culturepreservist
 - f. Culturepreserve
 - g. Other: _____
8. Person who eats too many cookies.
 - a. Cookiesman
 - b. Cookies-eater
 - c. Cookie person
 - d. Cookies
 - e. Cookies-eat
 - f. Other: _____
9. Person who is delegated by the government to welcome traveler birds (ex.storks) coming back in spring.
 - a. Birdsgreetman
 - b. Birdist
 - c. Welcomist
 - d. Birdswelcomer
 - e. Travelbirdwelcome
 - f. Travelbirdgreeter
 - g. birdgreet
 - h. Other: _____
10. Someone who supplies his friends with the newest information.
 - a. Newser
 - b. Infoman
 - c. Infosupplier
 - d. Info-supply
 - e. Other: _____
11. Person who is in charge of changing the light-bulbs.
 - a. Lightbulbist
 - b. Lightbulbchanger
 - c. Lightbulber
 - d. Lightbulbman
 - e. Change person

12. Person who likes to sleep on a tree.
 - a. Treesleeper
 - b. Treeliker
 - c. Treesleep
 - d. Treeman
 - e. Other: _____
 13. Person who walks daily through corn maze.
 - a. Cornmazelover
 - b. Cornmazeman
 - c. Cornmazewalk
 - d. Corner
 - e. Cornwalker
 - f. Other: _____
 14. Person whose job is to keep the fire in the fireplace burning
 - a. Firekeeper
 - b. Fireperson
 - c. Fireplaceman
 - d. Burningkeeper
 - e. Firekeep
 - f. Other: _____
 15. Person whose job is to hang the paintings on the walls.
 - a. Paintinghanger
 - b. Pantinghang
 - c. Hangist
 - d. Painter
 - e. Painting person
 - f. Other: _____
 16. Person who never walks on the grass.
 - a. Grassavoid
 - b. Avoidist
 - c. Grasshater
 - d. Antigrasser
 - e. Antigraass
 - f. Other: _____
 17. Person who never crossed the borders of his city.
 - a. Citycling
 - b. Clinger
 - c. Clingist
 - d. Cityman
 - e. Other: _____
- That is about it. Thank you for your time ☺**

Катерина Вашист

аспірант кафедри германської філології

Сумський державний університет

orcid.org/0000-0002-2381-1143

м. Суми, Україна, +38(050) 77 55 940, kateryna_medvid@gmail.com

Комунікативно-прагматичний підхід до перекладу англомовних блендингових одиниць українською мовою

Анотація. Стаття вивчає засади та принципи перекладу оказіональних англомовних блендингових одиниць українською мовою, аналізує способи та прийоми їх перекладу в межах дискурсу ЗМІ. Блендинг є одним із найбільш продуктивних та незвичних способів утворення нових слів на сьогодні. Однією із причин виникнення блендів слугують екстралінгвальні фактори, що зумовлюють дискурсивну приналежність таких мовних одиниць. Сферою, яка активно послуговується використанням блендів як стилістично маркованого, виразного та водночас лаконічного лексичного засобу є дискурс ЗМІ. Бленди, маючи переважно оказіональний характер становлять перекладацьку трудність, адже такі слова належать до категорії безеквівалентної лексики та вимагають від перекладача творчого підходу та професіоналізму.

Ключові слова: блендинг, бленд, телескопічні одиниці, екстралінгвальні фактори, транскодування, еквівалентний переклад

Abstract. The article examines the translation principles of occasional English-language blending units into Ukrainian, analyzes the methods and techniques of their translation within the framework of mass media discourse. Blending is one of the most productive and unusual ways of creating new words for today. One of the causes which gives the birth to blends is the extralingual factors that determine the discursive affiliation of such linguistic units. The sphere that actively uses blends as a stylistically marked, expressive, yet concise lexical means is the media discourse. However, today, despite the fact that the English-language media and English language generally have a great influence on the world languages, in particular Ukrainian, the majority of recipients of information transmitted by various forms of the Ukrainian media do not understand transliterated blend units, but only in cases of giving names to companies, brands, goods, etc., so similar telescopic hybrid lexical units tend to the structures typical for synthetic forms of Ukrainian language. Consideration of the blending phenomenon in the framework of the communicative-pragmatic approach allows us to take into account all the components of the communicative act, namely: the intentions of the participants, channels of communication, national cultural values,

stylistic colouring and the functional and semantic features of lexical material, that provide an opportunity for an adequate translation taking into account all pragmatic goals, which are put by the authors of blends within a given context. The research proves that in some time the use of blend units will become common and very effective in Ukrainian-language discourses of mass media, advertising, marketing, etc.

Keywords: blending, blend, telescopic units, extralingual factors, transcoding, equivalent translation

Вступ. Мова – явище мінливе, динамічне, вона знаходиться у стані безперервного прогресу, набуваючи все нових характеристик, необхідних для відображення найсучасніших реалій та відтворення нових форм людського мислення. Насамперед прогрес мови виражається у поповненні її лексичного складу, саме тут трансформації відбуваються найшвидше, нові слова з'являються кожного дня, так само як безперервно розвиваються й способи їх утворення. Словотвір є головним джерелом лексичних інновацій, способом творення неологізмів та okazіоналізмів в англійській мові. Одним із найбільш продуктивних та незвичних способів утворення нових слів на сьогодні є блендинг, який, хоча ще не увійшов до групи традиційних засобів словотвору, уже набув широкої популярності. Однією із причин виникнення блендів слугують екстралінгвальні фактори, що зумовлюють дискурсивну приналежність таких мовних одиниць. Сферою, яка активно послуговується використанням блендів як стилістично маркованого, виразного та водночас лаконічного лексичного засобу є дискурс ЗМІ.

Зважаючи на багатофункціональність okazіоналізмів-блендів, все більше науковців присвячують свої дослідження вивченню їх лінгвістичної сутності. У мовознавстві феномен okazіоналізмів вже досліджували такі вчені, як М. Г. Бойчук, В. І. Куликова, Ю. Н. Пацула, Л. О. Пустовіт та ін. Вивченням блендингу як продуктивного способу словотвору займалися V. Adams, J. Algeo, H. Gleason, S. Kemmer, H. Marchand, L. Sondek, H. Wentworth, А. М. Акоюнц, І. Р. Гальперін, Л. В. Ерстлінг, Ю. А. Зацний, О. С. Кубрякова, М. О. Кулініч, О. А. Лаптева, А. Е. Левицький, В. М. Лейчик, Л. Ф. Омельченко, О. М. Сухорукова, Л. Р. Хафізова, Н. Ю. Шведова, А. В. Янков та ін.

Явище блендингу цілковито відбиває тенденцію англійської мови, як мови аналітичного характеру, до лаконічності, економності, але враховуючи те, що англійська мова є наразі мовою міжнародної комунікації, вплив англійських телескопічних одиниць на інші мови світу, зокрема і на українську, є беззаперечним фактом в епоху глобальної комунікації. Бленди, маючи переважно okazіональний характер, ускладнюють перекладацьку практику, адже такі слова належать до категорії безеквівалентної лексики та вимагають від перекладача вправності та професіоналізму у їх перекладі. Це зумовлює необхідність дослідження особливостей перекладу okazіональних блендів зокрема українською мовою, що становить **предмет** дослідження і

зумовлює **актуальність** статті. **Метою** є вивчення засад та принципів перекладу okazіональних блендів українською мовою та аналіз зокрема способів та прийомів перекладу англomовних блендів на **матеріалі** дискурсу ЗМІ.

В роботі застосовані такі **методи дослідження**: *порівняльно-зіставний метод, лінгво-прагматичний аналіз, контекстуально-інтерпретативний аналіз*. У ході вивчення структурних та семантичних особливостей okazіональних блендів застосовано *метод відбору та обробки лексичного матеріалу та метод компонентного аналізу*. Дослідження специфіки перекладу блендів у дискурсі ЗМІ потребує *функціонального та перекладацького аналізу*.

Виклад основного матеріалу і обговорення результатів дослідження.

Переклад як засіб міжкультурної комунікації – це завжди певна мовна дія. Професор І. С. Шевченко, розглядаючи процес перекладу на засадах діяльнісного інтерпретативного підходу, стверджує про необхідність реконструкції перекладачем діяльності автора протягом породження тексту оригіналу [3]. У сучасних процесах міжкультурної комунікації переклад посідає вагоме місце як механізм репрезентації інших культур. Перекладач при цьому виконує роль інтерпретатора смислового коду, який закладений у вихідному тексті, а не звичайного вербального перекодувальника. Задача перекладача, таким чином, полягає у тому, щоб не лише передати засіб однієї мови за допомогою засобів іншої мови – перекладач передає саму функцію вихідного засобу, добираючи в іншій мові засіб, що виконує аналогічну функцію, а саме, має здатність викликати в адресата певне інтелектуальне чи емоційне переживання.

Оптимальність перекладу зумовлюється не лише знанням алгоритмів іншої культури, але й перетином ментальних просторів автора вихідного тексту та перекладача. При цьому варто пам'ятати, що ментальні простори індивідів ніколи не будуть повністю збігатися, адже вони визначаються суто індивідуальними знаннями та уявленнями, репрезентуючись індивідуальним вербальним кодом. Проте, індивідуальні ментальні простори володіють деякими «спільними зонами» [1], що напряду впливають на якість та повноту перекладу. Переклад буде тим успішнішим, чим ширшими є зони перетину ментальних просторів автора вихідного тексту і перекладача. Саме тому процес визначення та вибору засобів для вдалого перекладу значною мірою несе в собі творче начало.

Дотримання таких принципів у процесі перекладу блендингових одиниць англomовного дискурсу ЗМІ українською мовою має слугувати орієнтиром для перекладача. Однак, не завжди переклад таких неординарних лексем є легким, часто це викликає певні труднощі, зумовлені як okazіональною природою блендингу, так і його периферійним статусом як засобу словотвору англійської мови. Переклад є творчою діяльністю, результат якої завжди має бути унікальним, а переклад блендингу доводить

це. Тож, у статті наводимо приклади власного перекладу англомовних блендингових одиниць – блендів українською у дискурсі ЗМІ, зокрема в текстах журналів, газет, реклами тощо, де часто наявні гібридні лексичні одиниці, утворені поєднанням зі структурними елементами, які багатьма лінгвістами вважаються афіксами, але глибинний етимологічний, структурно-семантичний аналіз доводить, що ці елементи є фрагментами, які походять від різних лексем європейських мов, а особливо давньогрецької і латинської. Ці структурні сегменти наразі беруть активну участь у словотворі англійської мови і впливають на переклад зазначених одиниць українською: -aholic, -bot, -athon, -side, -ware, docu- , cyber-, dino-, info-тощо.

-aholic: a) «If you are a *bookaholic* like me, make a trip to the local library. Just be sure not to lose the books or let them get overdue» [4]. Переклад : «Якщо ви такий же *букоголік* як і я, відвідайте місцеву бібліотеку. Лише будьте впевнені у тому, що не загубите книжки або не перевищите ліміт прокату»; b) «Desserts are dominated by *chocaholic* maestro David Chow, at the Drake Hotel» [7]. Переклад: «У готелі Drake Hotel десерти переважно готує *шоколадоман* маестро Девід Чоу». Таким чином, бленди *bookaholic* (book + -aholic) та *chocaholic* (chocolate + -aholic) демонструють пристрасність суб'єктів до книжок та шоколаду відповідно, надають емоційного забарвлення інформації, тим самим привертаючи увагу читачів. Крім того, у прикладах застосовується комунікативна стратегія утилітарності, тобто прагнення висловити максимум експресії при мінімальному використанні мовних засобів, що зберігається і в перекладі за допомогою транскодування і є зрозумілим, враховуючи загальновідоме інтернаціональне значення лексичної частки -aholic.

-ware: «Use the *freeware* program *Synctoy* from *Microsoft* to back up folders to two external hard drives» [8]. Переклад: «Використовуйте *безкоштовне програмне забезпечення* програми *Synctoy* від компанії *Microsoft* для резервного копіювання папок на два зовнішні жорсткі диски». Цей приклад демонструє декілька блендів. Неологізм *freeware* підкреслює один із різновидів програмного забезпечення, утворений від злиття повної лексики *free* з усіченою формою слова *software* за аналогією та може бути перекладений описово як «*безкоштовне програмне забезпечення*» за відсутності відповідника в українській мові. Номінації компанії *Microsoft* (*micro* «мікро» + *software* «програмне забезпечення») та програми *Synctoy* (*sync* «синхронізований» + *toy* «іграшка») також є блендинговими одиницями, оскільки вони утворені поєднанням повних або усічених основ лексем. Враховуючи комп'ютерну обізнаність реципієнта інформації 21-го століття не є необхідним, на нашу думку, вносити пояснення в текст перекладу щодо цих відомих назв, тому транслітерація наразі є адекватним засобом.

-athon: «Mr Gore and his running-mate, Joe Lieberman, embarked yesterday on a non-stop 24- hour «*American workathon*»» [10] Переклад: «Містер Гор та його соратник-кандидат на пост віце-президента, Джо Ліберман, вчора занурились у безперервний 24-годинний «*американський виснажливий*

робочий марафон». Бленд *workathon*, утворений від поєднання повної лексеми *work* та усіченої лексеми *marathon*, підкреслює складність та довготривалість роботи. За допомогою прикметника «виснажливий» при перекладі українською ми вирішили звернути увагу на важкість та довготривалість робочого процесу, структурно і відповідно семантично розширивши значення бленду *workathon*, автор якого реалізує атрактивну функцію, навпаки за правилами аналітичності англomовного словотвору, за допомогою максимальної економії мовних елементів, тобто застосовуючи стратегію комунікативної утилітарності.

-bot: a) «Usefully, she describes *knowbot* as «shortening of knowledge robot», this term for an intelligent software agent was coined by Vint Cerf and Bob Kahn in 1988» [8]. Переклад: «Практично вона пояснює поняття *knowbot* (робот знань) як «скорочення словосполучення *knowledge robot*», цей термін для інтелектуального програмного агента був введений в обіг Вінтом Сьорфом та Бобом Каном у 1988 році». У цьому прикладі взагалі не варто перекладати бленд, оскільки автор демонструє саме семантику та походження цього терміну. Таким чином, гібридна одиниця *knowbot* = *knowledge* + *robot* утворена поєднанням першого та останнього складів двох різних лексем. За допомогою злиття цих слів автор акцентує увагу на інтелектуальній «підкованості» робота, імпліцитно звертаючись до читача: «якщо ти розумний – читай далі».

-cide: «Taking his cue from the Convention on Genocide, a Yale biologist has proposed a new international agreement to ban «*Ecocide*» – the willful destruction of the environment» [9]. Переклад: «Беручи приклад з Конвенції про геноцид, біолог з Єльського університету запропонував нову міжнародну угоду про заборону «*Екоциду*» – навмисне знищення навколишнього середовища». Бленд *ecocide*, створений за аналогією з *genocide*, транслітерується в українському тексті і є зрозумілим за умови, що в цьому самому реченні йому передувє вже відоме всьому світу слово *геноцид* і, оскільки у реченні надавалось пояснення даного поняття, доцільно уникати тавтології при перекладі. Цей приклад наглядно демонструє принцип утилітарності, оскільки без використання у контексті телескопічного слова, автору, і перекладачу також, варто було б використати значно більшу кількість мовних засобів, що скоріш за все відштовхнуло б погляд читача.

cyber- : «*Cyberbullying* is bad. So are other *cybercrimes*, including child pornography, stalking and harassment» [8]. Переклад: «*Кібер-залякування* – це погано. Так як й інші *кібер-злочини*, включаючи дитячу порнографію, переслідування та домагання». Цей приклад містить два телескопізми, знову ж таки утворених за аналогією *cyberbullying* = *cyber-* + *bullying* (*кібер-залякування*), *cybercrimes* = *cyber-* + *crimes* (*кібер-злочини*). У даному випадку частка *cyber-*, що утворює бленди вказує на межі їхнього застосування, звертаючи увагу на злочини чи залякування саме у сфері інформаційних технологій. Переклад українською потребує тут змішаного варіанту: транслітерація + еквівалент.

info-: a) «In fact, half the people on the list are either actors, TV hosts or folks otherwise connected to big media *infotainment*» [6]. Переклад: « Насправді, половина людей у списку – це актори, телеведучі або люди, які так чи інакше пов'язані з широкою сферою *інформаційно-розважальних програм*». У перекладі з метою пояснення українському реципієнту медіа-жанру *infotainment* = *infor-mation* + *enter-tainment* структуру звичної для американців термінології розширено; b) «Barack Obama's unique campaign *infomercial* was watched by more than one out of every five of American households watching TV last night» [6]. Переклад: «Унікальну *інформаційно-рекламну* кампанію Барака Обама подивилось більше, ніж одне з п'яти американських домогосподарств, які переглядали телевізор минулої ночі». Розширення форми бленда *infomercial* = *information* + *comercial* в перекладі як «*інформаційно – рекламний*» використано, щоб підкреслити не лише інформаційний характер, але й комерційне спрямування кампанії Барака Обама, на що автор імпліцитно звертає увагу адресата. У цьому випадку, завдяки компресії мовних засобів, блендингова лексема виконує не тільки атрактивну, але й інформаційну та агітаційну функції.

docu-: «He is an extraordinary presence in this bizarre and very funny *docu-fantasy*, a sort of Euro- realist Curb His Enthusiasm» [6]. Переклад: «Він є надзвичайною складовою у цьому химерному і дуже смішному *документально-фантастичному фільмі*, своєрідний європейський реаліст, який стримує свій ентузіазм». Жанровий термін *docu-fantasy* можна було б і транслітувати, але що є відомим в межах світу кінематографії, не завжди адекватно сприймається пересічним читачем популярних журналів, тому у нашому випадку вдалими є повний еквівалентний переклад як «*документально-фантастичний фільм*».

dino- : «Poor old Steven Spielberg is in an island laboratory working frantically to revive his *dino-thriller* franchise» [5]. Переклад: «Бідненький старець Стівен Спілберг у лабораторії на острові шалено працює щоб відновити свою франшизу на *трилер про динозаврів*». Бленд *dino-thriller* утворений від злиття усіченої форми лексеми *dino-saur* (динозавр) з повною основою лексеми *thriller* та перекладений як «*трилер про динозаврів*», враховуючи флективні особливості української мови. Окрім використання блендингу у цьому прикладі для стилістичного підсилення атрактивної функції автор використовує ще й прикметники *poor* та *old*, щоб виявити співчуття у читачів та зацікавленість діяльністю Стівена Спілберга.

Таким чином, усі наведені приклади свідчать про те, що кожен новий елемент, власне телескопізм, може утворитись за допомогою поєднання зі словом, яке є відомим та у певний час набуло тієї чи іншої популярності, що часто починає вживатись у різних життєвих ситуаціях. Крім того, у цьому словотворі проявляється дериваційна функція цих телескопізмів, адже зазначені вище елементи, які етимологічно мають кореневе походження, з часом, враховуючи їх частоту вживання, виокремлюються у відповідні

префікси та суфікси, що наразі активно використовуються для створення нових номінацій у різних сферах і найчастіше фіксуються словником тієї чи іншої мови, проходячи апробацію через мовлення ЗМІ. Так і наведені вище словотвірні елементи, що раніше складали частину якоїсь лексеми, поєднуючись з повними або усіченими формами різних слів, несуть певне функціонально-семантичне забезпечення, яке у свою чергу надає блендинговій лексичній одиниці забарвленості, емоційності, свіжості та робить англійську мову більш «живою» та насиченою новими цікавими лексемами [2]. Що стосується частотності вживання таких лексичних елементів, які мають латинське, грецьке та інше походження і використовуються англійською мовою в різних динамічних дискурсах, зокрема в дискурсі ЗМІ, враховуючи її тенденцію до аналітичних форм і економії засобів мовлення, то вона є доволі високою. Натомість українською не завжди можна перекласти ці елементи шляхом транскодування, враховуючи як історично сформовану синтетичність мовних форм, так і тенденції української мови до самоочищення від чужомовних одиниць.

Достатньо часто в англomовній пресі зустрічаються оказіональні бленди, які є скороченнями власних назв зірок та зіркових пар, що пізніше, сприймаючись адресатом, підхоплюються іншими формами ЗМІ і тим самим додають ще більше популярності тій чи іншій PR-кампанії. Наприклад: 1) «We can not wait to see whether Rob and Kristen will be hitting the streets hand in hand more often now or if we'll be seeing more photos of the two love – birds. Either way, congrats to *Robsten!*» [12]. У цьому прикладі бленд *Robsten* поєднує імена всесвітньо відомих молодіжних кумирів фільму «Сутінки» Роберта Паттінсона + Крістен Стюарт, імпліцитно натякаючи читачу на єднання їх сердець, що не можливо передати українськими мовними, тим більше лексичними засобами, роблячи контекст перекладу стилістично бідним: «Ми не можемо дочекатися, щоб побачити чи то часті прогулянки по вулиці Роба і Крістен, які триматимуться за руки, чи то більше фотографій цих закоханих голубків. У будь-якому випадку, вітаємо *Роберта та Крістен!*». 2) «*KStew's* interview also includes a sweet moment involving her private Instagram account and her scrolling through photos of her and girlfriend Alicia Cargile» [12]. У запропонованому зразку використаний бленд *KStew*, який є скороченим ім'ям актриси та співачки *K-risten* + *Stew-art*. Переклад українською потребує декодування як структурного, так і семантичного: «Інтерв'ю *Крістен Стюарт* також містить приємний момент, охоплюючи її приватний обліковий запис Інстаграм та продивляючись фотографії з її дівчиною Алішею Керджил».

Такі скорочення імен зірок та зіркових пар є дуже характерними для англomовних ЗМІ, вони утворені як структурні і семантичні рефрейми з метою реалізації комунікативної стратегії утилітарності та виконання атракційної і прагматичної функцій.

Яскравими прикладами використання блендингу в англomовній пресі є також складноскорочені слова, які складаються з двох лексем, де скорочена

вся перша лексема, крім першої літери, і іноді редукована ініціальна частина другої лексеми: «She's an *e-quaintance*, we chat a lot online, but I have no idea what she looks like – we've never actually met» [11]. Переклад: «Вона – *віртуальна знайома*, ми багато спілкуємося в онлайні, але я не маю жодного уявлення, як вона виглядає: ми ніколи не зустрічалися». У цьому прикладі бленд *e – quaintance* утворений від злиття лексем *e-lectronic* та *ac-quaintance* (за аналогією з *e-mail*) та перекладається як «*віртуальний знайомий*», враховуючи відсутність еквівалента в українській.

Однією з найбільш розповсюджених тактик впливу на адресата інформації, на нашу думку, є тактика спілкування «на рівних». Наприклад, у наступному прикладі лексичний бленд утворений шляхом з'єднання через дефіс усічених основ прикметника та іменника: *fro-zen* (заморожений) + *yogurt* (йогурт) = *fro-yo*: «The two NYC – based Freshman 15 girls met up for some *fro – yo (frozen yogurt)!*» [7]. Переклад: «Дві першокурсниці з групи «Freshman 15» з Нью-Йорку зустрілись, щоб посидіти, замовивши *заморожений йогурт*». У наведеному прикладі використання бленду *fro-yo* пов'язано більшою мірою з прагматичною інтенцією автора дотримуватися неформального способу спілкування, актуалізуючи тим самим комунікативну тактику спілкування з аудиторією «на рівних», та реалізації принципу економії мовних засобів, переклад же українською потребує пояснення, тому що нашій мові невідомі подібні лексичні конструкції.

У розрізі реалізації автором тактики спілкування «на рівних» можна відмітити, що у заголовках, лідах газет чи журналів, автор часто звертає увагу читача на своє дружнє ставлення до нього, даючи певні поради. Наприклад, поява блендингового неологізму *staycation* (*stay* «залишатись» + *vacation* «відпустка») в англomовній пресі пов'язана з фінансовими труднощами у значної кількості населення, які мусять залишатись вдома через нехватку грошових коштів на відпустку: «Would you like to save money on your summer holiday this year? How about a «*staycation*»?» [11]. Переклад: «Ви хотіли б заощадити на своєму літньому відпочинку цього року? Як щодо «*відпочинку у власному будинку*»? У прикладі за допомогою неологізму «*staycation*» реалізується комунікативна тактика дружньої поради, що прагматично обумовлено актуальністю подібних статей, так як безліч молодих людей відчують фінансові складнощі у часи економічної нестабільності, тому переклад потребує додаткової інформації та виконується описово за відсутності прямого еквіваленту.

У наступному прикладі бленд *freemale* утворений шляхом злиття прикметника *free* (вільний) та усіченого іменника *fe-male* (жінка): «According to a new report, Kylie and Cameron Diaz are both "*freemales*", a new breed of singletons who would rather not be sharing their time and money with a guy» [7]. Використання у цьому прикладі бленду *freemales*, фонетичного і семантичного рефрейму, створеного за аналогією, обумовлено з прагматичної точки зору комунікативною метою автора залучити увагу читача незвичайною формою

лексичної одиниці, завдяки якій він наділяє вагомістю явище, коли жінки віддають перевагу самотності та незалежності у шлюбі. Це явище не є типовим для української ментальності і має бути поясненим шляхом дослівного перекладу, застосовуючи методи контекстуального аналізу та аналізу словникових дефініцій: «Згідно з новими повідомленнями Кайлі та Кемерон Діас є «вільними жінками», новим поколінням жінок-одиначок, які не бажають ділити свій час і гроші з хлопцем».

Окремого розгляду потребує такий випадок новоутворення, як *Weblish* (*Web* + *Eng-lish*): «The internet and e-mail have already spawned their own words and grammar which has been dubbed «weblish» [4]. Переклад: «Інтернет та електронна пошта вже породили свої власні слова і граматику, які отримали назву «веблійський». Цей гібрид утворений за допомогою словозлиття двох елементів, один з яких відомий читачам – *web* (*мережа*), а другий є урізанням від слова *Eng-lish* й у такому вигляді постає перед новими англомовними читачами. Конотація новизни з'являється у результаті складання двох елементів і позначення нового явища в англійській мові, що використовується при спілкуванні за допомогою SMS та інтернет і характеризується широким використанням блендів, аббревіатур, відсутністю заголовних букв, розділових знаків тощо, що може бути **перспективною** вивчення зазначеної проблеми, особливо її соціолінгвальний і прагматичний аспекти, перекладацька специфіка в межах текстів реклами і маркетингу.

Висновки. Лексичні гібридні одиниці-бленди є інструментом для досягнення комунікативної стратегії утилітарності. Зокрема, задля солідарності з цільовою аудиторією, спілкування зі споживачами інформації на рівних, максимального захоплення уваги адресата, інформаційної інтенції, комічності, емоційності тощо блендмейкери вдаються до реалізації певних структурно-семантичних модифікацій, до яких можна віднести: максимальне скорочення імен або назв; створення єдиного імені для зіркових пар; створення неординарних лексичних інновацій на позначення нових понять, явищ, об'єктів тощо. На нашу думку, такі тактики є достатньо дієвими, оскільки явище блендингу набирає все більших обертів та стрімголов розвивається в англомовному дискурсі в багатьох сферах мовленнєвої діяльності. Однак на сьогоднішній день, незважаючи на те, що англомовні ЗМІ і англійська мова взагалі мають великий вплив на мови світу, зокрема українську, більшість реципієнтів інформації, що передається різними формами українських ЗМІ, не розуміють транслітерованих блендингових одиниць, лише у випадках, коли це є власні назви компаній, брендів, товарів і т. ін., тому саме такі телескопічні гібридні лексичні одиниці тяжіють до зрозумілих структур, типових для флективної української мови. Перекладачі мають багато побоювань, як саме використовувати бленди задля ефективного досягнення прагматичних цілей.

Розгляд явища блендингу в рамках комунікативно-прагматичного підходу дозволяє врахувати всі складові комунікативного акту, а саме: інтенції

учасників, канали комунікації, національно-культурні цінності, стилістичну забарвленість та функціонально-семантичне навантаження лексичного матеріалу, що дає можливість адекватного перекладу з урахуванням всіх прагматичних цілей, які ставлять перед собою автори блендів в межах того чи іншого контексту, і через деякий час використання подібних одиниць стане буденним явищем та дуже ефективним інструментом і в україномовних дискурсах ЗМІ, реклами, маркетингу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кияк Т. Р. Міжнародна комунікація, дискурс та переклад. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. №2. С. 83 - 91.
2. Медвідь К. М., Швачко С. О. Лексична контамінація в сучасній англійській мові. *Філологічні трактати*. 2015. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream.pdf/> – (дата звернення 29.05.2018).
3. Шевченко И. С. Герменевтический аспект перевода как вторичной метакоммуникации. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. 2003. Вип. 609. С.7-11.

Ілюстративний матеріал

4. Словник іншомовних слів. URL: <http://www.jnsm.com.ua/ures/book/index.shtml/> – (дата звернення 29.05.2018).
5. Is it more fun being single? [online] 2008. Available on the Internet: <http://www.cosmopolitan.co.uk/love-sex/is-it-more-fun-being-single/> (12.06.2017).
6. Jiang V. Try living with no tv!" [online]. 2007. Available on the Internet: https://www.thestar.com/discard/2007/01/18/try_living_with_no_tv.html/ (9.12.2017).
7. Mallet G. Restaurant review: dining with the Donald at stock. [online]. 2012. Available on the Internet: <http://nationalpost.com/posted-toronto/restaurant-review-dining-with-the-donald-at-stock/> – (18.07.2018).
8. Roseman E. Back up your computer data to stay safe. [online]. [Electronic resource]__2015. Available on the Internet: https://www.Thestar.com/business/personal_finance/2013/11/26/back_up_your_computer_data_to_stay_safe_roseman.html/ (11.07.2018).
9. Safire W. And a plea to ban ecocides. [online]. Available on the Internet: <http://www.nytimes.com/1970/02/26/archives/and-a-plea-to-ban-ecocide.html/> (11.07.2018).
10. Schor E. Us election: one in five households tuned into Obama's infomercial. [online]. 2016. – Available on the Internet: <https://www.theguardian.com/world/2008/oct/30/uselections2008-barackobama-4m-30-minute-infomercial/> – (9.05.2018).

11. Staycations. [online]. 2017. Available on the Internet: [co.uk/world-service/learningenglish/general/sixminute/2009/04/090416_6min_staycation_page.shtml](http://www.bbc.com/world-service/learningenglish/general/sixminute/2009/04/090416_6min_staycation_page.shtml) (29.07.2018).
12. Truong P. Kristen Stewart says her relationship with Robert Pattinson was "made into a product". [online]. 2016 Available on the Internet: <http://www.seventeen.com/celebrity/celebrity-couples/news/a42345/kristen-stewart-on-dating-robert-pattinson-interview/> – (29.07.2018).

УДК: 811.112.2'367.625

Natalia Holowtschak

доцент кафедри німецької філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0002-1971-519X

м. Ужгород, Україна, +38 (050) 2704125, talka_19@bigmir.net

SUBSTANTIVIERUNG DER VERBEN IN DER GEGENWÄRTIGEN DEUTSCHEN SPRACHE

Анотація. У статті йдеться про одну з тенденцій розвитку сучасної німецької мови – тенденцію до субстантивізації дієслівних основ. Цей мовний процес збагачення сучасного словникового складу мови є активним та особливо простежується в публіцистичному стилі. Дослідження проведено на основі актуальної німецькомовної преси. Об'єктом дослідження виступають шляхи та моделі творення іменників від дієслів у сучасній німецькій мові. Проведений аналіз засвідчує, що словотворення іменників від дієслівних основ відбувається субстантивізацією – інфінітива, дієслівної основи, однієї з основних форм дієслова безафікським та афікським способом та шляхом словоскладання.

Ключові слова: словотворення, іменник, дієслово, інверсія, деривація, словоскладання.

Abstract. The article considers one of the tendencies of development of modern German language – the tendency to substantiation of the verbal basis. This lingual process of modern vocabulary enrichment is active and particularly traces in the publicistic style. The research is conducted on the basis of current German press. The object of research is the ways and models of noun formation from verbs in the modern German language. The conducted analysis testifies that the word formation of nouns from verbal basis occurs by substantiation – infinitive, verbal basis, one of the main forms of the verb by non-affixed and affixed methods. The

most productive type of word formation of nouns from verbs is inversion. Frequently verbal nouns are formed from the model “substantive infinitive”, “verb basis + suffix” and „composition“. From prefixed verbs the nouns are formed by non-affixed way. With the help of suffixes nouns are formed from the root of the verb.

Keywords: word formation, noun, verb, inversion, derivation, composition.

In diesem Beitrag handelt es sich um einige Besonderheiten des intensiven Substantivierungsprozesses der verbalen Basen in der modernen deutschen Sprache. Es werden die substantivischen Lexeme gemeint, die auf Grund der Verben gebildet sind, wie z. B.: *schildern* → *die Schilderung*, *verfolgen* → *die Verfolgung*, *anweisen* → *die Anweisung*, *suchen* → *die Suche*, *musizieren* → *das Musizieren*, *durchgehen* → *der Durchgang* u. s. w. Im modernen Deutschen beobachtet man als ständige Tendenz – die Verben durch ihre substantivierten Formbildungen zu ersetzen. Z.B.:

Die Häufung der Logo-Läden und der Preisabschlag von – in Einzelfällen – bis zu zwei Dritteln locken die Kundschaft aus aller Welt und sorgt im sonst nicht verwöhnten Textilhandel für Wachstum von bis zu 30 Prozent im Vergleich zum Vorjahr. Statt: die Logo-Läden werden gehäuft, die Preise werden abgeschlagen, wächst von bis zu 30 Prozent.

Das Landgericht Hamburg hat entschieden, dass die Betreiber der Internetcafes für Urheberrechtsverletzungen ihrer Kunden haften, wenn sie keine Schutzmaßnahmen ergriffen – etwa durch die Sperrung des Zugangs zu einschlägigen Tauschbörsen für Musik oder Kinofilme. Statt: die Internetcafes betreiben, Urheberrechte verletzen, der Zugang wird gesperrt.

Die intensive Substantivierung lässt sich durch einige Gründe erklären, darunter sind die folgenden zu nennen: Bedarf an Bezeichnungen für neue Tatsachen, Erscheinungen und Gegenstände, Streben zur Verdichtungsaussage, Suche nach der präzisen Bezeichnung, Sprachökonomie und Ziel, jemanden bzw. etwas besonders zu charakterisieren.

Der Mensch lernt nicht eigentlich die Sprache, sondern er lernt, in einer Sprache schöpferisch tätig zu werden, meint H. Wellmann [9, S. 400]. Das betrifft vor allem okkasionelle Bildungen, die zum Teil sogar Idiolekte charakterisieren. Im Allgemeinen hätte jedes Wort sein „Recht auf Existenz“, wenn es a) nach den Prinzipien der deutschen Wortbildung richtig gebildet und b) verständlich wäre [9, S. 400].

Der Terminus Wortbildung bezeichnet in der modernen Sprachwissenschaft 1) eine sprachwissenschaftliche Disziplin, die untersucht, wie Wörter gebildet werden; 2) den Prozess der Produktion von Wörtern; 3) das Wort als Endprodukt dieses Prozesses [3, S. 65].

Als Hauptgründe der Wortbildung werden in der Linguistik folgende ausgesondert: 1) Benennungsbedürfnis, d. h. das Erfordernis, Bezeichnungslücken zu schließen, 2) Notwendigkeit, ein neues sprachliches Zeichen zu schaffen, 3) sprachkulturelle Ursachen als Ausgangspunkt der Wortbildung: *fragen* – *Frage*, *Frager*, *Fragerei*, *hinterfragen*, *fraglich*, *fraglos*, 4) Flexionslücken auffüllen:

Schnee – Schneemassen, Kaffee – Kaffeesorten, Eltern – Elternteil, 5) Eindeutigkeit schaffen: *Feder – Vogelfeder, Schreibfeder, Sprungfeder*. Als spezifische Gründe wird Bedürfnis genannt, vorhandene Bezeichnungen zu ersetzen und zu ergänzen [2, S. 130]. Zu den pragmatischen Gründen gehört auch der Wandel von *Fremdarbeiter* → *Gastarbeiter* → *Menschen mit Migrationshintergrund* oder auch *Altersheim* → *Feierabendheim* → *Seniorenheim*. Auch die Sprachökonomie gehört zu den Beweggründen der Wortbildung im Deutschen. Vor allem Wörter mit drei oder vier Silben werden oft gekürzt, wenn sie im sozialen Umfeld oder am Arbeitsplatz häufig gebraucht werden. Z. B.: *Johannes* → *Hans*, *Computer* → *Compi*, *Operationssaal* → *OP*, *Universität* → *Uni* [1, S. 119]. Expressivität und Ausdrucksstärke rufen auch die Wortbildungsprozesse hervor, wie z. B.: *sauber* → *blitzsauber*, *reaktionär* → *erzreaktionär* [6, S. 78].

Als subjektive Ursachen für die Wortbildung gelten: 1) gezieltes Einsetzen in der Werbung: *Schmusewolle, Superaufprallschutz, megasauber* und 2) Bestreben, eine soziale Umwertung zu erreichen: *Fremdarbeiter* und *Gastarbeiter, Raumpfleger* und *Putzfrau* [6, S. 79].

In der Regel wird Wortbildung nach den Verfahrenstypen klassifiziert, die in einer bestimmten Sprache zur Verfügung stehen, um neue lexikalische Formen zu bilden. Alternativ dazu kann man Wortbildungsverfahren auch danach unterscheiden, wie weit sie konventionalisiert oder wie produktiv sie sind [2, S. 143].

Bezüglich der Konventionalität einzelner Wortbildungen kann man die okkasionellen, spontan entstandenen, kontextabhängigen Gelegenheitsbildungen aussondern. Ihre Bedeutung ist aus den Bestandteilen herzuleiten. In unserem Fall sind das die Lexeme *die Tempo-Entschleunigung, der Durchführungsfehler, die Ressourcenausstattung, die Budget-Kürzung, die Passöffnung*.

Die Bedeutung des Ausgangswortes bleibt bei der Substantivierung zunächst erhalten, kann sich im Laufe der Zeit aber auch verschieben (Bedeutungswandel). Die Wendung „*auf dem Laufenden sein*“ z. B. hat mit der Bedeutung des Verbs *laufen* nur noch entfernt zu tun. Auf diese Weise haben sich viele ursprüngliche Substantivierungen zu gänzlich unabhängigen Substantiven entwickelt, z. B.: *Junge, Oberst*. Diese weichen nicht nur semantisch, sondern gelegentlich auch hinsichtlich ihrer Beugung vom Ursprungswort ab [8, S. 4].

Zum Objekt dieser Untersuchung wurden die von den Verben gebildeten Substantive im modernen Deutschen. Zum Gegenstand sind einige Wortbildungsarten der Nomen von den verbalen Formen. Der tatsächliche sprachliche Stoff wurde anhand der aktuellen deutschen Presstexte aus der „Frankfurter Allgemeinen Zeitung“ und dem Magazin „Freundin“ recherchiert (ca. 400 Belege).

Die durchgeführte Analyse hat erwiesen, dass die Substantivierung in den aktuellen deutschen Presstexten eine häufig vorkommende Erscheinung ist. Z. B. :

Über 4.000 Kinder erhielten eine dringend notwendige psychosoziale Unterstützung (statt: *werden psychosozial unterstützt*) bei der Verarbeitung

schlimmer Ergebnisse (statt: wenn / während schlimme Ergebnisse verarbeitet werden).

Ich höre Käfer-Summer, exotischer Vogelgezwitscher und lautes Affengeschrei.

Anklammern ist unsere Natur.

Wir müssen das Loslassen erst lernen.

Die angeführten Beispiele zeugen von der Tendenz, statt eines Verbs seine substantivierte Form zu gebrauchen.

Bei der Substantivierung kann die Form des Wortes geändert werden (Derivation, durch Präfixe oder Suffixe), oder sie kann erhalten bleiben (Konversion). Substantivierung ändert die Wortart. So können neue Wörter erzeugt werden [1, S. 63].

Viele analysierte deverbale Substantive stammen von den Verben ohne Formänderung. Z.B.:

Auf der App „Too Good To Go“ findet man deutschlandweit Adressen von Lokalen und Bäckereien, die überschüssige Speisen in Form von Food-Boxen zum Abholen anbieten. Das Warten hat ein Ende. Die Form des Erzählens ist noch wichtig. Vom Schreiben können nur wenige Autoren leben.

Infolge entstehen solche substantivierten Infinitive wie *das Anliegen, das Backen, das Blühen, das Erreichen, das Flicken, das Fortbestehen, das Komasaufen, das Musizieren, das Nicken, das Rausfinden, das Rutschen, das Scheitern, das Sein, das Treffen, das Verhalten, das Vertrauen, das Vorankommen, das Vorspielen, das Zuhören*, u. v. a.

Aber auch die Substantivierungsart mit der Formänderung ist im heutigen Deutschen sehr produktiv. Z.B.:

Mit ihnen ist optimaler Halt garantiert – egal wie intensiv das Training ist. Aus atmungsaktivem, wasserfestem Material mit Belüftungsöffnungen am Rücken.

Solcherweise sind die folgenden Substantive gebildet: *der Verbrauch, die Dämpfung, der Durchblick, die Optimierung, der Vorsatz, der Verlust* u. a. m.

In der deutschen Sprache werden solche Wortbildungstypen als Ableitung, Komposition, Konversion und Abkürzung ausgesondert. Die analysierten Belege zeugen davon, dass die deverbale Substantive durch Konversion (*das Aufsehen, das Sollen*), Ableitung (*die Nachbetrachtung, der Knall, das Unentschlossene*), Komposition (*die Anbauwirkung, die Züchtungsbedingung, das Heilsversprechen*) gebildet werden. Alle drei Wortbildungsarten der neuen Substantive von den verbalen Basen sind im modernen Deutschen sehr produktiv.

Bei der Ableitung wird aus einem Lexem und einem Morphem ein neues komplexes Sprachzeichen, das Derivat, gebildet. Das Lexem dient als Grundform, das Morphem als Ableitungsform des Derivats [7, S. 229]. Diese Wortbildungsart ist auch als Derivation bekannt. Z. B.: *verändern* → *die Veränderung*, *vergeben* → *die Vergabe*, *suchen* → *die Suche* u. ä.

Brillen sind nicht nur geeignet, um den Durchblick zu behalten, sie können Outfits auch das gewisse Extra verleihen.

Viele Menschen sind empfindlicher für Verluste als für Gewinne.

Im Bereich der Emotionalität und Persönlichkeit nimmt das Ausmaß der Veränderbarkeit sehr schnell ab.

Bei der expliziten Derivation, und zwar bei der Suffigierung, wird ein Verbstamm mit einem Suffix zu einem neuen Nomenstamm verbunden. Das produktivste Suffix ist dabei -ung, z. B.: *die Ablenkung, die Aussetzung, die Begehung, die Bemessung, die Durchmusterung, die Erbringung, die Erneuerung, die Hervorbringung, die Steuerung, die Überlagerung, die Überhitzung, die Veröffentlichung, die Verschwendung, die Vorkehrung, die Wirkung* u. a.

Kurze Arbeitsunterbrechungen halfen den Teilnehmern ihrer Studie, hinterher konzentrierter bei der Sache zu bleiben.

Drei Frauen erzählen von ihrer Kinderwunschbehandlung.

Zumindest bei letztem Punkt geben Kinderwunschempfeher Entwarnung

In einigen Fällen wird das Suffix nicht mit dem Präsensstamm, sondern mit einem abgelauteten Stamm verbunden. Der abgelautete Stamm entspricht meist dem Präteritumsstamm unregelmäßiger Verben. Der häufige produktive Suffix ist in diesem Fall -e. Z.B.: *die Abnahme, die Herausnahme, die Vergabe.*

Infolge der impliziten Derivation sind solche substantivierten Stammderivate entstanden wie *der Abwasch, der Einkauf, der Fortbestand, der Zugang* u. a. Das sind in der überwiegenden Mehrheit die präfixalen verbalen Basen.

Bei der Komposition (Zusammensetzung) wird aus mindestens zwei Worteinheiten eine neue Einheit gebildet, z. B.: *der Auftag, die Beginner-Version, die Educatoin-Unternehmung, die Entgiftungskur, der Fettabbau, die Fettverbrennung, der Glückssucher, der Hausputz, der Komplett-Verzicht, das Querdenken, die Selbstoptimierung, die Straßenausbesserung, der Tatendrang, der Tourismusverband, die Verschnauftpause, der Zeitdruck, die Zusatzausbildung* u. a. Z. B.:

Warme Gewürztöne sind die Trendsfarben in diesem Winter – sie leuchten, ohne zu kreischen und passen toll zu entspannten Wohlfühl-Looks.

Ein Großeinsatz für die Liebe, den ich nicht vergessen werde.

Machen Sie mit der Fortgeschrittenen-Version weiter.

Komposita können auch aus mehreren Teilen bestehen, z.B.:

Ein neues Topmodel zum Einfach-Gernhaben.

Die Zusammensetzungen dieser Art sind in den modernen deutschen Presstexten sehr verbreitet, wie z. B.: *das Aktientauschangebot, die Marken-Verkaufszentren, die Profi-Anti-Aging-Behandlung, die Schwerstartenarbeit, die Schulzeitverkürzung, das Wohlfühlmoment* u. a.

Die Zusammensetzungen sind verdichtete Aussagen [5, S. 86]. Ihre Bedeutung kann in Wortverbindungen paraphrasiert werden. Z. B.: beim *Ritual zur Vertreibung von bösen Geistern und Krankheiten* wird als *Ritual – böse Geister und Krankheiten vertreiben* paraphrasiert. Das beweisen auch die folgenden Belege:

einen Einblick gewinnen → einblicken

das rege Treiben → es wird rege getrieben

das Ausschleusen von Giftstoffen → die Giftstoffe werden ausgeschleust
der Schulabschluss → die Schule abschließen
der Unterrichtsbeginn → den Unterricht beginnen
der Wäschetrockner → der Trockner für die Wäsche
Minenbetreiber → Minen betreiben.

In ihrer Mehrheit sind solche Zusammensetzung mit einem substantivierten deverbale Teil das Determinativkomposita. Im Deutschen ist das der häufige Typ der Zusammensetzung. Das Bestimmungswort bringt eine nähere Information über das Grundwort, z. B.: bei *der Ressourcenausstattung* ist das *die Ausstattung der Ressource*, beim *Wegbereiter* – *Bereiter eines Weges*. Zu den Determinativkomposita gehören auch *der Alleskleber*, *die Arbeitsteilung*, *die Aufgabenverschiebung*, *das Aufnahmeverfahren*, *der Glückssucher*, *der Durchführungsfehler*, *die Fleischbestellung*, *die Nachwuchsförderung*, *die Neubewertung*, *die Tempo-Entschleunigung*, *die Verkehrsentlastung*, *der Versuchsteilnehmer*, *die Zielsetzung*, *die Zusatzausbildung* u. a. m.

Die Kopulativkomposita, wenn zwei oder mehrere Begriffe dergleichen Rangordnung verbunden werden, haben sich unproduktiv in unserem Fall erwiesen.

Alle Verbinfinitive können im Deutschen ohne Änderung der Form als Substantive verwendet werden. Das korrespondierende Substantiv ist stets ein deklinierbares Neutrum und Singularetantum [4, S. 244], z. B.: *gehen → das Gehen*, *warten → das Warten*, *erreichen → das Erreichen*.

Begrüßen Sie das neue Jahr mit einem Lächeln.

Nachfragen und Zuhören – damit zeigen Sie, dass es Sie wirklich interessiert, wie Ihrer Kollegin geht.

Dieser Wortbildungstyp, als „Konversion“ bezeichnet, geschieht infolge der Überführung eines Wortes in eine andere Wortart, z. B. *anliegen* (Verb) und *das Anliegen* (Substantiv). Zu dieser Gruppe gehören solche Lexeme wie *das Ausschleusen*, *das Hochziehen*, *das Rausfinden*, *das Zuhören*, *das Vorspielen*, *das Blühen*, *das Sein*, *das Komasaufen*, *das Fortbestehen* u. v. m. Z. B.:

Meine Leidenschaft galt immer dem Skifahren.

Weil Sie beim Treppensteigen sofort ins Schwitzen kommen oder Ihnen beim Toben mit den Kindern zu schnell die Luft ausgeht?

Zum einen wird der Stoffwechsel entgiftet und zum anderen das Abnehmen erleichtert.

Bei Substantivierungen der Partizipien ist bemerkenswert, dass sie zum Teil in allen drei Genera auftreten können, z. B.: *der Mitreisende*, *die Mitreisende*, *das Mitreisende* oder *der Beteiligte*, *die Beteiligte*, *das Beteiligte*. Andere Beispiele sind: *der Mitreisende*, *die Studierenden*, *die Beteiligten*, *die Verunglückten*. Z.B.:

Seine Entlassung erfolgte vor und nicht nach dem Entnatifizierungsverfahren, in dem der Befragte als unbelastet eingestuft wurde.

Die Beteiligten haben die unvertretbare Behauptung aufgestellt.

Die Infinitive reflexiver Verben werden nicht substantiviert, z. B.: *sich verhalten → das Verhalten*.

Arsenal setzt Chelsea Grenzen – Ancelotti mit Verspäten unter Druck.

Also, die Substantivierung der verbalen Basen gehört in der deutschen Gegenwartssprache zu den produktiven Bereicherungswegen des Wortschatzes. Die Verben werden nach einigen wortbildenden Modellen substantiviert. Zu den produktiven gehören Konversion, Derivation und Zusammensetzung. Weil die Substantivierung der Verben heutzutage als eine der Entwicklungstendenzen des modernen Deutschen ist, soll sie immer weiter im Blickfeld der sprachwissenschaftlichen Forschungen bleiben.

Literaturverzeichnis

1. Eichinger, L.M. *Deutsche Wortbildung: eine Einführung*. Heidelberg, 1994.
2. Erben, J. *Einführung in die deutsche Wortbildungslehre*. Berlin, 1993.
3. Fleischer, W., Barz, I. *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Tübingen, 1995.
4. Matussek, M. *Wortneubildung im Text*. Hamburg, 1994.
5. Motsch, W. *Deutsche Wortbildung in Grundzügen*. Berlin/New York, 1999.
6. Naumann, B. *Einführung in die Wortbildungslehre des Deutschen*. Tübingen, 1986.
7. Stepanova, M.D., Fleischer, W. *Grundzüge der deutschen Wortbildung*. Leipzig, 1985.
8. Valdrová, J. *Die Deutsche Wortbildung*. 2012. <http://www.valdrova.cz/2012/10/die-deutsche-wortbildung/>
9. Wellmann, H. *Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache*. Zweiter Hauptteil: Das Substantiv. Düsseldorf, 1975.

УДК 8.1: 81.34: 81.35

Еріка Есенова

старший викладач кафедри теорії та практики перекладу

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000 0002 3843 3296

м. Ужгород, Україна, +38 099 0069 130, brightsunshine_068@yahoo.com

АНГЛІЦИЗМИ ТА АМЕРИКАНІЗМИ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці запозичення слів англійського походження в лексичну систему української мови. Метою статті є подання огляду лінгвістичної літератури, що пов'язана з

дослідженням англіцизмів та американізмів та шляхів їх проникнення в різні мови. Представлено короткий огляд історії запозичення слів з англійськими етимонами в словниковий склад української мови. У дослідженні подаються різні дефініції термінів **англіцизм** та **американізм**, визначаються спільні риси та відмінності у підходах мовознавців до їх розуміння. Розглядається також питання про етимологію англіцизмів. Англіцизмами вважатимемо слова з безсумнівними англійськими прототипами, слова з інших мов, що потрапили у мову-реципієнт у переносному значенні, яке склалось на англійському мовному ґрунті, а також слова, утворені носіями англійської мови з етимонів неанглійського походження.

Ключові слова: мовні контакти, іншомовне слово, запозичене слово, процес запозичення, асиміляція, інтернаціоналізм, етимон, прототип.

Abstract. The studying of language contacts in linguistics is considered to be very significant and interesting. The process of borrowing lexical units from one language into another cannot be prevented, as there are hardly any isolated nations and peoples in the world. Loan words enter the system of the recipient-language and in the course of time become assimilated in this language. Ukrainian, as most of modern languages, borrows and assimilates many lexical units from English. The main reason for it is the globalization of all spheres of human activity. The given article is devoted to some theoretical problems of English loan-words in different languages. Some important projects concerning the influence of anglicisms on European languages are touched upon. A short review of the main historical stages of borrowing English words into Ukrainian is also presented. Several definitions of the terms **anglicism** and **americanism** have been analyzed. An attempt has been made to identify the etymology of these groups of words. Different approaches of linguists as to the definition and etymology of these lexical units require further research.

Keywords: language contacts, borrowing, loan-word, assimilation, etymology, prototype, internationalism.

Вступ. Однією з найскладніших і водночас найцікавіших у сучасному мовознавстві є проблема мовних контактів. Взаємодія різних мовних систем, що безпосередньо пов'язана з історією та культурою народів, найяскравіше розкривається при вивченні мовних елементів, які стали спільними для двох або кількох мов. Не існує мов, в яких не було б запозичених слів, оскільки не існує народів, які протягом свого історичного розвитку не мали б зв'язків з іншими народами. Виникають нові реалії і, як наслідок, нові одиниці мови, що їх позначають. У процесі міжнародних зв'язків відбувається поповнення лексики різних мов. Якщо запозичені слова відповідають суспільній потребі у вираженні того чи іншого поняття, вони входять у лексичний склад мови-реципієнта, асимілюються в ній і стають її надбанням.

Прискорення соціального розвитку країн світу зумовлює зростання обсягу міжнародної інформації. Відбувається стрімкий розвиток різних

галузей науки та техніки. У зв'язку з цим простежується значне збільшення кількості запозичень у національних мовах, які є своєрідними віхами в історії мови, що відображають значні наукові, економічні, історичні та культурні події у житті народів. Українська мова теж постійно взаємодіє з іншими мовами світу, збагачується тим новим та прогресивним, що відбувається у науці, техніці, суспільному житті. Мова є основою взаєморозуміння між народами, і саме з цього випливає зацікавленість у вивченні історії засвоєння іншомовних слів у чужому мовному середовищі.

Питома вага запозичених слів у лексичній системі кожної мови безперервно зростає внаслідок «формування глобального інформаційного простору, суспільних та економічних процесів, спрямованих на світову інтеграцію, постійно збагачуючи словниковий склад сучасних мов та впливаючи на їхній розвиток» [8, с. 1]. Таким чином, запозичення як динамічна підсистема лексичної системи мови-реципієнта є, «полем діяльності» лінгвістичних універсалій.

Своєрідним «чемпіоном» серед мов світу, які є джерелами запозичень, виступає англійська мова. Її роль у сучасному житті, у розвитку процесів обміну міжнародною інформацією можна порівняти тільки з роллю латинської мови в епоху середньовіччя. Англійська мова є своєрідною «латиною сучасності», оскільки такої кількості запозичень мовам світу не давала жодна мова, окрім латинської і, можливо, грецької.

Новий етап розвитку зв'язків України з англomовними країнами сприяє розширенню сфер контактів та нових форм спілкування між народами. Особливо активним міжнародне співробітництво стає в гуманітарній галузі, що сприяє інтернаціоналізації науки, мистецтва, музики, спорту. Бурхливо відбувається і процес запозичення термінів різних галузей науки і техніки. Спостерігається також своєрідний «бум» у запозиченні загальноживаної лексики, яка виражає поняття культури мови-джерела. Мабуть, у сучасній Україні мало людей, яким були б невідомі слова: *спонсор, менеджер, відеокліп, шоу, вікенд, ковбой, діджей, йогурт, офіс, дистриб'ютор, промоутер, снайпер, сленг*.

Протягом останніх двох десятиліть англійська мова значно вплинула на українську, як і на інші слов'янські мови, до нас хлинув величезний потік запозичень, насамперед англійського та американського походження. Все це надає проблемі запозичення не тільки гострої соціальної значущості (потрібні чи не потрібні іншомовні слова українській мові), але й особливої лінгвістичної актуальності, адже, незважаючи на ряд важливих досліджень, цю проблему не можна вважати вирішеною.

Проблеми вивчення запозиченої лексики, такі як види та ступені її асиміляції, входження іншомовного слова до лексичного складу тієї чи іншої мови, функціонування запозиченої лексики у складі мови-реципієнта є, на думку багатьох дослідників, «вічними» проблемами мовознавства, що

привертають увагу лінгвістів та викликають значний інтерес з боку носіїв мови, які не мають безпосереднього відношення до мовознавства.

Англійська мова є джерелом запозичень майже у всі європейські та багато несвропейських мов. Один з найвидатніших мовознавців світу Р. Філіпович [18] протягом декількох десятиліть ретельно вивчав вплив англійської мови на мови світу. Він став автором проекту «Англійський елемент у європейських мовах», що передбачав вивчення впливу англійських запозичень на мови Європи та укладання двомовних і багатомовних словників англіцизмів різних європейських мов. Значний вплив англіцизмів на лексику різних мов вивчали також інші мовознавці [12; 15].

Метою статті є подання короткого огляду лінгвістичної літератури, пов'язаної з дослідженням слів англійського походження в різних мовах. Завданням статті є аналіз декількох дефініцій термінів *англіцизм* та *американізм*, визначення спільних рис та відмінностей у підходах мовознавців до їх розуміння. У даному дослідженні подається також коротка історія проникнення слів англійського походження до лексичного складу української мови починаючи з 17-го століття і до наших днів.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Методи та процедури дослідження визначаються метою, завданнями та матеріалом, що аналізується. Вони включають як загальнонаукові методи, так і ті, що входять до різних парадигм власне лінгвістичного дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовуються зокрема описовий та порівняльно-зіставний метод, оскільки ми маємо справу з порівнянням мовних одиниць типологічно неспоріднених мов. Методологія дослідження базується на вивченні мови як цілісної динамічної системи та багатогранного явища. Застосовуються також загальнонаукові методи, такі як індукція, дедукція, аналіз, синтез тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Англійська та українська мови належать до різних груп індоєвропейської мовної сім'ї, носії цих двох мов не мають спільних кордонів і мали історично лише обмежені можливості для контактування. Безпосередній мовний контакт мають лише українська та англійська спільноти на території Північної Америки, де живе значна кількість українських емігрантів. Однак, хоча мовна взаємодія тут мала помітні наслідки для обох мов, вони мають в основному локальний характер. У даній статті ми обмежимося лише мовними одиницями української мови, якою користуються на території України.

Характеризуючи англійський вплив на українську мову, І.М. Каминін [7, с. 40-41] відзначає, що хронологічно він простежується значно пізніше, ніж німецький та французький, хоча деякі слова англійського походження можна зустріти ще в українській мові 17-го століття. Однак відсутність безпосередніх контактів між носіями цих двох мов була причиною того, що англійські слова часто проникали через мову-посередник. Відзначається також, що, почавшись у 17-му столітті (запозичена частина морських та промислових термінів),

активізація англійського впливу припадає на 19-те століття. Це пов'язано з підвищенням авторитету Англії у світовому масштабі та стрімким розвитком промисловості у цій країні (створення механічного ткацького верстата, парового двигуна, першого паровоза тощо).

У 19-му столітті в Україну почала проникати багата англійська література, і наслідування усього англійського було модним. У цей час, за зауваженням С.Ю. Рижикової, запозичуються слова, що «стосуються побуту та звичаїв соціальної верхівки, предметів та реалій світського життя» [11, с. 116]. Дослідниця пояснює це тим, що українські дворяни захоплювалися західноєвропейською культурою, запозичуючи англійські слова (*котедж, біфштекс, джем, смокінг*). У першій половині 19-го століття поширюється англійська мода, а разом з нею в українську мову приходять нові слова (*ластик, плед, твід*). У кінці 19-го століття в Англії та США виникли клуби, і до нас потрапила велика кількість спортивних термінів (*корт, теніс, футбол, гол, поло, крикет, баскетбол*).

Однак найбільша кількість англіцизмів потрапила в українську мову протягом 20-го століття. Слід відзначити, що саме у цей період постійно зростає безпосередній обмін інформацією між народами і країнами. Цьому процесу сприяють преса, радіо, телебачення, кіно, переклади науково-технічної, суспільно-політичної та художньої літератури, оволодіння багатьма українцями англійською мовою, обмін фахівцями у різних галузях господарства, зростаючий інтерес українського народу до життя зарубіжних країн, у тому числі й Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади.

Змінилися й галузі, з яких англійські слова потрапляють в українську мову. Як зазначає С.Ю. Рижикова [11, с. 117], помітно збільшилась кількість запозичених науково-технічних термінів у зв'язку з розширенням контактів між Україною та англійськими країнами, обміном досвідом та науково-технічними надбаннями, білінгвізмом учених та інженерів (*комп'ютер, монітор, лазер, мазер, пластик, радар*). Запозичені також багато слів, що позначають економічні та політичні поняття (*бізнес, проспериті, істеблішмент*), зросла кількість запозичених спортивних термінів (*дриблінг, ралі, хук, клінч*), побутової лексики (*джинси, нейлон, транзистор*). Багато слів, однак, є термінами та належать до професійної лексики (*бімс, крекінг, скрепер, хопер*). Значна кількість запозичених слів пройшли фонетичну, граматичну та лексико-семантичну асиміляцію і не сприймаються носіями мови як іншомовні (*катер, танк*).

Останні півстоліття зіграли значну роль у поповненні лексичного складу української мови англіцизмами. У період політичної «відлиги» (60-ті роки), як зазначає Г.Г. Тимофєєва [15, с. 10], встановлюються економічні, соціальні та культурні зв'язки між носіями східнослов'янських культур та англійськими країнами. У цей час в українську мову потрапляють англійські слова: *телетайп, кемпінг, супермен*. Науково-технічна революція 70-х років обумовила появу в українській мові термінів англійського походження:

дисплей, ксерокс, дизайн. Тоді ж формується особлива молодіжна культура — андеграунд, або субкультура, і в цей час у східнослов'янських мовах з'являються слова, пов'язані з цим явищем: *поп-арт, рокер, свінг, ф'южен.*

У 80-х роках відбулися глобальні зміни у стосунках з англійськими країнами. Почалася так звана «перебудова», і хоча й повільно та своєрідно, але відбувався процес демократизації. Це призвело до розширення співробітництва з англійськими народами, інтернаціоналізації музики, спорту, науки. Англійцизми, які запозичені в цей період, вживаються у різних мовних ситуаціях та належать до різних сфер: *менеджмент, маркетинг, спонсор, офіс, хеві-метал, джем-сейшен.* 90-ті роки характеризуються тим, що Україна стала незалежною державою, у країні відбуваються економічні та політичні перетворення, поглиблено вивчаються іноземні мови, особливо англійська.

На початку 21-го століття запозичується велика кількість комерційних термінів, наприклад: *дилер, брокер, дистриб'ютор, промоутер, холдинг.* Розвиток інформаційних технологій та глобалізація усіх сфер суспільного життя призвела до запозичення таких слів як *сайт, блогер, провайдер, акаунт, домен, кластер, контент, логін, спам, тролінг, драйвер, хакер.* На сучасному етапі запозичення з англійської мови (та її американського варіанта) продовжується, що пов'язано з роллю та авторитетом англійських країн у світовій політиці, економіці, науці, суспільному житті та культурі.

Немає одностайності у дефініції самого поняття лексичного **англійцизму**. Словники лінгвістичних термінів, як правило, у поняття лексичного англійцизму (германізму) включають лише незасвоєні запозичення, а засвоєні слова вони відносять до поняття **іншомовні слова** [2, с. 47], [13, с. 71]. Загальнономовні словники зараховують до англійцизмів слова, запозичені з англійської мови, а також іншомовні слова, запозичені через англійське посередництво [14, с. 44]. Іноді до англійцизмів відносять також звороти, які побудовані за моделлю, характерною для англійської мови.

О.І. Дмитровська під англійцизмами розуміє слова, які «увійшли у мову-реципієнт з англійського або американського варіанта англійської мови в англійській матеріальній формі, зафіксовані у лексикографічній літературі або у певному мовному жанрі» [5, с. 15].

Є.Д. Федченко під терміном **англійцизм** розуміє як загальний термін, що об'єднує усі категорії запозичень з англійської мови, так і більш вузький термін, що стосується слів, які функціонують в англійській мові Великобританії. Під терміном **американізм** мовознавець розуміє «слова англійської мови, лексичні, граматичні та фонетичні особливості яких виникли у США та не розповсюдилися у Великобританії» [17, с. 1]. Цю групу складають слова, пов'язані з державною та політичною системою США та з побутом американців.

У одній з наукових статей наводяться визначення, які дають американські лінгвісти поняттю **американізм**. На їх думку, щоб назвати певне

слово *американізмом*, потрібна одна з двох умов: 1) щоб це слово було *американського походження*, тобто уперше стало використовуватись в англійській мові США; або 2) щоб воно не було запозичене з англійської мови Британії чи продовжувало використовуватись у той час, коли воно повністю вийшло з ужитку в Англії. На думку іншого американського мовознавця, власне *американізмом* можна назвати «слово чи словосполучення, яке використовує освічений американець, але яке не вжив би освічений англієць» [6, с. 101].

Г.Д. Томахін під терміном *американізм* розуміє слова та усталені словосполучення, які є «локально маркованими аналогами інших лексичних одиниць, що виражають ті ж поняття у їх бінарній опозиції із загальноанглійськими одиницями, з одного боку, і бритицизмами, з іншого» [16, с. 87]. Як бачимо, між даними категоріями слів існує тісний взаємозв'язок. Дослідник багато уваги приділяв дослідженню американізмів у зв'язку з реаліями американського життя.

У лінгвістичній літературі існує також поняття *англо-американізм*, тобто слово, яким користуються як у Великобританії, так і у США, і в якому власне американським є лише одне із значень. У рамках нашого дослідження ми вважаємо за можливе користуватися терміном *англіцизм*, а не *американізм* або *англо-американізм*. Хоча багато англійських запозичень потрапляють у сучасні мови з Америки, все одно вони є надбанням англійської мови, а не лише її американського варіанта. Тому для зручності ми будемо користуватись загальноприйнятим терміном *англіцизм*.

В.С. Виноградов зазначає, що деякі дослідники використовують слово *англіцизм* у широкому значенні, і тому розуміють під ним різні запозичення з англійської мови: асимільовані слова, неологізми, семантичні та синтаксичні кальки, а також okazіональні терміни та звороти [3, с. 60]. Англійські слова у момент їх проникнення в українську мову використовуються як *іншомовні вкраплення* та *екзотизми*. Вони служать в основному для позначення предметів та явищ «чужої» (англійської та американської) дійсності.

Звідси й обмеженість сфери письмового вживання цих слів: нариси, переклади публіцистичних статей та художніх творів, статті та твори на зарубіжні теми. Як підкреслює В.Ю. Мартінек, у цих жанрах «використання англійських слів у вигляді вкраплень та екзотизмів вважається виправданим» [9, с. 34]. Англіцизми служать тут для опису життя англійців та американців, для передачі специфічних умов їх культури, історії, звичаїв, для передачі англійського та американського національного колориту. Крім того, використані іноді в іншомовному графічному оформленні, вони надають тексту виразності.

Під англійським та американським *вкрапленням* розуміють елементи мови Англії та США, які okazіонально вживаються у мові преси, характеризуються лінгво-семантичною новизною, не зафіксовані у лексикологічних джерелах української мови та можуть супроводжуватися

певними помітками на сторінках газет. На відміну від засвоєних та частково засвоєних слів, англійські та американські вкраплення є okazіональними.

Ця група слів, можливо, ніколи не буде повністю засвоєна українською мовою. Однак опис цих слів, на думку ряду дослідників, є необхідним, оскільки поява цих нових слів в українських джерелах вказує на своєрідність певного етапу відношень між двома мовами, відношень, зумовлених інтересом нашої країни до суспільно-політичного життя у Великобританії та Сполучених Штатах Америки та культурним обміном між нашими країнами.

Дискусійним у лінгвістичній літературі є також питання про етимологію англіцизмів. Не розглядаючи детально це питання, звернемо увагу лише на основні аспекти даної проблеми. Термін *англіцизм* або *англізм* (перший є більш вживаним) іноді вживається у вузькому значенні, під ним розуміють лише власне англійську лексику. А ті грецизми, латинізми, галіцизми, арабізми, які отримали в англійській мові нове значення і з цим значенням розповсюдились в інших мовах, дослідники розглядають як інтернаціоналізми [10, с. 96].

Прихильником протилежної точки зору є В.М. Аристова, яка термін *англіцизм* розуміє широко, і тому відносить сюди як першу, так і другу групу слів. Словами англійського походження дослідниця вважає такі групи лексем:

- 1) власне англійські слова та їх похідні в англійській мові: а) слова, корені, морфеми, які існують в англійській мові з давніх часів (*леді, лорд, ростбіф, кемпінг*); б) англійські власні назви, які стали загальними в англійській мові або в мові-реципієнті (*бедлам, вокзал, макінтош, ловелас, хуліган*);
- 2) слова, які запозичено в англійську мову в різні епохи з інших мов, і які отримали на англійському мовному ґрунті нові значення і з цими значеннями розповсюдились в інші мови: а) звичайні запозичення, заново переосмислені (*вуглярний, клерк, піонер, чек, спорт*); б) штучні запозичення, які створено в англійській мові з греко-латинських елементів (*динозавр, панорама, локомотив, телефон, телетайп*) [1, с. 41].

Вважаємо такий підхід цілком доречним, оскільки він значно розширює та урізноманітнює сферу дослідження цього цікавого мовного явища.

Висновки з дослідження. Як бачимо, в лінгвістичній літературі немає жодної одностайності у підходах до аналізу таких категорій лексем як *англіцизм* та *американізм*. Наведену вище точку зору В.М. Аристової вважаємо доцільною, тому спиратимемось на неї в нашому дослідженні. Ця точка зору підтримується також Я.А. Голдованським, який під англіцизмами розуміє запозичення з етимологічно безсумнівними англійськими прототипами, слова з інших мов, що потрапили у мову-реципієнт у переносному значенні, яке склалось на англійському мовному ґрунті, та слова, утворені носіями англійської мови з етимонів неанглійського походження, у

тому числі й неокласичні терміни, утворені з грецьких та латинських морфем [4, с. 45].

Англійська мова зіграла також важливу роль у передачі слів з деяких «екзотичних» мов у європейські мови, у тому числі й українську, оскільки прямих контактів з малайськими, полінезійськими, індіанськими мовами українська мова історично не мала. Англійська мова тут відіграє роль посередника, хоча це посередництво тут відносне, оскільки дані слова при збереженні основного значення змінили в англійській мові свою зовнішню форму і потрапили у цій формі в інші європейські мови (*джут, бунгало, джунгли, алігатор, мокасини, тобоган, томагавк, вігвам*). Як бачимо, існують різні підходи до вивчення англіцизмів та американізмів. Саме така відмінність підходів до вирішення даного питання відкриває **перспективи** для проведення подальших розвідок у цьому напрямку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аристова В.М. Англо-русские языковые контакты (Англизмы в русском языке). Ленинград, 1978. 151с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва, 1969. 607с.
3. Виноградов В.С. К вопросу об англицизмах в современном испанском языке. *Научные доклады высшей школы. Филолог. науки.* 1987. С. 58-64.
4. Голдованський Я.А. Етапи розвитку слів іншомовного походження в системі мови-реципієнта. *Іноземна філологія.* 1983. Вип.69. С. 17-21.
5. Дмитровская Е.И. Фоно-орфографическое, морфологическое и лексико-семантическое освоение англицизмов современным немецким языком: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Львов, 1969. 345с.
6. Евсеев А.А. К источникам термина «американизм». *Лингвистика и модели речевого поведения.* 1984. С. 99—102.
7. Каминін І.М. Структурно-семантичне освоєння запозичених слів у сучасній українській літературній мові (на матеріалі побутової лексики): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 1994. 191с.
8. Кислюк Л.П. Словотвірний потенціал запозичень в сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2000. 17с.
9. Мартинек В.Ю. К вопросу о лексико-семантической ассимиляции английских слов на стадии их проникновения в современный русский литературный язык. *Вопросы теории и методики преподавания иностранных языков.* 1970. Вып.2. С. 33-38.
10. Мельникова А.И. Изучение англизмов в курсе «Современный русский язык». *Русский язык в школе.* 1991. № 2. С. 95-101.
11. Рижикова С.Ю. Англійські слова в українській мові. *Питання словотвору і граматичної структури української мови.* 1976. С. 115-118.

12. Рыжикова С.Ю. Словообразовательная структура производных от английских заимствований в украинском языке: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.15. Днепропетровск, 1978. 220с.
13. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Москва, 1976. 543с.
14. Словник української мови: у 11 т. Київ: Наук. думка, 1971. Т. 1. 799с.
15. Тимофеева Г.Г. Английские заимствования в русском языке (фонетико-орфографическая ассимиляция): автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.02. Санкт-Петербург, 1992. 30с.
16. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы. Москва, 1988. 238с.
17. Федченко Е.Д. Фонетико-графические и семантические особенности англицизмов в современном французском языке: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.05. Киев, 1990. 23с.
18. Filipovic R. A contribution to the method of studying Anglicisms in European languages. *Studia romanica et anglica zagradiensia*. 1974. № 37. P. 135-148.

УДК 811.1181-373.611

Алла Ляшина

*старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0000-0001-9393-7799
м. Ужгород, Україна, +38(066)0993580, allialiashyna@gmail.com*

Функціонування репрезентативних суфіксів у текстах міжнародних документів

Анотація. Актуальність статті зумовлена функціональною роллю, яку відіграє словотвір у розвитку й збагаченні англомовного лексикону, та необхідністю всебічного дослідження словотвору сучасної англійської мови. Стаття представляє результати дослідження особливостей функціонування репрезентативних суфіксів у текстах міжнародних документів. Матеріалом дослідження слугували 4105 деривати, отримані з суцільної вибірки обсягом 500 тис. слововживань, що репрезентують англомовні тексти міжнародних документів. У роботі виходимо з гіпотези про те, що специфіка відбору суфіксальних засобів і особливостей їхньої сполучуваності з основами різних частин мови і структурних типів визначаються конкретним типом тексту, тобто його належністю до художньої чи наукової літератури, а в межах наукової літератури – до того чи іншого тематичного контексту. Проведене дослідження дало змогу

виявити цілу низку кількісних і якісних характеристик системи суфіксації, які проявляються при аналізі текстів міжнародних документів. Було проаналізовано 29 суфіксів і побудованих за їх участю 4105 суфіксальних похідних і суфіксальних утворень. У результаті дослідження виявилось, що суфікси відіграють значну роль в утворенні термінів мови міжнародних документів. Отримані дані свідчать про здатність цілої низки суфіксів маркувати тексти різних субмов науки, вказуючи на стильову належність досліджуваного тексту.

Ключові слова: словотвір, репрезентативні суфікси, деривати, англomовні тексти, міжнародні документи.

Abstract. The article deals with the role of representative suffixes in the process of translation. The functional peculiarities of the representative suffixes in the system of suffixation in Modern English have been studied. The topicality of the article is determined by the functional role played by the word-formation in the development and enrichment of the English-language lexicon, and the need for comprehensive study of the contemporary English word-formation. The article presents the results of the study of the peculiarities of the representative suffixes functioning in the texts of international documents. The material of the study was 4105 derivatives collected by continuous sampling of 500 thousand words of international documents. We proceed from the hypothesis that the specificity of the selection of suffix means and the peculiarities of their combinability with the stems of various parts of speech and structural types are determined by a specific type of the text. According to the results of the analysis we have found out that neither morphological nor structural type of the stems influences the meaning of the suffix. The combinability of the suffixes with the stems of different parts of speech shows their tendency to combine with the stems of certain morphemic and/or derivational structure. The quantity and quality of all structural models depend on the context. The data obtained testify to the ability of a number of suffixes to mark the language of the texts of different styles. Having analyzed semantic characteristics of the representative suffixes functioning in the English scientific literature, we may conclude that they play a significant role in translation skills training as well as in the process of translation facilitating the work of the translator.

Keywords: word-building, representative suffixes, derivatives, English texts, international documents.

Вступ. Постійний розвиток словникового складу, наголошував Ю.О. Жлуктенко, зумовлюється тим, що він у своєму існуючому стані ніколи не може відбити всю безмежність людського досвіду, безмежність навколишнього світу [5, с.126].

У сучасній лінгвістиці не втрачають актуальності проблеми, пов'язані зі встановленням принципів системної організації словотвору, визначенням його статусу в складі мовної системи, виявленням способів його розвитку. Сучасна дериватологія, як зазначає у своїй статті В.В. Німчук, що остаточно

оформилася як окрема галузь мовознавства, багато уваги приділяє проблемам, пов'язаним із механізмами афіксального словотвору [11, с. 26].

У сучасній англійській мові відбуваються активні словотворчі процеси, які сприяють збагаченню лексики. У численних працях, присвячених різним аспектам словотвору сучасної англійської мови, розглядаються проблеми класифікації конститuentів словотвору за семантичними, функціональними, етимологічними ознаками (І. В. Андрусак, Ю. А. Зацний, А. Е. Левицький, О. І. Миголінець, В. І. Перебийніс, W. Francis, W. Glowka), структурні, семантичні й функціональні особливості формування композитів і складних слів синтаксичного типу (Д. І. Квеселевич, Л. Ф. Омельченко), механізми семантичної деривації та властивості семантики похідних слів (Л. М. Медведєва, Р. І. Розіна, Н. П. Тропіна, D. Cruise, P. Gardenfors, K. Nilsen), а також роль окремих способів словотвору в збагаченні словникового складу сучасної англійської мови (І. П. Гусак, Ю. А. Зацний, М. М. Полюжин, J. Aitchison, D. Crystal, A. Cutler, P. McFedries).

Різні галузі діяльності відбирають із загального запасу словотворчих моделей і побудованих у відповідності з ними слів саме ті, які найбільше відповідають тій чи іншій сфері спілкування [10, с. 242]. Тут виникає питання про стильову і тематичну диференціацію способів словотворення. Вивчення суфіксів у текстах різних типів дасть, на нашу думку, змогу виявити специфіку і межі розповсюдження тих чи інших суфіксальних моделей, їх питому вагу та значення в сучасній англійській мові, а також різні особливості суфіксів і суфіксальних утворень у текстах різних субмов науки [2, с. 54-56].

Англійська мова відіграє значну роль у дипломатичній сфері. Мовна комунікація є основою дипломатії. Фахова мова дипломатії функціонує в документах міжнародних організацій та в міжнародному дискурсі дипломатів та інших державних діячів. Тому вивчення дипломатичних термінів набуває особливого значення. Відомо, що не всі нові слова своєчасно реєструються у словниках. Це характерно не тільки для фахової літератури, але й для мови в цілому, включаючи всі сфери суспільного життя. Тому останнім часом все більше уваги приділяється способам утворення слів.

Кількісний аналіз корпусу неологізмів кінця ХХ – початку ХХІ століть, загальна чисельність якого склала 32058 лексем, дозволив встановити найактивніші способи вербокративної деривації. Так, кількість афіксальних новотворів склала 9844 слова, або 30,7% від загальної чисельності неологізмів, складних слів – 8752 лексеми (27,4%), семантичних дериватів – 4775 одиниць (14,9%). Способом телескопії утворено 3098 неологізмів (9,7%), аббревіації – 3042 (9,5%), конверсії – 539 (1,6%), скорочення слова – 377 одиниць (1,1%). [Єнікеєва, 2011, с. 11]. Як бачимо, важлива роль у формуванні похідних належить дериваційним афіксам.

Актуальність статті зумовлена функціональною роллю, яку відіграє словотвір у розвитку й збагаченні англомовного лексики, та необхідністю

всебічного дослідження словотвору сучасної англійської мови.

Мета цієї статті – репрезентувати результати дослідження особливостей функціонування репрезентативних суфіксів у текстах міжнародних документів.

Завдання дослідження полягає у визначенні особливостей функціонування репрезентативних суфіксів у текстах міжнародних документів.

Матеріал і методи проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували 4105 деривати, отримані з суцільної вибірки обсягом 500 тис. слововживань, що репрезентують англомовні тексти міжнародних документів.

Методика дослідження полягає в комплексному застосуванні різних методів: гіпотетичного, квантитативного та методу словотворчого аналізу. Ми виходимо з гіпотези про те, що специфіка відбору суфіксальних засобів і особливостей їхньої сполучуваності з основами різних частин мови і структурних типів визначаються конкретним типом тексту, тобто його належністю до художньої чи наукової літератури, а в межах наукової літератури – до того чи іншого тематичного контексту.

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження. У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються особливостей функціонування системи суфіксації в сучасній англійській мові у тому вигляді, як вона реалізується у текстах міжнародних документів.

Мова міжнародних документів відрізняється від розмовної мови або мови художньої літератури певними лексичними, граматичними та стилістичними особливостями. Типовою лексичною ознакою міжнародних документів є насиченість тексту спеціальними термінами, термінологічними словосполученнями.

Існує кілька видів ділового стилю: мова ділових документів, мова юридичних документів, дипломатична мова, мова військових документів [10, с.242]. Міжнародні документи належать до офіційно-ділового стилю.

Словотворчі засоби відіграють значну роль у створенні зрозумілої внутрішньої форми терміна, яка служить засобом його професійної орієнтації [6, с.131]. Ефективність вивчення словотвірного процесу пов'язана перш за все зі зверненням до сучасного матеріалу. Адже інвентарний опис, який проводиться на основі словникових виборок, хоча і важливий, та не дає уявлення про характер функціонування системи, тобто не може виявити внутрішні закономірності взаємодії окремих її складових частин у процесі комунікації. Обов'язковою умовою функціонального підходу до навчання іноземним мовам взагалі і словотвору зокрема, є вивчення живого словотворення, причому з урахуванням тієї сфери спілкування, у межах якої здійснюються дериваційні акти.

Афікси, які виступають складовими частинами похідного слова, розглядаються у сучасному мовознавстві як лінгвістичні одиниці, що виконують певну семантичну функцію, ведучи до модифікації твірних основ.

Афікс реалізує своє значення не ізольовано, а в сполученні з основою.

Основними функціями суфіксів у сучасній англійській мові є їхні словотворча і семантична функції [12, с. 3]. Зв'язок семантики суфіксів з їхньою функцією виявляється перш за все в тому, що при утворенні нового слова суфікс модифікує й уточнює значення основи, створюючи тим самим похідне суфіксальне слово.

Проведене дослідження дало змогу виявити цілу низку кількісних і якісних характеристик системи суфіксації, які проявляються при аналізі текстів міжнародних документів. Було проаналізовано 29 суфіксів і побудованих за їх участю 4105 суфіксальних похідних і суфіксальних утворень. Матеріалом дослідження слугували 9 репрезентативних суфіксів, які функціонують у текстах міжнародних документів обсягом 500 тис. слововживань.

У запропонованій статті розглядається одне з питань, що стосуються ролі репрезентативних суфіксів у процесі перекладу міжнародних документів. Наша мета – репрезентувати результати визначення загального значення у функціонуванні суфіксів, яке відіграє важливу роль у процесі перекладу.

До репрезентативних суфіксів ми зараховуємо такі, які відзначаються найвищими показниками вживаності (>500) та сполучуваності з кількістю основ (>100). У результаті дослідження був виділений набір з 7 репрезентативних суфіксів: -able/-ible₁, -al, -ance/-ence₂, -ation/-ion₁, -er/or, -ity/-ty, -ment (табл.1).

Таблиця 1.

<i>№</i>	<i>суфікси</i>	<i>Приклади</i>
1	-able/-ible ₁	<i>equitable</i> <i>acceptability</i>
2	-al	<i>contractual</i> <i>governmental</i>
3	-ance/-ence ₂	<i>alliance</i> <i>clearances</i>
4	-ation/ion ₁	<i>accession</i> <i>association</i>
5	-er/-or	<i>ambassador</i> <i>petitioner</i>
6	-ity/ty	<i>immunity</i> <i>legality</i>
7	-ment ₁	<i>agreement</i> <i>rapprochement</i>

Репрезентативні суфікси, які функціонують у текстах міжнародних документів.

Значення суфікса $-able/-ible_1$ (здатності або нездатності до дії) виявляється незалежно від лексико-граматичної належності основи, з якою він сполучується. Як показує аналіз суфіксальних моделей та утворень із суфіксом $-able/-ible_1$, цей суфікс виявляє найбільшу сполучувальну здатність з дієслівною основою. Найхарактернішою суфіксальною моделлю цього типу є модель $\langle v_2 + s \rightarrow a \rangle$.

Для суфікса $-al$, як показує досліджений матеріал, переважно характерне значення належності до чогось. Для суфікса $-al$ характерна здатність сполучуватися з основами однієї частини мови – субстантивними, які беруть участь в утворенні суфіксальних словотворчих моделей. Найбільше наповнюваною моделлю виявилася для нього модель $\langle n_2 + s \rightarrow a \rangle$.

Значення суфікса $-ance/-ence_2$ лежить у полі імен дії. Сполучувальна здатність суфікса $-ance/-ence_2$ обмежена тільки дієслівними основами. Розглянутий суфікс має тенденцію сполучуватися з первинною основою. Найбільш наповнюваною моделлю для нього виявилася модель $\langle v_1 + s \rightarrow n \rangle$.

Для суфікса $-ation/-ion_1$, як показує досліджений матеріал, характерне значення дії. Сполучувальна здатність суфікса $-ation/-ion_1$ обмежена тільки дієслівними основами. При цьому цей суфікс сполучується з дієслівними основами двох структурних типів: простими та похідними, наприклад: $\langle v_1 + s \rightarrow n \rangle$, $\langle v_2 + s \rightarrow n \rangle$.

Значення суфікса $-er/-or$ лежить у межах поля агентивності: дій людей та предметів. В утворенні суфіксальних моделей з суфіксом $-er/-or$ беруть участь основи трьох частин мови: дієслівні, субстантивні, ад'єктивні. Найбільшу сполучувальну здатність цей суфікс виявляє з простою дієслівною основою. Тобто, найбільш наповнюваною моделлю є модель типу $\langle v_1 + s \rightarrow n \rangle$.

Значення суфікса $-ity/-ty$ виявляється незалежно від лексико-граматичної приналежності основи, з якою він сполучується. Він має значення якості (негативної чи позитивної) та стану людей і предметів. Для суфікса $-ity/-ty$ характерна здатність сполучуватися з основами трьох частин мови: субстантивними, дієслівними та ад'єктивними. Але сполучуваність його з дієслівними та субстантивними основами настільки незначна, що ми маємо право стверджувати, що в основному цей суфікс сполучується з ад'єктивною основою. Найхарактернішими моделями для нього є моделі типу $\langle a_1 + s \rightarrow n \rangle$ і $\langle a_2 + s \rightarrow n \rangle$.

Суфікс $-ment_1$ у сполученні з дієслівними основами має значення розумової та фізичної діяльності. Для суфікса $-ment_1$ характерна здатність сполучуватися з основами тільки однієї частини мови – дієслівними. Цей суфікс сполучується як із простою, так і з похідною основами. Отже, йому характерні основи типу $\langle v_1 + s \rightarrow n \rangle$ та $\langle v_2 + s \rightarrow n \rangle$.

У результаті дослідження виявилось, що суфікси відіграють значну роль в утворенні термінів мови міжнародних документів.

Висновки. Наведені факти свідчать про здатність цілої низки суфіксів маркувати тексти дипломатичних документів, вказуючи на їх стильову

приналежність. Суфікси наділені класифікуючою лексико-граматичною та лексико-семантичною функцією.

Спираючись на вміння виділити основу і знання семантики суфіксів, а також закономірності суфіксального словотворення, можна визначити лексичне значення невідомого похідного слова з мінімальним використанням словника. Вивчення специфіки суфіксального словотворення в текстах міжнародних документів має принципове значення для раціональнішого відбору інвентаря суфіксів і тих суфіксальних моделей, знання яких сприяє швидшому засвоєнню лексики іноземної мови, що належить до цієї галузі знань. Тому створення системи вправ, які можуть передбачати роботу і над ізольованими похідними словами, і над словами у контексті, повинно бути спрямоване в першу чергу на засвоєння тих особливостей суфіксального словотворення, які характерні для текстів даної галузі.

Обов'язковою умовою функціонального підходу до навчання іноземним мовам взагалі і словотвору зокрема є вивчення живого словотворення, причому з урахуванням тієї сфери спілкування, у межах якої здійснюються дериваційні акти, що й зумовлює перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Безсумнівний інтерес викликає також вивчення особливостей функціонування суфіксів у текстах інших стилів з метою виявлення в них загальних квантитативних характеристик і тих, які їх відрізняють.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багмут Й.А. Проблеми перекладу суспільно – політичної літератури українською мовою. К.: НД, 2005. 201 с.
2. Береснев С.Д. О взаимоотношении субъязыков и функциональных стилей. ФН. 1981. № 6. С. 53–59.
3. Бик І.С. Теорія та практика перекладу. Львів, 2008. 122 с.
4. Єнікєєва С.М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». К., 2011. 32 с.
5. Жлуктенко Ю.А. Лингвистические аспекты двуязычия. К.: Изд-во при КГУ, 1974. 176 с.
6. Журавлева Т.А. Особенности терминологической номинации. Донецк: АООТ Торговый дом «Донбасс», 1998. 253 с.
7. Зарума-Панських О.Р. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2001. 19 с.
8. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 228 с.
9. Калюжная В.В. Стиль англоязычных документов международных

- організацій. К.: Наукова думка, 1982. 121 с.
10. Кожина М.Н. Научный стиль. Стилистический энциклопедический словарь русского языка. М.: «Флинта», «Наука», 2003. С. 242–248.
 11. Німчук В.В. До питання про афіксальний словотвір. Мовознавство. 1984. № 6. С. 26–32.
 12. Пушкарёв Е.А. Роль семантики словообразовательного суффикса в формировании лексических значений производных слов (на материале английских дериватов на –er): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04: Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2001. 18 с.
 13. Сухенко К.М. Лексичні проблеми перекладу. К.: вид-во Київ. ун-ту, 2000. 124 с.
 14. Циткіна Ф.О. Термінологія й переклад. Львів: ВЛП, 2003. 187 с.
 15. Шелудько А.В. Труднощі словотвірного характеру в англо-українському та україно-англійському художньому перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 «Перекладознавство»: Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2009. 18 с.
 16. Cremona V.A. Interpretation and Diplomacy. Language and Diplomacy. Malta: Diplo Projects, 2001. P. 301–305.

УДК 81'373.7:[811.112.2:070]

Антоніна Марковська

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Миколаївський національний аграрний університет,
orcid.org/0000-0003-1598-7517*

М. Миколаїв, Україна +38(066)4907450, markovska@mnaui.edu.ua

Ольга Саламатіна

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Миколаївський національний аграрний університет,
orcid.org/0000-0002-1457-2822*

М. Миколаїв, Україна +38(066)4907450, salamatina@mnaui.edu.ua

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНОРІДНИХ ЗА СТИЛІСТИЧНИМ ЗАБАРВЛЕННЯМ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню різних типів фразеологічних одиниць у німецькомовній пресі. Визначено основні структурно-семантичні ознаки та стилістичні типи фразеологізмів у газетному стилі. Розглянуто питання функціонального аспекту фразеологізмів у пресі. Визначено експресивно-емоційне забарвлення

фразеологізмів преси та їх стилістичні типи. Різноманітні за стилістичним забарвленням фразеологізми характеризуються з метою вивчення їх впливу на читача та опису мовної картини світу.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, німецькомовна преса, фразеологізми, газетно-публіцистичний стиль, стилістичні типи, мовна картина світу.

Abstract. This article is devoted to the research of different types phraseologisms in the German-language newspaper style. Phraseological unit is determined as a stable complex, which is reproduced in its stable form, but not produced in the process of broadcasting. During the research were used such methods: method of phraseology authentication, phraseology applique, comparative analysis of lexicographic and phraseological sources, component analysis. It focuses on the stylistic peculiarities of German-language phraseologisms. The functioning aspect of different stylistic groups of phraseological units in the German-language press has been shown. In the context phraseological units have different system ties. Not only a connotative meaning and stylistic colouring of phraseologisms played an important role, but also stylistic colouring and construction of all text. It is possible to define that stylistic description of phraseological units of the press is based on their expressive charge and expressive properties. Stylistic types of German-language phraseologisms are established. Phraseological units with different stylistic colour in German-language press are characterized with the purpose of studying their influence on the reader. A phraseological picture of the world is a part of language picture of the world, it describes facilities of phraseology in which every phraseological unit is the element of the clear system and has certain functions in description of realities of life.

Keywords: phraseological unit, German-language press, phraseologisms, newspaper style, stylistic types, language picture of the world.

Вступ. Серед усіх соціолектів найбільш «відкритим» до фразеологічних одиниць (далі – ФО) виступає стиль преси. У руслі цього інтересу знаходиться й проблема комплексного вивчення досліджуваних мовних одиниць, що передбачає врахування не лише структурно-семантичних, а й стилістичних властивостей фразеологізмів у текстах сучасних німецькомовних та україномовних газет та журналів. ФО преси можна розділити на: а) фразеологічні єдності; б) фразеологічні вислови; в) фразеологічні сполучення; г) фразеологізовані утворення; д) аналітичні дієслівні конструкції.

Контекстуальне вивчення фразеології у зв'язку зі стилістикою характеризується ґрунтовними дослідженнями, проте теоретичні основи фразеологічної стилістики становлять новизну у багатьох її аспектах, тому сьогодні актуальною постає потреба в узагальнюючій праці, яка б розкрила стилістичні властивості публіцистичних фразеологізмів у світлі нових завдань, що виходять із досягнень сучасної філологічної науки. Детальний аналіз фразеологічного значення, у першу чергу стилістичного аспекту, вдало

проведений С. Берлізон [2, с. 116] на основі виділення фразеосем. Основна увага приділена аналізу стилістичного значення, де розрізняються: експресивні, емоційні, нормативні та функціонально-стилістичні фразеосеми. Для них притаманний високий ступень узагальнення. Дана теорія має вагоме значення для дослідження фразеології преси.

Наприклад, на два типи (нейтрально-номінативні та експресивно-емоційні) поділяють всі фразеологічні одиниці Н.М. Амосова [1, с. 56] та Е. Riesel [9, S. 78; 10, S. 200). Створенню стилістичних класифікацій, приділяли увагу Л.М. Болдирєва [3, с. 7), М.М. Шанський [7, с. 80] та інші. Спираючись на результати їх досліджень, можна визначити, що стилістична характеристика фразеологізмів преси базується на їх експресивному заряді, на їх виражальних властивостях. Експресивний фактор є інгредієнтом значення фразеологізму і співвідноситься з предметно-логічним. На цьому співвідношенні заснована стилістична класифікація фразеологізмів преси. Так, М.М. Шанський розрізняє міжстильові, розмовно-побутові та книжні фразеологізми [7, с. 98]. А.Г. Назарян [5, с. 56] розширив класифікацію М.М. Шанського та виділив шість стилістичних категорій з урахуванням сфери вживання фразеологізмів: нейтральні (нейтрально-літературні), розмовно-фамільярні, побутові, жаргонні, книжні та поетичні. Взявши за основу їх наукові доробки щодо стилістичних класифікацій, розрізняють наступні стилістичні типи ФО сучасної преси (книжні, нейтральні, розмовно-побутові та стилістично-знижені), за якими визначається шкала рівнів стилістичного забарвлення ФО сучасної преси [4, с. 32].

Матеріал і методи проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугують 10240 вживань 1000 базових фразеологізмів німецькомовної преси, зокрема, Frankfurter Allgemeine Zeitung, Neue Zürcher Zeitung, Spiegel, Stern, Süddeutsche Zeitung та інші. У дослідженні використано такі методи та прийоми аналізу у комплексному поєднанні: метод фразеологічної ідентифікації – для виявлення фразеологічності того чи іншого стійкого словесного комплексу; фразеологічної аплікації – для визначення межі фразеологізмів преси та для класифікації фразеологічного матеріалу; порівняльний аналіз лексикографічних і фразеографічних джерел – для порівняння лексикографічних експлікацій значень досліджуваних одиниць у словниках; компонентний аналіз – для дослідження перебудови структури фразеологізмів у газетних та журнальних текстах.

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження.

Актуальність статті зумовлена тим, що у різних соціолектах фразеологізми використовуються неоднаково: так, у стилі преси вони занадто активні, бо є самим жвавим джерелом мовлення, тому що для преси характерне прагнення до створення фонду специфічних фразеологічних засобів. Але дискусійність попередніх розвідок щодо ФО полягає в тому, що в

них відсутня комплексна характеристика фразеологізмів німецькомовної преси, що є важливим для сучасної лінгвістичної науки.

Мета статті визначити рівні стилістичного забарвлення фразеологізмів на матеріалі німецькомовних газетно-публіцистичних текстів. Стаття присвячена дослідженню стилістичної класифікації фразеологізмів з метою визначення їх впливу у текстах німецькомовної преси на читача.

Завдання дослідження виявити призначення різномірної фразеології на сторінках німецькомовної преси та її стилістичний аналіз. Стиль преси надзвичайно багатий на різномірну фразеологію. Завдяки своїй влучності та оригінальності фразеологізми сприяють реалізації одного з центральних завдань публіцистики – прагматичного впливу на читача.

Фразеологія на сторінках сучасної німецькомовної преси є не тільки невід'ємною частиною образно-виразових засобів для виконання складних стилістичних функцій, але й дійсним засобом пропагандистського впливу.

1) Головне призначення **книжної фразеології** в газетному та журнальному тексті – надати йому високого, урочистого звучання (зібрано та проаналізовано 145 книжних ФО преси та 2250 їх вживань). На газетних шпальтах німецькомовної преси ця книжна піднесеність навіть увиразнюється, наведемо приклади:

1.1) *Nach und nach entpuppte sich die Vision von globaler Marktführerschaft als Illusion, die Firmen müssen einräumen, dass sie **ein zu großes Rad drehen** wollten* [8, S. 96].

Фразеологізм *ein großes Rad drehen* (etwas sehr Schwieriges, Aufwendiges unternehmen [8, S. 604] виражає у пресі причетність певної особи до керування певними подіями, її вплив на політичний чи економічний процес. Від нього утворився фразеологізм *das Rad der Geschichte zurückdrehen – frühere Verhältnisse wiederherstellen* [8, S. 604] (нами зафіксовано 38 вживань фразеологічних модифікацій утворених від цього фразеологічного звороту).

Достатньо цікавим є приклад фразеологізму *auf des Messers Schneide balancieren* (фразеологічна модифікація утворена від фразеологізму *auf des Messers Schneide stehen* [8, S. 521] та має майже таке саме значення, але більш емоційно та експресивно забарвлене, зафіксовано 58 прикладів вживання даної фразеологічної одиниці, яка означає «бути у критичному стані», тобто «висіти на волосині» [6, с. 52]. Цікавим він став тому, що рідко, хто знає, що він є прикладом книжного фразеологізму та джерелом його походження є стародавня література («Іліада» Гомера), а не розмовна мова:

1.2) Aimatow *balancierte* damals *auf des Messers Schneide* (Die Zeit, № 26, 19 Juni, 2008, S. 56).

У газетних статтях використовується біблійна, міфологічна та традиційно-поетична фразеологія, яка також відноситься до книжної фразеології:

1.3) *Fast immer nützen sie **Goliaths**, nie Fussballsöhnen **Davids*** (Die Presse, 28.06.2006, S. 18).

Біблійний фразеологізм *David und Goliath* має значення «не просто великий і маленький», а «великий, але слабкий, маленький, але сильний» у даному контексті.

2) **Нейтральні фразеологічні** одиниці, як правило, не мають емоційно-експресивного забарвлення і використовуються переважно в газетних інформаціях, офіційних повідомленнях, коротеньких дописах (зібрано та проаналізовано 166 прикладів нейтральних ФО преси та 2150 їх вживань):

2.1) *Nervenzellen aktiviert werden – und das geschieht vor allem dann, wenn man Spaß an dem hat, was man gerade tut. ... Man muß dafür sorgen, dass Kinder Spaß an dem haben, was sie tun* (Süddeutsche Zeitung, 21./22. April 2007, S. 34).

Фразеологізм *Spaß an etwas haben / es macht Spaß* [8, S. 715] («чомуś радіти, робити комуś задоволення» [6, с. 202] є найбільш уживаним, зафіксовано 500 прикладів вживання, він може вживатися в одній статті тричі і навіть більше.

Ще одними широко вживаними є нейтральні фразеологізми *auf den ersten Blick* (bei nur flüchtigen Hinsehen, ohne [noch ausstehende] genauere Untersuchung [8, S. 127] та *auf den zweiten Blick* (bei nähere Betrachtung [8, S. 127]), вони, як правило, вживають разом, в одній статті:

2.2) *Doch ganz unversöhnbar scheinen die Gegensätze zwischen den beiden Büchnerpreisträgern nur auf den ersten Blick. ... Auf den zweiten Blick sieht man: Hier schreiben zwei Verlorene und aus der Zeit Gefallene, jeder auf seinem Stern* (Die Zeit, № 26, 19 Juni, 2008, S. 49).

У результаті дослідження виявлено, що фразеологізм *auf den ersten Blick* («на перший погляд») частіше вживається у пресі, бо його значення є повним, тому він зустрічається один в статтях без фразеологізму *auf den zweiten Blick*, значення якого, в свою чергу, є додатковим.

3) **Розмовно-просторічні** фразеологізми відрізняються різноманітністю емоційно-експресивних барв (зібрано та проаналізовано 587 прикладів ФО преси та 4740 їх вживань). Вони можуть використовуватись для вираження схвалення, жарту, надавати тексту невимушеності, невибагливості. Використання розмовно-просторічної фразеології в пресі йде від внутрішніх потреб самого стилю: загальне прагнення до експресивності спонукає до дедалі ширшого використання у пресі експресивних елементів з розмовної мови:

3.1) ***Klipp und klar***: *Mein Aufsichtsrat unterstützt mich in der Zwei-Säulen-Strategie* [Spiegel 36, 2006, S. 70].

Фразеологізм-кліше *klipp und klar* [8, S. 424] має значення «коротко і ясно» [6, с. 387].

3.2) ***Dann gehen Sie ihm nicht so leicht auf dem Leim*** – *wie es 1960 der Un-Vollnersammlung mit dem russischen Staatsschef Chruschtschow passiert ist* (managerSeminare, Mai 2005, S. 6).

Значення розмовно-просторічного фразеологічного виразу *gehen auf dem Leim* (ugs.) – 1) entzweigen, auseinanderfallen; 2) (von einer zwischen

menschlichen Beziehung, Bindung) keinen Bestand mehr haben, zerbrechen; 3) dick werden [8, S. 482] тісно пов'язане з предметами побуту, перш за все з меблями, коли вони погано зроблені, клеєм заклеєні, наприклад, коли щось клеєм заклеєне, розклеюється. В даному контексті має значення "sich täuschen lassen".

До розмовно-просторічних відносяться також стійкі публіцистичні словосполучення, які мають дещо іронічне або шутливе стилістичне забарвлення, у словнику [8, S. 959] вони мають наступне маркування (scherzh. – scherzhaft (жартівлива форма), iron. – ironisch (іронічне забарвлення), наприклад:

3.3) *Über 1400 Gäste hat Alfred Biolek in den letzten zehn Jahren so schon abgearbeitet. Zu ihm kommt jeder gern, denn man weiß: Der tut nix, **der will nur spielen*** (Spiegel 28, 2001, S. 107).

Фразеологічна одиниця *der will nur spielen* (scherzh. – man braucht vor jmdm. keine Angst zu haben [8, S. 718] має значення «вимагати від когось не лякатися». Виник даний фразеологізм з мови власників собак, які завжди промовляють у жартівливій формі: «Він хоче тільки гратись!» У ситуації, коли їх собака підбігає до незнайомих людей які лякаються, що собака їх вкусить.

Таким чином, наведені приклади підтвердили наше положення про те, що розмовно-просторічна фразеологія робить пресу більш експресивно забарвленою та зрозумілою для широкого кола читачів з різною освітою.

4) Особлива група **стилістично-зниженої фразеології** (102 приклади ФО преси та 1100 їх вживань) – ФО преси з грубими, фамільярними, подекуди вульгарними стилістичними конотаціями, які мають високий ступінь експресивності та емоційності тощо:

4.1) *Anfang 1965 begann Martin Luther King eine große Registrierungskampagne in Selma, Alabama, um die Unterdrückung im tiefen Süden vor den ganzen Nation **an der Pranger zu stellen*** (Die Zeit, № 26, 19 Juni, 2008, S. 82).

Фразеологізм *an der Pranger stellen* (jmdn. etwas der allgemeinen Kritik, Verachtung preisgeben [8, S. 593], «поставити кого-н. до ганебного стовпа», тобто «затаврувати ганьбою» [6, с. 113), ще з часів існування рабства мав дуже грубе та ганебне значення, коли раба за будь-яку провину ставили до ганебного стовпа та шмагали. Але вже дуже давно в нашому суспільстві значення цього фразеологізму є переносним, хоч і не втратило свого грубого стилістичного забарвлення.

Наступні два приклади демонструють грубе стилістичне забарвлення у різному ступені:

4.2) *Es stimmt, im Gegensatz zu anderen Kollegen verspürte Agamben vor der Irak-Intervention keinerlei Bedürfnis, aufseiten der Weltmacht geistig mitzumarschieren und sich in präventiver Anpassung an den Sieger **den Mund zu verbieten*** (Die Zeit, № 26, 19 Juni, 2008, S. 41).

4.3) *Aber er lässt sich nicht den Mund verbieten* (Die Zeit, № 26, 19 Juni, 2008, S. 53).

Фразеологізм *den Mund verbieten* (derb) (jmdm. untersagen, sich zu äußern [8, S. 531] вживається зі значенням «наказати замовкнути, заборонити говорити» [6, с. 61].

В другому варіанті вживається заперечення *nicht*. Але фразеологізм виражає більш позитивне значення ніж у першому випадку, де значення всього фразеологічного звороту грубе и визначається негативним ставленням.

СТИЛІСТИЧНІ ТИПИ	Кількість ФО нім. преси	Кількість вживань ФО нім. преси
Нейтральні	166	2150
Книжні	145	2250
Розмовно-просторічні	587	4740
Стилістично-знижені	102	1100
ВСЬОГО	1000	10240

Аналіз зібраного матеріалу показав, що на сторінках сучасної німецькомовної преси вживається фразеологія, яку можна розглядати за різними рівнями стилістичного забарвлення, починаючи з «високих» (тобто книжних) і закінчуючи стилістично-зниженими. У сучасній пресі функціонують різні стилістичні типи фразеологізмів: книжні (урочисті, «високі», поетично-літературні), нейтральні (фразеологізми-кліше тощо), розмовно-просторічні та стилістично-знижені (жаргонізми, вульгаризми тощо).

Висновки. Фразеологія у пресі відіграє важливу роль у змістовій побудові тексту. Слід зазначити, що прослідковується певна системність, яка дозволяє виділити два основних способи включення ФО у контекст газет і журналів: лексико-семантичний (без трансформації структури) та структурно-семантичний (зі значними структурними змінами. Таке активне вживання фразеологізмів у сучасній німецькомовній пресі є реалізацією конструктивного принципу мови преси – діалектичної єдності чергування стандарту та експресії, бо ФО преси виступають як експресивний додатковий елемент до нейтрального, стандартизованого опису.

Преса використовує стилістичні засоби образності для яскравішого вирізнення, виділення з метою загострення якоїсь найважливішої в певній суспільно-політичній ситуації риси певного явища. З цього погляду подібні утворення є стилістично виправданими та доцільними, оскільки виконують у тексті роль «червоного світла», відразу звертають увагу на себе та на повідомлення. В сучасній німецькомовній пресі спостерігається вплив розмовно-побутового стилю мовлення (вплив розмовних діалектів, бо на відміну від своїх романських і слов'янських сусідів, у німецькомовному ареалі

протягом усього середньовіччя існували територіально роздроблені політичні структури: все це призвело до утворення і паралельного розвитку великого числа різних діалектів, що в свою чергу відобразилось на розмовному стилі мовлення, який впливає на німецькомовну пресу) тому для неї є характерною наявність більшої кількості розмовно-просторічних ФО та їх вживань (що складає 59% від загальної кількості базових ФО та кількість їх вживань становить 46%).

Важливість вивчення прагмалінгвістичного аспекту полягає в дослідженні функціонування ФО на сторінках німецькомовних газет та журналів із позиції їхньої прагматичної значущості. Один із найбільш перспективних підходів до вивчення прагмалінгвістичного аспекту мовних одиниць у загальному мовознавстві полягає у виявленні їх перлокутивного ефекту. Вихідним положенням при цьому є те, що прагматику цікавить не значення ФО, а мета з якою вони вживаються в тому чи іншому контексті німецькомовної преси.

Сучасна мова преси має прагнення до руйнування «сухого» викладання змісту, що надає тексту експресивного забарвлення за рахунок виразних можливостей ФО. Отже, експресивні засоби у пресі виступають як допоміжні, оскільки завдяки ним виражаються думки, емоції та оцінки автора, пов'язані з предметом його думки, тобто суб'єктивні аспекти сприйняття світу і взаємодії з ними людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Ленинград: Наука, 1963. 208с.
2. Берлизон С.В. Стилистический аспект значения (стилистическое значение) фразеологических единиц и методы его исследования. *Проблемы семасиологии и лингвостилистики*. Рязань, 1975. Вып. 2. С. 116–621.
3. Болдырева Л.М. Стилистические особенности функционирования фразеологизмов: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04 «германские языки». Москва, 1967. 27с.
4. Марковська А.В. Проблемні аспекти дослідження фразеологізмів преси. *Новітня філологія*. Миколаїв. 2005. №2 (22). С. 28–35.
5. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка. Москва: Высшая школа, 1976. 320с.
6. Німецько-український фразеологічний словник / авт.-уклад. В.І. Гавриць, О.П. Пророченко]. В 2 т. К.: Рад. школа, 1981. Т. 1. 416с. Т. 2. 382с.
7. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. Москва, 1985. 160 с.
8. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik 3., überarbeitete und aktualisierte Auflage / [Hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion:

M. Wermke, K. Kunkel-Razum, W. Scholze-Stubenrecht]. Band 11. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2008. 959S.

9. Riesel E. Der Stil der deutschen Alltagsrede. Leipzig, 1970. 366S.

10. Riesel E. Schendels. Deutsche Stilistik. Moskau, 1975. 315S.

УДК 811. 111 (038) + 159. 964. 21

Оксана Мигалець

викладач кафедри англійської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0003-0594-3158

м. Ужгород, Україна, +38(050) 917 40 02, ksjushenjka@i.ua

Теорія конфлікту: історія та сучасність

Анотація. Стаття присвячена аналізу уявлень про «конфлікт» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Розглядаються різноманітні підходи до вивчення конфлікту, його тлумачення, типів, функцій, шляхів вирішення тощо. Проаналізувавши теоретичні та практичні наукові праці присвячені конфлікту, бачимо, що в більшості випадків «конфлікт» містить в собі негативне значення: звичайний, гармонійний стан порушено, щось не так, як повинно бути. Однак, у статті висловлюється думка про те, що конфлікт може тлумачитися й позитивно. З проведеного дослідження випливає, що конфлікт у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі пройшов шлях від свого зародження в давні часи до сучасного стану у вигляді конфліктології як науки.

Ключові слова: конфлікт, конфліктологія, вітчизняна та зарубіжна наукова література, функції та підходи до вивчення конфлікту.

Abstract. The present paper deals with the overview of the notion of «conflict» in home and foreign scientific literature from different angles. Diverse approaches, interpretations, types, functions, ways of conflict solutions etc. have been characterized. Having analyzed theoretical and practical scientific works devoted to the conflict study, we have made the conclusion that in most cases the word «conflict» has a negative meaning: a normal, harmonious state is disturbed, something is wrong and things are not as they should be. Therefore, conflict is something that has to be avoided, resolved or, even better, has to be managed. However, the paper considers conflict positively. It follows that conflict theory occupies a significant place nowadays which has led to the appearance of an

interdisciplinary science called conflictology. Today, the problem of conflict study has become up-to-date and used at the theoretical and empirical levels. Its causes and the ways of regulation were in the focus of attention since the ancient times in philosophy, later – in sociology and psychology until present. The very word is «conflict» applied to a wide range of phenomena as well as different scientific directions.

Keywords: conflict, conflictology, domestic and foreign scientific literature, functions and approaches to the study of conflict.

Конфлікти – це норма життя [8, с. 6].

Вступ. Дослідження явища конфлікту має багатовікову традицію. Жоден вагомий конфлікт в історії людства не залишався безслідним: зіткнення, суперечки і війни ретельно описувалися й аналізувалися давньогрецькими філософами (Геракліт, Арістотель, Епікур), гуманістами епохи Відродження (Т. Мор, Е. Роттердамський, Ф. Рабле), англійськими демократами і французькими просвітителями (В.Д. Пристлі, Д. Дідро, Ж.Ж. Руссо), філософами та істориками ХІХ століття (Г.В.Ф. Гегель, Ч. Дарвін, Г. Спенсер), соціологами ХХ століття (Е.У. Берджесс, Г. Зіммель, Р.Е. Парк, Т. Боттомор, К. Боулдінг, Е. Гідденс, Р. Дарендорф, Л. Козер) і сучасними представниками суспільних наук (Е.М. Бабосов, А.В. Дмитрієв, А.Г. Здравомислов, І.Е. Фарлі, І.С. Хаймс та ін.).

Метою дослідження є комплексне вивчення феномену «конфлікт» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, починаючи з античності і до сьогодні. Це явище, зокрема, розглядається в рамках філософії, історії, соціології, психології, конфліктології тощо, що дозволяє найповніше розкрити його сутність, відображаючи при цьому міждисциплінарний характер наукового пізнання.

Постановка завдання. Будучи об'єктом міждисциплінарних досліджень, поняття «конфлікт» залишається невичерпним і недостатньо вивченим у лінгвістиці, що і визначає *актуальність* нашого дослідження.

Поставлена мета конкретизується у наступних завданнях:

- 1) розкрити сутність конфлікту і розробити лінгвістичну модель його опису;
- 2) розглянути різноманітні підходи дослідників до тлумачення конфлікту, його типів, функцій, способів урегулювання тощо.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугували теоретичні посібники, лексикографічні джерела й першоджерела вітчизняної та зарубіжної наукової літератури.

Об'єктом дослідження є поняття «конфлікт» у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. *Предметом* дослідження виступає структура та сутність феномену «конфлікт». У дослідженні застосовується комплексна

методика, що включає *методи* контекстуального аналізу (багатостороннього зіставлення), етимологічного та порівняльно-історичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує безліч визначень терміна «конфлікт»: одні вбачають у ньому позитивний і необхідний феномен для розвитку суспільства, а інші – як негатив, те, чого краще по можливості уникати. Слово «*conflict*» є запозиченням: в англійській мові воно з'явилося у XV-му ст. і походить з французької (фр. «*Conflit*», у фр. XV–XVI ст. його писали, як «*conflict*») [22], однак першоджерелом запозичення є лат. мова, де «*cōnflīctus*» (*зіткнення*), було похідним від дієслова «*flīgere*» – «бити, вдарити» і префікса «*com-* / *con-*» зі значенням «з, разом» [23]. Питання сутності конфлікту вирішувалося по-різному в давнину й зараз.

Античність

Важливість і складність поняття «конфлікт» зумовлює той факт, що перші спроби його осмислення було зроблено ще в період античності. Проблема конфлікту протягом багатьох століть привертала увагу мислителів і була об'єктом наукового аналізу. *Конфуцій* – відомий мудрець Древнього Китаю в VI ст. до н. е. – висловлював думку про те, що «злість і зарозумілість, а з ними і конфлікти породжують, у першу чергу, нерівність і несхожість людей» [3, с. 16]. *Геракліт Ефеський* (кін. VI – поч. V ст. до н. е.) – давньогрецький філософ – стверджував, що «у світі все народжується через ворожнечу й сварки, а неодмінною умовою суспільного життя є конфлікти, тому що протиборство, у тому числі й війна, є батьком усього і царем усього» [14, с. 201-202].

На відміну від *Геракліта*, *Платон* засуджував війну, розглядаючи її як найбільше зло. Аналогічної оцінки стосовно війни як найгострішого соціального конфлікту дотримувався й інший великий мислитель Стародавньої Греції – *Демокріт*. Він говорив: «Громадянська війна є лихо для обох ворогуючих сторін...» [11, с. 8]. *Геродот* теж дотримувався негативної думки щодо війни. Він стверджував, що «ніхто настільки не безрозсудний, щоб надати перевагу війні, а не миру. Адже під час війни батьки ховають дітей, під час же миру – діти батьків» [1, с. 15-16]. Філософ-матеріаліст *Епікур* у своїх працях наголошував на негативних наслідках зіткнень і вважав, що одного разу вони змусять людей жити в постійному мирі та злагоді [18, с. 693]. *Арістотель* у своїй книзі «*Політика*» подає глибокий аналіз та опис найважливіших джерел конфліктів. Він стверджував, що люди вступають в конфлікти не лише через майнову нерівність, а й внаслідок нерівності в одержуваних почестях. Люди чинять несправедливо по відношенню один до одного не тільки заради предметів першої необхідності, але крім того, вони хочуть жити в радості серед насолод, без смутку і задовольняти свої бажання. Причинами конфліктів також, на думку *Арістотеля*, є нерівність прав, боязнь політиків втратити свої цивільні права, та небажання платити накладені податки. Державний переворот може трапитись навіть на ґрунті любові між молодими людьми, які є важливими посадовцями [2, с. 114, 334, 335, 343].

Таким чином, мрії про безконфліктний стан у суспільстві доповнилися першими теоретичними міркуваннями.

Середні віки

Неоціненний внесок в життя людей зробила *Християнська філософія*, яка усесильно намагалась доказати, що мир та злагода між людьми є кращими за всі втіхи світу, в той же час – конфлікти, чвари, війни є негативним явищем. З цього приводу багато цікавих думок можна знайти в працях гуманістів Відродження. Конфлікт як негативний феномен розглядали *Т. Мор*, *Е. Роттердамський*, *Ф. Рабле*, *Ф. Бекон*, які виступали за мир та злагоду між людьми, державами, країнами. Наприклад, *Еразм Роттердамський* відзначав, що «війна солодка для тих, хто її не знає» [1, с.17], він показував, що конфлікт має ланцюгову реакцію, кожного разу втягуючи в свої тенета все нові жертви. *Френсіс Бекон*, в свою чергу, вважав, що причинами заколотів є релігійні нововведення, податки, зміни законів і звичаїв, порушення привілеїв, загальне пригнічення населення, піднесення недостойних людей, розпущені після походу солдати, нерозсудливі домагання будь-якої з партій, – словом, усе те, що, збуджуючи невдоволення, згуртовує і об'єднує народ на спільну справу. На думку *Ф. Бекона*, для кожного випадку конфлікту існують свої ліки. Одним з перших ліків від заворушень та конфліктів є усунення матеріальних причин для заколоту, а саме голоду і убогості в країні [4, с. 382-383].

На цьому тлі особливо виділяється концепція *Т. Гоббса*, який стверджував, що за своєю природою людина егоїстична та заздрісна. І при відсутності громадянського стану війна є звичним явищем – «війна всіх проти всіх». Там, де немає держави, присутня безперервна війна кожної людини проти свого сусіда, а тому кожному належить лише те, що він захопив і тримає силою [6, с. 95].

З вище сказаного, очевидно, що в античні часи та середні віки конфлікти вирішувалися досить жорстокими методами, які доходили часом навіть до фізичного знищення носіїв іншого світогляду. Однак розвиток світової цивілізації відкриває нові, гуманніші способи вирішення конфліктів. Посилення взаємозалежності між людьми і народами в сучасному світі веде до посилення значущості загальнолюдських цінностей і форм взаємин, які ґрунтуються на визнанні цих пріоритетів.

Новий час

У XVIII ст. англійські демократи і французькі просвітителі *В.Д. Пристлі*, *Ш. Монтеск'є*, *Д. Дідро*, *Ж.Ж. Руссо*, *Вольтер* критикували збройні конфлікти та насильство. Перші розглядалися як пережиток «варварської епохи» і лише ліквідація існуючих феодальних підвалин призведе до «вічного миру». У роботах цього періоду багато уваги приділялося пошуку раціональних форм організації суспільного життя, які усунули б причини соціальних конфліктів, укорінених у віджилих формах державного устрою громадянського миру [9, с. 8]. Висловлювалися різні точки зору стосовно того, що є причинами соціального конфлікту та перспектив їхнього подолання, але попри все це, в

країнах тривали безпорядки, війни, непорозуміння між людьми та керманичами держав, однак надія людей на мир ніколи не покидала їх.

Підходи до визначення конфлікту кінця XIX – початку XX ст.

Протягом багатьох століть конфлікти в суспільстві, природі, державі, зіткнення протилежних думок, інтересів, бажань, прагнень, незадоволеність своїм життям, бажання до задоволень, боротьба між людьми, війни між країнами, сімейні чвари були об'єктом роздумів учених того часу. Та попри все це, конфлікт як самостійний предмет дослідження не розглядався аж до кінця XIX ст. Його виділяли або в загальному плані як один із проявів протиріччя і як поняття, що охоплює не лише людські справи, але й природні процеси, або в аспекті аналізу певних видів зіткнень у світі людського буття: військові та класові конфлікти, між підсвідомим і свідомим, драматичні конфлікти в художніх творах тощо. Саме XIX століття ознаменувалося грандіозним переломом в оцінці конфлікту й усвідомленні його суті. Завдяки науковій діяльності *Г.В.Ф. Гегеля, Ч. Дарвіна, Т. Мальтуса, Г. Спенсера* вперше було відзначено позитивну роль конфлікту в розвитку індивіда та суспільства в цілому. На думку вчених, саме конфлікт є сутністю еволюційного та історичного прогресу, оскільки він служить єдиним способом вирішення протиріч і, як наслідок, руху вперед.

Соціологія, що виникла в кінці XIX на початку XX століття виокремила проблему конфлікту в окремий розділ під назвою «*Теорія конфлікту*». В рамках цієї дисципліни світила того часу (*Е.У. Берджесс, Г. Зіммель, Р.Е. Парк, А.В. Смолл, Л.Ф. Уорд* та ін.) відвели конфлікту центральне місце в соціальному процесі і житті суспільства, оскільки, на їхню думку, саме конфлікт є найважливішим джерелом змін [12, с. 15-16]. Німецького соціолога *Г. Зіммеля* вважають одним із засновників сучасної соціології і приписують йому авторство терміна «*соціальний конфлікт*». Він, у свою чергу, наголошував на значущості конфлікту як неминучого соціального феномену в суспільному житті, пов'язаного з властивостями людської природи та властивого людині інстинкту агресивності. Опрацювання проблем конфліктів здійснювалося в соціології в різних напрямках, де чітко змальовувалася важливість конфліктів у житті тогочасного суспільства та вважалося за необхідне проведення їхнього теоретичного аналізу.

На відміну від філософії, що виводить знання про природу конфлікту з апіорних філософських постулатів різних мислителів, соціологія переходить до теоретичних побудов на основі опрацювання фактичних даних, отриманих за допомогою наукових методів. З 50-х років XX століття у вивченні конфлікту починається новий етап. Теоретична база концепції конфлікту була доповнена практичними методами його дослідження: анкетування, статистичні вибірки, порівняльно-історичні узагальнення, рольові ігри тощо. Прихильниками цього підходу були *Т. Боттомор, К. Боулдінг, А. Гідденс, Р. Дарендорф, Л. Козер* та інші [12, с. 16].

На думку німецько-британського соціолога *Р.Г. Дарендорфа*, «соціальний конфлікт – це будь-яке співвідношення елементів, якому притаманні об’єктивні (приховані) або суб’єктивні (наявні) протилежності» [3]. Конфлікт називається соціальним, якщо його можна вивести зі структури соціальних одиниць, тобто він не є індивідуальним. Прихильники цієї точки зору стверджують, що конфлікти – універсальні і характерні не тільки для суспільства в цілому, але і для окремих регіонів. Звідси – конфлікт є суттєвим чинником певних соціальних змін. Р. Дарендорф вважає, що конфлікти можуть мати різний характер: це може бути політична дискусія і громадянська війна, мирні переговори і страйк невдоволених робітників, внутрішнє напруження, незгоди між людьми – все це належить до галузі соціального конфлікту. Отже, основною причиною конфліктів є відносини влади та нерівність соціальних верств населення у структурі суспільства. Він також вважає, що соціальний конфлікт не є деструктивним і дисфункціональним поняттям, а, навпаки, і тому намагається підтримувати рівновагу в соціальній системі конфліктів. Для урегулювання конфліктів Р. Дарендорф виділяє три основні способи: 1) *придушення конфлікту*. Ще з давніх-давен цей метод для вирішення конфліктів використовували пануючі сили, проте його можна застосовувати лише в поєднанні з іншими методами, оскільки він може призвести до руйнівних наслідків, наприклад, фізичної або психологічної деградації; 2) *скасування конфлікту*. Автор концепції вважає його неефективним, тому що він створює ілюзію вирішення конфлікту, а сама проблема насправді не зникає, бо в світі завжди панує несправедливість та нерівність існуючих класів; 3) *урегулювання конфлікту*. Соціолог вважає цей спосіб найкращим, хоча він і не вирішує конфлікту, але за його допомогою можна контролювати ситуацію і не допускати серйозних зіткнень [3, с. 26].

Американський соціолог *Л. Козер* слідом за *Г. Зіммером*, аналізуючи конфлікт між особистостями і групами, перш за все вказує на відмінності між конфліктом і ворожими почуттями та установками. Під конфліктом Л. Козер пропонує розуміти «боротьбу за цінності й домагання через дефіцит статусу, влади, коштів, в якій цілі супротивників повинні бути нейтралізовані або обмежені їхніми суперниками» [3]. На його думку, соціальні конфлікти виконують *деструктивні й конструктивні* функції. Такої ж думки притримуються *А.Я. Анцупов* та *А.І. Шипілов* [1, с. 228]. До *негативних (деструктивних) функцій конфлікту* Л. Козер відносить: погіршення відносин між конфліктуючими сторонами; втягнення великої кількості людей в конфлікт; звільнення деяких працівників з метою вирішення конфлікту; неадекватна поведінка і нерозуміння один одного; уявлення про опонентів як ворогів; бажання до перемоги, а не до вирішення проблем та непорозумінь тощо. До *позитивних (конструктивних) функцій конфлікту* належать: рух уперед до розвитку та певних змін, інновації та вдосконалення, отримання інформації, можливість утворення груп, організацій, згуртування односторонців,

зменшення «синдрому покірності», загартовування людини до стійкості в конфліктних ситуаціях тощо [13, с. 12-13].

Конфлікт у психології як важливе явище почали розглядати ще на початку ХХ століття. Саме психологізація конфлікту викликала до життя нову дисципліну під назвою «Психологія конфлікту» (Т.І. Короткіна 2016; Л.О. Котлова 2013; Л.В. Цветков 2013; Л.В. Долинська 2010; Н.В. Грішина 2008, 2002; Карстен К. В. Де Дрю та Мікеле Дж. Гельфанд 2008; Г.В. Ложкін, Н.І. Пов'якель 2007; Б.И. Хасан, П.А. Сергоманов 2001; Н.Н. Обозов 2001 та ін.).

Надзвичайний інтерес становлять соціально-психологічні роботи з проблематики конфлікту Н.В. Грішиної, А. Долинської та А. Матяш-Заяц. Н.В. Грішина запропонувала типологію конфліктів, засновану на взаємозв'язках людей в реальних трудових колективах, де основна увага приділялася внутрішнім конфліктам неусвідомленого характеру. Дослідники [7; 10] виділяють чотири типи конфліктів: *внутрішньоособистісні (особистісні [10]), міжособистісні, міжгрупові та внутрішньогрупові*. Н.В. Грішина акцентує увагу на те, що конфлікт є насправді складним явищем, якому важко підібрати пояснення: «конфлікт – це найважливіший теоретичний конструкт у психоаналітичній концепції, ключ до розуміння психічного життя людини» [7, с. 91].

Г. Ложкін та Н. Пов'якель розглядають конфлікт як зіткнення різноспрямованих сил (цінностей, інтересів, поглядів, цілей, позицій) суб'єктів – сторін взаємодії, наголошуючи на тому, що поняття різноспрямованості ширше за розуміння протилежності спрямованості, що дає можливість зняти обмеження розуміння проблеми та усунути елемент антагонізму. На їхню думку, конфлікт в сучасному розумінні – це «надзвичайно багатоліке і багатостороннє явище, одночасно позитивне й негативне, розвиваюче й руйнуюче, і знову розвиваюче, яке відображає у всьому різноманітті справжню діалектику життя» [15, с. 23].

Американські дослідники Карстен К. В. Де Дрю та Мікеле Дж. Гельфанд у праці «Психологія конфлікту та управління конфліктами в організаціях» пропонують наступне визначення конфлікту: «Conflict is a social phenomenon that occurs across species, time periods, and cultures» [24, с. 3]. Автори зосереджують свою увагу на дослідженні конфлікту та управління ним в організаціях, стверджуючи, що тісний зв'язок між конфліктом та роботою стає ще сильнішим через різноманітні зміни в світі праці та організації [24, с. 3-4].

Надзвичайно важливий внесок у вивчення конфліктів у психології було зроблено А.Я. Анцуповим, який розширив його понятійну схему опису, вперше запропоновану соціальним психологом Л.А. Петровською. Понятійна схема містила в собі 4 категоріальні групи, що характеризували соціально-психологічний рівень аналізу конфлікту: структуру, його динаміку, функції і типологію. А.Я. Анцупов спочатку розширив схему до 7-ми груп понять, а

згодом до 11 понятійно-категоріальних груп опису конфлікту: *сутність; класифікація; структура; функції; генезис конфлікту; еволюція; динаміка; системно-інформаційний опис; попередження; завершення; дослідження і діагностика методу вивчення конфлікту* [1, с. 156-157].

Явище конфлікту досліджують представники різних наук: історії, філософії, соціології, психології та ін. Кожен з науковців розробляє свої підходи до поняття конфлікту, оперує своїм розумінням та термінами, зосереджуючи увагу на певних сторонах людського життя та суспільства. Зацікавленість учених різних дисциплін проблемою конфлікту і розуміння його суті привели до виникнення у другій половині ХХ століття окремої міждисциплінарної галузі гуманітарного знання, яка інтегрує та розвиває досвід наукового осмислення конфлікту, що накопичувався упродовж багатьох століть – *конфліктології*. «В основі будь-якого конфлікту лежить протиріччя, що відіграє системоутворюючу роль як для різних видів конфлікту, так і для різних рівнів їхнього вивчення» [17, с. 59]. Таке пояснення конфлікту пов'язує його з поняттєвою категорією протиріччя й викликає неоднозначність його тлумачення.

Теоретико-практичний аналіз наукових праць з конфліктології показав, що за останні роки інтерес до вивчення конфліктів значно зріс (*Л.М. Герасіна, М.П. Требін, В.Д. Воднік 2012; А. Я. Анупов, С. В. Баклановский 2009; В.С. Орлянський 2007; А.І. Берлач, В.В. Кондрюкова 2007; Є.Б. Тихомирова, С.Р. Постоловський 2007; Л.І. Скібіцька 2007; Н.І. Леонов 2006; М.В. Примуш 2006; А.Я. Анупов, А.І. Шупілов 2004; И.Е. Ворожейкін., А.Я. Кібанов, Д.К. Захаров 2004; М.І. Пірен 2003; Л.М. Ємельяненко, В.М. Петюх, Л.В. Торгова, А.М. Гриненко 2003; Г.І. Козирев 2001; Л.Н. Цой 2001; Н.Ф. Вишнякова 2000; А.В. Дмитрієв 2000; А.Я. Ляпунов, А.І. Шупілов 2000; А.С. Кармін 1999 та ін.*).

Визначення конфлікту як протиріччя, складного соціального та психологічного явища, знаходимо в праці *А.Я. Анупова та А.І. Шупілова: «Конфлікт – досить складне соціальне і психологічне явище, успішність вивчення якого багато в чому залежить від якості вихідних методологічних і теоретичних передумов та методів, що використовуються»* [1, с. 87]. Вчені стверджують, що його сутність «полягає не стільки у виникненні протиріччя, зіткнення інтересів, скільки в способі усунення цього протиріччя, у протидії суб'єктів соціальної взаємодії» [1, с. 88]. Однак, проблема часто полягає в тому, що суть протиріччя в конфлікті у більшості випадків не лежить на поверхні. Учасники конфлікту можуть тільки припускати, чи ситуація критична і призведе до конфлікту, чи ні. Таким чином, «*предмет конфлікту – це об'єктивно існуюча або уявна проблема, що лежить в основі конфлікту. Це – те протиріччя, через яке і заради розв'язання якого сторони вступають у протиборство*» [1, с. 254]. Ще одним з важливих атрибутів конфлікту є його об'єкт, який важко визначити через те, що він лежить глибше, ніби «покритий шкаралупою» і є «ядром проблеми, центральною ланкою конфліктної ситуації» [1, с. 254]. Через складність визначення об'єкт іноді розглядають як

причину, привід до конфлікту. Об'єктом конфлікту може бути як матеріальна, соціальна, так і духовна цінність, володіти якою бажають обидві сторони конфлікту [1, с. 228].

Особливої уваги заслуговує базова типологія конфліктів *А.Я. Анцупова* та *А.І. Шупілова*, що ділить їх за участю людини на соціальні і внутрішньоособистісні, а також зооконфлікти. *Соціальні конфлікти* включають: міжособистісні, між особистістю і групою, між малими, середніми, великими соціальними групами, міждержавні. *Внутрішньоособистісні конфлікти*: між «хочу» і «хочу», між «хочу» і «не можу», між «хочу» і «треба», між «можу» і «не можу», між «треба» і «потрібно», між «треба» і «не можу». *Зооконфлікти*: інтрапсихічні та між тваринами [1, с. 226].

Конфліктами тварин займалися і американські дослідники *Кетіл Скоген*, *Олве Кранге* та *Нелене Фігарі*. Упродовж 15 років вони досліджували питання конфліктів між вовками у Норвегії, що й висвітили у своїй книзі «*Конфлікти вовків*». Було показано, що конфлікти між вовками такі ж важливі та систематичні, як і між людьми, так само існує боротьба за територію, владу, їжу, сім'ю тощо. На їхню думку, боротьба – це набагато більше, ніж незгода з приводу режиму управління м'ясоїдними тваринами та наслідків наявності в околицях вовків. Вовк цілком може зашкодити самому собі і викликати проблеми для фермерів та мисливців, але питання хижих тварин або навіть питання збереження дикої природи чи управління земельними ресурсами цим не обмежується. По суті, мова йде про владні відносини і про те, як люди сприймають світ у суспільному ладі. Автори книги розкрили потенціал для кращого розуміння не лише проблем тварин, але й фундаментальних аспектів розвитку сучасного суспільства. Зустрічі хижих звірів з людьми частіше за все мають негативні наслідки для людей, але в ситуації мисливця та вовка, перевага надається мисливцеві. Однак, слід пам'ятати, що хижий звір може стати свійським, як і в суспільстві – ворог може стати другом [25].

Найчастіше зустрічається типологія, заснована на виділенні суб'єктів конфлікту і сфер його прояву. Так, *А.С. Кармін* та ін. пропонують типологію конфлікту створену на основі складу учасників: *внутрішньоособистісні*; *міжособистісні*; *групові* (між неформальними малими групами в складі однієї спільноти); *конфлікти в організаціях* (де конфліктними сторонами є групи-колективи підрозділів організації); *міжгрупові конфлікти між великими соціальними групами* (соціальні, політичні, міжкультурні). Автори відзначають тісний взаємозв'язок між конфліктами та їхній взаємоперехід з одного типу в інший [13, с. 27-28]. Зрозуміло, що подібна класифікація, як і будь-яка спроба розділити соціальні явища, є умовною. У реальному житті все взаємопов'язано.

Звичайно, можна жити без слова «*конфлікт*», але жити без конфліктів неможливо, оскільки вони є повсюди. Якби не існувало цього слова, то все

одно вживалися б слова «зіткнення», «незгода», «суперечка», «сутичка», «боротьба» і т. п. [13, с. 5].

Цікаву класифікацію подала *М.І. Пірен*, розглядаючи конфлікти залежно від їхнього: *способу вирішення* (насильницькі, ненасильницькі); *потреб* (інтересів, поглядів); *природи виникнення* (політичні, соціальні, економічні); *напрямків дії* (вертикальні, горизонтальні); *ступеня прояву* (відкриті, приховані); *кількості учасників* (внутріособистісні, міжособистісні, міжгрупові) [16, с. 42].

На її думку, *конфлікт* – це:

- (від лат. *conflictus*) – зіткнення протилежних інтересів, сил, поглядів;
- суперечність, яка важко вирішується і пов'язана з гострими емоційними переживаннями;
- конфліктна ситуація плюс інцидент;
- зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок суб'єктів взаємодії ;
- суперечність, яка виникає між людьми у зв'язку з вирішенням тих або інших питань соціального й особистого життя;
- психологічна суперечність сторін, які мають несумісні цілі та інтереси;
- прагнення однієї сторони утвердити свою позицію, а інша сторона протестує проти неправильної оцінки її діяльності [16, с. 346].

М.І. Пірен вважає, що феномен конфлікту не належить одній конкретній науці, це – соціальне явище, яке проникає в усі галузі людського соціуму, тому його й вивчають представники різних дисциплін. У своїй праці автор також звертає увагу на те, що на Заході одним із основних напрямків роботи наукових центрів є саме конфлікти. У США існує ряд університетів – Гарвардський, Вісконсинський, Джорджтаунський, Мічиганський та ін., де займаються цією проблемою, розглядаючи конфлікт не тільки з теоретичної точки зору, але й активно ведуть пошук їхнього практичного застосування, наприклад, проводять навчання, як правильно вести переговори, вирішувати суперечки та як правильно вести себе в ролі посередника в конфліктних діях [16, с. 79].

Конфлікт визначають і як зіткнення протилежних або несумісних інтересів, дій, поглядів і цілей окремих осіб, соціальних груп чи спільнот, політичних партій, організацій, держав, різних соціальних (політичних, економічних) систем (соціополітична інтерпретація); це найбільш гострий спосіб розв'язання суперечностей, які виникають у процесі соціальної взаємодії, що полягає у протидії між суб'єктами конфлікту та зазвичай супроводжується негативними емоціями (соціопсихологічна інтерпретація) [5, с. 7]. При цьому розрізняються наступні *види соціальних конфліктів*: економічний, політичний, правовий, конфлікти духовно-культурної сфери, релігійні, міжнаціональні, трудовий конфлікт, соціально-професійний,

адміністративний, сімейно-побутові та глобальні конфлікти цивілізації [5, с. 76-100].

Надзвичайно багато праць зарубіжних науковців присвячено управлінню конфліктами (Bruce Burton, Margret Lepp Morag Morrison, John O'Toole «Acting to Manage Conflict and Bullying Through Evidence-Based Strategies» 2015; Carole Spiers «Cool it! (Anger Management and Conflict Resolution)» 2012; Michael Dues «The Art of Conflict Management: Achieving Solutions for Life, Work, and Beyond» 2010; Jack G. Montgomery, Eleanor I. Cook «Conflict Management for Libraries (strategies for a positive, productive workplace)» 2005; Fergus Carr, Theresa Callan «Managing Conflict in the New Europe» 2002; M. Afzalur Rahim «Managing Conflict in Organizations» 2001 та ін.).

«Конфлікти – це невичерпний об'єкт пізнання, про який не можна дізнатися абсолютно все» [1, с. 91].

У лексикографічних джерелах досліджуваний феномен тлумачиться по-різному. Так, The Cassell Concise Dictionary визначає його як: «*conflict* – v. i. 1) to come into collision, to clash; 2) to strive or struggle; 3) to differ, to disagree; 4) to be incompatible [21, p.303]. Поряд із таким визначенням конфлікту своє трактування подає Cambridge International Dictionary of English: «*conflict*, v – descriptions of the same thing might conflict if they are different in a way that suggests that one of them must be false» [19, p. 286]. В свою чергу, Longman Dictionary of English Language and Culture розглядає це явище як: «*conflict*, v – (with) to be in opposition; disagree» [20, p.265]. Аналіз цих та інших визначень показує, що при всій схожості характеристик, що описуються як складові компонентів чи ознак цього поняття, кожне визначення розкриває та тлумачить його окрему властивість.

Висновки з дослідження. Проаналізувавши теоретичні та практичні наукові праці, присвячені конфлікту, його історичному минулому, розуміємо, що *конфлікт* – це складний феномен, який містить у собі безліч аспектів залежно від сфери життєдіяльності людини і може виникати будь-де, будь-коли і будь з ким. Конфлікт є об'єктом не тільки наукового пізнання, а перш за все об'єктом сутності людини, а тому його дослідження є необхідним для розробки, вдосконалення та покращення людських взаємовідносин. Дослідження в галузі конфліктології як у вітчизняній, так і зарубіжній науковій літературі пройшли шлях від абсолютного його ігнорування до оцінки конфлікту як важливого і в деякій мірі необхідного для подальшого вивчення явища, яке сприяло створенню спеціальної міждисциплінарної науки – конфліктології.

Перспективним для подальшого дослідження вважаємо комплексний аналіз конфлікту в різних сферах діяльності людини та комунікативних ситуаціях, шляхів його вирішення на основі зіставного вивчення дієслів, що позначають конфліктні дії, в сучасних англійській та українській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология: учебник для вузов. 2-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. 591 с.
2. Аристотель. Политика. Перевод с др.-греч. С. М. Роговина. М.: РИПОЛ классик, 2010. 592 с.
3. Бэкон Ф. Сочинения: в 2 т. / сост., общая ред. и вст. статья А. Л. Субботина. М.: «Мысль», 1972. Т. 2. 582 с.
4. Берлач А.І., Кондрюкова В.В. Конфліктологія: навч. посіб. для дист. навч. К.: Університет «Україна», 2007. 217 с.
5. Герасіна Л.М., Требін М.П., Воднік В.Д. та ін. Конфліктологія: навч. посібник. Х.: Право, 2012. 128 с.
6. Гоббс Т. Сочинения: в 2 т. / сост., ред., авт. примеч. В. В. Соколов; Пер. с лат. и англ. М.: «Мысль», 1991. Т. 2. 731 с.
7. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 544 с.
8. Дедов Н.П., Морозов А.В., Сорокина Е.Г., Сулова Т.Ф. Социальная конфликтология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. А.В. Морозова. М.: Издательский центр «Академия», 2002. 336 с.
9. Дмитриев А.В. Конфликтология: учебное пособие. М.: Гардарики, 2000. 320 с.
10. Долинська Л.В., Матяш-Заяц Л.П. Психологія конфлікту: навчальний посібник. К.: Каравела, 2010. 304 с.
11. Емельянов С.М. Практикум по конфликтологии. 3-е изд., перераб. и доп. Изд.: Питер, 2009. 384 с.
12. Ермолаева Е.Н. Концепт conflict и его объективация в лексико-семантическом пространстве современного английского языка: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Кемерово, 2005. 212 с.
13. Конфликтология / под ред. А.С. Кармина. СПб.: Издательство «Лань», 1999. 448 с.
14. Лебедев А.В. Фрагменты ранних греческих философов. М.: Изд. «Наука», 1989. Ч.1. 575 с.
15. Ложкин Г.В., Повякель Н.И. Практическая психология конфликта: учеб. пособие. 2-е изд., стереотип. К.: МАУП, 2002. 256 с.
16. Пірен М.І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2003. 360 с.
17. Примуш М.В. Конфліктологія: навчальний посібник. К.: ВД «Професіонал», 2006. 288 с.
18. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. М.: Республика, 2001. 719 с.
19. Cambridge International Dictionary of English / Paul Procter. Cambridge University Press, 1995. 1773 p.
20. Longman Dictionary of English Language and Culture / Della Summers. Essex, England: Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p

21. The Cassell's Concise Dictionary / Lesly Brown. London: Cassell's Publishers, 1997. 1711 p.
22. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary: in 2 vol. / Herbert Coleridge. Oxford: OUP, 1980. V.1. 2048 p.
23. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by T.F. Hoad. Oxford, N. Y.: Oxford University Press, 1996. 552 p.
24. The Psychology of Conflict and Conflict Management in Organizations / Carsten K.W. De Dreu, Michele J. Gelfand. New York, London: Lawrence Erlbaum Associates. Taylor & Francis Group, 2008. 484 p.
25. Wolf conflicts: a sociological study / Ketil Skogen, Olve Krange, and Helene Figari. N. Y.: Berghahn Books, 2017. V. 1. 217 p.

УДК 81'366.58: 811.111

Ніколаєва Тетяна Миколаївна
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
іноземної філології КНУКіМ
(Київський національний університет культури і мистецтв)
[Orcid.org/0000-0002-4642-1578](https://orcid.org/0000-0002-4642-1578),
м. Київ, Україна, +380503528822, nickolayeva.t@gmail.com

Особливості вживання фразових дієслів в англійській мові

Анотація. У науковій статті розглянуто проблемні питання вживання фразових дієслів в англійській мові, надаються різні підходи до тлумачення сутності фразового дієслова і структури фразових дієслів. Обґрунтовано розподіл фразових дієслів на неперехідні і нерозділові дієслова. У статті підкреслюється необхідність знання англійських фразових дієслів, що зменшує проблемність у розумінні іноземної мови. Аналізуються структурні, лексичні і семантичні особливості фразових дієслів сучасної англійської мови. Наголошується на такій особливості фразових дієслів, як ідіоматичні значення, яке не походить із значень елементів таких лексичних утворень, через що виникає ідіоматичність значень фразових дієслів, а інколи вони абсолютно відрізняються від значень складових елементів. У статті наводяться приклади розвитку і аналізу значень конкретних фразових дієслів і аналізуються особливості значень другого елемента, який впливає на значення дієслова. Аналізуються різні підходи щодо природи і використання фразових дієслів, що базуються на структурному, синтаксичному, морфологічному та синтаксичному аналізі таких лексичних одиниць.

Виділяються такі підгрупи фразових дієслів як прийменникові безпосередньо фразеологічні дієслова та фразеологічно-прийменникові дієслова. Наголошується на активному вживанні фразових дієслів у діловому мовленні, засобах масової інформації, юриспруденції, економіці та художній літературі. Надається загальна кількість фразових дієслів в англійській мові. У статті розглянуто основні індикатори фразових дієслів як семантичної єдності, як словосполучення та як ідіоматичного виразу. Авторка наголошує на тому, що одні й ті самі дієслова можуть бути в одних значеннях неперехідними, а в інших – перехідними. Надається класифікація перехідних фразових дієслів англійської мови. Авторка зазначає, що фразове дієслово є мовним феноменом суто англійської мови, і тому є складним у вивченні та розумінні для іношомовних користувачів. Основним критерієм розрізнення фразових дієслів, на думку автора, може бути ступінь семантичної єдності компонентів, подільність чи неподільність фразового дієслова, наявність чи відсутність додатка.

Ключові слова: дієслово, фразове дієслово, класифікація, види, категорії.

Abstract. The research paper deals with the problem issues of the use of phrasal verbs in English, provides different approaches to the interpretation of the essence of the phrasal verb and the structure of phrasal verbs. The division of phrasal verbs into non-transitive and non-separable verbs is substantiated. The research paper emphasizes the need for knowledge of English phrasal verbs, which reduces the problem in the understanding of a foreign language. Structural, lexical and semantic features of phrasal verbs of the modern English language are analyzed. It is emphasized on such features of phrasal verbs as idiomatic meanings, which do not derive from the meanings of the elements of such lexical formations, thus leading to the idiomatic nature of the phrasal verbs, and sometimes they are completely different from the meanings of the constituent elements.

The research paper gives examples of the development and analysis of the meanings of specific phrasal verbs and analyzes the peculiarities of the meanings of the second element, which influences on the meaning of the verb. Different approaches to the nature and use of phrasal verbs based on structural, syntactic, morphological and syntactic analysis of such lexical units are analyzed. Such subgroups of phrasal verbs as the preposition, directly phrasal verbs and phrasal-prepositional verbs are singled out. It is emphasized on the active use of phrasal verbs in business speech, mass media, jurisprudence, economics and fiction. The total number of phrasal verbs in English is given. The main indicators of phrasal verbs such as semantic unity, a phrase and an idiomatic expression are considered. The author emphasizes that the same verbs can be non-transitive in some meanings, while in others they are transitive. The classification of English transitive phrasal verbs is provided. The author notes that the phrasal verb is a purely English linguistic phenomenon, and therefore it is difficult to study and understand for foreign speakers. It is concluded that the main criterion for distinguishing phrasal

verbs may be the degree of semantic unity of components, the divisibility or indivisibility of a phrasal verb, the presence or absence of a complement.

Keywords: verb, phrasal verb, classification, species, categories.

Вступ. Щоб розмовна мова була яскравою і лексично багатою, необхідно наситити її не тільки різноманітними граматичними конструкціями, але і достатньою кількістю синонімів, щоб уникати повторів. В якості синонімів можуть виступати не тільки слова, властиві писемному мовленню, але й англійські фразові дієслова, які є найбільш вживаними для англійської розмовної мови. Знання англійських фразових дієслів також зменшує кількість проблем у розумінні іноземної мови. За дослідженнями вчених [9, с. 60; 7, с. 34] роль та вживання фразових дієслів в англійській мові значно зросли за останні кілька десятиріч років. Нові словосполучення виникають, поширюються та реєструються в спеціальних тлумачних словниках фразових дієслів.

Останні дослідження та публікації, на які спирається автор, виділення невирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Проблемними питаннями вживання фразових дієслів в англійській мові займалися такі дослідники: Дідо Н. Д., Жлуктенко Ю. А., Кіржаєва О. С., Орловська О. В., Поуви Дж., Viber D., Goursky S. E., Lamont G., Povey Jane.

Матеріал і методи проведення дослідження. Матеріалом дослідження є фразові дієслова сучасної англійської мови різноманітної семантичної спрямованості, структури і лексико-семантичних типів, визначені на базі словників фразових дієслів сучасної англійської мови. Основними методами проведеного дослідження є описовий, порівняльно-історичний, зіставний і структурний. Також у процесі дослідження були використані синхронічний і діахронічний методи.

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження. Дієслово - це самостійна частина мови, що виражає певну дію предмета або особи або ж стан, в якому вони знаходяться. Дієслова відповідають на питання «що робити?», «що зробити?».

Дієслова англійської мови змінюють свою форму в залежності від особи (I, You, He тощо), числа (множина або однина), часу в реченні. Вони також мають форми активного та пасивного стану, категорію способу та чотири види (неозначений, тривалий, доконаний та доконано-тривалий). Також розрізняють перехідні та неперехідні дієслова.

До складу фразових дієслів, що є однією з головних ознак англійського дієслівного словотвору, входить монолексемне дієслово та післядієслівний компонент прислівниково-прийменникової природи, який внаслідок послаблення своєї прислівникової або прийменникової функції утворює з дієсловами відносно стійкі семантичні та синтаксичні сполучення. Фразове дієслово функціонує як поєднання дієслова й прийменника, дієслова і

прислівника чи дієслова і прийменника з прислівником, ось чому його часто визначають як багатослівне чи двослівне дієслово. Таке поєднання можна визначити як «ідіоматичне», так як дослівний переклад кожного з компонентів не становить єдиного змісту всього поєднання. Точніше, він може бути зовсім іншим, і часом здогадатися про переклад усього фразового дієслова по його частинах неможливо [1, с.34].

Англійські фразові дієслова - це ідіоматичні вирази, що об'єднують дієслова, прийменники, і утворюють таким чином нові дієслова, чиє значення не завжди можна зрозуміти, подивившись кожне слово фразового дієслова в словнику. Фразові дієслова англійської мови широко використовуються як в усному мовленні, так і на письмі. Прийменник у складі фразового дієслова визначає або змінює дієслово, до якого належить. Наприклад, фразове дієслово "lay into" означає "лаяти", "сварити", що сильно відрізняється від дієслова "lay" - "класти", "покласти".

Англійські фразові дієслова можуть складатися з одного або двох прийменників, утворюючи таким чином невелику фразу, з-за чого вони й отримали таку назву - "фразові дієслова". Важливо пам'ятати, що фразове дієслово - це все ж дієслово, незважаючи на наявність в його складі прийменника. Наприклад, "go", "go off" і "go in for" все є дієсловами, але абсолютно різними дієсловами з різними значеннями. Тому кожне фразове дієслово слід сприймати і вивчати як окреме дієслово.

За мовознавцем Ю. О. Жлуктенком, другий компонент, який позначається у лінгвістиці різними термінами, а саме, прислівники, постпозитиви, постпозитивні прийменники тощо, не виражає ознаки дії, яка б означала щось відокремлене від тієї дії, що міститься в першому компоненті дієслова. Дієслова з постпозитивами зливаються в одне семантичне ціле й виражають єдине поняття. Тому при вилученні другого компонента, зазвичай, змінюється значення дієслова [2, с.105]. Граматисти (Дж. Ламонт (G.Lamont) [6, с. 46], Д. Байбер (D.Viber) [8, с. 54] та інші притримуються двох протилежних думок щодо природи і використання фразових дієслів:

1) буквальне використання форми go up не є фразовим дієсловом як таким, а є простим дієсловом з часткою: The balloon went up into the air. Термін «фразове дієслово» повинен використовуватись лише для образних і ідіоматичних значень: The balloon went up (= The crisis finally happened). В даному випадку маємо справу з семантичним аспектом фрази go up, яка не має нічого спільного з синтаксисом чи морфологією.

2) термін «фразове дієслово» охоплює пряме і переносне (ідіоматичне) використання і, отже, включає в себе синтаксис, морфологію та семантику, тобто обидва значення фрази go up [2, с.106].

Фразове дієслово англійської мови можна розділити на кілька груп:

Неперехідні дієслова - такі дієслова, які не беруть доповнення, і вживаються самі по собі. Наприклад: Although the work was very difficult, he didn't give up. - Хоч робота була дуже важкою, він не здавався.

Нерозділові дієслова - такі дієслова, які приймають після себе доповнення. Наприклад: *While cleaning the attic, he came across some old pictures of his grandfather.* - Коли він прибирався на горищі, він випадково знайшов старі фотографії свого дідуся.

Розділові дієслова. Деякі розділові дієслова приймають додаток, який вживається між дієсловом і прийменником, такі дієслова називаються обов'язково роздільні. Наприклад: *His dog woke him up very early in the morning.* - Його собака розбудила його дуже рано вранці. Інші розділові дієслова приймають додаток, який може вживатися як між дієсловом і прийменником, так і після дієслова з прийменником. Хоча, якщо додаток є займенником, він має вживатися між дієсловом і прийменником. Такі дієслова називаються необов'язково роздільними. Наприклад: *They put the meeting off.* = *They put off the meeting.* = *They put it off.* - Вони відклали збори.

Фразові дієслова (вони ж усталені дієслівно-прийменникові сполучення) – це дієслова (*multi-word verbs*), що складаються з декількох слів, одним з яких є дієслово, а іншим (або іншими) – прийменник або прислівник, що збігається з ним за формою. Англійські *multi-word verbs* підрозділяються на три окремі підгрупи, які зазвичай (для зручності і спрощення) називають одним словом - фразові дієслова.

Ці підгрупи називаються:

- 1) *prepositional verbs* - прийменникові дієслова;
- 2) *phrasal verbs* - безпосередньо фразові дієслова;
- 3) *phrasal-prepositional verbs* – фразово-прийменникові дієслова, що складаються з трьох слів. Фразове дієслово існує як єдина нероздільна семантична одиниця мови і несе смислове навантаження тільки в такому вигляді: дієслово + прийменник (*Verb + Preposition*), дієслово + прислівник (*Verb + Adverb*), дієслово + прийменник та прислівник [3].

Фразові дієслова широко використовуються не тільки в розмовній англійській мові, але й в діловому мовленні. Вони так міцно увійшли в систему мови, що почали функціонувати в кількох її стилях.

Багато таких дієслів стали невідомою частиною мови газет, юриспруденції і економіки та художньої літератури. Це пояснюється тим, що багато фразових дієслів з плином часу змінили "своє обличчя", тобто перейшли з одного стилістичного пласта в інший, знайшли нові значення і втратили старі.

Всього налічується близько 12 000 англійських фразових дієслів. Для прекрасної розмовної мови вам вистачить кількох сотень найбільш популярних, а для грамотного письма - близько тисячі.

Деякі фразові отримали більш часте вживання, ніж "прості" дієслова, які є їх синонімами.

Вживання фразових дієслів також характерної для офіційно - ділового стилю, а саме юридичних документів і статей, хоча й неоднорідне у стилістичному відношенні. Як вже було сказано вище, фразові дієслова

отримали широке вживання в юридичних документах. Однак, слід зазначити, що в юридичних документах фразові дієслова не отримали такого поширення як, наприклад, в мові ЗМІ. Причиною цього є те, що такі дієслова виконують потрібну функцію в мові, завдяки стислості і в той же час великої виразності. Так, наприклад, в журналі "New speak", April 1, 2002 в статті "A troubling Money Trail" (1900 друкованих знаків) зустрічається 8 фразових дієслів. У статті "Who ll Tame Tiger and Wolf?" (2500 друкованих знаків) - 7. Отже, ми бачимо, що фразові дієслова отримали дуже широке поширення в мові ЗМІ.

Фразові дієслова можуть приймати всі ті видово-часові форми, що й прості дієслова. Широке вживання фразових дієслів характерне для розмовної мови. В офіційній мові їх, як правило, уникають, підбираючи інші слова або перефразовують вирази. Фразові дієслова поділяються на: неперехідні (break down – зламатися) і перехідні (put off – відкласти). Одні й ті самі дієслова можуть бути в одних значеннях неперехідними, а в інших - перехідними, тобто, в одних випадках вони можуть вимагати додатка, а в інших своїх значеннях можуть вживатися без додатків. Перехідні фразові дієслова (transitive phrasal verbs) прийнято ділити на дві категорії: роздільні (separable) і нероздільні (inseparable), в залежності від розташування прямого додатку по відношенню до прийменника. До нероздільних відносяться всі неперехідні фразові дієслова і деякі перехідні (run into, get up, break down, etc.). Неможливо за зовнішнім виглядом дізнатися, дієслово розділяється чи ні. Потрібно перевірити це по словнику. Якщо дієслово розділяється, то додаток може стояти або після нього, або між дієсловом і ОДП (turn down my offer = turn my offer down – відхилити мою пропозицію) [3].

Визначення фразового дієслова викликає численні суперечки серед лінгвістів. Джейн Поуві, підтверджуючи своє визначення, виділила такі характерні ознаки фразового дієслова:

Фразовий дієслово може бути замінений "простим" дієсловом. Це характеризує фразовий дієслово як семантичне єдність:

- call up - telephone come by – obtain
- put off - postpone put up with – tolerate

Але цей критерій не є загальною для всіх фразових дієслів, т.к еквівалентом багатьох фразових дієслів є словосполученням:

- break down - stop functioning
- make up - apply cosmetics
- take off - of a plane - leave the ground

Наступною ознакою є ідіоматичність. Під ідіомою ми розуміємо поєднання 2 або більше слів, значення якого не збігається зі значенням складових. Багато фразові дієслова мають значенням, яке неможливо вивести зі значень його компонентів.

Наприклад: bring up – educate

- give up - stop doing, using, etc.
- go off - explode; ring

– come by – obtain [5, с.86].

Одні й ті ж дієслова можуть бути в одних значеннях неперехідними, а в інших – перехідними, тобто, в одних випадках вони можуть вимагати додатка, а в інших своїх значеннях можуть вживатися без додатків.

При дослідженні значення і функцій постпозитивів можна відзначити ряд випадків, коли неперехідне дієслово в сполученні з постпозитивом стає перехідним, або навпаки, перехідне дієслово в сполученні з постпозитивом стає неперехідним. Наприклад:

1. Дієслово «to run» – бігти є неперехідним, але з постпозитивом воно стає перехідним: You know him, Mrs. Worthington. He ran off the old darky you now own, old Sam, I mean. – Ви знаєте його, місіс Вортінгтон. Він допоміг втекти старому негру, який тепер належить Вам, я маю на увазі Сема.

2. Дієслово «to talk» – розмовляти є неперехідним, а вже to talk over – обговорювати є перехідним: Say, Mother, let's talk the matter over. – Ось що, мамо, довай-но обговоримо цю справу.

3. Дієслово «to wake» – будити є перехідним, to wake up – прокидатися – неперехідне: The child further explained that he woke up and... did not like to wake Mother. – Хлопчик потім пояснив, що він прокинувся, але ... не хотів будити маму [4, с.182].

Перехідні фразові дієслова (transitive phrasal verbs) прийнято ділити на дві категорії: роздільні або відокремлювані (separable) і нероздільні або невідокремлювані (inseparable), в залежності від розташування прямого додатку по відношенню до прийменника. До нероздільних відносяться всі неперехідні фразові дієслова і деякі перехідні (run into, get up, break down тощо).

Якщо дієслово розділяється, то додаток може стояти одразу ж після фразового дієслова, або між дієсловом та постпозитивом (to turn down my offer = to turn my offer down – відхилити мою пропозицію).

I would like you to shut it down! – Я хочу, аби ти їх закрит!

It is raining outside. Put on your jacket when you go shopping. (Put your jacket on). – На вулиці дощ. Коли підеш до магазину, одягни куртку.

Висновки. Класифікації фразових дієслів не є абсолютними. Межі між розрядами чітко не встановлені, і дієслово в одному випадку може відноситися до другого розряду, а в іншому – до четвертого. Це може пояснюватися тим, що етимологію даного дієслова з часом виявити все складніше і, отже, його значення стає не вивідним з його компонентів. Окрім цього, завжди є дієслова, які допускають різне тлумачення. Тому дані класифікації слід назвати умовними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дідо Н. Д. (2016). До питання вивчення фразових дієслів в англійській мові. *Сучасні дослідження з іноземної філології*, (14), 34-39.

2. Жлуктенко Ю. А. (1954). О так называемых «сложных глаголах» типа stand up в современном английском языке. *Вопросы языкознания*, (5), 105-113.
3. Кіржаєва О. С. (2010). Фразові дієслова як феномен англійської мови. Retrieved from <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/17706?locale=uk>
4. Орловська О. В. (2017). Типологічна класифікація фразових дієслів у сучасній англійській мові. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 12, 180-183.
5. Поуви Д. (1990). *Английские фразовые глаголы и их употребление*. Москва: Высшая школа.
6. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., & Finegan, E. (1999). *Grammar of spoken and written English*. Edimburgh: Pearson Education Limited.
7. Goursky S. E. (1975). *The idiomatic Heart of the English language*. Lvov: United Publishing House "Vishcha Shkola": Lvov University Publishing House.
8. Lamont G. J. (2005). The historical rise of the English phrasal verb. Retrieved July, 27, 2005.
9. Povey J. (1990). *Phrasal verbs and how to use them*. Москва: Высшая школа.

УДК 81'37:81–13

Halyna Onyshchak

senior teacher of English Philology Department

Uzhhorod National University

<https://orcid.org/0000-0002-5133-4313>

Uzhhorod, Ukraine, +38(099) 041 77 63, halyna.onyshchak@uzhnu.edu.ua

«Human Emotional Sphere» as a Constituent Part of the Lexico-Semantic Group «Evil» in Ukrainian, English and French

Анотація. Стаття присвячена зіставному дослідженню лексичних одиниць на позначення «емоційної сфери особистості» в складі лексико-семантичної групи «зло» в сучасних українській, англійській та французькій мовах, яке проводиться за допомогою методики формалізованого аналізу лексичної семантики на матеріалі суцільного аналізу лексикографічних джерел. Зіставне дослідження дало змогу виявити спільні та відмінні якісні й

кількісні характеристики лексичних одиниць на позначення «емоційної сфери особистості» в трьох далекоспоріднених мовах.

Ключові слова: формалізований аналіз, лексична семантика, лексико-семантична група, лексична одиниця, якісні та кількісні характеристики, далекоспоріднені мови.

Abstract. The present article deals with the comparative study of the lexico-semantic peculiarities of the lexis denoting human emotional sphere as a component of the lexico-semantic group «evil» in Modern Ukrainian, English and French, carried out with the help of the formalized lexical semantics' analysis. Common and distinctive qualitative and quantitative characteristics of the investigated thematic groups in three distantly-related languages have been revealed.

While comparing the thematic groups in Ukrainian, English and French, differences in quantitative characteristics prevail over qualitative ones. The investigated thematic groups differ in the usage of their elements and the place of the latter in the language systems. The comparative study has shown that forms and means of verbalizing emotions partly coincide in the language world pictures of the Ukrainians, the English and the French. The lexis under research is influenced by both purely linguistic and extralinguistic factors. The changes in the meanings of the nouns under study can be explained by the language's dynamics, the tendency to constant development of its structural organization and content, adapting to new requirements, needs and social conditions of the society members.

Keywords: thematic group, lexico-semantic group, formalized analysis, lexical semantics, qualitative and quantitative characteristics, common and distinctive features.

Introduction

The relation between language and emotional sphere has interested many linguists since the second half of the last century, and is still ongoing, with new approaches and research. Feelings and emotions are human reactions on situations and problems arising in life. They enable us to characterize a human being from social and psychological angles, pointing out the significance of unique emotional processes. Language, being «a specific sign system that bridges two areas of the non-linguistic universe» [15, p. 3], is not only an «instrument for conveying meaning» [16, p. 3], but a social phenomenon. The basic means of verbalizing emotions is the language as it nominates, describes, imitates, simulates, categorizes, classifies and expresses them. Taking into account everything that has been observed so far, one cannot but agree to the fact that language is not only a vehicle for exchanging thoughts and ideas, it is also used to perform other social and expressive functions.

Human emotions and feelings are highly controversial and have been subjects to debates for decades. They vary with culture and are influenced by such factors as age, gender, personality, educational and societal status, etc. A considerable number of sciences based their research on human emotional sphere, namely psychology, physiology, sociology, philosophy, ethics, medicine, biochemistry, linguistics. Until

recently many articles and publications have been published on the nature of emotions, their classification, expression and influence on communication. Notwithstanding the benefits of such studies, still there are aspects which require further empirical and practical research.

The **relevance** of this study is conditioned by the necessity of: 1) emotive semantics' study and unification of terminological apparatus used for its description; 2) application of a new complex methodology for its adequate description; 3) detailed analysis of verbalizing emotions in distantly related, but structurally different languages; 4) description of universal and nationally-cultural features of verbalizing emotions.

The **aim** of the present paper is the complex study of the nouns denoting human feelings and emotions within the lexico-semantic group «evil» in Ukrainian, English and French.

To achieve the aim, the following **objectives** have been put forward: 1) to clarify the meaning of the notions «emotional sphere», «emotion», and «feeling» used for research; 2) to apply a formalized analysis of lexical semantics to the study of structural and semantic characteristics of the nouns denoting feelings and emotions within the lexico-semantic group «evil» in Ukrainian, English and French; 3) to present a classification of the nouns in the languages under study; 4) to reveal their common and distinctive features.

1. On the concepts of «emotional sphere», «emotion» and «feeling»

In most theories on emotional sphere, the negative feelings and emotions prevail. They have different inner and outer forms of their expression such as physiological changes, mimicry, gestures and pantomime, vocal reactions, behavioral peculiarities etc. In this respect the lexicon of the language is of primary importance here as «meaning is the «holy grail» not only for linguistics, but also of philosophy, psychology, and neuroscience... Understanding how we mean and how we think is a vital issue for our intuitive sense of ourselves as human beings ... meaning is intuitively the central issue in the study of language – far more important than understanding details of word order or morphology» [12, p. 267].

Emotions are generally treated as subjective attitude of a person towards reality, expressed verbally (i.e. through language means) and non-verbally (i.e. through paralinguistic means of communication like body language, gestures, facial expressions, tone and pitch of voice etc.). **Feeling**, in psychology, is the perception of events within the body, closely related to emotion as one and the same feeling may be realized in several emotions. **Emotional sphere of personality** is a multidimensional formation that incorporates not only genuine emotions, but many other emotional phenomena: emotional tone (satisfaction – disgust), emotional states, emotional personality traits (types of personality), and feelings.

In our investigation we take the dictionary definitions as the basic ones for clarifying the notions of «emotion» and «feeling». Thus, in Ukrainian, English and French the words **емоція/emotion/émotion** and **почуття/feeling/sentiment** are not absolute synonyms. Ukrainian word **емоція** is defined as *переживання людиною*

свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини. In English **emotion** is understood in two senses: physical (*a moving, stirring, agitation, perturbation*) and moral (*any agitation or disturbance of mind, feeling, passion; any vehement or excited mental state*). The noun under study also denotes *a political or social agitation; a tumult, popular disturbance*. It is also used in Psychology signifying *a mental 'feeling' or 'affection' (e.g. of pleasure or pain, desire or aversion, surprise, hope or fear, etc.), as distinguished from cognitive or volitional states of consciousness*. In French the noun *émotion* is defined as: 1) *état de malaise physique*; 2) *réaction affective de durée limitée, souvent très intense, de tonalité agréable ou pénible, accompagnée de manifestations physiologiques, et qui traduit un état de déséquilibre de la personne en présence d'une situation inattendue*; 3) *mouvement plus ou moins durable de la sensibilité, provoqué par une impression forte (compassion, attendrissement, admiration)*; 4) *trouble suscité par l'amour; le sentiment amoureux*. Having analyzed the definitions of the nouns **емоція/emotion/émotion** in Ukrainian, English and French dictionaries we can state that common semantic features are manifested in rendering physical and mental state of a person.

The words **почуття/feeling/sentiment** denote psychic and physical sensations and the ability to perceive the outer world (*психічні й фізичні відчуття людини; здатність відчувати, сприймати навколишнє середовище; the 'sense of touch' in the looser acceptation of the term, in which it includes all physical sensibility not referable to the special senses of sight, hearing, taste, and smell; what one feels in regard to something; emotional attitude or opinion, sentiment; faculté ou possibilité de comprendre un certain ordre de choses, d'apprécier un certain ordre de valeurs, qui tient à des dispositions subjectives (sensibles, intellectuelles, affectives)*). In Ukrainian it also renders the semantics of emotional states and abilities caused by different social factors (*стан людини, який викликається почуттєвим досвідом. // Правильне або хибне усвідомлення людиною свого значення, ролі в суспільстві і т. ін. // Здатність людини сприймати й усвідомлювати естетичні цінності; емоції, що супроводжують оцінку певних суспільних подій, явищ*).

2. Current classifications of emotions and feelings

Until recently many classifications of emotions based on different criteria (B.I. Dodonov, I.P. Pavlov, W. James, P. Ekman, R. Plutchik, C.E. Izard and many others) have been proposed, yet there is no universal accurate classification as well as single, integrating, comprehensive theory of emotions relevant to all the areas of concern.

2.1. Plutchik's wheel of emotions

In 1980, a famous psychologist Robert Plutchik constructed «Wheel of emotions» (Picture 1), a diagram of emotions visualizing eight basic emotions: *joy, trust, fear, surprise, sadness, disgust, anger and anticipation*. He managed to single out twenty-four «Primary», «Secondary», and «Tertiary» dyads (feelings composed of two emotions). The wheel emotions can be paired in four groups: 1) *primary dyad*

= one petal apart = Love = Joy + Trust; 2) *secondary dyad* = two petals apart = Envy = Sadness + Anger; 3) *tertiary dyad* = three petals apart = Shame = Fear + Disgust; 4) *opposite emotions* = four petals apart = Anticipation ≠ Surprise. He presumes that any emotion can be expressed with varying degrees of intensity: distraction is a mild form of surprise, and rage is an intense form of anger [14].



Picture 1. Plutchik's wheel of emotions

However, the emotion-wheel theory of Plutchik, being reviewed in the book «The Hourglass of Emotions» (2012), receives no empirical support. Researchers need to rethink the value of dividing emotions in categories such as universal, primary, basic, secondary, tertiary, and so forth.

2.2. Carroll E. Izard's classification of basic emotions

Carroll E. Izard, a famous American psychologist, proposed a theory of differential emotions based on 10 basic emotions and enhancing motivational system of human behaviour [11]. The classification is based on the verified hypothesis that there appears to be an «emotion-emotion interaction» and «emotion-drive interaction». The former is interpreted as «amplification, attenuation, or inhibition of one emotion by the other», whereas the latter is viewed as «amplification, attenuation, or inhibition of drive by emotion» [11, p. 55]. Consequently, interacting emotions can increase or reduce the expressive effects of each other.

The scholar distinguishes between the following sets of emotions: 1) *interest* – *excitement* (positive emotion, enhancing studies, skills development and creativity); 2) *enjoyment* – *joy* (emotion characterized by self-confidence); 3) *startle* – *surprise* (is not totally an emotion as it is rapidly changes); 4) *distress* – *anguish* (emotion making a person feel lonely and sympathetic); 5) *rage* – *anger* (fundamental emotion in person's social realization); 6) *disgust* – *revulsion* (emotion connected with anger, but having its own characteristics and forms of expression); 7) *contempt* – *scorn* (emotion, often expressed with rage and revulsion); 8) *fear* – *terror* (emotion which mobilizes energy; sometimes paralyzes); 9) *shame* – *shyness* – *humiliation* (emotion enhancing the desire to vanish); 10) *guilt* – *remorse* (emotion arising as a result of breaking moral, ethical, or religious laws or rules; when a person

feels responsibility for own deeds). However, guilt and remorse if studied deeply may show considerable differences.

One of the main disputable issues in the study of emotions has been found in the area of their differentiation between positive and negative ones. The author of the theory claims that «while this very broad classification of emotions is generally correct and useful, the concepts of positiveness and negativeness as applied to the emotions require some qualification» [10, p. 8]. He is of the opinion that «instead of saying that emotions are simply positive or negative, it is more accurate to say that there are some emotions which tend to lead to psychological entropy, and others which tend to facilitate constructive behavior or the converse of entropy. Whether a given emotion is positive or negative in this sense depends on intra-individual and person-environment processes as well as on more general ethological and ecological considerations» [10, p. 9].

Vivid examples of such emotions are *anger*, *fear*, and *shame*, which cannot be considered categorically negative or bad. *Anger* is sometimes positively correlated with survival, defense and maintenance of personal integrity and the correction of social injustice; *fear* – survival and, together with *shame*, helps with the regulation of destructive aggression and the maintenance of social order. Anger or fear may usually have negative social consequences, but so may the emotion of joy if it is associated with derisive laughter or is combined with excitement.

Methodology and material

In recent years, researchers have become increasingly interested in the idea of integrating statistical and knowledge-based approaches to the study of language phenomena. In our research of structural and semantic characteristics of the lexical units denoting emotions and feelings within the lexico-semantic group «evil», the procedure of formalized lexical semantics' analysis has been used, further developed by prof. M.P. Fabian while investigating the etiquette lexis in the Ukrainian, English and Hungarian languages [4-6]. This method allows to reveal the semantics of the nouns under research in Ukrainian, English and French by studying the correlations between the words and their meanings, at the same time singling out the peculiarities of the seme stocks. The suggested approach is based on formal, exclusively language criterion – belonging of the words under research to one part of speech – the nouns which have been selected from the most authoritative Ukrainian, English and French dictionaries [1; 9; 12]. The matrix method of semantic interconnections' representation between the words in the languages is regarded as a metalanguage for the description of evil, and the matrix itself – as the semantic structure of the lexis in question.

This model fixes the semantic correlations between the words by means of columns and lines, where horizontal axe indicates the seme stock, and the vertical one – the lexical units. The sign (♦) shows the correlation between words and their meanings in the language [4, p. 19]. The words and their meanings' components are arranged in the descending order – from the most polysemantic units to

monosemantic ones (vertical axe) and from most polyfunctional semes to monofunctional ones (horizontal axe).

The comparative study of the nouns denoting «evil» in Ukrainian, English and French is made by comparing the corresponding matrices, modelled after the study of each noun's semantics in the languages under study due to their degree of polysemy and the character of their seme stocks. The words have been compared within the groups and semes within the subsets.

3. Research and results

Lexico-semantic group «evil» is represented by 1685 nouns (498 – in Ukrainian, 763 – in English and 424 – in French). Thematic group «human emotional sphere» includes 108 nouns in Ukrainian, 148 – in English and 115 – in French) (Table 1). The number of nouns within the thematic group «human feelings and emotions» is almost the same, but they do not take the equal spaces within the lexico-semantic groups under study. The statistics above prove that Ukrainian, English and French cultures are not homogenous groups of people as individuals in each culture engage the behavioural models in different ways, consequently their individual emotional experience differs as well.

Table 1.

Thematic group «human emotional sphere» as a constituent of the lexico-semantic group «evil» in Ukrainian, English and French

	Lexico-semantic group «evil»		Thematic group «human emotional sphere»	
	Quantity	%	Quantity	%
Ukrainian	498	29,6	108	21,7
English	763	45,3	148	19,4
French	424	25,1	115	27,1
Total	1685	100	371	68,2

There is not yet any universal classification of emotions strictly based on some definite criteria. We will exclude other approaches and introduce semantic criterion in order to provide our own classification of the nouns denoting human emotional sphere within the lexico-semantic group «evil» in Ukrainian, English and French. Taking into account the meanings of the nouns under study and applying formalized approach to language analysis present greater perspectives for the description of language structure since they allow discussing paradigmatic relations between words.

The first group «**moral feelings and emotions**» is presented by the nouns denoting demotivation of prosocial activity, morally relevant behavior and constructive life. Moral negative emotions are the reactions that motivate people to act ethically often through suffering, discipline or punishment. Having compared the words under study we found out that Ukrainian nouns **біль, депресія, пекло, мука, страждання, розпука (відчай)**, English nouns **sufferance, pain, suffering, despair, depression, torture, torment** and French nouns **peine, désespoir, souffrance, depression, torture, tourment** indicate the painful emotional reaction

caused by a wrongdoing or misdeed. The noun **пекло** in this sense is used in figurative meaning (*перен.*): *тяжкий душевний стан, моральні муки*.

The words **картання, тягота, докір, самодокір, тягар; guilt, remorse, blame; blâme** denote the state of mind characterized by deep regret and repentance for a sin or wrong committed. Among Ukrainian nouns denoting moral feelings and emotions there are two synonyms **докір** and **самодокір**. Despite their similar semantics of accusation and dissatisfaction (*звинувачення в чомусь, незадоволення чимось*), they have some difference in meaning as **докір** is the accusation directed towards someone (*висловлене кому-небудь або передане в інший спосіб звинувачення в чомусь, незадоволення чимось і т. ін.*), whereas **самодокір** means self-accusation (*докір самому собі*). The noun **покута** can be referred to as a moral feeling due to its usage in the phrase **нести покуту** that means to be made to endure something troublesome and unpleasant (*бути змушеним терпіти, зносити щось важке, неприємне*).

Ukrainian words **картання, тягота, осуд, покута, докір, самодокір, тягар, ганьба**, English words **shame, disgrace, guilt, remorse, blame, censure** and French words **censure, disgrâce, blâme** render the semantics of one's punishment for what has been done. Among the latter we can find those whose semantics is socially-biased (**осуд, ганьба; shame, disgrace, censure; censure, disgrace** etc.). In this respect moral emotions are inseparable from «**social emotions**», because the former play an important role in morality and moral decision making while the latter indicate emotional reactions and feelings that help people understand themselves as individuals and part of a social world. As important characteristics of social and moral development are self-concept, self-esteem, and self-regulation of emotions, there occurs a great number of words denoting relationships with others exhibited through the development of empathy and social competence: **пиха, гордість, гонор, сором, гординя, сум'яття, страх, ганьба, зависть, осуд, паніка, презирство, ненависть, зненависть, засоромлення, ремство, неприязнь; pride, confusion, shame, disgrace, confidence, modesty, jealousy, envy, insolence, prejudice, embarrassment, disdain, scorn, dishonor, contempt, detestation, cruelty, brutality** etc.; **hauteur, embarrass, insolence, confusion, vanité, infamie, envie, ignominie, jalousie, brutalité** etc. Some of the words can be characterized in terms of self-appraisal: **пиха, гордість, гонор, гординя; pride, insolence; hauteur, insolence, vanité**.

The existence of common and distinctive semantic features of the nouns denoting moral feelings and emotions can be explained by the fact that people's moral standards and social norms are dictated in part by universal moral laws, and in part by culturally specific proscriptions.

The second group «**gnostic feelings and emotions**» is the smallest as it comprises 2 Ukrainian, 5 English and 2 French nouns. Their common feature is the indication of intellectual states: **безумство, божевілля; frenzy, idiocy; manie, frénésie**. English word **interest** characterizes cognitive feeling (*a feeling of concern for or curiosity about a person or thing*) whereas **heart-break** and **heartburn** –

didactic (great and overpowering sorrow, such as breaks the heart; a heated and embittered state of mind, which is felt but not openly expressed).

The third group «**aesthetic feelings and emotions**» is made up of lexemes, reflecting emotions that are felt during aesthetic activity or appreciation: **страх, сум, жалість, лютощі (лють), хвилювання, жах, переляк, ляк, гнів, обурення, розчарування, збентеження, неспокій, незадоволення; rage, affection, confusion, pity, envy, sorrow, fear, jealousy, displeasure, horror, abomination, disgust, dislike, repugnance, aversion, scare, disappointment, vexation, irritation, repulsion, disaffection, compassion, revulsion, abhorrence; aigreur, confusion, envie, ennui, abomination, jalousie, rage, affectation, déplaisir, affection, satisfaction, aversion, irritation, vexation, repugnance, haine, repulsion, disaffection, frayeur.** The words under study integrate in rendering the emotions of fear, jealousy, irritation and confusion. In Ukrainian and English we can find the nouns denoting sympathy (**жалість; compassion, pity**) and sorrow (**сум; sorrow**) which are absent in French.

Due to their meanings English words **affection** (*kind feeling, love, fondness, loving attachment*) and **disaffection** (*absence or alienation of affection or kindly feeling; dislike, hostility*) present the antonymic pair within the lexico-semantic group «evil». The former is also characterized by dual semantics, i.e. it contains negative evaluation (*feeling against, animosity; biased feeling, partiality*) along with positive one. Such existence of opposite evaluative meanings within one lexeme proves the asymmetry of the linguistic sign and is called **enantiosemy**. As a result, there is the intersection of lexico-semantic groups «evil» and «good», proving the systemic character of the language.

The fourth group «**future appraisal**» includes nouns indicating emotions caused by our appraisal of a situation, i.e. an emotional or affective response that is going to be based on that appraisal. Among them we can single out Ukrainian nouns **тривога, страх, переполох, хвилювання, паніка, переляк, занепокоєння, боязнь, алярм, неспокій, небезпека**, English nouns **strain, apprehension, danger, alarm, fear, doubt, dread, worry, scare, fright, anxiety, disquiet, unrest, drear**, and French nouns **risqué, alarme, inquiétude, appréhension, inquiétude**. The semantics of the Ukrainian word **тривога** is shows that emotions are biological as well as socio-cultural in nature: *неспокій, збентеження, викликані якимсь побоюванням, страхом перед чимось, передчуттям неприємного, небезпечного; хвилювання, переживання, що порушують душевний спокій; метушня, шарпанина, переполох*. Apart from Ukrainian noun, English and French nouns do not possess any socio-cultural connotation. English noun **anxiety** denotes *the state of being anxious; uneasiness or trouble of mind about some uncertain event*. French noun **inquiétude** has the following meaning: *état de trouble et d'excitation psychique, dû surtout à l'incertitude*.

The fifth group «**cathected emotions**» includes nouns denoting feelings that tend to be contradictory and present the mixture of several of them. The blending of **disgust** and **anger** produces the mixed emotional state of **contempt, hatred** and

hostility. **Fear** and **anger** give rise to **jealousy**. The examples are as follows: **страх, ненависть, гнів, обурення, зависть, амбіція; fear, hate, hatred, resentment, envy, contempt, hostility; envie, jalousie, frayeur** etc. The analysis of the Ukrainian noun **амбіція** has shown that overestimation of one's self (*самолюбство; гордість; честолюбство*) can lead to personal affront (**полізити (вдаритися і т. ін.) в амбіцію** – дуже образитися) which leads to constant desire to get some achievements and accomplishments, feeling important and needed, and turning one's life into a «race».

As has been proven by our material not all Ukrainian words denoting emotions have equivalents in English and French and vice versa, sometimes the word's meanings may be rendered by several words in the corresponding languages. E.g. English word **agony** and Ukrainian word **агонія** coincide in expressing *pangs of death, the death struggle/передсмертні муки; конання*. English **agony** has a wider semantics denoting *anguish of mind, sore trouble or distress, a paroxysm of grief*, which in Ukrainian is rendered by **тривога**.

Conclusions

System and structural studies of the nouns denoting human emotional sphere have shown the variety of ways in which emotions coincide and differ in Ukrainian, English and French cultures. Regarding the lexical stock organization under study, both similarities and differences can be seen. The suggested classification demonstrates that the verbalization principles of negative emotions in Ukrainian, English and French generally coincide as the language material is divided into similar number of groups that proves the identity of conceptual spheres of Ukrainian, English and French ethnos. However, the number of constituents in each investigated group is remarkably different. Thus, the group denoting moral and social emotions is the most numerous in all languages.

Differences within languages directly correlate to differences in emotion taxonomy. The main cultural differences have been observed in the way in which emotions are valued, expressed, and regulated. Cultural models involve beliefs as well as social practices of Ukrainians, the English and the French, underwrite and afford what is moral, imperative, and desirable in different ways.

REFERENCES

1. Білодід І. К., ред. *Словник української мови*. Т. 1–11. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
2. Кочерган М. П. *Основи зіставного мовознавства*. К.: Вид. центр «Академія», 2006.
3. Фабіан М. П. *Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах*. Ужгород: Інформаційно-видавниче агентство «ІВА», 1998.
4. Фабіан М. П. «Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення». *Сучасні дослідження з іноземної філології* 12 (2014): 7-13.
5. Фабіан М. П. «Типологія етикетної лексики в різноструктурних мовах». *Сучасні дослідження з іноземної філології* 10 (2012): 7-11.

6. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций. М.: Гнозис, 2008.
7. Evans V., Green M. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
8. Gilbert L., Lagane R., Niobey G., ed. *Grand Larousse de la Langue Française*. Vol. 1–7. Paris: Larousse, 1986.
9. Izard Carroll E. *Human Emotions*. NY: University of Delaware, 1977.
10. Izard Carroll E. *The Psychology of emotions*. US: Springer Science+Business Media, 2004.
11. Jackendoff Ray. *Foundations of Language (Brain, Meaning, Grammar, Evolution)*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
12. Kövecses Zóltan. *Metaphor and Emotion: Language, Culture, and Body in Human Feeling*. UK: Cambridge University Press, 2004.
13. Murray James, ed. *Oxford English Dictionary*. Vol. 1–12. London: Oxford UP, 1963.
14. Putschik Robert. *The Emotions*. Lanham, New York, London: University Press of America, 1991. https://en.wikipedia.org/wiki/Contrasting_and_categorization_of_emotions
15. Raimo Anttila. *Historical and Comparative Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, 1989.
16. Wierzbicka A. *Semantics: primes and universals*. Oxford: Oxford University Press, 1996.

УДК 811.111'373

Леся Рогач

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет,
orcid.org/0000-0001-7709-017X
М. Ужгород, Україна, +38(050) 372 11 28, lesya.rohach@uzhnu.edu.ua

Окремі семантичні особливості англійських термінів географії

Анотація. Статтю присвячено аналізу семантики англійських термінів географії як спеціальних лексичних одиниць, а також як елементів загальнонавчальної мови. Дослідження проводимо із застосуванням комплексної методики формалізованого аналізу семантики лексичних одиниць, яка передбачає поєднання статистичного, описового методів з компонентним аналізом. Аналіз словникових дефініцій тлумачного та термінологічного словників дозволив визначити особливості лексикографічного опису англійських термінів географії у цих типах словників. Дослідження виявило, що семантика англійських полісемічних лексичних

одиниць, що функціонують у сфері географії, поєднує в собі термінологічне значення із семантикою загальноповсякденних слів. Термінологічна семантика перетинається із загальноповсякденною в основному за рахунок конкретних семантичних ознак (сем). Виділений нами фрагмент системи мови є упорядкованим простором семантичних ознак, які входять і до терміносистеми інших наук та сфер діяльності людини.

Ключові слова: терміносистема, термін географії, загальноповсякденне значення, термінологічне значення, сема, компонентний аналіз, методика формалізованого аналізу семантики, тлумачний і термінологічний словник.

Abstract. The present paper deals with the analysis of the English terms of geography as units of terminological system and common language elements. The importance of the research is predetermined by the need of investigating English terminology of geography at the present stage of its functioning in semantic aspect. A very relevant subject of distinguishing the meanings of lexical units in common language and terminological systems is in the focus of our attention in the present research. The scientific novelty of the investigation is predetermined by the fact that among all the variety of problems which modern terminologists are engaged in, one of the least developed is the problem of the formalized analysis of semantics of English terms of geography giving an opportunity to study the correlation between terms and different layers of common and professional vocabulary. The aim of our research is to study semantic characteristics of the English terms of geography and to reveal the peculiarities of semantic space of the English terminology of geography. The object of the research is 100 English terms of geography with the explanation of their special and common meanings, 120 semes that were singled out from the meanings of the lexical units. Analysis of the dictionary definitions of the explanatory and terminological dictionaries allowed to determine the features of the lexicographic description of the English terms of geography in these types of dictionaries. The study showed that the semantics of English polysemantic lexical units functioning in the field of geography combines the terminological meaning with the semantics of common words. Terminological semantics intersects with the commonly used one mainly due to specific semantic features (seme). The described fragment of the language system is an ordered space of semantic features that enter into the terminology of other sciences and spheres of human activity. In our investigation, we present the characteristics of these meanings by means of describing a matrix, constructed according to the principle of rank arrangement of the components of meanings.

Keywords: terminological system, a term of geography, common language meaning, terminological meaning, seme, componental analysis, methodology of formalized analysis of semantics, explanatory and terminological dictionary

Вступ. Сучасна семантика розглядає окреме значення слова як складну організацію, що має свою структуру. «Згідно вчення Л. Єльмслєва, значення як одиниці плану змісту можуть бути розкладені на фігури – елементи, що не

мають корелятив у плані вираження» [10, с. 37-38]. Розробка цієї ідеї у практичному плані привела до появи методики компонентного аналізу, що широко застосовується у дослідженнях лексичної семантики. Компонентний аналіз у сучасній лінгвістиці складає основу семантичних досліджень, але й досі залишається складним інструментом дослідження, основні засоби якого викликають серед мовознавців дискусії.

Застосування методу компонентного аналізу в нашій роботі полягає в тому, що значення англійських термінів географії діляться на ознаки, за допомогою яких «одні одиниці розрізняються між собою, інші, навпаки, об'єднуються у групи або сукупності» [9, с. 199]. Лінгвісти по-різному визначають сутність поняття компонентний аналіз. Наприклад, І.В. Арнольд компонентним аналізом називає процедуру, коли значення великої кількості лексико-семантичних варіантів описується за допомогою обмеженого (в порівнянні з кількістю утворень, що аналізуються) інвентаря семантичних одиниць [2, с. 80]. Інші вчені [6, с. 8] характеризують компонентний аналіз як метод дослідження змістовного боку значущих одиниць мови, що розробляється у межах структурної семантики і має на меті розкладання значень на мінімальні семантичні складники. У дослідженні компонентний аналіз розглядаємо як один із найважливіших засобів розкриття внутрішньої організації мови, зокрема її лексичного складу.

У результаті компонентного аналізу отримуємо семи, що містяться у лексичних значеннях слів і є певним чином організованими структурами. Під семою К.П. Смоліна розуміє мінімальну семантичну одиницю лексичного значення, що відображає ту чи іншу конкретну ознаку предмета, явища чи поняття [12, с. 97]. Сему також розуміють як «семантичну одиницю, що є компонентом семема і відображає певну ознаку позначуваного предмета чи поняття» [10, с. 38]. В.Г. Гак підкреслює, що «кожна сема представляє собою відображення у свідомості носіїв мови рис, об'єктивно притаманних денотату або таких, що йому приписуються мовним оточенням і, отже, є об'єктивними по відношенню до кожного мовця» [4, с. 96]. У дослідженні семою вважаємо мінімальну значеннєву одиницю, що відображає певну ознаку предмета чи поняття.

У статті ставимо за мету проаналізувати англійські терміни географії на основі тлумачних словників, що дає можливість виділяти семи із словникових дефініцій. За семи приймаються повнозначні слова правої частини статті тлумачного словника. Лексико-семантичний аналіз термінології географії англійської мови виявив доцільність дослідження термінологічної семантики на фоні загальноновживаної.

Опора на дефініції тлумачного словника має свої переваги:

1) при перефразуванні та семантичному розгортанні словникової статті жоден із компонентів дефініцій не виключається;

2) забезпечується можливість розпізнавання тотожностей і розбіжностей змістових структур значень лексичних одиниць на основі тотожностей та відмінностей їх перифраз;

3) дозволяє оперувати великими масивами лексичних одиниць аж до словника, практично словником у цілому [3, с. 7].

На думку Алієвої О., дослідження слова-терміна з метою виокремлення спільного семантичного компонента-інваріанта передбачає розгляд лексеми в цілому, тобто необхідним є вивчення слова-терміна як семантичної системи, що складається з усіх смислів, серед яких можуть бути і термінологічні смисли, що належать до абсолютно різних сфер [1, с. 15].

У мовознавстві існують два підходи до розуміння природи терміна. Перший характеризує терміни як особливі слова, що володіють специфічними семантичними або формальними ознаками [5; 7]; другий базується на визначенні терміна як «функції та різновиду вживання лексичної одиниці, а не особливого типу лексичних одиниць» [4, с. 68]. Ми поділяємо другу думку, адже у ролі терміна може виступати як слово загальноновживаної лексики, так і спеціально сконструйована для цієї мети лексема. Функціональна природа терміна проявляється і в тому, що кожна спеціальна одиниця, яку перемістили в незвичний для неї контекст, унаслідок чого вона втратила зв'язок з відповідною системою науково-технічних або спеціальних понять, перестає бути терміном. Тому термінологія виступає одним із джерел поповнення і розширення лексичного складу мови.

Англійські терміни географії розглядаємо в системі загальноновживаної мови, що зумовлюється такими факторами: рухомість меж співіснування в одному слові термінологічного і нетермінологічного значень; відсутність чіткого розмежування слів спеціальної лексики і слів загальноновживаної лексики; наявність лексико-семантичних процесів, які відбуваються в загальноновживаній лексиці (полісемія, синонімія, антонімія); використання словотворчих моделей мови для утворення нових термінів.

Указані спільні риси не вичерпують змісту терміна, основною визначальною ознакою якого є його семантика – спеціально науково сформоване поняття, яке включає всі істотні властивості предмета (явища) і визначає його місце в системі понять певної науки. Термін служить передусім «пізнавальній меті, його комунікативна функція є похідною і підрядною: неможливо оперувати поняттями без пізнання їх сутності» [11, с. 8].

На думку В.Г. Гака, між нетермінологічною та термінологічною лексикою у плані виразу можливі три типи співвідношень:

- 1) однопланові лексичні одиниці, що не виступають у функції терміна;
- 2) однопланові лексичні одиниці, що виступають лише у функції терміна;
- 3) двопланові лексичні одиниці, що виступають як у функції терміна, так і у функції нетерміна [4, с. 68].

Матеріал і методи проведення дослідження. Поєднання статистичного, описового та типологічного методів з формалізованим та компонентним аналізом дало можливість створити комплексну методику, придатну для семантичного дослідження термінологіки будь-якої сфери діяльності людини як в окремо взятій мові, так і у зіставному плані, порівнюючи терміносистеми різних мов та загальнонавчавану лексику. У дослідженні використано методику дослідження лексичної семантики іменників та їх зіставлення шляхом поєднання лінгвістичних методів з формалізованими основами семантичної класифікації лексики [14, с. 10]. У статті згадана методика застосовується для аналізу англійських географічних термінів як спеціальних слів, так і лексичних елементів загальнонавчаваної мови.

Фактичний матеріал дослідження добирався методом часткової вибірки з таких тлумачних та термінологічних словників: Longman Dictionary of Contemporary English, Oxford English Dictionary, Geography Dictionary and Glossary, Oxford Dictionary of Geography. Предметом дослідження стало 100 англійських термінів географії з поясненням їх спеціальних та загальнонавчаваних значень, а також 120 сем, які були виділені зі значень лексичних одиниць.

Лексикографічна обробка терміна географії в роботі починалася з визначення обсягу його семантики, розкриття системних залежностей і встановлення його місця серед інших однорідних одиниць та окреслення меж індивідуального значення, закріпленого за реєстровим словом.

На наступному етапі дослідження застосовувався компонентний аналіз, за яким у лексичному значенні кожного географічного терміна визначався його семний склад. Семи виділялися з урахуванням способів лексикографічної інтерпретації значень у тлумачних словниках.

Синтез виділених у такий спосіб особливостей здійснювався за допомогою статистичних методів, на підставі чого була змодельована матриця, по вертикалі якої розташовуються англійські терміни географії, а по горизонталі – їх семний склад. Порівняно з тлумачним словником матриця формально простіше представляє лексичну семантику певної мови, а топографічний спосіб розміщення в ній заповнених клітин практично замінює словесне вираження тлумачної частини [13, с. 167 – 168]. Побудована нами матриця складається з рядків однакової довжини, у яких представлено семний склад значень та стовпчиків, що виражають частоту вживання і характер сем. Матриця дала змогу поділити досліджувані терміни географії на три групи – слова з найвищим ступенем полісемії, слова середнього ступеня полісемії та моносемічні лексеми. Матриця зображує структуру семантичного простору англійської термінології географії у системі загальнонавчаваної мови. Матрична характеристика термінів географії дає можливість: визначити їх значущість у терміносистемі географії і загальнонавчаваній лексиці; побудувати наочну картину структури його семантики; виявити зв'язки термінів географії та

шляхи переходів від одних значень до інших; встановити зв'язок англійської термінології географії з терміносистемами різних сфер діяльності людини.

Особливістю матриці вважаємо те, що, крім передачі вже реалізованих зв'язків, позначених знаком «+», незаповнені клітини дають змогу прогнозувати розташування новотворів і їх зв'язків з вже існуючими термінами, а також існування певних місць концентрації терміноелементів у мові.

Завершальний етап дослідження полягав у вивченні структури їх спеціальної та загальнонавчаної семантики, а також аналізі співвідношення термінологічної семантики географічних термінів з їх спеціальною семантикою як терміноодиниць інших терміносистем та елементів загальнонавчаної мови.

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження. Англійську термінологічну систему географії розглядаємо як «підмножину, що входить до множини» [8, с. 59] лексичних одиниць англійської мови. Дослідження семантики термінів географії англійської мови на фоні загальнонавчаної лексики дало змогу розкрити цілу низку її особливостей.

Застосування методики формалізованого аналізу семантики англійських термінів географії дало можливість встановити, що структура семантики термінів географії англійської мови загалом не відрізняється від семантичної структури загальнонавчаних слів. Ці одиниці характеризуються різноступеневою ієрархізацією семантики, починаючи з найпростішої будови моносемічних одиниць і закінчуючи високим рівнем складності їх семантики в полісемічних термінологічних і загальнонавчаних словах.

Ця семантична особливість в спеціальних та тлумачних словниках нашого матеріалу стосується наявності таких значень, що свідчать про складну семантичну структуру спеціального слова, зважаючи на його полісемічність. Наприклад, у термінології географії лексична одиниця *scale* вживається у двох значеннях: 1) *refers to the size of an area or time period*; 2) *on maps, the scale indicates how many centimetres in the real world are represented by a centimetre on the map* [Oxford Dictionary of Geography]. Термін *core* у географії асоціюється з двома поняттями: 1) *in physical geography, the central interior of the earth*; 2) *in human geography, an area that enjoys economic, social and political superiority in comparison to its surrounding area - the periphery* [Geography Dictionary and Glossary].

Зіставлення способів інтерпретації багатозначних термінів у лексикографічних джерелах виявило, що термінологічне значення у сфері географії у спеціальних словниках буває в основному більш деталізованим, ніж тлумачному, у той час як тлумачний словник конкретніше представляє загальнонавчану семантику. Отже, у співвідношенні інтерпретації семантики термінів географії і загальнонавчаної лексики викристалізовується

закономірність, за якою розрізняємо три способи відображення взаємозв'язків спеціальної та загальноживаної семантики на рівні окремих слів.

Перший спосіб у лексикографічних джерелах представлений лексичними одиницями, що тлумачаться як терміни географії тільки у одному типі словників. Наприклад, як термін географії *load* фіксується тільки у термінологічному словнику у значенні: *rock material being transported by an agent of erosion [Geography Dictionary and Glossary]*. У спеціальному географічному словнику лексична одиниця *depression* пояснюється як *weather system of the mid-latitudes, where warm, tropical air meets cold, polar air causing the tropical air to rise and thus creating an area of low pressure [Geography Dictionary and Glossary]*, тоді як у тлумачному словнику не знаходимо це значення.

Другий тип співвідношення спеціальної семантики у термінологічному та тлумачному словниках характеризується повним збігом семантичних ознак. Так, наступні терміни у обидвох типах словників пояснюються майже однаково: *meridian - a line tracing a circle that passes through both poles; basalt - an igneous rock, fine-grained and glass-like, formed by rapidly cooled lava often under water; blizzard - a heavy snowstorm combined with high speed wind [Oxford Dictionary of Geography]*.

Аналіз виявив частковий збіг у інтерпретації географічної семантики полісемічних термінів спеціальним і тлумачним словниками. Найпоширенішим варіантом у досліджуваному матеріалі є таке співвідношення, коли семантична кваліфікація терміна у спеціальних словниках повністю покривається спеціальним значенням, зафіксованим у тлумачному словнику. Наприклад, у тлумачному словнику термін *hierarchy* має такі загальноживані значення: 1) *a system of organization in which people or things are divided into levels of importance*; 2) *the most important and powerful members of an organization [Oxford English Dictionary]*. Термінологічна семантика, зафіксована у географічному словнику, виражена за допомогою такого значення, яке включене у перше, подане у Оксфордському словнику: *organisation by class of importance, status or authority [Oxford Dictionary of Geography]*.

Аналіз способів інтерпретації спеціальних значень у термінологічних та тлумачних словниках дозволив нам зробити висновок, що у деяких випадках, коли тлумачення близьке, або тотожне поданому у спеціальному словнику укладачам тлумачного словника можна рекомендувати використовувати словникову ремарку *geography (географія)*.

Формалізоване дослідження семантики англійських полісемічних лексичних одиниць виявило, що термін географії поєднує в собі термінологічне значення із семантикою загальноживаних слів. Термінологічна семантика перетинається із загальноживаною в основному за рахунок конкретних семантичних ознак. Наприклад, загальноживане слово *adaptation* вживається у таких значеннях: 1) *a film or television programme that*

is based on a book or play; 2) formal the process of changing something to make it suitable for a new situation [Longman Dictionary of Contemporary English]. У спеціальному географічному контексті термін *adaptation* позначає *management strategies which involve allowing the perceived problem to continue and changing our behaviour to incorporate the resulting change* [Geography Dictionary and Glossary]. Термінологічне значення імпліцитно пов'язане з другим загальноживаним значенням за семантичною ознакою *process of change* (процес зміни).

Аналіз мовного матеріалу дозволив нам встановити, що загальноживана семантика термінів географії першої групи нашого матеріалу є достатньо широкою, оскільки містить багато значень. Термінологічні значення тісно пов'язані із загальноживаними на основі спільних семантичних рис, таким чином робимо висновки, що географічні терміни цієї групи були утворені за допомогою термінологізації. Ще однією семантичною характеристикою цієї групи термінів географії є термінологічна полісемія, яка виражається існуванням кількох спеціальних значень у сфері географії.

Виділений нами фрагмент системи мови є упорядкованим простором семантичних ознак, які входять і до термінологій інших наук та сфер діяльності людини. Так, лексема *output* вживається у таких значеннях у різних сферах діяльності людини: 1) *the amount of goods or work produced by a person, machine, factory*; 2) *computer the amount of information produced by a computer*; 3) *technical the amount of electricity produced by a generator* [Oxford English Dictionary]. У англійському термінологічному словнику географії термін *output* пояснюється так само як у першому значенні, поданому тлумачним словником. Друге і третє значення, зафіксовані у тлумачному словнику, пояснюють цю спеціальну одиницю також як комп'ютерний та технічний терміни. При цьому спостерігаємо, що ці всі термінологічні значення об'єднуються спільною семантичною ознакою (семою) *amount*.

У загальноживаній мові слово *reduction* означає *a decrease in the size, price, or amount of something, or the act of decreasing something*. Ця лексична одиниця виступає також терміном кількох наук: у лінгвістиці *reduction* – це *the change of quality and quantity of vowels in connected speech*; у географії – *a chemical reaction involving the removal of oxygen*; у хімії – *part of a reduction-oxidation reaction in which atoms have their oxidation state changed*. Спільною семою цих термінологічних значень є *change* (зміна чого-небудь).

Висновки. Застосування методики формалізованого аналізу семантики англійських термінів географії як загальноживаних слів і як термінів виявилось достатньо ефективним для того, щоб визначити ряд особливостей семантики цих одиниць. Полісемічне слово у тлумачному словнику може поєднувати загальноживані і термінологічні значення, взаємозалежність між якими формується за допомогою домінування впливу загальноживаної семантики над термінологічною, що виявляється в її проходженні через кілька ієрархічних рівнів структурної організації слова.

Найяскравішими семантичними особливостями англійських географічних термінів нашого матеріалу, які є також загальноновживаними словами вважаємо такі:

явище ретермінологізації, коли термін однієї терміносистеми стає терміном іншої; сильний науковий характер більшості лексем, оскільки вони є термінами і інших термінологічних систем; явище, коли термінологічне значення у географії імпліцитно нагадує загальноновживане тлумачення, тому можемо зробити висновок, що такий термін був утворений семантичним способом термінотворення; у семантичному просторі частина досліджуваних термінів об'єднуються за семантичною ознакою *science* (наука), позначаючи міжсистемну термінологічну полісемію.

Проблема вживання одного терміна у кількох термінологічних системах є важливою, хоч ще не остаточно вирішеною у термінологічній науці. Одночасне вживання одного терміна у географії, фізиці, математиці, хімії, медицині, біології, логіці, тощо вважаємо виявом міжсистемної термінологічної полісемії, оскільки у основі цього явища, на нашу думку лежить схожість процесів у різних сферах наукового відображення об'єктивної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алієва О. Спільний інваріантний компонент: формування семантичної та концептуальної структури терміна. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 269-273.
2. Арнольд И.В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования. Ленинград, 1966. 192с.
3. Вердиева З.Н. Семантические поля в современном английском языке. Москва, 1986. 120с.
4. Гак В.Г. Асимметрия лингвистического знака и некоторые общие проблемы терминологии *Семиотические проблемы языков науки, терминологии, информатики*. Москва, 1971. Ч. 1-2. С. 68-71.
5. Капанадзе Л.А. Взаимодействие терминологической лексики с общелитературной (на материале современного русского языка): автореф. дис... канд. филол. наук. Москва, 1966. 25с.
6. Кузнецов А.М. От компонентного анализа к компонентному синтезу. Москва, 1986. С. 24-28.
7. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Москва, 1961. 158с.
8. Овсянников Г.И. Термины и экстралингвистические факторы. *Отраслевая терминология и ее экстралингвистическая обусловленность*. Воронеж, 1986. С. 53-60.
9. Плотников Б.А. Основы семасиологии. Минск, 1984. 223с.
10. Попова З.Д., Стернин И.А. Лексическая система языка. Воронеж, 1984. 148с.

11. Прач В.П. Семантическая структура английских общеупотребительных слов и процессы их терминологизации (на материале лексики по лесотехническим специальностям): автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. Львов, 1990. 16 с.
12. Смолина К.П. Компонентный анализ и семантическая реконструкция в истории слов. *Вопросы языкознания*. 1986. № 4. С. 97-105.
13. Сорока Т.В. Семантична ознака «наука» в структурі україно- та англійських аксіономенів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Вип. 15. 2017. С. 167-174.
14. Фабіан М.П. Етикетна лексика в українській, англійській та угорській мовах. Ужгород, 1998. 256с.
15. Geography Dictionary and Glossary for Students. [online]. Available on the Internet: <http://www.itseducation.asia/geography/>
16. Longman Dictionary of Contemporary English. Longman Group Ltd, 2000.
17. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. by A. S. Hornby. Sixth edition. London. Oxford University Press, 2000. 1540p.
18. Oxford Dictionary of Geography / Ed. by Susan Mayhew: Oxford University Press, 2009 [online]. Available on the Internet: <http://www.oxfordreference.com/view/>

УДК 81'22 (811.111): 81'37

Тетяна Сорока

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови та перекладу
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
orcid.org/0000-0002-7680-6604
м. Ізмаїл, Україна, +38 (050) 190-32-79, magpie3f@mail.ru*

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНЕРАЛІЗОВАНИХ СЕМ УКРАЇНСЬКИХ ТА АНГЛІЙСЬКИХ АКСІОНОМЕНІВ

Анотація. У статті досліджуються складові семантичної структури українських та англійських аксіономенів. Основна увага зосереджена на визначинні терміну генералізована сема, розкритті сутності генералізованих сем за типами їхньої функціональності та структурними різновидами, встановленні різниці між генералізованою семою і семантичною ознакою.

Ключові слова: матриця, аксіономен, словникова стаття, ссемантичний компонент, генералізована сема, семантична ознака.

Abstract. The purpose of the article is to investigate semantic components in the structure of the Ukrainian and English axionomens. Special attention is paid to terminological defining functional and structural types of generalized semes. The usage of multifunctional and single-functional generalized semes which actualize specifics of axionomens lexical semantics has been justified.

According to the structure one-component and multi-component generalized semes are distinguished. One-component generalized semes are subdivided into groups of independent substantives and combinations of prepositions with nouns. From the viewpoint of combinatorial capability multi-component generalized semes fall into groups of enumerated substantives having cause-and-effect relationships, word-combinations with asyndetic-prepositional attributiveness, word-combinations with asyndetic-postpositional attributiveness, word-combinations linking both asyndetic prepositional and postpositional attributiveness, word-combinations with syndetic attributiveness.

Keywords: matrix, axionomen, dictionary entry, semantic components, generalized seme, semantic indication.

Вступ. У сучасних лексикографічних дослідженнях слово розглядається як одне ціле, у сукупності всіх його форм і значень – як лексема – основна одиниця лексичного рівня мови [1, с. 325, 329]. Оскільки лексема виступає зовнішнім відображенням слова, то його внутрішній бік представлений семемою, яка є найменшою одиницею лексико-семантичного ярусу і рівнозначною окремому значенню слова, що утворюється з певних комбінацій – сем, під якими розуміємо елементарні, граничні одиниці семантичної системи мови. Семи можуть виступати мінімальними розрізнявальними рисами, об'єктивно притаманними як денотату, так і конотату лексичної одиниці. При системному підході у вивченні лексичної семантики здійснюється дослідження способів вираження значення слова як складної та складової частини семантичної системи мови, беруться до уваги типи зв'язків і відношень між лексичними одиницями мови. У семантиці будь-якої природної мови, у її системній організації і мовленнєвих реалізаціях утілені ціннісні поняття етнолінгвокультурної спільноти, до яких, зокрема, відносяться українські та англійські аксіономени¹. У зв'язку з цим необхідність вирішення питання про характер співвідношень аксіономенів різного ступеню полісемії, які своїми лексичними значеннями відображають сприйняття людиною ціннісних категорій буття, зумовлює **актуальність** заявленої проблематики.

Матеріал і методи проведення дослідження. У сучасній семаселогії існує декілька шляхів виділення та перевірки сем у лексичних значеннях:

¹ *Аксіономен* (від грецького *ἀξία* – "цінність" і латинського – *poimen* – "ім'я, назва") є робочим терміном, упровадженим у науковий обіг автором для позначення філософсько-світоглядних, наукових, громадсько-політичних, соціальних, моральних, релігійних, правових і естетичних цінностей.

асоціативний експеримент, компонентний, дистрибутивний або аналіз словникових дефініцій, останній з яких виявився пріоритетним у процесі дослідження аксіономенної лексики. Незважаючи на великий обсяг публікацій з цього питання, усе ж єдиної загальноприйнятої думки щодо семи, її визначення досі немає. На позначення компонентів значень слів використовуються різноманітні терміни: *маркер* (Дж. Катц, Дж. Фодор), *фігура* (Л. Ельмслев), *диференційна ознака* (І. Арнольд), *семантичний множник* (Л. М. Васильєв, О. К. Жолковський), *семантична ознака* (Г. А. Уфимцева), *семантичний примітив* (Г. Вежбицька) та інші. Відповідно до фактичного матеріалу нашого дослідження, вважаємо за потрібне ввести в науковий обіг термін *генералізована сема* (ГС), під якою розуміємо конструкт рубрикового або підрубрикового словникового тлумачення зі скорочено-узагальненим змістом, що виводиться логічним шляхом із вихідної семми і застосовується в моделюванні горизонтальної ланки матриці.

У низці статей, присвячених аналізу лексико-семантичних угруповань аксіономенів [2; 3], викладено результати наукового дослідження слів з найвищим, середнім ступенем полісемії та моносемічних лексем, які кваліфікуються як ціннісно-обумовлені реєстрові одиниці лексикографічних джерел тлумачного характеру. Тому представлення складників лексичного значення українських та англійських аксіономенів в аспекті синхронійної передачі смислової структури їхніх словникових тлумачень видається доцільним.

Мета дослідження полягає в термінологічному обґрунтуванні складових семантичної структури українських та англійських аксіономенів. Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) визначити термін генералізована сема; 2) розкрити сутність генералізованих сем за типами їхньої функціональності та структурними різновидами; 3) встановити різницю між генералізованою семою і семантичною ознакою.

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження. Аналізуючи лексичні значення українських та англійських аксіологічних мовних одиниць зазначимо, що за матрицею може бути достатньо повно представлена їх змістовність (Див. фрагменти Табл. 1, Табл. 2). Порівняно з тлумачним словником матриця як фрагмент лексичної системи мови формально простіше відображає її семантику, взаємне відношення плану змісту й плану вираження аксіономенів, а топографічний спосіб розміщення в ній заповнених клітин практично замінює словесне вираження тлумачної частини лексичного значення.

Ця модель фіксує семантичні зв'язки між словами на позначення цінностей у вигляді стовпчиків і рядків однакової довжини, де плюсом (+) позначається співвідношення аксіономенів та їхніх сем.

Таблиця 1.

Фрагмент матриці семантичних співвідношень українських аксіономенів

Аксіономен																					
	У виразах	власність/якість за значенням...	в науці	люди(на), особи(а)	ставлення	абстрактний іменник до ...	стан	те(ті), що(чим) ...	психіка, психічний склад	позитивна риса, якість	у релігійних уявленнях	вигук	стосунки, відносини	почуття прихильності, доброзичливості	спокій	влада, керівництво	згода, несперечливість	загальноне визначення значення	зовнішній вияв поваги	вид, галузь, сфера діяльності	
<i>життя</i> ₁₈ ²	+		+				+	+													
<i>порядок</i> ₁₇	+		+				+														
<i>воля</i> ₁₆	+		+						+							+	+				
<i>природа</i> ₁₅	+		+						+												
<i>честь</i> ₁₄	+			+				+		+								+	+		
<i>дух</i> ₁₃	+		+				+		+		+										
<i>право</i> ₁₃	+		+													+					
<i>час</i> ₁₃	+		+																		
<i>розум</i> ₁₃	+			+			+		+												
<i>слава</i> ₁₃	+			+								+						+			
<i>мова</i> ₁₂	+		+																		
<i>щастя</i> ₁₂	+			+			+	+				+									
<i>мир</i> ₁₂	+			+										+			+				
<i>любов</i> ₁₂				+	+								+	+							
<i>культура</i> ₁₁	+		+					+													+
<i>закон</i> ₁₁	+															+					
<i>добро</i> ₁₀	+		+														+				
<i>доля</i> ₁₀	+						+					+									
<i>свобода</i> ₁₀			+																		

² Тут і далі цифрою позначено загальна кількість ГС аксіономена.

Таблиця 2.

**Фрагмент матриці семантичних співвідношень англійських
акціономенів**

Акціономен	state (of), condition	quality of	in science	in phrases	act (of), action(s)	in plural	ability, capacity	person(s)	in religion	feeling (of)	virtue	thing(s), object(s)	way (of), manner (of), method	attitude(s)	freedom (from)	system	tendency, inclination	principle(s)	adherence, allegiance	body (of)
<i>life</i> ₂₅	+		+	+	+	+		+	+			+	+					+		
<i>time</i> ₂₄			+	+	+	+										+				
<i>order</i> ₂₃	+	+	+	+		+		+	+							+				+
<i>nature</i> ₂₂	+	+	+	+				+	+								+			
<i>right</i> ₂₁	+	+		+		+		+				+			+			+	+	
<i>grace</i> ₂₀	+	+	+	+		+	+		+		+						+			
<i>spirit</i> ₁₉		+	+	+		+		+	+	+			+				+	+		
<i>law</i> ₁₈			+	+	+			+	+			+				+		+		+
<i>love</i> ₁₇				+				+	+	+		+		+						
<i>style</i> ₁₆		+	+	+								+								
<i>soul</i> ₁₆		+		+				+	+	+								+		
<i>mind</i> ₁₅	+		+	+			+	+	+			+								
<i>art</i> ₁₅			+	+	+	+	+					+	+							
<i>space</i> ₁₄	+		+												+					
<i>power</i> ₁₄			+	+			+	+	+											
<i>culture</i> ₁₃	+	+	+					+						+						
<i>wisdom</i> ₁₃	+	+		+	+		+		+											+
<i>dream</i> ₁₃	+				+			+				+								
<i>will</i> ₁₃				+	+		+							+			+			
<i>honour</i> ₁₃				+		+		+			+	+								

Так, в ході компонентного аналізу першої семема аксіономена *воля*₁₆ (1. Одна з функцій людської психіки, яка полягає насамперед у владі над собою, керуванні своїми діями й свідомому регулюванні своєї поведінки || Прагнення досягти своєї мети; рішучість) встановлено наявність ГС1 “психіка, психічний склад” і ГС2 “влада, керівництво”, які узагальнюють зміст двох частин рубрики 1: *одна з функцій людської психіки ... , ... у владі над собою, керуванні своїми діями ...*. Підрубрика “прагнення досягти своєї мети” може бути зведена до ГС3 “прагнення до мети”, а подальша позначка “рішучість” переходить без змін у однойменну ГС4.

В англomовному матеріалі прикладом подібного встановлення семного складу шляхом узагальнення змісту словникового тлумачення слугує аксіономен *spirit*₁₉ (2. *An attitude or principle that inspires, animates, or pervades thought, feeling, or action*), в результаті чого семема розкладається на дві ГС1 “attitude(s) і ГС2 “principle(s)”.

Вищепредставлені ГС “психіка, психічний склад”, “влада, керівництво”, “прагнення до мети”, “рішучість”, “attitude(s) і “principle(s)” визначаються в дослідженні як багатофункціональні, оскільки з’являються в структурі лексичних значень інших аксіономенів, розміщених по спадній вертикальній осі матриці, а саме: ГС “психіка, психічний склад”: *природа*₁₅ (2. Сукупність фізичних і психічних особливостей, з яких складається особистість людини і які проявляються в її діях, поведінці), *дух*₁₃ (1. Психічні здібності), *розум*₁₃ (|| Нормальний стан мислення, психіки людини), *душа*₉ (1. Внутрішній психічний світ людини з її настроями, переживаннями та почуттями), *свідомість*₈ (|| Психологія ... людей), *ментальність*₂ (2. Психіка, психічний склад), ГС “влада, керівництво”: *право*₁₃ (|| на кого – що , над ким – чим і без додатка. Мати у своїй владі), *закон*₁₁ (|| ... втілення найвищої влади в суспільстві), *державна*₆ (3. Влада, керівництво), *демократія*₂ (1. ... верховна влада належить народові), ГС “прагнення до мети”: *мрія*₉ (|| Бажання, прагнення), *цілеспрямованість*₁ (Прагнення до певної мети, підпорядкованість їй дій, думок тощо), ГС “рішучість”: *повага*₇ (3. діалектне слово. Рішучість), *мужність*₆ (1. Риса характеру людини, у якій поєднуються хоробрість, рішучість, витримка тощо), *сміливість*₃ (2. Смілива поведінка, рішучість у вчинках), ГС “attitude(s): ГС “attitude(s): *love*₁₇ (10. affectionate attitude), *culture*₁₃ (5. A particular set of attitudes that characterizes a group of people), *will*₁₃ (6. Bearing or attitude toward others), *sympathy*₁₁ (2. ■a favourable attitude), *mercy*₁₀ (1. attitude towards an offender, adversary), *piety*₉ (3. insincere attitude), *diligence*₉ (2. the attitude of someone who works very hard and very carefully), *charity*₉ (4. a kindly and lenient attitude towards people), *tolerance*₈ (1. a fair, objective, and permissive attitude toward those whose opinions, practices, race, religion, nationality, etc., differ from one's own), *respect*₈ (■(uncountable) an attitude of consideration or high regard), *optimism*₇ (2. the attitude of somebody who feels positive or confident), *mentality*₇ (2. ■a habitual or characteristic mental attitude that determines how you will interpret and respond to situations),

humanism₇ (3. An ethical attitude), **loyalty**₇ (3. An attitude of devoted attachment and affection), ГС “*principle(s)*”: **life**₂₅ (24. A principle that is considered to underlie the distinctive quality of animate beings), **right**₂₁ (a moral, ethical, or legal principle considered as an underlying cause of truth, justice, morality, or ethics), **law**₁₈ (1. the principles and regulations established in a community by some authority and applicable to its people, whether in the form of legislation or of custom and policies recognized and enforced by judicial decision), **soul**₁₆ (1. the principle of life, feeling, thought, and action in humans, regarded as a distinct entity separate from the body, and commonly held to be separable in existence from the body), **truth**₁₁ (3. a proven or verified principle), **morality**₁₁ (3. principles of behaviour in accordance with standards of right and wrong), **justice**₁₀ (2. *ethics* ■ the principle of fairness that like cases should be treated alike), **logic**₁₀ (2. ■ the principles that guide reasoning within a given field or situation), **democracy**₉ (3. The principles of social equality and respect for the individual within a community), **humanism**₇ (9. *sometimes initial capital letter* the principles of the humanists), **rationalism**₅ (1. the principle of accepting reason as the supreme authority in matters of opinion, belief, or conduct).

В лексичних значеннях аксіономенів виокремлюються також і однофункціональні ГС, що виступають в якості семантичного елемента семми окремого слова і не здатні об'єднувати аксіономени для утворення між ними семантичних спорідненостей за цим показником. Із загальної кількості однофункціональних ГС можна навести такі приклади: “*події минулого*” (**історія**₈: 3. Сукупність фактів і подій, які належать до минулого), “*оповідання, розповідь*” (**історія**₈: 6. Оповідання, розповідь про кого-, що-небудь.), “*пригода, випадок, факт*” (**історія**₈: 7. Подія, пригода, випадок і т. ін. || Події, факти тощо, пов'язані з ким-, чим-небудь), “*літочислення*” (**стиль**₇: II -ю. Спосіб літочислення), “*паличка для писання*” (**стиль**₇: III -я. У давнину та середні віки – паличка для писання на дерев'яних табличках, вкритих воском); “*death*” (**time**₂₄: 16. a particularly important moment, esp. childbirth or death), “*era*” (**time**₂₄: 6.a. the period or era now or previously present), “*instant, moment*” (**time**₂₄: 11. an appointed, fit, due, or proper instant), “*minute (hour)*” (**time**₂₄: 4. the minute, hour, or similar measurement as indicated by a clock), “*part of a year, day*” (**time**₂₄: 15. a particular part of a year, day), “*rate of marching*” (**time**₂₄: *Military*. rate of marching, calculated on the number of paces taken per minute), “*season*” (**time**₂₄: 17. a particular season).

З метою встановлення спільних властивостей в межах визначеної групи слів на позначення цінностей певної етнолінгвокультури як сукупності окремо визначених полі- або моносемічних аксіономенів в нашому дослідженні послуговуємося семантичною ознакою (СО). Якщо в лексичних значеннях різних мовних одиниць спостерігається смислова тотожність деяких тлумачних частин словникових дефініцій, то їхнє об'єднання за принципом семантичної схожості інтерпретуючих елементів для найменування єдиної СО буде доцільним. Наприклад, на підставі об'єднання компонентів “*існування всього живого*” (**життя**₁₈) і “*буття, матерія*” (**природа**₁₅) сформовано

спільна для двох аксіономенів СО “*буття, існування*”, оскільки “*існування*” це і є “*буття; наявність кого-, чого-небудь у дійсності*”. Подібні СО, що складаються з N- кількості компонентів, відзначають синонімічні відношення останніх. Так, слова *дух*₁₃ і *розум*₁₃ конкретизуються в кожному окремому випадку завдяки спільній вказівці на СО “*суть, сутність, зміст*”, а іменники *life*₂₅, *right*₂₁, *law*₁₈ – на метод, засіб, манеру (СО “*way (of), manner (of), method*”). Однослівне виділення компонента в межах СО свідчить про стрижневу ідею, що покладено в основу тлумачень аксіономенів. Наприклад, *life*₂₅ за СО “*existence*” трактується як гідне існування (“*a worthwhile existence*”), а *nature*₂₂ – як просте, примітивне існування (“*a primitive existence*”).

Хоча СО та ГС збігаються за змістом, різниця між ними полягає в тому, що СО кваліфікуються як категоріальні характеризатори співвідношень двох і більше аксіономенів, що складають конкретну групу, наприклад, десятизначних, одинадцятизначних і т.д. слів, інтерпретуючи їхні семантичні властивості, а ГС, виступаючи дискретними семантичними елементами семем, функціонують в якості формалізованих вказівок на наявність семантично-похідних компонентів (враховуючи відтінки лексичних значень на рівні ремарок і позначок) в структурі лексичного значення одного або кількох різногрупних аксіономенів. Відображення СО в матриці здійснюється за допомогою ГС, в якій в сукупності зі всіма відібраними для дослідження словами на позначення цінностей вони слугують її інструментарієм. Строге матричне упорядкування ГС і аксіономенної лексики сприяє виявленню семного складу всіх лексико-семантичних угруповань відповідно до їхнього ступеню полісемії.

За своїми структурними типами виділяються одно- і багатоконпонентні ГС. Одноконпонентними ГС виступають:

а) самотійні субстантиви (укр.: “*ставлення*”, “*стан*”, “*вигук*”, “*спокій*”, “*правильність*”, “*рішучість*”, “*напря́м*”, “*розвиток*”, “*бадьорість*”, “*світ*”, “*визнання*”, “*гідність*”, “*інтерес(и)*”, “*міра*”, “*закономірність*”, “*упевненість*”, “*увага*”, “*привілля*”, “*рослина(ни)*”, “*розсудливість*”, “*дозвілля*”, “*життєрадісність*”, “*освіченість*”, “*правдивість*”, “*довіра*”, “*навчання*”, “*самоповага*”, “*самотійність*”, “*країна*”, “*чулість*”, “*красуня*”, “*братство*”, “*людинолюбство*”, “*турбота*”, “*самопожертва*”, “*працелюбність*”, “*біографія*”, “*чистота*”, “*місцевість*”, “*дихання*”, “*повітря*”, “*запах*”, “*аромат*”, “*законодавство*”, “*тривалість*”, “*епоха*”, “*інстинкт*”, “*доцільність*”, “*мовлення*”, “*земля*”, “*кохання*”, “*інтимність*”, “*пристрасть*”, “*культивування*”, “*мікроорганізми*”, “*благо*”, “*майно*”, “*майбутнє*”, “*легкість*”, “*порядок*”, “*заглибина*”, “*враження*”, “*фантазія*”, “*площа*”, “*притомність*”, “*знайомство*”, “*раювання*”, “*почин*”, “*заповзятливість*”, “*жанр*”, “*літочислення*”, “*узагальнення*”, “*досвід*”, “*стриманість*”, “*відлюдництво*”, “*змужнілість*”, “*зрілість*”, “*міцність*”, “*символ*”, “*слава*”, “*співзвуччя*”, “*милослівність*”, “*сумління*”, “*постать*”, “*перемога*”,

“спадщина”, “вітчизна”, “поблажливість”, “самопочуття”, “рівноправність”, “сподівання”, “привітність”, “ласка”, “витонченість”, “юстиція”, “судочинство”, “святиня”, “відомість”, “частування”, “помилування”, “страждання”, “життєздатність”, “обов’язок”, “законність”, “відданість; **англ.:** “person(s)”, “attitude(s)”, “freedom (from)”, “system”, “principle(s)”, “body (of)”, “favour”, “belief(s)”, “righteousness”, “skill”, “knowledge”, “kindness”, “exclamation”, “energy”, “spirit”, “source of”, “period”, “existence”, “property”, “degree (of)”, “relation(ship)”, “obligation”, “correctness”, “leniency”, “rule(s)”, “pleasure”, “thought(s)”, “familiarity”, “aid”, “conduct”, “bliss”, “endurance”, “reality”, “course”, “unity”, “arrangement”, “service”, “essence”, “appearance”, “enthusiasm”, “embodiment”, “compassion”, “attention”, “intellect”, “training”, “expectation”, “image(s)”, “girl (woman)”, “care”, “self-determination”, “information”, “caution”, “renown”, “piety”, “restraint”, “lifetime”, “animation”, “interval”, “heyday”, “childbirth”, “silence”, “charm”, “cunning”, “area(s)”, “erudition”, “enlightenment”, “insight”, “self-respect”, “guardianship”, “administration”, “ease”, “veracity”, “convenience(s)”, “protection”, “validity”, “reasoning”, “bravery”, “superiority”, “joy”, “welfare”, “task”, “productivity”, “tax”, “simplicity”, “economy”, “sacredness”, “celebrity”, “achievement”, “secrecy”, “biography”, “death”, “era”, “minute (hour)”, “season”, “command”, “array”, “fraternity”, “neatness”, “countryside”, “environment”, “instincts”, “scenery”, “side”, “turn”, “liquid”, “jurisprudence”, “litigation”, “police”, “affair”, “fashion”, “gnomon”, “tool”, “genre”, “distance”, “expanse”, “cultivation”, “cartel”, “evidence”, “influence”, “seriousness”, “fantasy”, “impression”, “storage”, “consolation”, “quilt”, “punishment”, “scourge”, “communication”, “speech”, “vocabulary”, “clergy”, “assiduity”, “stagecoach”, “self-effacement”, “destiny”, “income”, “apartment”, “treaty”, “rumour”, “outcome”, “soundness”, “pudency”, “practicality”, “speed”, “seclusion”, “plurality”, “abstinence”, “invention”, “quality of”, “feeling (of)”);:

б) применниково-іменникові узгодження (**укр.:** “у виразах”, “в науці”, “у множині”, “у програмуванні”, “на честь”; **англ.:** “in science”, “in religion”, “in plural”, “in phrases”, “in sport (play)”, “in music”).

З точки зору комбінаторної спроможності, багатокомпонентні ГС поділяються на такі різновиди:

а) сукупності перерахованих номінативних елементів, між якими встановлюється причинно-наслідковий зв’язок (**укр.:** “люди(на), особи(а)”, “стосунки, відносини”, “добро, щастя”, “згода, неперечливість”, “дійсність, реальність”, “влада, керівництво”, “підстава, можливість”, “перевага, привілей”, “свобода, незалежність”, “розташування, розміщення”, “поінформованість, обізнаність”, “старанність, сумлінність”, “репутація, авторитет”, “думка(и), відчуття”, “мислення, усвідомлення”, “упорядкованість, лад”, “добробут, достаток”, “чутка, звістка”, “поговор, пересуди”, “безчестя, ганьба”, “настанови, поради”, “підтримка, схвалення”, “хоробрість, відвага”, “солідність, серйозність”, “умілість, вправність”,

“проміжок, відрізок”, “витримка, холонокровність”, “погодженість, гармонія”, “буття, існування”, “рух, дія”, “послідовність, черговість”, “звичай, обряд”, “угода, договір”, “побожність, набожність”, “твір (твори), витвір”, “злагоджениість, організованість”, “доля, талан”, “невинність, цнотливість”, “бажання, хотіння”, “норов, вдача, характер”, “положення, твердження, судження”, “маєток, помістя, володіння”, “наказ, вимога, розпорядження”, “суть, сутність, зміст”, “краса, художність, вродливість”, “положення, твердження, судження”, “розмова, бесіда”, “громада, народ”, “труд, робота, служба”, “простота, невимушеність”, “натхнення, енергія”, “згадка, спогад”, “привид, примара”, “міркування, умовиводи”, “оповідання, розповідь”, “пригода, випадок, факт”, “письменність, грамотність”, “хист, обдаровання”, “титул, чин, звання”, “оздоба, прикраса”, “умілець, володар”, “поліпшення, удосконалення”; **англ.**: “state (of), condition”, “ability, capacity”, “thing(s), object(s)”, “fact (of), event”, “way (of), manner (of), method”, “tendency, inclination”, “adherence, allegiance”, “force(s), strength”, “rank, title”, “right; privilege”, “(self-)control, regulation”, “opinion, viewpoint, estimate”, “reputation, standing”, “work, profession, occupation”, “certitude, assurance”, “chance, occasion, opportunity”, “quantity, sum of”, “sophistication, refinement”, “worth, merit”, “power, ascendancy”, “regard, esteem”, “sort, kind, type”, “instruction, lesson, precept”, “immunity; inviolability”, “statement, expression”, “wish, desire”, “affection, attachment”, “awareness, understanding”, “development, improvement”, “fairness, frankness”, “propriety, decorum”, “intention, purpose”, “interest(s), concern”, “organization, institution”, “virginity; celibacy”, “autonomy, independence”, “autonomy, independence”, “precision, exactness”, “continuance, duration”, “character, temperament”, “praise, thanksgiving”, “country, state”, “benefit, profit”, “succession, sequence”, “world, universe”, “remembrance, commemoration”, “nation, society”, “splendour, magnificence”, “approval, sanction”, “nobility; magnanimity”, “perseverance, tenacity”, “abundance, wealth”, “instant, moment”, “seat, berth”, “daydream, reverie”, “reproduction, portrayal”, “composition, structure”, “journey, tour”, “act (of), action(s)”, “agreement, conformity”);

б) словосполучення з асиндетично-препозиційною атрибутивністю (**укр.**: “правове становище”, “глибока приязнь”, “матеріальна вигода”, “достовірні відомості”, “гарні манери”, “навколишнє середовище”, “класицистична єдність”, “моральний ідеал, справедливість”, “позитивна риса, якість”, “творча знахідка, досягнення”, “добрі вчинки, наслідки, результати”, “безкорисливе піклування, нагляд”, “все пережите, зроблене”, “спільна відповідальність”, “загальновизнане значення”, “жива істота”, “бойовий поклик, ура”, “героїчні подвиги”, “щось дороге, необхідне, важливе”, “чинні закони, правила”, “справедливий суд”, “сприятливий, потрібний момент”, “психіка, психічний склад”, “переносне, іронічне значення”, “державний, суспільний устрій”, “моральні принципи, переконання”, “творча знахідка, досягнення”, “висока якість, довершеність”, “приваблива

зовнішність”, “православна віра, православ'я”, “природжені властивості, нахили”, “добре ім'я”, “інтелект, розумові здібності”, “перебіг подій, збіг обставин”, “знакова система”, “чій-небудь слова, вислови”, “звуки розмови”, “публічний виступ, промова”, “мирна праця”, “світське, мирське життя”, “внутрішній, духовний потяг”, “матеріальні, духовні цінності”, “релігійні догми”, “центральна фігура”, “запам'ятовуючий пристрій”, “тривимірна протяжність”, “великий обшир, просторінь”, “грошовий штраф”, “гарні краєвиди”, “велика насолода”, “провідна роль”, “навчально-виховні заходи”, “музичний інструмент”, “кожний індивід”, “повчальний висновок”, “швидке реагування”, “духовне збагачення”, “тонкий розрахунок, хитрування”, “теплі, ніжні почуття”, “гостинне приймання”, “пристойна поведінка”, “громадська вага”, “громадянські права, обов'язки”, “колективна співпраця”; **англ.:** “another word for”, “good fortune”, “ideal instance”, “particular detail (point)”, “supernatural being”, “legal document”, “cultural movement”, “prison sentence”, “living organisms”, “political party”, “sexual intercourse”, “computer program”, “natural phenomena”, “battle formation”, “illustrative (decorative) material”, “commercial credit”, “medical treatment”, “opposite sex”);

в) словосполучення з асиндетично-постпозиційною атрибутивністю (**укр.:** “форма матерії”, “норми поведінки”, “почуття поваги”, “почуття задоволення”, “ступінь досконалості”, “діяльність людини”, “режим життя”, “сукупність поглядів”, “сукупність явищ”, “вияв жалості”, “почуття прихильності, доброзичливості”, “втілення чесності, порядності”, “відсутність обмежень, перешкод”, “дозвіл, зняття заборони”, “період часу, вік, літа”, “система закладів, установ”, “рівень пізнання”, “сукупність знань”, “шикування війська, підрозділів”, “ознака гарного, прекрасного”, “сприйняття, розуміння навколишнього”, “дотримання вимог дисципліни”, “додержання приписів релігії”, “поведінка тварин, птахів, комах”, “вид, галузь, сфера діяльності”, “спосіб виконання, метод здійснення”, “захист, охорона інтересів”, “здатність говорити, висловлюватися”, “засіб спілкування”, “відсутність ворожнечі, боротьби”, “рівень розвитку суспільства”, “що-небудь неминуче, незаперечне”, “умови життя”, “функціонування машин, механізмів”, “запас інформації”, “щось нереальне, нездійсненне”, “події минулого”, “що-небудь складне, трудне”, “почуття жалю”, “апарат влади”, “здатність творити, бути творцем”, “місце зародження, походження”, “єдність територій”, “товариш молодого”, “дари природи”, “риси, властиві святому”, “почуття подяки”, “готовність віддячити”, “будова організму”, “оволодіння основами, глибинами професії”, “зберігання значення параметрів”; **англ.:** “arts collectively”);

г) словосполучення, що поєднують асиндетично препозиційну та постпозиційну атрибутивність (**укр.:** “зовнішній вияв поваги”, “прояв фізичних, духовних сил”, “фізичні особливості людини”, “манера словесного викладу”, “володіння своїми почуттями”, “особисте життя вдома”, “зовнішній вияв задоволення”, “основне положення науки”, “трудова процес

фахівця”, “матеріалізований результат роботи”, “тип елементної бази”, “висування нових ідей”, “художнє відображення дійсності”, “основний закон держави”; **англ.:** “non-physical part of a person”);

д) словосполучення із синдетичною атрибутивністю (**укр.:** “властивість/якість за значенням відповідного прикметника”, “абстрактний іменник до відповідного прикметника”, “те(мі), що(чим)...”, “зміна(ни) в дійсності”, “віра в Бога”, “усе живе, що оточує”, “прагнення до мети”, “перебування не в неволі”, “звільнення від кріпацтва”, “надмірно висока думка про себе”, “зневага до інших”, “паличка для писання”, “відмовлення від життєвих благ”, “частина теорії музики”, “належність до дворянського роду”, “гарантія від посягань”, “любов до Батьківщини, народу”, “у релігійних уявленнях”; **англ.:** “mode of living”, “mark of distinction”, “part of a year, day”, “rate of marching”, “one of pair”, “group of lions”, “leave from navy”, “unit of weight and money”).

Зміст словникових дефініцій переконую в тому, що ГС в якості елементів, з яких утворюються лексичні значення аксіономенів неспоріднених мов, поєднують у собі відображення досить розрізаних понять об’єктивної дійсності. На цій підставі вважаємо, що в основі компонентів лексичних значень лежать екстралінгвістичні фактори.

Висновки. Отже, провівши компонентний аналіз змісту семем українських та англійських аксіономенів, відмітимо, що їхніми узагальненими семантичними складовими виступають ГС. За функціональністю розрізняються однофункціональні та багатфункціональні ГС. Матриця як фрагмент лексичної системи української мови дозволила виявити взаємовідношення між аксіономенами завдяки формам лаконічної репрезентації одно- і багатоконпонентних ГС.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі вбачаємо в зіставно-типологічному аналізі мовної об’єктивації аксіологічних категорій духовної культури українського, англійського та французького народів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельчук И.А. Курс общей морфологии. Т. 1. Москва — Вена: “Языки русской культуры”, Венский славистический альманах. 1997. 416 с.
2. Сорока Т.В. Матричне представлення аксіономенів із середнім ступенем полісемії (на матеріалі сучасної української мови). *Мова і культура*. 2013. Вип. 16. Т. III (165). С. 167-175.
3. Сорока Т.В. Особливості системного співвідношення українських та англійських аксіономенів. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2016. Вип. 14. С. 197-207.
4. Словник української мови : у 11-ти т. / І. К. Білодід та ін. К. : Наукова думка. Т. 1. 1970. 799 с.; Т. 2. 1971. 550 с.; Т. 3. 1972. 744 с.; Т. 4. 1973.

- 840 с.; Т. 5. 1974. 840 с.; Т. 6. 1975. 832 с.; Т. 7. 1976. 723 с.; Т. 8. 1977. 927 с.; Т. 9. 1978. 916 с.; Т. 10. 1979. 658 с.; Т. 11. 1980. 699 с.
5. Oxford English Dictionary : in 12 vol. / chief ed. James Murray. London : Oxford University Press, 1963. V. I. 1240 p.; V. II. 1308 p.; V. III. 488 p.; V. IV. 532 p.; V. V. 758 p.; V. VI. 820 p.; V. VII. 1216 p.; V. VIII. 936 p.; V. IX. 386 p.; V. X. 396 p.; V. XI. 493 p.; V. XII. 105 p.

УДК 811.111'42

Дарина Станко

*Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»,
orcid.org/0000-0003-7858-8663
Ужгород, Україна, +380506568746, dashastanko@gmail.com*

Наталія Чендей

*Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «УжНУ»,
orcid.org/0000-0003-4065-5119
Ужгород, Україна, +380502764322, nataliia.chendei@uzhnu.edu.ua*

ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРЕЗИРСТВА У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена проблемі реконструкції концепту презирства як фрагмента мовної картини світу. На матеріалі сучасного англомовного політичного дискурсу досліджено основні когнітивні ознаки, що формують концепт, та проаналізовано прагматичні особливості його вербальної реалізації. Погляд на вербалізатори концептів зводиться до сукупності мовних засобів, які об'єктивують концепт у певному періоді розвитку суспільства. У статті концепт презирство розглядається як емоційний, тобто ментально-афективне утворення, яке характеризується образністю, ціннісністю, має поняттєвий зміст й актуалізується у політичному дискурсі мовними засобами. Дослідження концепту в англомовних політичних текстах проводиться на трьох рівнях лексичних одиниць. Конотативне і денотативне значення емоційно забарвлених одиниць, взаємодіючи і доповнюючи одне одного, формують понятійне поле концепту презирство.

Ключові слова: концепт, презирство, емоція, політичний дискурс, мовна картина світу.

Abstract. The article deals with the problem of the concept contempt reconstruction as a component of language picture of the world. On the material of modern English political discourse the main cognitive characteristics of the concept have been investigated, the peculiarities of its verbal representation have been analyzed. In this paper the concept contempt is regarded as emotional, that is a mental and affective formation which is characterized by imagery and value, has a conceptual content and is verbalized in a political discourse by language means. The analysis of the concept contempt in English political texts has been carried out on the three levels of lexical units. The connotative and denotative meanings of emotive lexemes build up the notional field of the concept contempt. The linguistic study of emotional concepts presupposes the analysis of their nominations, descriptions and verbal expressions. Lexical units of the first level do not contain any additional connotations or intensification of the basic emotion. Lexical units of the second level denote an additional connotative meaning or intensify the basic emotion. Lexemes with amplifying semantic components prevail in political discourse. Lexical units of the third level beyond the basic emotion contain two or more additional connotations that intensify the emotion. The analysis of the concept contempt has been done revealing its nominative linguistic expressions, conveying the meaningful emotional content.

Keywords: concept, contempt, emotion, political discourse, language picture of the world.

В останні десятиріччя лінгвісти пошквалено звертаються до досліджень дискурсу, що зумовлено здатністю цього поняття розширити когнітивні можливості не тільки філологів, а й інших дослідників гуманітарного напрямку: соціологів, психологів, істориків та інших.

В умовах розвитку антропоцентричної парадигми виникла потреба розглядати мову з точки зору її участі у пізнавальній діяльності людини у категоріях розуміння. Концепт як базове поняття у когнітивній лінгвістиці виконує функцію інструмента та одиниці пізнання і являє собою гносеологічне, евристичне утворення – ментафакт, незважаючи на неоднозначність свого визначення [3, с. 8]. У лінгвістиці тлумачення терміну концепт передають два основні підходи: 1) концепт як загальне поняття; 2) концепт як комплекс культурно-детермінованих уявлень про предмет [8, с. 89].

На думку Ю. С. Степанова, концепт – основний осередок культури у ментальному світі людини; «пучок» уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань; явище культурологічне і разом з тим психологічне, зумовлене соціолінгвістичними чинниками, в якому відстежуються такі визначальні ознаки, як вихідна форма («внутрішня форма» самої назви), концентровано представлена історія; сучасні асоціації, оцінки тощо; тим-то йдеться не лише

про основну константу (або константи) як провідну ознаку концепту, але й про додаткові, супровідні його ознаки [8, с. 5].

Емоції формують мотиваційну основу діяльності людини, будучи включеними в структуру її свідомості й мислення. Базові емоції слугують основою для утворення відповідних концептів, які представлені різними мовними одиницями, що складають номінативне поле концепту.

Вступ. Одним з об'єктів семантико-когнітивного опису мови в межах антропоцентричної парадигми є політичний дискурс та його складові. Аналіз політичного дискурсу дозволяє виявити специфіку мови політики як основи політичної комунікації; описати процеси формування концептуальної системи людини; визначити універсальні риси і національні особливості дискурсивних практик (А. Баранов, Р. Водак, О. Воробйова, Н. Купіна, О. Семенюк, П. Серію, А. Чудінов, О. Шейгал, Г. Яворська та ін.). Екстралінгвістичні характеристики, а також механізми та технології впливу політика на адресата з метою маніпулювання його свідомістю, адже політичний дискурс є найвпливовішим явищем у сучасній політичній комунікації, знаходять своє відображення в працях Дж. Сейдела, М. Гейса, Є. Шейгала, Г. Почепцова, В. Павлуцької, А. Чудінова та інших.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. За наявності низки лінгвістичних робіт, присвячених концептуальному опису ключових одиниць політичного тексту і дискурсивному вивченню його компонентів, що пов'язані з політичним станом суспільства, культурою народу і найяскравіше відображують специфіку колективної свідомості, відсутні праці, в яких би системно проводився комплексний аналіз концепту *презирство* як одного з фрагментів політичної картини світу.

Як зазначає С. Воркачов, «про зв'язок концепту з вербальними засобами вираження йдеться практично в усіх визначеннях концепту, однак єдності у поглядах щодо конкретних значущих одиниць мови, з якими він співвідноситься, у лінгвоконцептологів ще немає» [6].

Намагаючись уніфікувати ряд вербалізаторів концепту, багато науковців помітно розширюють його. Зокрема, до них зараховують синоніми, антоніми, типові синтаксичні позиції, сполучуваність, семантичні поля, метафори, фразеологізми, мовні шаблони тощо [1, с. 3] або ж зауважують, що вербалізований концепт «виражається лексичними, фразеологічними, пареміологічними одиницями, прецедентними текстами, етикетними формулами й тактиками мовної поведінки» [7, с. 17]. В. Старко серед вербалізаторів концепту називає етимологію слів, що виражають те чи інше поняття, а також оцінки, образні асоціації [11, с. 54]. Функцію мовних вербалізаторів концепту виконують різні семантичні блоки (лексико-семантичні і лексико-граматичні групи, тематичні групи, лексико-семантичні поля або парадигми та под.), які характеризуються спорідненістю значень, тематики, сфери вживання, але відрізняються певними ознаками.

Привертає увагу й погляд на вербалізатори А. Вежбицької. Останні дослідниця поділяє на прямі і непрямі. Прямі – це «лексичні сім'ї», тобто слова, етимологію яких можна звести до ключової лексеми концепту, і непрямі, що включають сполучуваність, граматичні характеристики лексем та іншу інформацію, з якої можна вивести ознаки концепту [5, с. 92].

Емоції належать до змістового фундаменту свідомості, організовуючи та спрямовуючи її. За допомогою емоцій суть людського буття відображається у свідомості індивіда, регулюється і пізнається [12, с. 28], що пояснює зростання інтересу лінгвістів до емоцій, засобів їх концептуалізації та вербалізації.

Мета статті полягає в описі семної структури лексем, що вербалізують концепт *презирство* у сучасному англomовному політичному дискурсі, що дасть змогу встановити сукупність значень мовних засобів, що номінують концепт, та виявити основні когнітивні ознаки, що його формують.

Актуальність дослідження визначається його відповідністю когнітивно-дискурсивному підходу до вивчення мовних явищ, пріоритетному у сучасному мовознавстві, а також зростаючим науковим інтересом до проблеми концептуалізації і мовної репрезентації емоцій.

Об'єктом дослідження є емоційний концепт *презирство*, а предметом – засоби його номінації, дескрипції та експресії у сучасному англomовному політичному дискурсі.

Матеріалом для дослідження обрано статті та дебати політичного змісту, які опубліковані у виданнях сучасної англomовної політичної преси, що актуалізують емоційний концепт *презирство*.

Наукова новизна роботи визначається застосуванням когнітивно-дискурсивних методик аналізу, які дозволяють описати прагматичні модифікації висловлень *презирства* у сучасному англomовному політичному дискурсі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка емоцій як об'єкта лінгвістичного аналізу визначається їхньою подвійною мовною природою: з одного боку, емоція – це емоційне супроводження та оцінка змісту мовлення, з іншого – це об'єктивно існуюча реальність, втілена мовними знаками. Хоча переживання емоції є виключно особистим станом, її експресивний компонент є соціальним. Звідси випливає, що емоція інтегрує об'єктивне та суб'єктивне, образне та поняттєве, статичне та динамічне, дискретне та континуальне, універсальне та національно-специфічне у спілкуванні між людьми.

Емоційний концепт тлумачать як «етнічно, культурно зумовлене складне структурно-смісловне, ментальне, як правило лексично і/або фразеологічно вербалізоване утворення, що базується на поняттєвій основі й включає в себе окрім поняття образ, культурну цінність і функціонально заміщає людині у процесі рефлексії і комунікації предмети (в широкому сенсі) світу, які викликають пристрасне ставлення до себе» [9, с. 49].

Відповідно, емоційний концепт *презирство* розуміється як багатомірне культурно марковане ментально-афективне утворення, яке має поняттєвий, образний та ціннісний зміст й актуалізується в дискурсі різнорідними мовними засобами.

Лінгвістичне дослідження емоційних концептів передбачає аналіз їх номінації, дескрипції та експресії [11, с. 43].

В академічному тлумачному словнику української мови *презирство* визначається як: 1. Почуття повної зневаги, крайньої неповаги до кого-, чого-небудь. 2. Байдужість, неповажне ставлення до чого-небудь. [2, с. 533].

У працях з психології емоція презирства розглядається як один із проявів почуття ворожості. За С. І. Ожеговим, презирство – це глибоко зневажливе ставлення до кого - або чого-небудь. Але нехтування/зневага теж визначається як зверхнє, позбавлене всякої поваги і уваги ставлення до кого - або чого-небудь. Тут немає і натяку на прояв зарозумілою людиною ворожості до іншої людини, а є тільки *усвідомлення своєї зверхності над нею* в моральному, культурному або фізичному відношенні [9, с. 162].

Презирство – емоція, що відображає деперсоналізацію іншої людини або цілої групи, втрату їх значущості для індивіда, переживання переваги в порівнянні з ними [2, с. 29].

Тож у статті *презирство* визначається як *соціальна відраза* до людини, яка зробила негідний вчинок. Специфікою цієї емоції є те, що, виникнувши ситуативно, вона не зникає безслідно по закінченні ситуації, яку спровокувала, а переходить у стійке негативне ставлення до цієї людини, тобто відчуття. Саме тому презирство знаходимо у текстах політичних виступів, яке проковує тривалий емоціогенний вплив на цільову аудиторію, допомагає переконати і запевнити виборців у своїй перевазі над опонентом як об'єктом зневажливих насмішок чи ставлення.

Через експлікацію *презирства* у сучасному англomовному політичному дискурсі учасники комунікативної ситуації порушують етикетні норми спілкування, нагнітаючи ворожі настрої у масах реципієнтів, маркуючи раніше табуйовані теми для загального обговорення як такі, що можуть порушуватися і в інших типах дискурсу для вираження своєї переваги та перемоги. Так, у прикладі "*If Hillary Clinton can't satisfy her husband what makes her think she can satisfy America?*" [14] (відзначається презирливе ставлення Дональда Трампа до опонента Хіларі Клінтон, що виявляється в оцінці та перенесенні фізіологічних здібностей політика на вміння керувати цілою країною. Особлива складова ворожості у висловлюванні щодо опонента прихована в апеляції до загальнолюдського вміння будувати і підтримувати стосунки, що спонукає громадськість зневіритись у своєму попередньому виборі і перейти на бік сильнішого та успішнішого як сім'янина, так і політика, яким себе позиціонує Д.Трамп. Модифікації висловлень *презирства* через асоціації *Клінтон не може керувати країною, Трамп може керувати країною* окрім

оцінки, репрезентації емоцій, характеризується сугестивним впливом на виборців.

Вербальні компоненти концепту *презирство* у сучасному англomовному політичному дискурсі розкривають емотивний аспект тексту за допомогою лексичних одиниць: *contempt, scorn, disdain, despise, sniff, snub, disrespect*. А лексема *contempt* є домінантою цього синонімічного ряду. Отже, у процесі дослідження ми виокремили три рівні лексичних одиниць.

До лексем, які крім базового значення, не містять вказівок на додаткові конотації або інтенсивність емоції, однак пояснюються через базовий концепт, належать: *contempt, scorn, disdain, despise*.

Розглядаючи об'єкт *презирства* у сучасному англomовному політичному дискурсі можна виокремити:

- зневажливе ставлення до особи, як-от: *Donald Trump and Russian President Vladimir Putin are reportedly expected to bond over their disdain for "fake news" when they met later this week at the G20 summit in Germany* [14];

- зневажливе ставлення до певної групи осіб, щодо їх соціальної, сексуальної, політичної, професійної чи іншої приналежності, наприклад: *Canadian Prime Minister Justin Trudeau on Wednesday admitted he should not be making stupid jokes in public after a quip last week prompted the scorn of conservative commentators in the United States and elsewhere* [20];

- зневажливе ставлення до речей, політичних програм, обіцянок, ситуації чи стану справ зокрема: *Politics: Prescott scorns PM's teenybopper politics story* [14].

Лексичні одиниці другого рівня (у своєму значенні мають вказівку на додаткове конотаційне значення або інтенсифікатор). Так, у висловленні *I come not to praise George Galloway but - unlike almost the entire media - not to bury him either. There will be many who snort contemptuously when I say that Galloway is now more sinned against than sinning because he has become so unpopular with both the media and political elites that they regard him as outside the normal rules of the game* [15] звертаючись до лексеми на позначення сміху, автор вимальовує ситуацію вираження *презирства*. Однак не тільки сміх, а я сам голос може засвідчити *презирство*, як от: *Voters in Broken Hill have voiced their disdain at the leadership row enveloping the federal Labor Party, Time to declare my withering contempt for practically everybody in politics except Mrs Thatcher, and most of all for the Liberals* [14]. Навіть зовнішній вигляд політиків може репрезентувати *презирство* на прагматичному рівні, наприклад, *U.S. senators on Russia trip face scorn, ridicule from critics at home* [16].

Семантику *презирства* у політичних текстах передають антонімічні лексеми *respect, honour*, які у поєднанні з модальними словами засвідчують зневажливе та вороже ставлення мовця, як-от: *Johann Hari: Why should I respect these oppressive religions?* Вирази *little respect, no respect* у політичному дискурсі теж асоціюються з презирством, оскільки повага або є, або її немає, наприклад: *Most Americans say they think President Donald Trump has little to no*

respect for the country's democratic traditions, according to a new poll that underscores the difficulty Trump faces in uniting a country deeply divided about his leadership [17].

Лексичні одиниці третього рівня (крім базової емоції, мають у своєму змісті вказівки на дві й більше додаткові конотації та інтенсифікатор): **disgust, humiliation**. Так, у висловлюванні *The broadcaster Cathy Newman says public humiliation is the best way to deal with sexists, from internet trolls to the BBC commentator John Inverdale [18]* ведуча Кейсі Ньюман ділиться своїм рецептом боротьби із сексистами, троями та іншими засобами приниження, адже через зневажливе ставлення мовець позиціонує себе як інший, тобто кращий, більш обізнаний, тому вартий уваги і перемагає. Вирази *Trump's America, in disgust* (*Трампова Америка та з відразою*), взаємодоповнюючи один одного, передають презирство мовця до нового політичного курсу, запропонованого президентом *'We are deporting ourselves': Businessman and family quit Trump's America in disgust*, а ворожість і відраза розкривається у фрагменті тексту, де мовець звертається до виразу *'We are deporting ourselves'* (*самі себе депортуємо*), який навіть звучить неприродно.

Висновки з дослідження. Результати дослідження засвідчили, що концепт *презирство* є відкритою системою, складові якої не тільки взаємодіють між собою, а доповнюють одна одну, утворюючи цілісне поле концепту. Зміст концепту містить усе, що людина знає про цей феномен, її емоції та асоціації різного характеру. У сучасному англomовному політичному дискурсі *презирство* репрезентується його ім'ям, членами синонімічного ряду, сформованими на їх основі вільними словосполученнями, а також фразеологізмами та ідіомами.

Модифікації висловлень *презирства* постають механізмом, за допомогою якого стає можливою часткова експлікація смислу та процесів його прагматичного сприйняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Понятие судьбы в контексте разных культур. «Понятие судьбы в контексте разных культур» (1994): 3-4.
2. Білодід І. К., ред. *Словник української мови*. Т. 7. Київ: Наукова думка, 1976.
3. Будій З. І. Проблема концепту в контексті когнітивної лінгвістики. «Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Научный журнал. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 22 (61) № 1. Симферополь: Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского, 2009. – с. 8-11.
4. Бутко М. П., Бутко М. П., Неживенко А. П., Пепа Т. В. *Економічна психологія*. К.: «Центр учбової літератури», 2016.
5. Вежбицкая А. *Язык. Культура. Познание*. М.: Русские словари, 1997.

6. Воркачѳв С. Г. Лингвокультуролагия, язиковая личностъ, концепт : становление антропоцентрической парадигмы в языкознании «Филологические науки». – 2001. – № 1. – С. 64-72
7. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу –2-е вид. К.: Логос, 2004.
8. Кононенко В.І. Концепти українського дискурсу. Київ – Івано-Франківськ, 2004.
9. Красавский Н. А. *Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах*. Волгоград: Перемена, 2001.
10. Рудакова А. В. Быт. «Антология концептов: В 5 т.» Т. 1-2 (2007): 17-33.
11. Старко В. *Концепт гра в контексті слов'янських і германських культур (на матеріалі української, російської, англійської та німецької мов)*. Луцьк, 2004.
12. Шаховский В. И. *Лингвистическая теория эмоций*. М.: Гнозис, 2008.
13. The Barrier Daily Truth. 24/02/2012 <https://bdtruth.com.au/main/news/article/3174-Voters-voice-disdain.html>
14. The Independent, 2016. Web. 8 March 2016.
15. The Independent, 2017. Web. 5 July 2017.
16. The Independent, 1998. Web. 4 May 1998.
17. The Independent, 2009. Web. 28 Jan 2009.
18. The Independent, 2017. Web. 15 June 2017.
19. The Independent, 2018. Web. 1 March 2018.
20. The Star, 2018. Web. 2 August 2018.

УДК 811.111

Світлана Терехова

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри російської мови і літератури
Київський національний лінгвістичний університет
orcid.org/000-0002-7473-9399
м. Київ, Україна, +38(095) 423 05 27, l_wiss@ukr.net*

ПОЛІПАРАДИГМАЛЬНИЙ АНАЛІЗ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙ ОСОБОВОЇ РЕФЕРЕНЦІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті подано загальну характеристику системи репрезентації особової референції в англійській мові. Мовний матеріал систематизовано у вигляді функціонально-семантичного поля. Дослідження проведено в межах поліпарадигмального підходу. Були проаналізовані і типологізовані концептуально-семантичні, лексико-граматичні,

функціонально-семантичні та асоціативні репрезентації особової референції. Транссемантичні і трансфункціональні різновиди досліджуваного матеріалу також були залучені до аналізу.

Ключові слова: референція, репрезентація, функціонально-семантичне поле, поліпарадигмальний підхід, функціональна семантика, англійська мова.

Abstract. The article represents the multy-paradigmal analyses of the units of personal reference in the English language. The model of functional-semantic field was used to systematize the language units under analyses. The conceptual-semantic, lexical-grammatical, functional-semantic and associative representations referred to a person (i. e., personal reference representations) were characterized here. The main language units to analyze are English pronouns denoting a person as well as some groups of nouns with the same or partially meaning. The research mainly based on British English. Trance-semantic and trance-functional types of personal reference representations were also investigated in this work. The language material was classified in accordance with several criteria defined in frames of complex, multy-paradigmal approach. They are, in particular, lexical meaning, grammatical meaning, stylistic features, connotations, type(s) of reference, function, etc. The main features and specifics of each type of personal reference representations are described in the article. The research was done on the levels of words, word combinations, thematic groups and other paradigms as units of the functional-semantic field of personal reference representations.

Keywords: reference, representation, functional-semantic field, multy-paradigmal analyses, functional semantics, the English language.

Вступ. Усвідомлення людиною себе і навколишнього світу в давнину, вочевидь, почалося з концептуалізації і номінації себе як персоналії, як особи. Ці процеси включали і відсилання до себе, посилення на себе, на свою думку, предмети, інших осіб тощо, тобто категорія референції набувала розвитку в свідомості і мові людини віддавна. Протягом минулих століть категорія особи набула суттєвої деталізації та певної диференціації в різних виявах мовних репрезентацій, що зробило її актуальним предметом дослідження різних напрямів сучасної лінгвістики. Не виключення в цьому плані й студії з германістики.

Попри те, що вперше у мовознавстві на наявність у мові класу вказівних займенників звернули увагу ще О. О. Потєбня [16] та О. М. Пешковський [14], ці мовні одиниці (МО) залишаються актуальним предметом лінгвістичного аналізу протягом багатьох десятиліть, адже саме вони є головними репрезентаціями особової референції (РОР) в англійській мові, як і в багатьох інших мовах. Їх комунікативно-прагматичні, концептуально-семантичні, лексико-семантичні та граматичні ознаки були різнопланово досліджені як на матеріалі суто англійської мови (див. праці Н. Д. Арутюнової, С. Є. Максимова, А. В. Петрова, В. П. Пономаренка, А. А. Потьомкіна, Д. І. Руденко, О. Н. Селіверстової, А. І. Смирницького, Л. В. Солощук,

Ю. С. Степанова, Є. Е. Сурової, М. А. Хмелевської, Г. А. Штеллінга, Ch. Fillmore, J. Lyons та ін.), так і в зіставному аспекті, дещо меншою мірою (розробки Р. У. Нуруллаєвої, С. Рахімова, Є. Н. Савицької, А. М. Селіщева, С. Г. Тер-Мінасової, С. Г. Шафікова, S. Ulmann та ін.). У сучасній германістиці бракує комплексних, поліпарадигмальних наукових досліджень, які б надавали загальної, усебічної характеристики РОР.

Стаття має на меті надати комплексну, поліпарадигмальну характеристику РОР в англійській мові як цілісній, відносно закритій підсистемі МО, так і її окремим парадигмам.

Матеріал і методи проведення дослідження. До аналізу було залучено 559 РОР англійської мови, з них 83 РОР, які реалізують дейктичність, 194 РОР, які виражають власне референцію, 11 анафоричних РОР, а також транссемантичні і трансфункціональні МО у такій кількості: 174 РОР дейктично-референційного типу, 86 – референційно-анафоричного типу, 11 – дейктично-анафоричного типу. Одиницями аналізу слугували лексеми, словосполучення та моделі висловів. Джерела матеріалу дослідження – тлумачні, словотвірні, асоціативні та інші словники англійської мови (див. нижче), тексти різних функціональних стилів мови, ресурси Інтернету.

У дослідженні застосовано такі спеціальні лінгвістичні методи: репрезентативний метод, почасти – експериментальний (психолінгвістичний) метод, зокрема, вільний асоціативний експеримент, елементи кількісного аналізу; загальнонаукові методи: аналізу і синтезу, індукції і дедукції, порівняння, статистичної обробки; прийоми спостереження і опису. Були також застосовані: контекстуально-ситуативний аналіз, функціонально-семантичний аналіз, лексико-граматичний аналіз. На основі їх сукупності було розроблено власну методику поліпарадигмального дослідження як комплексного багаторівневого і багатоаспектного вивчення парадигм мовних явищ і категорій із залученням наукових даних з позамовних галузей у комплексі із співвіднесенням мовного матеріалу з концептуально-семантичним та даними асоціативних експериментів і словників. Для верифікації матеріалу асоціативного експерименту було залучено методику повторних випробувань (див. [25, с. 11]).

Виклад основного матеріалу та обговорення результатів дослідження. РОР експлікують у мові універсальну категорію особовості. В англійській мові її основними репрезентаціями є займенники, передусім особові. Оскільки визначення статусу займенників не є однозначним, зауважимо, що в статті займенники розглядаються як окрема лінгвістична категорія (частина мови) [39, с. 82, 188-189, 534-535, 632-633], а не як займенникові слова [3, с. 256, 225-271]). Завдяки розвитку указівної займенникової функції в сучасній англійській мові виділяються такі займенникові типи, як: власне вказівні займенники, займенникові іменники, займенникові прикметники, займенникові прислівники (тобто, РОР іменникового типу словозміни) [39, с. 196] та ін. О. Н. Селіверстова

класифікує РОР відповідно до таких підходів до характеристики категорій референційності і займенниковості:

1) РОР із суб'єктно-об'єктним значенням, які виражають ставлення мовця до предмета мовлення. Референційно-вказівний компонент є обов'язковим у їх семантиці. Такі займенники завжди виступають реалізаціями певного поняття і контекстуального референта [14];

2) РОР, які реалізують референційно-вказівну функцію, пов'язану з абстрактністю займенникової семантики [31]. До них належать РОР зовнішнього і внутрішнього світу мовця: конкретні й абстрактні іменники, займенникові іменники, субстантивовані форми прикметників і дієприкметників; формальною ознакою такого контексту виступають особово-вказівні і присвійні займенники 3-ої ос. [13, с. 93-94].

Класифікація займенників змінювалася від семантичної диференціації цих МО [пор.: 9, с. 312-316] із [39, с. 632-633, 535] та їх указівних якостей [26, с. 173-178, 198] до розширення їх прагматичного потенціалу [31, с. 5 та ін.] унаслідок розвитку прагматики та, зокрема, прагмасемантики, функціональної семантики і функціональної граматики в останні десятиліття ХХ ст. За комунікативними ознаками розрізняють такі типи адресатів: квазіадресат (у т. ч. неістота), адресат-ретранслятор, непрямий адресат [17, с. 216-218].

Основною диференційною ознакою семантики займенників як РОР є також егоцентричність. Вона виражається в англійській мові в указуванні на особу, її ставлення до предмета / суб'єкта комунікації [пор.: 1, с. 286-287 та 42].

В англійській мові система РОР характеризується функціональним розвитком андроцентризму. Їхня семантична своєрідність полягає у здатності визначати рівень / спосіб характеристики актанта ситуації (мовця, слухача або іншої особи), але не містити інформації відповідного рівня реалізації [21, с. 32]. Основними їх функціями є такі: а) *дистрибутивна*, тобто вживання замість номінації особи / предмета (для лаконічності, уникнення повтору, для ухиляння від чіткого формулювання думки) [6, с. 90]; б) *вказівна*, тобто вказування на роль у комунікативному акті; в) *репрезентативна*, а саме – репрезентація комунікантів, як індивідів, у їх одиничності, неповторності [21, с. 32-33; пор.: 1, с. 286-287, 295], а також (г) *конотативна*: в окремих випадках – вираження ввічливості, ввічливих звертань, адже існує гіпотеза про те, що з часів праїндоевропейської мови система особових указувань, а саме дейктичних, була побудована на іменникових РОР форм ввічливості. До егоцентричних слів належать і власні імена осіб як кореляти займенників 1-ої і 2-ої ос. [4, с. 122], адже егоцентричність, актуалізована на основі ідентифікації і / або вказування, дозволяє віднести до кола таких слів і окремі класи іменників.

На сьогодні активно досліджуються категорії так званих соціального та емоційного дейксису (переважно в зарубіжній лінгвістиці). Саме займенники встановлюють напрям соціальних відношень (референцію) як до мовця, так і

до референта (в разі вживання займенників 3-ої ос. множини). Референцією визначаються соціальні відношення між мовцем, адресатом та третьою особою, які часто розглядаються як окремі дійктичні виміри – так званий соціальний дейксис. Система *origo* К. Бюлера, як відомо, є вихідним пунктом дійктичної системи [27, с. 160] та загальним принципом семантичної організації мови [23, с. 3], за яким утворюються численні мовні і мовленнєві функціонально-семантичні РОР, основними з яких є слова зі «змінним» значенням [38, с. 252; за: 29, с. 158]. Системотвірним і базовим фактором у ній є спостерігач [8, с. 51-56], або мовець, тобто персона, відносно якої визначаються певні просторово-часові та інші параметри мовлення. Отже, через категорію особового вказування й особовості система РОР виступає показником суб'єктивності в мовах [6, с. 15-16, 90-95]. Пор.: за Е. Бенвеністом головними реалізаціями суб'єктивності в мові є дейксис та система часових координат [1, с. 286-287]. Суб'єкт задає координати вказування і систему часової організації як для акту мовлення, так і для тексту.

В англійській мові РОР утворюють структуровану ієрархію і, таким чином, оформлюють повноцінно сформовану підсистему мови – функціонально-семантичне поле (ФСП) особової референції. Межі категорії особової референції як внутрішньомовної підсистеми виходять за рамки ФСП, поширюючись на деякі класи іменників, прислівників, часток та ін. Цьому сприяють функціонально-семантичні ознаки, які дозволяють розподілити їх на: просубстантивні, проад'єктивні, проадвербіальні, проінфінітивні та продієслівні [6, с. 91; пор.: 14, с. 154; 27, с. 159, 161-162; 31, с. 20-34].

Серед аналізованих РОР поширеним є займенниково-іменниковий біфункціоналізм, побудований на ідентифікаційному компоненті номінативної і вказівної семантики, який дозволяє поперемінно актуалізувати в контексті зазначені функції досліджуваних РОР. Унаслідок цього поширеними в англійській мові є транссемантичні і трансфункціональні РОР, тобто такі, за яких якість вказування змінюється під впливом контекстуального оточення, інтенції та комунікативної мети мовця. В англійських РОР типово реалізуються референційно-анафорична трансфункціональність та транссемантичність. Альтернативність РОР є їх особливістю.

ФСП особової референції є структурованим за такими критеріями функціонально-семантичного опису:

1) за способом категоріального вираження воно включає: займенники (особові, відносні, зворотні, заперечні, неозначені, присвійні та ін.), займенникові прислівники особової та зворотної семантики, займенникові іменники особової ознаки істот, займенникові прикметники, детермінативи (в англійській граматиці вони визначаються як МО, що уточнюють іменник, до якого вони належать, а саме: артиклі [34, с. 479-493], присвійні займенники, присвійні займенникові прикметники, займенникові прислівники, квантори, проформи та ін. [12, с. 127-251]. Проте в більшості джерел ці РОР належать до традиційно виділених частин мови: артиклів, займенників, прислівників та ін.

[37, с. 17-64; 32, с. 48, 131-154; 30, с. 31-59, 157-297 та ін.]). В англійській граматиці зазначені РОР належать до традиційно виділених частин мови [2, с. 321-503; 39 та ін.];

2) за якістю орієнтаційної референції: особові, просторово-особові, особово-часові, номінативно-особові, комбіновані, або комплексні РОР;

3) за стилістичними конотаціями: нейтральні, стилістично марковані: розмовні, професійні, просторічні, діалектні, застарілі;

4) за типом особової референції: а) РОР «чистої» особової семантики: дейктичні, власне референційні МО, анафоричні особові МО; б) РОР комбінованої ознаки: дейктично-референційні РОР (предметно-особові РОР, узагальнені РОР, РОР збірної семантики та ін.), референційно-анафоричні РОР;

5) за походженням указівної семантики: а) первинні вказівні РОР; б) РОР, в яких указівна (найчастіше власно референційна) семантика є вторинною, як правило, суміжним компонентом ідентифікації номінативних МО;

б) за якістю гендерної ознаки: а) гендерно марковані вказівні і номінативно-вказівні РОР: персоніфіковані (чоловічі, жіночі, збірні, так звані «усереднені») та неперсоніфіковані, звичайно, збірні РОР; б) гендерно немарковані номінативно-вказівні РОР (пор.: гендерність як концепт [10, с. 168-169], як категорія [11, с. 13] та їх взаємозумовленість [28, с. 61-63]);

7) за частиномовною і функціонально-семантичною належністю: 1) традиційно досліджувані особові займенники [1 та ін.]. Ці РОР спроможні реалізувати дейктичну семантику; вони належать до дейктично-номінативного типу РОР; 2) анафоричні (*this – that*; до речі, ці англійські РОР мають досить широку мережу функціонально-семантичних реалізацій; в окремих випадках вони реалізують і анафоричне, і референційно-анафоричне значення) та референційно-анафоричні вказівні займенники (*such* та ін.). Ступінь їх дейктичності низький. Вони вживаються відповідно до загальних функцій прономіналізації, а також автономно, безантецедентно [7, с. 103]; 3) зворотні та означальні займенники, спроможні виражати поряд з їх традиційною ідентифікаційністю особи референційні і референційно-дейктичні відношення в контексті; 4) займенникові «особові» прислівники, які належать до дейктично-референційного типу: а) поодинокі персоніфіковані РОР (*personally* та ін.); б) гендерно немарковані РОР належності або способу дії (*to have it your own way*); в) гендерно марковані РОР (референційно-особовий тип): *like a lady, like a man; womanly, manly* та ін.; 5) вікові РОР, виражені займенниковими прислівниками, серед яких є гендерно марковані і немарковані РОР (*childish(ly), childlike, like a child, like an adult* та ін.).

Окрім наведених вище функціонально-семантичних та лексико-граматичних РОР, відносно чітко диференційованих за їх граматичними категоріями, в англійській мові наявні окремі МО, які виражають особове вказування як у їх частиномовних, так і в окремих граматичних формах. Вони утворюються внаслідок процесів лексикалізації граматичних форм (особливо

щодо субстантивованих РОР та анафоричних займенників), субстантивації (переважно займенникові МО), прономіналізації [7, с. 106-107] через референційну співвіднесеність МО. Такі парадигми переважно базуються на займенниках та деяких іменникових РОР, уживаних у займенниковій функції:

6) ввічливі форми та ввічливі звертання, в яких, окрім дейктично-референційної семантики, виражається ставлення мовця до адресата, задається тон / рівень спілкування і, таким чином, виражається національно-культурна специфіка категорій особовості (див. також [15, с. 73-77, 84-85, 94-95, 129-140, 219-269]);

7) загальні номінативно-референційні одиниці, переважно РОР соціальної (гендерної, вікової, професійної, статусної та ін.) диференціації. Їх основна функція полягає у відносній можливості ідентифікувати соціальну належність особи / осіб. Такі РОР поширені як серед питомих, так і серед запозичених МО. В цій функції запозичення, як правило, вживаються для надання відповідного національного колориту контекстові або для підкреслення соціального статусу особи, акцентування ставлення до неї з боку інших (субординаційного, поважливого або іронічного);

8) персоніфіковані та загальні номінативно-топомнестичні РОР національної, територіальної або адміністративно-територіальної належності особи; вони можуть також виражати ставлення мовця / мовців та / або їх прибічників до адресата чи інших осіб (як правило, представників інших народів) через наявність або відсутність певних ввічливих, сленгових, просторічних конотаційно маркованих РОР та ін. Наприклад: *militants* «воїни», *suicide-attackers* «бойовики», скажімо, щодо ісламських угруповань у Чечні, Осетії, Сирії (наприклад, у трансляціях «BBC London News», «CNN News») та ін.

Ступінь вияву якості особової референції, як і багатьох інших типів РОР, підпорядкована критеріям означеності / неозначеності, наявності / відсутності номінативного компонента семантики, наявності / відсутності співвідносних ознак особової референції: адміністративно-територіальної, національно-етнічної належності особи, її вікової, соціальної (сімейної, партійної, професійної, неформальної та ін.) категорії. Ці ознаки по-різному поєднуються в досліджуваних РОР.

У структуруванні тематичних груп (ТГ) у складі ФСП особової референції, зокрема їх синонімічних парадигм та мікропарадигм, основну роль відіграють опозитивність (усі ТГ повністю або частково побудовані на синонімії антонімічних парадигм та антонімії синонімічних парадигм, які в окремих випадках простежуються доволі непослідовно), градація та особова вказівна співвіднесеність. При цьому як для позитивних, так і для негативних градацій «засоби градування використовуються не тільки для відбиття відмінностей у ступені ознаки, але й з метою акцентування, привернення уваги адресата, збільшення комунікативного навантаження повідомлення» [5, с. 3].

Тип мови в багатьох аспектах визначає якість РОР (як і інших МО). Традиційними типами РОР в англійській мові є вказівні та особові займенники: перші – як найузагальненіші анафорики, другі – як найеогоцентричніші РОР, які організують центр координат комунікації. Особові займенники фактично становлять лише дейктичні МО. Їхня якість указування відрізняється від інших РОР найвищим ступенем узагальненості [1, с. 106-107, 110-111, 292-300], хоча вияв цієї ознаки може змінюватися контекстуально в деяких РОР та виражається різними ступенями: *I* є найбільш узагальненими, оскільки будь-яка особа може ідентифікувати себе таким чином. Проте цей тип МО не виражається щодо іншої особи, не мовця. Менший ступінь узагальненості мають займенники 2-ої і 3-ої ос. однини та їх ввічливі кореляти. Їх функціональна обмеженість полягає в неспроможності бути вживаними мовцем щодо себе (за винятком виявів синдрому роздвоєння особистості). Займенники 2-ої та 3-ої ос. множини за ступенем відносності, певно, дорівнюють збірним іменникам.

В англійській мові для аналізованих типів РОР суттєвий вплив має синтагматична закріпленість і граматичне функціонування МО. Традиційними типами РОР у ній є безпосередньо вказівні займенники – найвищою мірою еогоцентричні слова, що реалізують «висловлення про висловлення, і лише опосередковано – про об'єкти» [18, с. 77] і є протиставленими за ознакою наближення / віддалення [20, с. 24]. Серед них репрезентації «*це*» є максимально абстрагованим центром координат референції, який набуває тривимірності у вигляді «*I – here – now*». *This – that* характерніші для усного мовлення [19, с. 97-98]. Усі зазначені РОР змінюються за формами числа; опозитивна пара змінюється в синтаксичному оточенні так само, як іменники та прикметники [20, с. 25]. В англійській мові вказівні займенники нерідко мають індивідуальну або обмежену сполучуваність (наприклад, *that* як прислівник уживається переважно в питальних та заперечних реченнях з анафоричним значенням або семантикою міри «так, до такої міри, ступеня». Як указівний займенник *that* може стояти перед підрядним з'ясувальним, виконуючи також і зв'язну функцію, особливо після головного речення типу *he says, she told* та ін. (*She told me that it wasn't time*). *That* уживається замість *who* та *which*, якщо за допомогою цих МО обмежується семантика іменника, до якого вони належать: *which of my brothers did you meet? The one who / that lives in Glasgow, or the one who / that lives in Leeds* [40, с. 1438]. Але такої заміни не відбувається за вживання *who* в інтродуктивній функції (*it is he who knows*) або у функції підмета (*this is Mike, who works for GML*). Англійські вказівні займенники потребують постпозиційно вжитого *one (ones)* [33, с. 208-212, 257, 406]). Проте вони реалізують однакові типи РОР – дейктично-анафоричне (виділення трансфункціональних типів РОР відбувається відповідно до наукової концепції А. Норена, за якою в семантиці займенників (ширше – особових РОР. – Авт.) можна виділити дейктичні та анафоричні семи [35, с. 252-262], які актуалізуються або дезактуалізуються контекстуально). Анафоричність зберігається в *this – that*

[41, 11, с. 250-254, 322-324]. Референційно-анафоричний тип РОР властивий указівним займенникам: *such, such (a) kind of sb / smth, so-and-so* [41, 10, с. 86-89; 41, 9, с. 346-348]. Їх спільним референційно-означальним значенням є «саме такий, еталонний», спільним анафоричним ЛСВ є «такий, як зазначено вище». Ці ж РОР, уживані як указівні МО, виражають власне дейктичне значення. В біномінативних реченнях РОР «це» спроможні корелювати із займенниками 3-ої ос. щодо ознак глобальності і вказуванні «саме той», реальності та візуалізації протягом певного часу [21, с. 39]. *So-and-so* як прислівник репрезентує спосіб дії «так-то, таким чином» і вторинно визначає анафоричність [41, 9, с. 346-348]. Характерною особливістю анафоричного вживання вказівних займенників є те, що вони «відриваються» від реального простору-часу і «переходять» у контекст відомого, передбачуваного в комунікації [20, с. 25]. Анафоричними є й указівні частки *this – that* у співвідношенні із зазначеним раніше іменником [41, 11, с. 250-254, 322-324; 37, с. 23]. Їх не можна назвати безвідносними, оскільки компонент співвіднесеності з певним предметом, суб'єктом, дією та ін. є постійним і обов'язковим для наявності анафоричної семантики. Перехід від анафоричності до дейктичності відбувається при зміні значення слова, до якого відноситься вказівний займенник.

Отже, для *this – that* характерними є вживання як демонстративів, займенників і прикметників; емпатично (*this / that of us*), як займенників після теле- та радіопрограм (*that was the interview with...*), інтродуктивно при знайомстві, у відповідь на телефонні дзвінки (офіц. *I am Jack*, для незнайомих – *this is Jack*), анафорично [37, с. 23].

Разом з тим, серед мовознавців немає єдиної точки зору щодо якісного складу особової референції в мовах, що спричинене очевидними об'єктивними мовними факторами, зокрема їх структурно-типологічними типами. Дослідники германських мов здебільшого визначають такі функціонально-семантичні і функціонально-граматичні типи проформ: «особові (1-ша, 2-га, 3-тя, і 4-та), кількісні (однина, двоїна, троїна, четвертина та множина), включення (включення, невключення), гендерно марковані (маскулінні, фемінні та нейтральні), за семантичним класом, за морфологічним класом, за граматичною належністю (суб'єкт, об'єкт; ергатив, абсолютив...), за семантичною роллю (агенс, пацієнс...), за використанням у мові і мовленні (формальні або неформальні, регулярні або нерегулярні за вживанням), за розміщенням у просторі і часі» [36, с. 24-25 та ін.] (*переклад наш. – Авт.*).

У сучасній англійській мові відбувається певна морфолого-синтаксична трансформація, внаслідок якої деякі РОР поступово формують окрему групу МО, які частково співвідносні з предикативами, і таких, що тяжіють до займенникових прислівників [39, с. 632-633], тобто МО, які виражають вказування на особовий спосіб дії або ставлення мовця чи іншої особи до предмета мовлення. Наприклад, такі РОР поширені у вигляді прислівникових сполучень *from my point of view, as far as I'm concerned, it seems to you, in their*

opinion та ін. В англійській мові типовими є сполучення особової референції, утворені за моделями: «*in* + присвійний займенник + *opinion*», «*on* + присвійний займенник (*one's*) + *way*», «*as for* + присвійний займенник у родовому відмінку», «*as* + особовий займенник + *say, think, guess* та ін.», наприклад: *on my own, in his opinion, as she considers* та ін. *Own* уживається лише після присвійних займенників – *my, his, their* та ін. – та форм іменників у присвійному відмінку – *John's* та ін. [40, с. 1091].

Іншим типом аналізованих РОР є реалізації, утворені на ґрунті зворотних займенників у синтаксичній функції обставини способу дії, як правило, постпозитивні щодо означуваного іменника або займенника.

У сучасній англійській мові простежується тенденція до певної конкретизації вказівної семантики через номінативно-ідентифікаційні значення, що, у свою чергу, ґрунтується на займенниковій або іменниковій семантиці [22, с. 3-147], професійної, вікової та іншої соціальної належності особи. Таким РОР стилістична розшарованість майже не властива, наприклад: *like friends, as people do* та ін.

Таким чином, поряд із традиційними типами РОР (особові, в т. ч. ввічливі форми, присвійні, вказівні, частково заперечні та питальні займенники) в англійській мові особову референцію виражають: 1) референційно-дейктичні МО адміністративно-територіального особового вказування; 2) кількісні референційно-особові МО; 3) соціальні номінативно-вказівні РОР: а) особово-референційні МО родинних відносин; б) «вікові» референційні і референційно-дейктичні РОР; в) професійні РОР прямої та переносної (метонімічної) семантики; г) вказування референційного типу, утворені на основі уособлення (нерідко зоонімічного походження); д) референційні соціально-статусні МО; 4) «граничні» особові і номінативно-особові вказування різного ступеня вияву ознаки (стверджувальні та заперечні); 5) неозначені РОР, в яких поєднуються заперечні, питальні, означальні та неозначені МО. Відповідним чином аналізовані РОР групуються в ТГ у складі ФСП особової референції.

Перелічені типи РОР мають дещо різні функціональні реалізації. Серед них дейктичні РОР не є численними. Їм властиві чіткість, лаконізм, контекстуальна залежність ступеня абстрагованості їх семантики. Анафоричні і референційно-анафоричні МО широко представлені в англійській мові. Численними є й поліфункціональні РОР власно референційного і референційно-дейктичного типів з урахуванням їх трансфункціональності (вторинної і / або часткової вказівної природи). Завдяки наявному ідентифікаційному компоненту семантики особова референція є характерною певною мірою і для номінативних МО, наприклад, для іменників, що визначають співвідношення родинних стосунків: *mother, father* (під впливом характерної для цих РОР анафоричності такі номінації вживаються без артикля, тобто без додаткової конкретизації особи та відповідного контекстуально-референційного співвідношення); для прислівників способу дії, якими визначаються соціальні,

часово-вікові, деякі зворотні та «ввічливі» форми вказівних і номінативно-вказівних типів.

Окремими виявами соціальних відношень серед англійських РОР є мікропарадигма «релігійно-вказівної» семантики, побудована на основі метонімічних або метафоричних переносів, у складі якої поширені РОР референційно-анафоричного типу. Зокрема, такими є порівняння, побудовані на основі співвідношення персональних якостей характеру або зовнішності певної особи з персонажами в душі релігійного / атеїстичного світосприйняття, наприклад: *angelically, like an angel, devilishly, like devil* та ін.

Ознака гендерності дозволяє класифікувати аналізовані РОР як гендерно диференційовані та гендерно безвідносні. Проте вона дещо непослідовно представлена в досліджуваному ФСП особової референції, навіть серед її типових репрезентацій – особових займенників. В англійській мові професійні РОР є поширеними, оскільки, як зазначають С. Г. Тер-Мінасова та Р. У. Нуруллаєва, носії англійської мови використовують як узуальні, частотні номінації актанта (*to read – reader, to write – writer* та ін.), так і іменники з узагальненим значенням, утворені від будь-якого дієслова в певній комунікативній ситуації, наприклад: *I'm sorry to be a bringer of bad news, but I feel it is my duty; She was both doer and sufferer: she inflicted pain and participated in it* (приклади вказаних авторів) та ін. [24, с. 65-66].

У досліджуваному ФСП особової референції є (1) особово-часові РОР (історичні, вікові і родинні), (2) соціально-статусні (релігійні, професійні, статусні, національно-культурні, характерні, адміністративно-територіальні). На межі номінативності і референційності транссемантичність і трансфункціональність встановлюються через номінативно-вказівні, означальні, кількісні, граничні, відносні, заперечні і питальні РОР.

Висновки. Основними функціонально-семантичними типами РОР в сучасній англійській мові є такі: особові, особово-вказівні, присвійні, означальні, зворотні, кількісні, питально-відносні та неозначені РОР, серед яких переважають займенники відповідних розрядів. Усі вони виражають узагальнено-предметні або узагальнено-кількісні відношення. Ступінь вияву цієї / цих ознак є суміжно співвідносним зі ступенем вияву та якістю репрезентованої ними референції. Серед цих РОР не поширений поліфункціоналізм. Типовими його виявами є іменниково-займенникова омонімія та особово-вказівна і питально-відносна транссемантичність, яка, безумовно, впливає на якість особової референції, зокрема, вказування (відповідно, актуалізує або дезактуалізує його), ступінь прозорості висловлення, в контексті якого вжито аналізовані РОР, і ширше – інтенцію комунікації. Такі МО належать до дейктичного, референційно-дейктичного, референційно-анафоричного та анафоричного типів.

Як свідчить проведений аналіз, указівна функція (особливо в її транссемантичних і трансфункціональних реалізаціях) може розвиватися на основі ідентифікаційного компонента семантики РОР за умови певної

функціональної відповідності контексту, в якому цю МО вжито. Для більшості зіставлюваних РОР характерним є дейктично-референційний біфункціоналізм, за якого первинне дейктичне значення МО набуває контекстуальної референційності через синтаксичний повтор. У художній, поетичній мові та інколи в розмовному мовленні такими РОР є специфічні метафоричні й ідіоматичні звороти та ін.

Існує значна кількість РОР, виражена переважно займенниками, займенниковими прислівниками, а також іменниково-займенниковим функціонально-семантичним паралелізмом. Паралелізм виявляється в можливості біфункціональних РОР реалізувати особові (переважно номінативно-референційні) вказування як через уживання особових займенників в іменниковій функції, так і через уживання загальних іменників та співвідносних з ними гендерно маркованих МО. Ці РОР виконують у мові також референційно співвідносну функцію. Їхніми основними типами є загальні рольові номінації родинних, професійних, національно-етнічних та адміністративно-територіальних відносин. Вони виражають послаблені вказування, утворені на основі ідентифікаційного компонента номінацій і, як правило, підсилюються додатковими контекстуальними дейктичними або анафоричними МО.

Особові займенники 1-ої ос. однини виступають егоцентрично зорієнтованим центром системи РОР. В англійській мові це поліфункціональні РОР, спроможні актуалізувати різні референційні та номінативні значення (або функції) на основі їх первинної вказівної семантики. Рівноцінними щодо якості вказівної ознаки можуть бути особово-вказівні займенники та співвідносні з ними номінативні МО.

Подальші наукові студії щодо вивчення РОР в англійській мові вбачаються насамперед в зіставленні їх з відповідними МО інших близько- і віддалено споріднених мов, у поглибленому їх вивченні з позиції психолінгвістики, соціолінгвістики, семантики прототипів. Подальші комплексні, поліпарадигмальні студії перспективні у плані застосування запропонованої методики аналізу до вивчення іншого мовного матеріалу, зокрема репрезентацій інших абстрактних мовних категорій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика. Москва, 1974. 447 с.
2. Бульгина Т. В., Шмелев А. Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики). Москва, 1997. 574 с.
3. Виноградов В. В. Грамматические пережитки местоимения как особой части речи в современном русском языке. Виноградов В. В. *Русский язык : (Грамматическое учение о слове)*. Москва, 1972. С. 225-271.
4. Горицкая О. С. Замена местоимений первого и второго лица именами собственными : к проблеме эгоцентрических слов. *Русский язык :*

система и функционирование (к 80-летию профессора П. П. Шубы) : тезисы докл. междунар. науч. конф. (Минск, 6-7 апреля 2006 г.). Минск, 2006. Ч. I. С. 122-125.

5. Дорда С. В. Комунікативно-прагматичні особливості висловлювань, що передають каяття (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 1996. 16 с.
6. Есперсен О. Философия грамматики. Москва, 1958. 404 с.
7. Коваль А. И. О субстантивации и прономинализации в свете данных языка с многоклассной системой. *Вопросы языкознания*. 1987. № 2. С. 96-108.
8. Кравченко А. В. Вопросы теории указательности: Эгоцентричность. Дейксис. Индексальность. Иркутск, 1992. 212 с.
9. Курс сучасної української літературної мови / Л. А. Булаховський: навч. посібник. Київ, 1951. Т. 1. 518 с.
10. Максимов С. Є., Радченко Т. О. Перекладацький аналіз тексту (англійська та українська мови): навч. посібник. Київ, 2001. 105 с.
11. Манакин В. Н. Основы контрастивной лексикологии: близкородственные и родственные языки: учеб. пособие. Киев – Кировоград, 1994. 262 с.
12. Мосієнко О. В. Функції детермінантів сучасної англійської мови: лінгвокогнітивна перспектива. *Проблеми семантики слова, речення, тексту*. Київ, 2006. С. 247-251.
13. Папина А. Ф. Текст: его единицы и глобальные категории: учебник. Москва, 2002. 368 с.
14. Пешковский А. М. Собрание статей. Методика родного языка, лингвистика, стилистика, поэтика. Ленинград – Москва, 1925. 190 с.
15. Пономаренко В. П. Категорія звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність: монографія. Київ, 2008. 368 с.
16. Потєбня А. А. Полное собрание сочинений. Мысль и язык. Москва, 1999. 300 с.
17. Почепцов Г. Г. О коммуникативной типологии адресата. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Серія «Романо-германська філологія». 2006. Вип. 50. № 741. С. 216-218.
18. Рассел Б. Исследование значения и истины. Москва, 1999. 400 с.
19. Рассел Б. Человеческое познание: его сфера и границы. Москва, 2001. 560 с.
20. Рахимов С. Проблема дейксиса как категории типологической лингвистики : автореф. дисс. ... докт. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1990. 46 с.
21. Селиверстова О. Н. Местоимение в языке и речи. Москва, 1988. 151 с.
22. Суперанская А. В. Имя – через века и страны. Москва, 1990. 192 с.
23. Тараненко О. О. Відображення суспільного сприйняття світу в семантиці мови. *Мова і культура*. 1986. С. 91-137.

24. Тер-Минасова С. Г., Нуруллаева Р. У. К вопросу о категоризации в лексической морфологии. *Современные проблемы английской филологии*. Ташкент, 1978. С. 63-68.
25. Терехова С. І. Референція в системі орієнтаційних репрезентацій української, російської та англійської мов (поліпарадигмальне дослідження): дис. ... докт. філол. наук: 10.02.17. Київ, 2012. 534 с.
26. Уфимцева А. А. Типы словесных знаков. Москва, 1974. 205 с.
27. Человеческий фактор в языке: коммуникация, модальность, дейксис / РАН Ин-т языкознания; Н. Д. Арутюнова, Т. В. Булыгина, А. А. Кибрик и др. Москва, 1992. 281 с.
28. Шведова Н. Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения. *Славянское языкознание: VII Междунар. съезд славистов: тезисы докл.* (Москва, август 1973 г.) Москва, 1973. С. 479-482.
29. Эйнштейн А. Собрание научных трудов: в 4-х т. Москва, 1965. Т. 1. Относительности теория (работы 1905-1920 гг.). 700 с.
30. Celce-Mursia M., Larsen-Freeman D. *The Grammar Book: An ESL / EFL Teacher's Course: textbook*. Woshington, Boston, 1983. 655p.
31. Collinson W. E. *Indications. Language Monographs*. Baltimore, 1937. № 17. Available on the Internet: <http://www.yahoo.com/search/Collinson/>
32. Delahunty G. P., Garvey J. J. *Language, Grammar, and Communication: textbook*. New York, St. Louis, San Francisco, etc., 1994. 442 p.
33. Jespersen O. *A Modern English Grammar on historical principles: In 7 parts. Part II. Vol. 1. Syntax*. London, Copenhagen, 1946. 512 p.
34. Jespersen O. *A Modern English Grammar on historical principles : In 7 parts. Part III. Vol. 2. Syntax*. London, Copenhagen, 1949. 415 p.
35. Noreen A. *Die Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache*. Halle, 1923. S. 252-262.
36. Schachter R. *Proforms*. Available on the Internet: www.sci.org/linguistics/BibliographyLinguistics/Schachter1985
37. Thomson A. J., Martinet A. V. *A Practical English Grammar: textbook*. Oxford, 1997. 383p.
38. Weiss D. *Fundamentals of Ego-linguistics. Self-reference, Self-centred Speech Act, and Related Phenomena in Contemporary Russian*. 2nd Intern. «Perspectives on Slavistics» Conf.: Book of Abstracts (Regensburg, September, 2006). Regensburg – Munchen, 2006. P. 10-102.
39. Українська мова: Енциклопедія / В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ, 2004. 824 с.
40. *Longman Dictionary of English Language and Culture*. Harlow, Edinbourg Gate, 2005. 1620 p.
41. *Oxford English Dictionary* / J. A. H. Murray: Vol. 1-12. Oxford, 1970. Vol. 9. 586 p.; Vol. 10., 587, 1211, 396 p.; Vol. 11. 404, 565, 493 p.
42. Wikipedia. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Deixis> (дата звернення: 10.08.2018)

Мар'яна Федюшин
аспірант кафедри англійської філології УжНУ
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4717-6970>
Ужгород, Україна +380991640146
marybndk@gmail.com

ДИСКУРС ЯК СУЧАСНА ЛІНГВІСТИЧНА ПЛАТФОРМА КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕРАКЦІЇ ТЕОЛОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню основних аспектів для розуміння дискурсу і його ролі в сучасному лінгвістичному суспільстві. Розглянуто дискурсивні категорії, розроблені Н.К. Кравченко та зроблена спроба охарактеризувати теологічний дискурс згідно з вказаними категоріями. Аналіз дискурсу виконано з огляду на те, що він може функціонувати незалежно від усних чи писемних «носіїв» інформації, а також переплітатися з ними і бутиневід'ємним складником комунікативного повідомлення. Теологічний процес вважаємо специфічним дискурсивним маршрутом, що веде нас до пізнання Божественних істин, які отримує і передає теолог комунікативній спільноті. Результати показують, що теологічний дискурс є особливим видом інституційного типу дискурсу, що виконує функції дискурсивних категорій, виокремлених загальною теорією дискурсу. Проте, вважаємо, що існує ще багато інших дискурсивних моментів (ознак, категорій тощо) на позначення сутності теологічного дискурсу. Саме в цьому вбачаємо перспективи наших подальших розвідок.

Ключові слова: комунікативний процес, феномен, теологічний дискурс, категорія, система.

Annotation. The present research paper is directed to study the main aspects that help to understand the notion of discourse and to show its role in modern linguistic society. The purpose of our research is to investigate the communicative role of discourse, in general, and theological discourse, in particular, on the platform of modern linguistics. In order to achieve our goal, we set such objectives as to highlight the linguists' attitude towards the understanding of discourse and to single out modern versions that aid to interpret the notion of discourse. Moreover, the taxonomy of discursive categories developed by N.K. Kravchenko has been selected to analyze a theological process. The analysis of the discourse has been performed in view of the fact that it can function not depending on the oral or written "carriers" of information. In addition, discourse can also be interwoven with them and be an integral part of the communicative message. The results show that the theological process is a specific discursive route which leads us to acquire the Divine truth. Theologians, in their turn, receive and communicate words' revelation to the communicative fellowship. Summarizing the results of our analysis, it is worth noting that the taxonomy which we applied to examine theological discourse, is not

the whole palette used for revelation of the properties and process of theological communication. God-centered approach, synergism, the notion of a religious personality and other categories of theological discourse will be advocated on in our further research.

Keywords: communicative process, phenomenon, theological discourse, category, system.

Вступ. Становлення дискурсу є вкрай особливим процесом, позаяк дискурс говорить про все і він є у всьому. З одного боку, це – синонім до слів на позначення комунікативного процесу, а з іншого – це складний соціокомунікативний феномен, що перебуває у безперервному процесі свого розвитку. На теренах лінгвістики чисельна кількість науковців працюють над теорією дискурсу, над визначенням його понятійно-категоріального апарату, дискурсивних параметрів, ознак та його полей функціонування. Однак, все ще існує нагальна потреба у виокремленні поняття дискурсу, розуміння його сутності та його призначення на платформі сучасного мовознавства. І, не менш важливим постає розгляд питання теологічної комунікації, яка веде людей у сферу вивчення характеру Бога та Його Слова. Все це зумовлює *актуальність* обраного нами напряму дослідження.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Для вивчення дискурсу вже існує низка методів і підходів, які допомагають дослідити це фундаментальне явище лінгвістики, зокрема комунікативної. Розвідка сфери спілкування, шляхів контактування, особливих комунікативних тактик є вкрай вагомими при освоєнні того чи іншого поля дискурсивної діяльності. Виконання такого роду дослідження торкається прагматичного, когнітивного, психологічного, соціального, філософського, лінгвотеологічного, лінгвокультурологічного підходів до розгляду дискурсу. Всі вони є окремим лінгвістичним або ж міждисциплінарним тлом, під кутом зору якого науковець споглядає на особливий дискурсивний процес.

Дискурсивна методика представлена досить великою кількістю методів. Можемо назвати деякі з них: дискурс-аналіз, критичний дискурс-аналіз, контент-аналіз або ж контекстуально-інтерпретаційний аналіз, конwersаційний метод, дескриптивний метод тощо. Для нашого дослідження ми послуговувалися такими загальнонауковими та лінгвістичними методами як: метод спостереження – для виявлення специфічного процесу дослідження дискурсу; дескриптивний аналіз – для опису функціональних характеристик дискурсу, загалом, і теологічного, зокрема; лінгвотеологічний метод – для вивчення мовного та мовленнєвого процесів з точки зору теології; метод дискурс-аналізу – для інтерпретації категорій та ознак, що характеризують дискурс.

Метою статті є вивчення комунікативної ролі дискурсу, загалом, і теологічного дискурсу, зокрема, на сучасній лінгвістичній платформі. Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних *завдань*:

- висвітлити відношення вчених-лінгвістів до розуміння дискурсу;
- виокремити сучасні аналоги до трактування поняття дискурсу;
- розглянути таксономію дискурсивних категорій Н. К. Кравченко;
- спробувати проаналізувати теологічний процес діяльності за вказаними категоріями.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній час, дискурс є широко вживаним поняттям. Дискурс походить від латинського «discursus», що буквально перекладається як «біг у різних напрямках» [1]. Як зазначає Т. Коваль, «у середньовічній латині він мав значення “пояснення, довід, аргумент у суперечці, логічне міркування”, а прикметник *дискурсивний* у цей же час набуває стійкого значення “розумовий, логічний, опосередкований”, на відміну від чуттєвого, споглядального, безпосереднього» [1, с. 177]. Цікавим є омонімічний ряд цього слова з наголосом на першому і другому складах. Поняття “дискурс” із наголосом на першому складі пов’язано із метафоричним переосмисленням частини значень латинського слова «discursus», що пов’язані із рухом (думка, рух, логічний поступальний розвиток думки), а поняття “дискурс” із наголосом на другому складі – це актуалізація одного з периферійних значень “discursus” – бесіда, розмова [4, с. 253]. Дослідниця зазначає, що “до лінгвістичної науки поняття “дискурс” (із наголосом на другому складі) прийшло з французької мови, де дискурсом називали публічне мовлення із заданої теми, яку оратор промовляє з метою повчання або переконання, а також більш широко – будь-яке діалогічне мовлення” [4, с. 253].

Філософська енциклопедія тлумачить поняття дискурсу таким чином: «дискурс – одне із складних і таких *явищ*, що важко піддається визначенню понять сучасної лінгвістики, семіотики і філософії, *поняття*, яке отримало широке розповсюдження в англо- і особливо франкомовних культурах» [8]. Нідерландський лінгвіст Т. А. ван Дейк також відзначає, що поняття дискурсу є таким же розпливчастим, як поняття мови, суспільства, ідеології. Тому, ми розуміємо і знаємо, що часто найбільш розпливчасті поняття і ті, які важко визначити стають найбільш популярними. Дискурс – є одним із них [10; 11]. І, справді, від початку використання цього поняття і до тепер, робляться спроби надати характеристику цьому явищу, описати його сутність, визначити функції, окреслити основні підходи до його аналізу, а також показати його використання у мові.

У вищенаведеній енциклопедії йде коротка характеристика про використання терміну дискурсу основоположником сучасної лінгвістики, а саме: «Ф. Де Соссюр рідко використовував термін дискурс, оскільки вважав мову єдиним предметом лінгвістики, протиставляючи його мовленню, під чим розуміється практична реалізація мови. Проте, його послідовники, навпаки приділяють дискурсу зростаючу увагу... французький лінгвіст Е. Бенвеніст майже не використовує термін “мовлення”, але надає перевагу “дискурсу”. Е. Брюссанс включає у соссюрівську дихотомію мова/мовлення третій член –

дискурс, якого він розташовує між мовою і мовленням, а також наділяє його опосередкованою функцією. При цьому, мова виступає як абстрактна система знаків; дискурс – певні комбінації, за допомогою яких промовець використовує мову; мовлення – сам механізм і процес мовленнєвої діяльності... Дискурс є як схожим, так і відмінним від мови та мовлення. З мовленням його зближає те, що він також є процесом і діяльністю. Проте, на відміну від мовлення дискурс передбачає систему, він володіє ознакою цілісності, містить внутрішню організацію, форму, до нього застосовуються поняття виду, жанру і стилю. Ознака системності наближає дискурс до мови. Мова є універсальною абстрактною мікросистемою, тоді як дискурс є конкретною міні-системою. Дискурс є мовленням, яке характеризується соціокультурним виміром, або ж мовою, перетвореною суб'єктом мовця і включеною до конкретного соціокультурного контексту» [8].

Всередині 20 століття відбувається лінгвістичний поворот у філософії *id est* звернення до мови і мовлення, а також до аналізу семіотичної діяльності, і він призводить до того, вона переходить від вивчення типів зв'язку в окремому реченні до усвідомлення мовлення як найважливішого компоненту взаємодії людей і механізму здійснення когнітивних процесів, як зв'язаної послідовності мовленнєвих актів, які знаходять своє вираження у різноманітних текстах і аналізуються у різних аспектах (прагматичному, семантичному, референтному, емоційно-оцінному тощо); лінгвістика ж зі своєї сторони, направила свій погляд до надфразових, стійких єдностей або ж дискурсам, розуміючи їх як механізм породження висловлювань і продукування текстів. Епіцентром уваги лінгвістів стала проблематика дискурсу, який розумівся як складне комунікативне явище, яке, окрім тексту, ще й включало низку нелінгвістичних (*екстралінгвістичних*) факторів – постановка, мета, завдання адресатів, їхні точки зору, самооцінки та оцінки іншого [6].

Починаючи 20 століттям і до сьогодні, спостерігається таке трактування поняття дискурсу: міркування, доводи, мовлення, публічний виступ, виклад, розповідь, бесіда, аргумент, розмова, судження, мислення, знання, рух інтелекту, висновок, розсудливе пізнання, мовно-мовленнєва конструкція, діалог, монолог, комунікативні акти, мова у мові, висловлювання, модус комунікації, усне мовлення, диспут, дебати, суперечка, функціональний стиль, обговорення, переговори, лист, трактат, аргументація тощо. Усі названі вище терміни, що позначають явище дискурсу є писемною або ж усною практичною комунікативною реалізацією мови.

Британська дослідниця Д. Камерон відзначає, що «найпростішим визначенням *дискурсу* є таке, що знаходимо у студентських посібниках з лінгвістики: мова над реченням» [9, с. 10]. У її праці, присвяченій вивченню дискурсу, йде мова про цілісність дискурсу та його аналізу. Дискурсний аналіз, за її словами, є «кількома речами відразу» [9, с. 17]. Вона вважає, що «він є методом для виконання соціального дослідження; він становить собою

тіло емпіричного знання про те, яким чином організоване наше спілкування і текст; він є особливим місцем, де зосереджуються різні теорії про природу та напрацювання з питань людської комунікації, а також теорії про конструкцію і репродукцію соціальної дійсності. Дискурс торкається і мови, і життя» [так само, с. 17].

Беззаперечним є особливий внесок науковця дискурсу – професора Амстердамського університету – Т.А. ван Дейка. Він є автором багатьох книг і монографій, а також близько 200 своїх статей дискурсолог присвятив вивченню дискурсу та дискурс-аналізу. Т.А. ван Дейк вважає, що визначення дискурсу як *форми використання мови* є досить нечітким і не завжди відповідним [10, с. 2]. Дослідник говорить про те, що аналітики дискурсу включають деякі основні компоненти до цього концепту – *хто, як, чому і коли* потрібно використовувати мову.

У своїй праці «Discourse as Structure and Process» вчений розповідає про одну особливу характеристику дискурсу, яка об'єднує деякі з вище названих функціональних аспектів, а саме – *комунікативна подія*. Тобто, «люди послуговуються мовою для того, щоб комунікувати ідеї або ж переконання (або виражати емоції)...» [10, с. 2]. Звідси слід зазначити, що комунікація дискурсу відбувається у міждисциплінарному вимірі. Як справедливо зауважує Т.А. ван Дейк, вивченням дискурсу займається лінгвістика (особливе вивчення мови та її вживання), психологія (предметом вивчення стають вірування і переконання, а також яким чином вони передаються) і соціальні науки (аналіз інтеракцій у соціальному контексті) [так само, с. 2]. Відповідно до цього, виділяють такі три підходи: (1) ті, які фокусуються на вивченні дискурсу “як окремому понятті”, розглядаючи структуру тексту і розмови; (2) ті, які вивчають дискурс і комунікацію як *процес* (наш курсив) пізнання; (3) ті, які акцентують увагу на соціальній структурі та культурі [10, с. 24].

Київський лінгвіст І.Р. Корольов у своїй статті під назвою “Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія” проводить вибірку приблизно 50-ти різноманітних дефініцій на позначення дискурсу, запропонованих вітчизняними та зарубіжними вченими-лінгвістами [2]. Переглядаючи кожне з них, ми помітили, що дискурс є процесом висловлення думки в усній чи писемній його формі і виявляється у різноманітних сферах діяльності. Цікавим є те, що жодне із значень не є схожим на попереднє. Це і говорить нам про те, що немає чіткого одностайного пояснення, яке б визначило сутність дискурсу. Так-би мовити, він розповідає про все, що висловлюється. Його вважаємо поліфункціональним явищем, адже дискурс може презентувати мовний і мовленнєвий процеси тематичної різноплановості комунікації (юридичний, політичний, соціальний, релігійний, теологічний напрямок комунікації тощо). Він служить методом для опису різноманітних явищ, а також для пізнання усього того, що оточує людину і чинників, які на неї впливають. Однією із суттєвих властивостей розуміння дискурсу є фонове знання. Тобто, знання,

базуючись на яких, людина відповідно сприймає та інтерпретує певну інформацію. Текст (усний чи писемний) презентує дискурс, а дискурс, у свою чергу, розповідає про що йде мова у самому тексті. Можемо сказати, що дискурс є сучасною лінгвістичною платформою, за допомогою якого відбувається комунікативна взаємодія пізнавальних явищ і процесів.

Надзвичайно вагомими для дискурсу є його категорії. Існують дискурсивні категорії, запропоновані М.Л. Макаровим, В.І. Карасиком та іншими лінгвістами. Проте, як зауважує київська дослідниця Н.К. Кравченко, що «наявні таксономії не є достатніми для усвідомлення й відмежування як специфічного семіотичного й когнітивно-комунікативного феномена»[3, с. 78]. Саме тому, завданням однієї з її наукових доробок стала розробка власної таксономії категорій дискурсу, де дослідниця встановила сутнісні ознаки на позначення дискурсу, які можуть перетинатися, проте не збігаються з характеристиками інших семіотичних і лінгвокомунікативних одиниць, включених у систему дискурсу [3, с. 79]. Беручи до уваги динамічність мовних і мовленнєвих утворень, контекст, прагматичну умову дискурсу, яка полягає у взаємній орієнтованості учасників дискурсу на інтеракцію, дискурсолог виокремлює такі категорії дискурсу:

- *концептуальна цілісність* – узагальнення результату розпізнавання комунікантами ключових концептів концептуального простору тексту і упорядкування макроструктур, пов'язаних з ознаками таких концептів;
- *жанр* – маніфестація стереотипного знання й уявлення комунікантів про конститутивні параметри дискурсу як системи, здатної відновлюватися у повторних комунікативних умовах;
- *дискурсивна особистісність* – презентує найвищий рівень дискурсивної взаємодії, а також є маніфестацією і результатом спільних зусиль автора і читача з обробки тексту;
- *антропоцентричність* – вияви антропологічних концептів “суб’єкт”, “суб’єктивність”, “людський фактор”, “автор”, “індивід”, “людина”, “особистість”;
- *інтерактивність* – інтенційно-інтерпретаційна діяльність комунікантів з узгодження взаємоприйняттого інваріанта текстового смислу на основі розташування варіативних ситуаційних моделей у спільних контекстуальних просторах;
- *процесуальність* – характеризує дискурс як процес сингармонізації позначувальної діяльності комунікантів з конструювання образу тексту на основі його вербального коду із “двовекторною” породжуючою / рецептивною свідомістю з огляду на картини світу, соціальні й культурно-інформаційні контексти комунікантів;
- *синергетичність* – характеризує дискурс як нелінійне, нерівноважне прагнення до порядку, до певної самоорганізації як

системи конструювання концептуального простору тексту, “взаємоузгодженого” комунікантами у процесі його позначення;

- *контекстуальність* – представлена знаннями або уявленнями комунікантів про фізичні, соціокультурні, психологічні, комунікативно-конієційні, етномарковані та інші характеристики комунікативної ситуації, що опосередковують зв’язок між текстом, соціумом і породжуючою / рецептивною діяльністю комунікантів;
- *заданість доміантними дискурсами* – віддзеркалює дискурс як змодельований і світомоделюючий феномен, скупність принципів і форм представлення реальності зі специфічним семіотичним кодом, передбачуваною категорією авторів і дестинаторів;
- *орієнтованість на створення макросеміотичних одиниць* – утворення текстів та їх сукупностей;
- *замкненість структури* – прагнення до концептуальної, прагматичної і семіотичної упорядкованості [3, с. 80-81].

У нашому випадку, дискурс постає у світлі християнської теологічної комунікації. Українська дослідниця О.В. Малікова пропонує власне трактування дискурсу християнської теології: «Християнський теологічний – це дискурс Богослов’я і Боговчення, який розвиває і виражає зміст християнської віри, яка сповідується Церквою. Богослов’я – це система релігійно-догматичних доказів і обґрунтування надприродних, “абсолютних” істин, що впливають з необмеженої, надчасової природи Бога. Система християнської теології об’єднує комплекс дисциплін, кожна з яких висвітлює різні сторони християнського віровчення, має цільове призначення» [5, с. 337].

Розбір Слова Божого, релігійних тем, сучасних змін, які відбуваються у зв’язку зі стрімким розвитком суспільства і впливають на нього, – все це і ще більше речей стають предметом розмови спільноти не тільки теологів, а й усіх, хто цікавиться релігійно-суспільною сферою діяльності. Як ми вже зазначали у нашій попередній праці «теологічний процес є методичною спробою пояснити релігійні принципи з позицій власне теології і лінгвістики; для того, щоб їх пояснити, лінгвіст повинен мати певні релігійні уявлення про християнське вчення; і, взагалі, для того, щоб описати теологічні особливості лінгвістичним знаряддям, необхідним є бути зануреним у конкретну релігійну сферу»[7].

Підґрунтям для будь-якого релігійного знання, що знаходить своє відображення у теологічному процесі є Одкровення. Це – внутрішнє відкриття духовних істин, яке полягає у ретельному аналізі духовного або ж релігійного вивчення теологічної комунікації.

Отож, давайте перейдемо до аналізу теологічного дискурсу (далі – ТД) за відповідними дискурсивними категоріями, що були вже зазначені вище.

Концептуальна цілісність ТД полягає у тому, що учасники теологічного спілкування виокремлюють концепти релігійного характеру і роблять спробу пояснити їх широкому або ж вузькому колу дестинаторів. Вагомим при розгляді цілісності ТД виступає його теологічний код. Теологи презентують свою ідею читачу, залишаючи йому місце для роздумів. Концепти є теологічно-спрямованими і розкривають певну релігійну картину, яку читач сприймає відповідно до рівня своєї релігійної обізнаності.

Жанри ТД є відкритою дискусійною темою. Їхній розподіл відбувається за формою комунікації – усні чи писемні теологічні жанри, за сферою зацікавленості певною теологією – популярно-теологічні та теоретико-теологічні жанри ТД. Тут існують певні дискурсивні кроки і ходи, розглядаються інтенції учасників теологічного спілкування та їхня діяльність.

Дискурсивна особистісність ТД вивчає особистість теолога як носія теологічних знань. Автор-теолог взаємодіє з читачем, передає і ділиться своїми знаннями із теологами і нетеологами, тим самим, торкається своїми ж релігійними питаннями інших зацікавлених у цьому адресатів.

Антропоцентричність ТД проявляється у вивченні особистості теолога як учасника теологічної комунікації, а також те, яким чином автор передає своє сприйняття і розуміння того чи іншого релігійного питання.

Інтерактивність ТД – комуніканти взаємодіють та інтерпретують отримані знання. Тут, важливою є формальна і змістово-смілова зв'язність теологічного тексту, який суб'єктивно або ж об'єктивно сприймається комунікантами.

Процесуальність і синергетичність ТД визначають процес і потік теологічної комунікації, яка здатна до певного порядку і самоорганізації.

Контекстуальність ТД характеризується екстралінгвістичними чинниками, які допоможуть розкрити суть теологічного предмету, що обговорюється.

Заданість домінантними дискурсами, орієнтованість на створення макросеміотичних одиниць і замкненість структури характеризується використанням теологами відповідних стратегій і тактик.

Висновки з дослідження перспективи подальших розвідок. Таким чином, хотілося б відзначити, що дискурс є унікальним сучасним явищем на позначення комунікативного процесу. Він є певним лінгвістичним знаряддям, що допомагає дослідити мовні та мовленнєві процеси, що відбуваються у процесі людського спілкування. Що ж стосується дискурсивних категорій, які стали базою для дослідження теологічного процесу контактування, то це ще не вся палітра, що допомагає нам розуміти властивості і процес теологічної комунікації. Теоцентризм, синергійність, поняття релігійної особистості та інші категорії теологічного дискурсу вбачаємо перспективою наших подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль Т. Дискурс як соціолінгвальне явище сучасного медіапростору. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Лінгвістика*. Вип. 21. 2014. С. 176-280.
2. Корольов І.Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia Linguistica*. Вип. 6. 2012. С. 285–305.
3. Кравченко Н. К. Таксономія категорій дискурсу в сучасному дискурс-аналізі. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. Том. 17. №1. 2014. С. 77–83.
4. Куранова С.І. Дискурс-аналіз як інтегрований комунікативно орієнтований метод у лінгвістиці. Національний університет “Києво-Могилянська академія”. 2011. С. 253–263.
5. Малікова О.В. Дискурси християнської лінгвокультури в контексті співвідношення і розмежування. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Вип. 21. 2012. С. 335–341.
6. Новая философская энциклопедия: в 4 тт. / под редакцией В. С. Стёпина. М.: Мысль. 2001.
7. Федішин М.І. Теологія і п'ятидесятницьке вчення: сутність, основні аспекти та підходи до її аналізу. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 3. 2018.
8. Философия: Энциклопедический словарь. – М.: Гардарики. Под редакцией А. А. Ивина. 2004. Web. 28 July 2018.
9. Cameron, Deborah. *Working with Spoken Discourse*. SAGE Publications: London, 2001. 216 p. Print.
10. *Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Volume 1.* / edited by prof. Teun A. van Dijk. SAGE. 1997. 355 p. Print.
11. Van Dijk, Teun Adrianus. *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. London: Sage. 1998. 365 p. Print.

Monolingualism and its Heritage

Анотація. У статті розглянуто традиції монолінгвізму у викладанні англійської мови як іноземної. Визначено внесок попередників Реформаторського руху та його членів в успішне практичне застосування монолінгвізму (прямий метод), а також розкрито його сучасні прояви у викладанні англійської мови як іноземної.

Ключові слова: монолінгвізм, іноземна мова, прямий метод, Реформаторський рух, викладання англійської мови як іноземної.

Abstract. The paper looks at the tradition of monolingualism in the teaching of English as a foreign language, the contribution of the precursors of the Reform Movement and that of the members of the Reform Movement to the success and practical applications (the Direct/ Natural method), and tries to disclose its current manifestations in TEFL.

Keywords: monolingualism, foreign language, Direct/Natural method, Reform Movement, TEFL.

1. Introduction

The principle of monolingualism implies the exclusion of the native language (L1) or any other previously acquired language from the classroom, the target language (L2) becoming both the only medium of teaching and the object of learning. As such, monolingualism prevents the occurrence of L1 in conveying meaning or explaining grammatical rules. Actually, it emphasizes a general law of learning: people learn what they practise.

Unquestionably, in foreign language teaching, ample provision must be made for practice and communication without the intrusion of L1. This strategy seems to be as old as the teaching of languages. Although they used translation in the Latin classes, the medieval monastery schools banned the use of the vernacular languages, and classroom communication was carried out exclusively in Latin. Those who could afford private tuition could be exposed to even more practice in L2. For instance, Michel de Montaigne (1533–1592), the French essayist, relates how his family entrusted him to a guardian who addressed him only in Latin in the first years of his childhood [9, p. 11].

2. The tradition of monolingualism

The first formulation of the principle of monolingualism in English appears in Claudius Holyband's dialogues (1573; 1576). Holyband was a Frenchman (called Claude de Sainliens) who anglicized his name after having fled France and moved to London to escape religious persecution in the sixteenth century. According to Howatt (1984), making use of dialogues, Holyband taught French and Latin in his schools, putting emphasis on reading and correct pronunciation. Written for different levels of student performance, different interests and experiences, lively and humorous, these dialogues present essential vocabulary and grammar, proverbs and sayings, alongside vocabulary lists arranged according to topic areas. The dialogues are sequences of scenes and events that follow one another, suggesting a context and building situations that connect them. From one of the scenes, we learn that speaking English during the French classes was discouraged. Holyband's monolingual instruction anticipated similar ideas by Jacotot and the Reform Movement.

The principle of monolingualism lies at the base of John Webbe's textbook *An Appeal to Truth* (1622). Webbe's approach to grammar – 'no grammar' – anticipates Henry Sweet's (late 19th century) intuitive view and the Direct Method philosophy of teaching grammar. The approach reflects his belief that foreign languages should not be taught by learning grammar rules but «by use and custom». He said that «Custom is the best approved school-mistress for languages», opposed language use to linguistic rule, and insisted that the proper way to learn languages was the practice of communication skills which would lead to knowledge of grammar through use [Webbe 1662: 38; 7, p. 35].

By exercise of reading, writing, and speaking after ancient Custom, we shall conceive three things which are of greatest moment in any languages: first, the true and certain declining and conjugation of words, and all things belonging to Grammar, will without labour, and whether we will or no, thrust themselves upon us.

Webbe's ideas of foreign language teaching show a striking resemblance to those of the Direct Method: no use of reference grammars, emphasis on spoken interaction, and aiming at developing an internalized knowledge of the language through communicative activities (reading, writing and speaking) conducted in L2. The fundamental difference lies in the use of translation to teach meaning (although he rejected word-by-word translation). Unfortunately, Webbe's ideas remained isolated from the mainstream of foreign language teaching.

3. Monolingualism and the precursors of the Reform

Both Jean Joseph Jacotot and Claude Marcel, two of the precursors of the Reform, wrote a 'method' and a background thesis to justify their methods. Neither followed a school of thought as at that time there was no coherent language teaching profession and no network of professional communication. Jacotot devised the earliest example of monolingual method for the language classroom. It was based on observing language similarities and differences, hypothesizing, and discovery.

His contention in *Enseignement universel, langue étrangère* (1830) was that explanation was unnecessary, as each individual had a natural, innate, God-given ability to instruct himself. The role of the teacher was to respond to the learner's needs, rather than to direct or control him by explaining things in advance.

Marcel published *Language as a Means of Mental Culture and International Communication* (1853), a study of the role of education, which, according to Howatt (1984), attempted to define the part played by languages, native and foreign, modern and classical, in the context of education. He started by making a first distinction between 'impression' (reception) and 'expression' (production), related to a second one, that between spoken and written language. These distinctions gave rise to the 'four branches' of language teaching, the modern four skills.

Marcel also identified the three 'agents' of education (parents, teachers and method) and tried to define 'method'. He produced twenty axiomatic truths of methodology, among which the 'method of nature', which is «the archetype of all methods, and especially of the method of learning languages» [Marcel 1853: I: 335; 7, p. 153]. One of the crucial characteristics of 'the method of nature' was that «the mind should be impressed with the idea before it takes cognizance of the sign that represents it». In other words, comprehension precedes production. Another important idea was the distinction between the *analytical* and *synthetic* methods of instruction, which was revived later by D.A. Wilkins in *Notional Syllabuses* (1976). An analytic method ('a method of nature') starts from examples, practice and experience, and then moves on to general truths by a process of induction: «The analytical method brings the learner in immediate contact with the objects of study; it presents to him models for decomposition and imitation. The synthetical method disregards example and imitation; it turns the attention of the learner to principles and rules, in order to lead him, by an indirect course, to the objects of study» [7, p. 153].

In Marcel's view, as Howatt (1984) notes, the 'good method' should comprise both analysis and synthesis, but in different proportions, depending on the characteristics of the learner and the relationship between the immediate learning goal and the general aims of education. The analytical method determines the priority of spoken over written language, of the aural-oral skills over the reading and writing ones, an emphasis on text rather than sentences, and the inductive approach to teaching grammar. All these make Marcel a precursor of the Direct Method.

4. Monolingualism and the Direct/ Natural method

In the late 1860s, L. Sauveur opened a language school in Boston where he used intensive oral interaction in L2, employing questions to present and elicit language. He argued that an L2 could be taught without translation into L1 if meaning was conveyed through demonstration and action. His method came to be known as the 'Natural method', as it attempted to imitate L1 acquisition.

The method, called either 'the Natural method' or the 'Direct method' is «a method of teaching a foreign language with minimal use of the pupil's native

language and of formal grammar», according to *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged 2012 Digital Edition*. It dates back to 1884, when the German scholar and psychologist F. Franke justified it by the direct association between forms and meaning in the target language and provided a theoretical framework for a monolingual approach to teaching. According to Franke [9, p. 198], a language could best be taught by direct and spontaneous use. Speaking, and pronunciation in particular, need systematic attention. Known words could be used to teach new vocabulary, and the use of mime, demonstration and pictures was recommended. Learners would then be able to induce the rules of grammar. These natural learning principles provided the foundation for the Direct/ Natural method.

Franke's proposal that language teaching should be undertaken within the target language was the first stimulus for the rise of the Direct/ Natural method. According to Howatt (*idem*), another influence was that of the work of François Gouin, who observed children learning language in natural settings. Gouin emphasized the direct associations that students make between objects and concepts and the corresponding words in the target language/.

Gouin's major work, *The Art of Teaching and Studying Languages*, published in Paris in 1880, on the eve of the Reform Movement, describes a simple method of teaching foreign languages: the 'series' technique, which suggests that L2 learning should be more like L1 learning, through abundant exposure to listening and speaking, with listening first, and reading and writing postponed to a later stage. Meaning was dealt with directly, without recourse to translation, and explicit grammar teaching was almost absent. L2 learning mimicked L1 learning, without taking into account the differences between L1 and L2 acquisition or the reduced exposure to L2 in the foreign language classes.

The Direct/ Natural method, and the characteristic principles and procedures include instruction conducted exclusively in L2, the teaching of everyday (mainly concrete) vocabulary and sentences using demonstration, realia and pictures as much as possible. Abstract ideas are taught by association of ideas. Oral communication skills are carefully built through question-and-answer exchanges. New teaching points are always introduced orally. Correct pronunciation is emphasized, and grammar is taught inductively. Teaching is done in small, intensive classes. The Direct/Natural method is typically monolingual and requires native speaker teachers who cannot use or refrain from using the learners' mother tongue.

5. Monolingualism and the Reform Movement

The Reform Movement was promoted by a group of international scholars and teachers (German, French, Danish and British) committed to the idea of monolingual classes, without adopting an extremist view. Three of the figures of the Movement – Wilhelm Viëtor in Germany, Paul Passy in France, and Otto Jespersen in Denmark – were phoneticians who had started as school teachers. The only British member of the group was Henry Sweet, who had a different background. Under their

influence, in the 1880s, translation and explanation in L1 started to be pushed aside in favour of monolingual teaching.

The Reform Movement started in 1882 with the publication of Viëtor's pamphlet *Der Sprachunterricht muss umkehren!* («Language teaching must start afresh!») and with the setting up in the same year of the Phonetic Teachers' Association (later to become the International Phonetic Association). Viëtor's pamphlet soon became one of the most influential documents in language teaching history. According to Howatt (1984), Viëtor insisted that a language teaching reform must begin with accurate descriptions of speech based on the science of phonetics, and there must be a properly trained language teaching profession. Due to the Reform Movement, modern language teaching became synonymous with the use of the phonetic transcription, despite voices from the classroom which claimed that it imposed an extra learning burden.

The Reform Movement recommended not only the avoidance of L1, but also the primacy of spoken language, the inclusion of phonetics both in language teaching and the training of language teachers, the use of dialogues to introduce conversational phrases and idioms, stressed the importance of context in disambiguating the meaning of sentences, and an inductive approach to the teaching of grammar.

Henry Sweet is considered the originator of an applied linguistic approach to the teaching of languages. His aim in *The Practical Study of Languages* (1899) was to devise «a rationally progressive method» [Sweet 1899/1964: 47; 7, p. 183] of practical language study. His book deals with the importance and the practical implications of the teaching of phonetics and the use of transcription, and culminates with one of his basic principles of language teaching methodology: the primacy of spoken language. It also explores the methodological principles and practices of teaching grammar and vocabulary, the study of texts, translation, and conversation. The book deals with the intellectual foundations of practical methodology and places linguistics and psychology at the heart of his theory. Sweet upheld that the learner's task is to form and maintain correct associations between the target language and the world, avoiding 'cross-associations' by using translation. Disconnected words and sentences were rejected as they prevented the learner to form associations. The teacher was advised to draw on a text's grammar and vocabulary only after it had been thoroughly studied and assimilated by the student. As the sentences isolated from the text could be considered a bridge between text and grammar, grammar could be taught 'inductively'. Sweet insisted that texts should be direct, clear, simple, and familiar, and new vocabulary should be firmly controlled, both in terms of number and of practicality. The *Practical Study of Languages* finishes with a chapter on the *judicious* use of translation.

6. The Reform principles

The Reform Movement was founded on three principles: primacy of speech, centrality of connected text and priority of oral methodology. The primacy of the

communication competence over the knowledge of grammar had been a constant preoccupation for various authorities of the 17th centuries, from John A. Comenius to John Locke.

The principle of connected text may have been inspired by the absurd sentences of the Grammar-translation method. On the other hand, psychology itself, as a science, had begun to emerge as ‘associanism’. As a consequence, the use of disconnected words and isolated sentences in teaching came under serious criticism. For the same reason, the use of translation was banned, as it could lead to the formation of ‘cross associations’ and hinder the development of the foreign language. The text-based approach implied ‘induction’ in the teaching of grammar, relying on the use of the data provided by the language of the text for the teaching of grammatical rules.

The third principle was the primacy of an oral methodology, especially in the early years of learning. Viëtor explained that a text provides the starting point for various activities such as question-and-answer work, retells and summaries, which require learners to use the target language. Therefore, the teacher was expected to speak the foreign language as the normal means of classroom communication, using the learners’ mother tongue only for lexical and grammatical explanations. (However, L1 was completely absent from the classroom in the Berlitz schools where the teachers were native speakers.)

7. The heritage of the Direct/Natural method

The Direct/Natural method was established in Germany and France around 1900 and became widely known in Europe and the United States due to L. Sauveur and especially Maximilian Berlitz. Although the latter referred to the method as ‘the Berlitz method’, the teaching principles are those of the Direct/Natural method.

The Direct/Natural method was successful in small private language schools, such as those of Sauveur and Berlitz. In general, the Direct/Natural method banned translation and the use of the students’ mother tongue, but in these schools, to make sure this happened, only native-speaker teachers were employed. The method overemphasized the similarities between naturalistic L1 learning and classroom L2 learning and distorted them, failing to consider the practical realities of the classroom. In the absence of a textbook, the method was largely dependent on the teacher’s skills and intuition. However, not all teachers were proficient or knowledgeable enough to adhere completely to the principles of the method. Moreover, strict adherence to the method’s principles was often counterproductive.

These commercial schools were a forceful impetus which imposed the Direct/Natural method for more than two decades. In non-commercial schools, the method was adopted in the 1920s but soon fell into disfavour.

In the United States, the Coleman report (1923) showed that conversation skills were irrelevant for the average American college student and that reading was a priority for language learning. This emphasis on reading continued until World War II. In France and Germany the Direct/Natural method techniques started to be

combined with more controlled grammar-based activities. In Great Britain, Henry Sweet had already pointed out the limitations of the methods. Subsequent developments led to Audiolingualism in the United States and the Oral Approach or Situational Language Teaching in Britain (Richards and Rodgers, 1986).

8. The heritage of monolingualism

In spite of the warnings that a distinction should be made between the initial grasp of meaning and the subsequent fluent use of the new language items, in the 1960s, the Audio-lingual approach banned L1 from the foreign language classroom again. Even today, in many countries, the teaching guidelines issued by the education authorities still advise against the use of L1, which echoes one of the principles of the Reform movement.

In the 1970s, the Direct/Natural method was adopted by the Inlingua schools and in 2012 by many of the language departments of the Foreign Service Institute of the U.S. State Department. To this day, the Berlitz schools follow their model of language teaching, proving that monolingualism can still thrive. The following description of the Berlitz method dates from 2011: «The Berlitz Method excludes any use at of the student's native language in either the classroom or in the student's review materials. By totally immersing the student in the new language, we can most closely simulate the real-life situations in which he or she will be using the language, and eliminate the cumbersome process of introducing a concept first in the student's language and then in the target language (Berlitz London, 2011)».

9. Conclusion

More than the moderate academic ideas of the Reform Movement, those of the Direct/Natural method have made a real impact and served the commercial and political interests of the English-speaking countries. On the back of the Direct/Natural method, these have been able to export materials, experts, and teachers. The monolingual learner's dictionaries, which have become a huge industry in Great Britain and the United States, are means to the same ends. Theoretical linguistics itself offered some help when, under Chomsky's influence, the native speaker started to count as not the only reliable source of language in language teaching, but also as someone who had the privilege of providing linguistic data and processing them introspectively. Before Chomsky, the members of the Reform Movement had looked at the native speaker as the only reliable source of language data. In the shadow of Chomsky's ideas and following a long tradition, monolingualism flourished again.

In 1997 Kanavillil Rajagopalan was speaking of «the apotheosis of the native spaker», referring to one of the effects of Chomsky's theories on language teaching: the native-speaker command of a language started to be considered enough for someone to be able to teach that language. It took years before it was realized that there was a lot more to language teaching than a good grasp of one's mother tongue, and before the native speaker 'was deposed' from language education. As

Rajagopalan puts it, «[...] the idea that ‘knowledge of what’ is sufficient to guarantee ‘knowledge of how’ has been one of the most enduring dogmas of rationalist thought and is largely responsible for the widespread belief that applied sciences are eternally dependent on knowledge produced by their ‘pure’ counterparts» (Rajagopalan, 1997, 227).

One of the consequences of the ‘deposing’ of the native speaker from language teaching was summed up by A. Davies: «If it is accepted that the native speaker is no longer at the center of communicative competence, then that liberates language teaching because it means that worthwhile goals are suddenly accessible – intermediate goals perhaps, but at least not unlike the knowledge/ability of many native speakers» (Davies, 1989, 169).

In other words, although the native-speaker teacher may not be at the centre anymore, the principle of monolingualism is still influential in foreign language teaching, even after ‘the deposing’ of the native speaker from language education.

REFERENCES

1. Banathy Beka. H., Sawyer J. O. «The Primacy of Speech: An Historical Sketch». *The Modern Language Journal* 53, No. 8 (Dec., 1969): 537–544.
2. Berlitz London. 2011. Berlitz Training and Methodology. Available: www.berlitz.co.uk/upload/pdfs/Berlitz_Instruction_methodology_WEBSITE.pdf.
3. Brown H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*, 2nd edn. New York: Addison Wesley Longman Inc, 2001.
4. Cehan D. A. *English Triangle*. București: MatrixRom, 2014.
5. *Collins English Dictionary - Complete & Unabridged*. 2012. Digital Edition © William Collins Sons & Co. Ltd. 1979, 1986 © HarperCollins Publishers 1998, 2000, 2003, 2005, 2006, 2007, 2009, 2012.
6. Davies A. «Communicative competence as language use». *Applied Linguistics* 10 (1989): 157–70.
7. Howatt A.P.R. *A history of English language teaching*. Oxford: Oxford University Press, 1984.
8. Rajagopalan K. «Linguistics and the myth of nativity: comments on the controversy over «new/non-native» Englishes». *Journal of Pragmatics* 27 (1997): 225–31.
9. Richards Jack C., Rodgers, Theodore S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
10. Wilkins D. A. *Notional Syllabuses*. London: Oxford University Press, 1976.

Емілія Швед

кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри класичної та румунської філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0002-9477-7579

м. Ужгород, Україна, тел. 0956953050, emilija.shwed@uzhnu.edu.ua

Оксана Дацьо

старший викладач кафедри класичної та румунської філології, заступник декана факультету іноземної філології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

orcid.org/0000-0001-6974-9544

м. Ужгород, Україна, тел. 0508229204, oksana.datio@uzhnu.edu.ua

СПЕЦИФІКА ТЕМАТИЧНОГО СКЛАДУ ВОКАБУЛЯРА ПРОМОВ ІСТОРИЧНИХ ОСІБ У ТВОРІ Т. ЛІВІЯ „ІСТОРІЯ” ЯК ФАКТОР ПІЗНАННЯ ІДЕЇ ТВОРУ

(на матеріалі промов історичних осіб I-ї декади твору Т. Лівія „Історія”)

Анотація. Стаття присвячена тематичному дослідженню вокабуляра промов історичних осіб твору Т.Лівія «Історія» як одному з факторів пізнання ідеї твору. У результаті дослідження, враховуючи ієрархічну послідовність, виділились такі прошарки вокабуляра автора, як суспільно-політична, військова, етична, релігійна, юридична, фінансова та побутова лексика. Серед моральної та етичної лексики, що є дуже різноманітною, зустрічаємо поняття, які стали стержневими у вирішенні задуму автора. Усі перелічені пласти лексики промов сприяють втіленню ідеї твору, допомагають читачу глибше вникнути в її суть та зрозуміти ставлення автора до описуваних подій.

Ключові слова: Риторика, стилістичні особливості, давній Рим, Тіт Лівій, його твір «Історія» (промови твору), основні прошарки вокабуляра автора.

Abstract. The article is devoted to the thematic research of vocabulary of historical figures speeches in “History” by Titus Livius as one of the factors of ideas cognition of the work under consideration. The following layers of the author’s vocabulary have been separated as a result of the research by taking into account the hierarchical sequence segments: social-political, military, moral, religious, legal, financial and household vocabulary. Among the moral and ethnical vocabulary, which is very diverse, we encounter the concept that became a rod in resolving the author’s intention. All these layers of speeches vocabulary facilitate the embodiment of the author’s ideas, help readers to delve deeper into the essence and to understand the author’s attitude to the events described.

Keywords: Rhetoric, stylistic features, Ancient Rome, Titus Livius, his work "History" (the speeches of the work), the main layers of the author's vocabulary.

Вступ. Відомий римський історіограф Тит Лівій жив у епоху принципату Октавіана Августа, коли затихли війни, політичні пристрасті і наступив мир. Август намагався сприяти розвитку літератури, поезії, мистецтва, турбуючись про зростання величі Риму, та це була лише зовнішня сторона його політики. Насправді, встановлення принципату привело до викорінення демократичних свобод, що зумовило занепад політичного красномовства. Саме в цей час довелося жити Т.Лівію – ритору за покликанням і талантом. Описувати сучасну історію було ризиковано, тому автор увесь свій дар ритора намагався зосередити на минулих подіях. Історіографія в цей час відзначалась стилістичною майстерністю, уміло укладеними промовами.

Про життєвий шлях самого автора збереглося небагато даних: народився Т.Лівій у м. Падуї, походив із благородного роду, отримав хорошу освіту оратора. Його фундаментальна праця «Історія» охоплює 745 років життя великого народу та складається із 142 книг. Автор присвятив роботі над твором більше 40 років, тобто більшу частину свого життя, бо сам він прожив 76. Лівій вводить в «Історію» велику кількість промов, що прикрашають та урізноманітнюють основний виклад подій. Саме у цих промовах чи не в найбільшій мірі виявився ораторський дар автора.

Цінність та важливість матеріалу зумовлюються двома аспектами – історичним та риторичним. Крім історичного значення, науково вагомим є мовознавчий та стилістичний аспекти. Це зумовлено в першу чергу тим, що автор, укладаючи промови, дотримується канонів античної риторики і вони, фактично, стали синтезом усього найціннішого, нагромадженого грецькою та римською риторичною наукою долівієвого періоду. Стилістика бере свої витoki з риторики, - витoki стилістики і сучасної лінгвостилістики слід шукати у класичній риторичній. Для мовознавців, стилістів, учених, що вивчають проблеми риторики, дуже важливим є ознайомлення з витокami сучасної риторичної і стилістичної науки, а також лінгвостилістики, що оформилась дещо пізніше, щоб на базі славних традицій античної риторики розвивати сучасну науку.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тита Лівія „Ab urbe condita”, чи скорочено в українському перекладі „Історія”, що наповнений численними промовами історичних осіб, які укладені автором з неабиякою риторичною майстерністю.

Ще античні дослідники такі, як Тацит, Сенека, Квінтіліан захоплювались мовою Т.Лівія. Аналізом тексту Лівія дослідники займались протягом століть. [1; 5; 6; 18; 3]. У працях цих дослідників неодноразово висловлювалась думка про те, що промови „Історії” є втіленням усіх кращих традицій античної риторики. Більшість з них зосереджували увагу на вивченні лінгвостилістики усіх промов твору за винятком першої декади. Лише окремі вибіркові дані, що

стосуються стилістики промов першої декади знаходимо у праці Т.І.Кузнецової [4].

Виходячи з цих міркувань ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови та стилю промов першої декади „Історії”, зокрема, специфіку тематичного складу вокабуляра промов як фактору пізнання ідеї твору.

Актуальність нашого дослідження полягає у тому, що у науковій літературі відсутнє комплексне наукове вивчення цієї проблеми.

Завдання дослідження полягає у фіксації пластів вокабуляра автора в їх ієрархічній послідовності та вихід на ключові поняття, що послужать розкриттю задуму автора та ідеї твору в цілому.

База даних, методи та методологія проведення дослідження. Матеріалом дослідження слугують промови історичних осіб першої декади твору Т. Лівія „Історія”, що в сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [19; 20]. В основу дослідження тематичного складу вокабуляра промов історичних осіб у творі Т.Лівія «Історія» лягли основні положення, висунуті в роботах Н.М.Шанського, Н.М.Яковенка [15; 16]. Під час дослідження застосовувався описовий метод, що базувався на наступних прийомах: класифікації та систематики, прийомі статистики, культурно-історичної інтерпретації, а також використовувалася компонентна та контекстна методика лінгвістичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб зрозуміти ідейний замисел автора, необхідно дослідити лексичний склад промов не лише у вузькостилістичному плані, але і в семантичному, за тематикою. Тому головною метою публікації є всебічне дослідження словника Т. Лівія. Словник цей є універсальним: автор володів чималим запасом знань з філософії та риторики.

Зрозуміло, що аналіз мови та стилю промов не можна здійснити у відриві від аналізу мови і стилю епохи. Дуже влучну характеристику епохи Т. Лівія дав Тацит: „Навіщо численні народні збори, коли громадські проблеми вирішуються не невігласами і юрбою, а найрозумнішим і одним? [11, с. 402]. У зв'язку з тим, що політичне красномовство було, фактично, забороненим, Лівій вирішив компенсувати його своїм твором. Саме тому більшість промов історичних осіб першої декади є взірцями суспільно-політичного красномовства. Суспільно-політична термінологія складає, без сумніву, основний прошарок вокабуляра Лівія. У ній знайшли свій відбиток найважливіші проблеми суспільного життя.

В результаті дослідження політичної термінології промов виділились такі групи:

- 1) назви державних установ та організацій: *arx* /III, 17, 4/, – замок; *curia* /III, 17, 4/, – курія; *senatus* /III, 17, 4/, – сенат; *Capitolium* /III, 17, 5/, – Капітолій;
- 2) соціологізми – назви осіб за соціально-класовою ознакою, а також назви державних посад: *regina* /III, 17, 3/, – цариця; *servi* /III, 17, 4/, – раби;

patres /III, 17, 5/, – патриції; *plebs* /III, 17, 5/, – плебеї; *decemvir* /III, 67, 7/, – децемвір; *libertinus* /IV, 3, 7/, – вільновідпущений;

3) назви символів та атрибутів влади: *virgae* /IX, 34, 1/, – пучки прутів (у ліктора); *securis* /III, 45, 7/, – сокира (ліктора);

4) назви соціально-політичних понять: *quirites* /III, 17, 3/, – квірити (громадяни); *civitas* /III, 17, 4/, – держава; *populus* /III, 19, 9/, – народ; *societas* /IV, 4, 10/, – община;

5) назви понять, пов'язаних з політичним та суспільним життям: *exul* /III, 19, 6/, – вигнанець; *libertas* /III, 45, 8/, – свобода; *turba* /III, 68, 11/, – повстання; *rogatio* /VI, 40, 9/, – законопроект; *captiva* /IV, 3, 12/, – полонянка;

6) сполуки слів суспільно-політичного змісту: *auxilium tribunicum* /III, 45, 8/, – допомога народних трибунів; *discordia ordinum* /III, 67, 6/, – незгоди прошарків; *provocatio ad populum* /III, 67, 9/, – право апеляції до народу; *concordia ordinum* /III, 68, 2/, – згода між прошарками; *patres conscripti* /VI, 15, 9/, – патриції;

7) дієслова із суспільно-політичним змістом: *iubere* /III, 17, 6/, – наказувати; *promulgare* /IV, 5, 2/, – затверджувати.

Знайомство лише з одним суспільно-політичним прошарком лексики здатне пролити світло на ідею твору. Перебуваючи під впливом ідей стоїків та провіденціонізму, історик „рятується” від усяких змін, прагне до стабільності у державі, тому так часто в його узусі словосполучення *discordia ordinum*, яким автор характеризує сучасну йому епоху. Цікаві дані та детальне вивчення специфіки лексики знаходимо у праці А. В. Захарова [2].

Оскільки зміст промов присвячений боротьбі, то, звичайно, не рідше ніж суспільно-політична, автором вживається і військова лексика. Баталізми промов розподілились на такі групи:

1) назви різних видів зброї: *arma* /III, 17, 2/, – зброя; *vinea* /V, 5, 6/, – вінея; *testudo* /V, 5, 6/, – черепаха (покриття для захисту під час війни);

2) назви військових одиниць: *exercitus* /III, 17, 6/, – військо; *legio* /III, 19, 12/, – легіон; *acies* /III, 67, 6/, – бойова лінія; *mercennarius* /V, 4, 8/, – найманий солдат;

3) назви військових укріплень: *castra* /III, 17, 4/, – військовий табір; *castellum* /V, 5, 6/, – форт; *munitio* /V, 5, 5/, – укріплення;

4) назви понять, що стосуються військових дій: *hostis* /III, 67, 3/, – ворог; *iugum* /III, 67, 5/, – ярмо; *dilectus* /III, 68, 8/, – набір (солдат в армію); *militia* /V, 4, 5/, – військова служба; *clades* /V, 51, 7/, – поразка;

5) дієслова-баталізми: *obsidere* /III, 19, 12/, – захоплювати; *vastare* /III, 68, 2/, – спустошувати; *oppugnare* /V, 4, 11/, – завойовувати.

Краще, ніж Ф. Прокопович, мабуть, ніхто не сказав про баталізми у Лівія: якщо хтось хоче розмовляти справжньою латинською мовою, нехай військову лексику та цілі вислови запозичує у Лівія [9, с. 244].

Вживання лексики тісно пов'язане із законами соціально-стилістичної необхідності. Перш за все це стосується етичної лексики промов, яка

заслуговує на особливу увагу. Адже „художній твір визначається спільними настроями та станом моралі оточуючого середовища” [12, с. 28]. Річ в тім, що Лівій, як і численні його сучасники, був прихильником теорії „занепаду моралі”. Саме в цьому історик вбачав причину внутрішніх протиріч у країні і вважав, що, якщо повернути людей до всіх тих чеснот та доблестей, які були притаманні їхнім предкам, становище можна змінити. Тому своїм першочерговим завданням Лівій вважає пропагування римських доблестей. Теорія „занепаду моралі”, як причини розпаду римської держави була дуже поширена за часів життя автора [14, с. 109]. З точки зору філософії стоїків, Лівій вважає джерелом сучасного зла жадібність та рокіш. Підкреслюючи морально-патріотичну спрямованість „Історії”, такі відомі дослідники його творчості як В. І. Модестов [6, с. 274], С. І. Радціг [10, с. 97], А. І. Немировський [7, с. 108], вказували на його залежність від стоїцизму. Саме тому його „Історія” носить етологічний характер, він – оратор-мораліст. Його мораль самореалізується у красномовстві. Етика схильна до дидактики, тому С. Л. Утченко вважає Лівія представником художньо-дидактичного напрямку. Т. Лівій у цьому плані нагадує Ціцерона, – він, немов завершує замальовку ціцеронівського образу ідеального громадянина. Ці дидактично-естетичні спонукання сприяли введенню в промови великої кількості етичної лексики. В результаті дослідження весь цей пласт лексики можемо поділити на дві великі групи:

а) власне етична лексика, що виражає чисто моральні поняття та характеризує позитивні чи негативні риси особистості;

б) невласне етична лексика. Сюди належать перш за все поняття, що характеризують красу, фізичну силу, звичаї, природний хід подій:

1) власне етична лексика: *profanare* /III, 19, 7/, – оскверняти; *pudicus* /III, 45, 6/, – сором’язливий; *pudicitia* /III, 45, 9/, – цнотливість; *pudor* /III, 67, 1/, – сором; *bonus* /III, 67, 2/, – добрий; *ignavia* /III, 67, 5/, – боягузливість; *virtus* /III, 67, 5/, – доблесть; *honor* /III, 68, 11/, – почесть; *quaestus* /III, 68, 11/, – користь; *modestus* /IV, 5, 3/, – скромний; *avaritia* /V, 51, 10/, – жадібність; *pervicacia* /IX, 34, 24/, – високомірність; *pious* /X, 7, 4/, – благочестивий. Як видно із цього далеко не повного переліку, розмаїття такого роду лексики надзвичайне. В першу чергу, це можна пояснити тим, що чимало речень містять у собі моральну парадигму;

2) невласне етична лексика: *vis* /III, 45, 9/, – сила; *culpa* /III, 67, 4/, – провина; *gloria* /III, 68, 3/, – слава; *caritas (patriae)* /V, 54, 2/, – любов (до батьківщини); *consentientia* /II, 32, 9/, – згода.

Серед етичної лексики зустрічаємо поняття, що є центральними в реалізації замислу автора. Це – „*mores maiorum*”, „*virtus*”. Можна з упевненістю сказати, що „*virtus*” є стержневим словом промов та твору в цілому. Виділивши речення, що містять цю лексему, та розмістивши їх за ієрархією вживання, спробуємо дослідити семантику цього слова.

Дослідження засвідчує, що помітно превалує її вживання у значенні «доблесть». До прикладу, лише кілька речень із її застосуванням:

1) *A quibus semper non vestra virtute innocentiaque, sed auxilio alieno tuti sitis* /III, 68, 5 / - Від них ви повинні захиститися, не своєю доблестю та невинністю, а чужою допомогою.

2) *Servium Tullium post hunc, captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio virtute regnum tenuisse* /IV, 3, 12/. – Сервій Тулій, що народився від корнікульської бранки, від матері-рабині і невідомого батька, став гідним царського престолу винятково завдяки своїм талантам та доблесті.

3) *Ergo dum nullum fastiditur genus, in quo eniteret virtus, crevit imperium Romanum* /IV, 3, 13/. – Отже, римська держава звеличилась саме тоді, коли жодне походження людини, у якому не виявлялись доблесні якості, не викликало почуття відрази.

4) *Haec virtute militum vestrorum haec Romano nomine sunt digna...* /V, 6, 6/. – Вони є достойні доблесті ваших воїнів, вони гідні зватися римлянами...

5) *...et occasionibus potius, quam virtute petere honores malunt* /VI, 41, 1/. - ...вони воліють отримувати посади випадково, а не завдяки доблесті.

Відносно рідше прослідковуємо вживання лексеми “*virtus*” у значенні «добродійство», як от:

...virtutem in superbia, in audacia, in contemptu deorum hominumque ponis /IX, 34, 22/. - ...ти вважаєш, що добродійство у гордині, зухвалості, презирливому ставленні до богів та людей.

Значно рідше це слово вживається у значенні «сила»:

Non illi vestram ignaviam contempsero, nec suae virtuti confisi sunt /III, 67, 5/. – Не ваше боягузтво вони зневажають і не на свої сили покладаються.

Таким чином, як показує спостереження, частіш за все автор вживає „*virtus*” у значенні „доблесть” /III, 68, 5/; /IV, 3, 12/; /IV, 3, 13/; IV, 6, 6/; /V, 54, 6/; /VI, 41, 1/. Дещо рідше – у значенні „добродійство” /IV, 3, 13/; IX, 34, 22/ та ін. Ще рідше вживається воно у значенні „сила” /III, 67, 5/. Про велику роль „*virtus*” у Лівія зазначає дослідник І. М. Тронський: «Римська доблесть протиставляється негативним рисам інших народів, - легкодумності греків і галлів, віроломству карфагенян та етрусків» [13, с. 399]. Лівій, як зазначив Е. Бурк, дає поняття „*virtus*” не шляхом прямої характеристики, а так, щоб читач сам зміг скласти із усіх компонентів (*fides, constantia, audacia, pietas*) цілісний образ [17, с. 56]. Риси характеру більшості ораторів першої декади складають *Virtus Romana*. Отже, *virtus populi Romani*-доблесть римського народу – найхарактерніший вислів Тита Лівія.

Таким чином, і „*virtus*”, і „*mores maiorum*” і інші синонімічні поняття є стержневими словами твору, тобто лексемами, в яких безпосередньо втілилась головна ідея.

До етичної лексики семантично примикає релігійна. У світогляді Лівія знайшли відображення настрої його рідного міста Падуї, населення якого славилось громадськими доблестями. Крім цього, до відродження величі

Риму, віри у богів закликає і сам Август. Історик став рупором його ідей. Майже у всіх промовах зустрічаємо заклик до побожності. Т. Лівій, як і Август, хоче підняти у римлян почуття патріотизму [8, с. 377]. У широкому застосуванні автором релігійної лексики виявився тісний зв'язок стилю з екстралінгвальними факторами. Усю релігійну лексику можна розділити на наступні розряди:

1) назви божеств: *deus* /III, 17, 3/, – бог; *Juppiter* /III, 17, 3/, – Юпітер; *penates* /V, 53, 5/, – пенати;

2) назви релігійних церемоній та ритуалів: *commentarii (pontificum)* /IV, 3, 9/, – коментарії (понтифіків); *pulvinar* /V, 52, 6/, – подушка для зображення богів при лектистерніях; *victima* /X, 7, 10/, – тварина для жертвоприношення;

3) назви релігійних посад: *pontifex* /IV, 4, 2/, – понтифік; *flaminus* /V, 52, 4/, – фламін; *antistes* /IX, 34, 18/, – головний жрець;

4) назви релігійних понять та будівель, пов'язаних з релігійними обрядами: *piaculum* /V, 53, 1/, – відкупна жертва; *peccatum* /III, 67, 5/, – гріх; *templum* /V, 52, 7/, – храм;

5) лексеми-прикметники та лексеми-дієслова релігійного змісту: *sacrosanctus* /III, 19, 10/, – священний; *pious* /X, 7, 4/, – побожний; *religious* /X, 7, 5/, – побожний; *inplorare* /III, 49, 5/, – умоляти; *obsecrare* /IV, 3, 9/, – заклипати; *colere* /X, 7, 5/, – шанувати. Вживання релігійної лексики сприяє втіленню ще одного аспекту моралізаторської ідеї автора.

Юридична термінологія промов досить багата. Її можна розділити на:

1) іменники, що окреслюють юридичні терміни: *ius* /III, 67, 9/, – право; *carcer* /III, 68, 1/, – тюрма; *interrogatio* /VI, 15, 12/, – допит; *quaestio* /IX, 34, 14/, – слідство;

2) дієслова з юридичною семантикою: *expetere (poenas)* /III, 67, 4/, – карати; *recusare (supplicium)* /III, 68, 13/, – відмовлятися від покарання; *antiquare (legem)* /VI, 41, 12/, – відхиляти закон.

Значно рідше зустрічаємо фінансову термінологію: *aes* /V, 3, 4/, – гроші; *calculus* /V, 4, 7/, – рахунок; *solidum* /V, 4, 7/, – повна платня; *fides* /VI, 41, 11/ поряд з цим словом у значенні „кредит” вживається також *creditum* /VI, 15, 10/, – проценти; *merces* /VI, 40, 9/, – платня.

Побутова лексика служить у промовах фоном, на якому виділяються перераховані пласти вокабуляра Лівія. Усю цю лексику можна розділити на наступні семантичні групи:

1) назви спорідненості: *familia* /III, 19, 9/, – сім'я; *nupta* /III, 45, 6/, – невістка; *coniunx* /III, 45, 8/, – дружина; *soror* /IV, 4, 7/, – сестра;

2) назви частин тіла людини та тварини: *tergum* /III, 45, 9/, – спина; *cervix* /III, 45, 9/, – шия; *manus* /V, 51, 3/, – рука; *dens* /II, 32, 10/, – зуб;

3) назви різноманітних явищ природи та предметів: *mons* /III, 67, 2/, – гора; *mare* /V, 4, 12/, – море; *lapis* /V, 4, 12/, – камінь; *nivis* /V, 6, 3/, – сніг; *solitudo* /VI, 41, 11/, – пустиня;

4) назви понять, що відображають час: *dies* /III, 19, 11/, – день; *aestas* /V, 5, 6/, – літо; *intervallum* /V, 5, 7/, – проміжок часу;

5) назви житла та його частин: *moenia* /III, 67, 1/, – стіни; *murus* /III, 68, 2/, – стіна; *tectum* /III, 68, 2/, – покрівля; *casa* /V, 53, 8/, – хатина;

6) назви відчуттів людини та понять, що передають її емоційно-психологічний стан: *perseverantia* /V, 4, 10/, – наполегливість; *solatium* /V, 51, 1/, – втіха; *admiratio* /V, 52, 3/, – здивування; *felicitas* /VI, 18, 13/, – щастя.

Серед назв предметів харчування зустрічаємо лише одне: *cibus* /II, 32, 11/, – їжа. Назви тварин, птахів, взуття, знарядь домашнього вжитку у промовах вживаються дуже рідко. Автор схиляється більше до вживання лексики з абстрактною семантикою.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, одним із важливих факторів пізнання ідеї твору Т. Лівія „Історія” стало тематичне дослідження вокабуляра автора. Вся лексика досліджуваних промов поділилась на такі прошарки: суспільно-політична, військова (баталізми), етична, релігійна, юридична, фінансова та побутова. Серед моральної лексики, що вражає незвичайним розмаїттям, зустрічаємо поняття, що стали стержневими у вирішенні задуму автора – це *virtus*, *mores maiorum* і т. п. Застосовуючи моральну та релігійну лексику, автор закликає громадян відмовитись від жадібності та розкоші і повернутися до побожності та звичаїв своїх предків.

Тематичне дослідження лише таких прошарків лексики промов як суспільно-політична, військова та етична засвідчило універсальність словника автора «Історії», що ще більше посприяло втіленню моралізаторської ідеї автора. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у аналізі лексичних ресурсів промов твору з точки зору їх емоційно-експресивного забарвлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. – Санкт-Петербург, 1896. Т.17. – 961 с.
2. Захаров А. В. Политическая терминология первых шести книг Т. Ливия: Филологическое обозрение. – Москва, 1986. Т. 10. – Кн. I. – С. 55–101.
3. История римской литературы/под ред. С.И.Соболевского. – Москва, 1959. Т.1. – 534 с.
4. Кузнецова Т.И., Миллер Т.А. Античная эпическая историография: Геродот. Тит Ливий. – Москва, 1984. 210 с.
5. Макиавелли Н.Н. Макиавелли и рассуждения на первые три книги у Тита Ливия. - Санкт-Петербург, 1869. 505 с.
6. Модестов В.И. Лекции по истории римской литературы. Век Августа. – Киев, 1875. 319 с.

7. Немировский А.И. Социально-политические и философско-религиозные взгляды Тита Ливия. *Вопросы истории.*- 1977. Вып.7. С.103-117.
8. Низе Б. Очерк римской истории и истоковедения. – Санкт-Петербург, 1910. 556 с.
9. Прокопович Ф. Філософські твори. – Київ, 1979. Т.1. – 511 с.
10. Радциг С.И. Античная литература, её художественное и историческое значение в связи с общей культурой древних греков и римлян. – Москва, 1962. 128 с.
11. Тацит Корнелий: Сочинения. Москва, 1982. Т.1-2. 444 с.
12. Тэн И. Философия искусства. *Хрестоматия по теории литературы.* 1982. №1. С. 28–31.
13. Тронский И. М. История античной литературы. Москва, 1988. 463 с.
14. Утченко С.Л. Идеино-политическая борьба в Риме накануне падения республики. – Москва, 1952. 298 с.
15. Шанский Н. М. Лексикология современного русского языка. Москва, 1964. 316 с.
16. Яковенко Н. М. Соціальна термінологія латинського документа українського походження XIV–XVI ст. (на матеріалі назв різних груп населення). *Іноземна філологія.* 1985. Вип. 80. С. 82–90.
17. Burck E. *Erzählungskunst des Titus Livius.* Berlin, 1934. 244 s.
18. Kühnast L. *Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax.* Berlin, 1871. 402 s.
19. Titi Livi. *Ab urbe condita libri* /W. Weissenborn, M. Müller. Lipsiae, 1910. Lib. I-VI. 396 s.
20. Titi Livi. *Ab urbe condita libri* /W. Weissenborn. Berlin, 1876. Bd. III. Buch. VI-X. 220 s.

Юлія Бойко

доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету м.Хмельницький, Україна +38(097)7125318, julia_boyko_pereklad@ukr.net

Оксана Сергєєва

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету <https://orcid.org/0000-0001-8550-5443>

м. Хмельницький, Україна +38(068)1721005, ksanasergeeva107@gmail.com

ГЕНДЕРНИЙ ВЕКТОР ЛІНГВІСТИЧНИХ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ

Анотація. Розглянуто гендерний фактор у мовознавстві і в перекладі який неодмінно має враховуватися в процесі перекладу. Визначено особливості українського перекладу англomовного роману з урахуванням позицій сучасного гендерного перекладознавства. Окреслено основні напрями гендерних досліджень, які проводяться в сучасному мовознавстві, а саме: зображення «чоловічого» та «жіночого» в мові та виявлення відмінностей у мовленні чоловіків і жінок. Проаналізовано способи передачі деяких мовних особливостей твору А. Хейлі «Аеропорт» засобами української мови. Встановлено, що жінки найчастіше емоційно забарвлюють свої вислови і деталізують інформацію. У чоловічих перекладах продемонстровано стриманий стиль мовлення. З'ясовано, що чоловічий переклад ближчий до оригіналу.

Ключові слова: переклад, перекладознавство, мовознавство, гендер, фактор.

Abstract. The article deals with the gender factor in linguistics has been considered in the translation, which must necessarily be taken into account during the process of translation. This is a complex discursive, sociocultural, ethno-national and psycholinguistic phenomenon. The gender picture of the world has specific differences in different languages and cultures. The authors talk about the main areas of gender studies which are being conducted in modern linguistics can be summarized into two key aspects: the image of "male" and "female" in the language and the revealing of differences in the speech of men and women. The features of the Ukrainian translation of the English-language novel have been determined taking into account the positions of modern gender translation studies. The translator as a subject of secondary communication must be aware of the gender identity of the author. The methods of transmission of some linguistic features of A. Haley's work "Airport" have been analyzed by means of the Ukrainian language. It

has been established that women most often emotionally colour their statements and make them more detailed. Men's translations show a restrained style of speech. The authors analyze that the male translation is closer to the original.

Key words: translation, translation studies, linguistics, gender, factor.

Вступ. Гендерні дослідження – новий науковий напрямок, що знаходиться на межі багатьох наук. У центрі його уваги – соціальні, культурні, мовні та інші чинники, що визначають поведінку чоловіків і жінок залежно від їхніх уявлень не тільки про свою біологічну стать (sex), а й про гендер (gender), тобто стать соціокультурну.

Гендерний аналіз у мовознавстві був започаткований зарубіжними лінгвістами (Р. Лакофф, С. Ромен, О. Есперсен, Д. Камерон, Д. Танен, Д. Коутс, Дж. Сандерленд, Д. Спендер, П. Траджіл, Дж. Холмс та ін.). В останнє десятиріччя ним ґрунтовно займаються й інші науковці (О. Л. Бессонова, А. В. Кириліна, О. І. Горошко, О. Л. Козачишина, А. П. Мартинюк, К. В. Піщикова, О. М. Холод, В. В. Потапов, Е. М. Бакушева, Г. В. Барішникова, О. Л. Антинескул, М. В. Ласкова та інші вчені).

Становлення та інтенсифікацію гендерних досліджень у лінгвістиці в другій половині ХХ ст. дослідники пов'язують зі зміною наукової парадигми в гуманітарній сфері під впливом ідей постмодернізму. Адже саме постмодерністи визнали мовну концепцію реальності, стверджуючи, що навколишній світ може бути сприйнятий лише через мовні форми і реальність не існує поза текстом. Розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму, вимагав нових методів дослідження та нової термінології, що більш точно відображала б уявлення про соціокультурний характер категорії «стать», яку раніше інтерпретували лише як біологічно детерміновану [1].

Основні напрями гендерних досліджень, які проводяться в сучасному мовознавстві, можна звести до двох ключових аспектів: зображення «чоловічого» та «жіночого» в мові та виявлення відмінностей у мовленні чоловіків і жінок. Тобто в першому випадку йдеться про виявлення та аналіз вже наявного та вироблення можливого нового інструментарію тієї чи тієї мови, за допомогою якого вона може виявляти і розмежовувати осіб за статевою ознакою. Що ж до другого аспекту, то він є значно складнішим і більш дискусійним, оскільки пов'язаний із реалізацією мови на практиці, трактування якої є більш багатозначним з огляду на те, що процес мовлення є складним переплетінням/поєднанням багатьох національно-культурних, релігійних традицій певного соціуму з індивідуальними, особистісними психологічними якостями і вподобаннями комуніканта.

Подібної думки щодо спрямованості дослідження гендера у мовознавстві дотримуються і А. Кириліна та М. Томська, які вважають, що гендерний напрям стосується двох груп проблем: по-перше, мова і відображення в ній статі (досліджуються в першу чергу номінативна система,

лексикон, синтаксис, категорія роду і т.д.; оцінки, які приписуються чоловікам і жінкам і в яких семантичних сферах вони найчіткіше виражені); по-друге, мовна і в цілому комунікативна поведінка чоловіків і жінок (іншими словами, особливості мовлення чоловіків і жінок) [3; 7].

У рамках зазначеної проблематики та зважаючи на значну увагу до гендерного аспекту, що наразі спостерігається у різних напрямках сучасної лінгвістики та її периферії, а також інших галузях науки, доцільним буде звернути увагу на перекладознавчий вектор гендерних студій.

В останні десятиріччя гендерне перекладознавство стало одним із актуальних напрямків у зарубіжних перекладознавчих студіях. Гендерне перекладознавство виникло на основі гендерних досліджень в інших гуманітарних дисциплінах – психології, соціології, літературознавстві, мовознавстві.

Виходячи із зазначеного вище, **метою** цієї статті є встановлення особливостей українського перекладу англomовного роману з урахуванням позицій сучасного гендерного перекладознавства.

База даних. Методи та методологія. Загальнонауковим методологічним підґрунтям роботи є принцип антропоцентризму, трансформований на сучасному етапі розвитку мовознавства в екзистенціальну площину вивчення розумово-мовленнєвої діяльності індивіда (Ю. С. Степанов, І. П. Сусов). У роботі використана комплексна методика дослідження, яка ґрунтується на загальних положеннях й методах системного аналізу. Виявлення когнітивних та комунікативних особливостей гендерно маркованих лексем та синтаксем ґрунтується на загальнонаукових (абстрагування, узагальнення) та лінгвістичних (аналіз, синтез, порівняння) методах дослідження [6].

Виклад основного матеріалу. Формування гендерної проблематики в перекладознавстві пов'язане із появою «культурного повороту». Здобутки «культурного повороту» («cultural turn») відкрили, на наш погляд, широкі перспективи для розгляду гендерних аспектів перекладу. Відомо, що 1985 рік став переломним роком для перекладознавства на Заході, адже вчені тоді вперше заговорили про «культурний поворот» у перекладознавстві. Науковці перенесли акцент у перекладі із суто лінгвістичних аспектів до культурологічних функцій перекладу.

Важливим етапом для становлення гендерного перекладознавства була поява у 1996 і 1997 роках фундаментальних праць Ш. Саймон «*Gender in Translation: Cultural identity and the politics of transmission*» [10] та Л. фон Флотов «*Translation and Gender: Translating in the Era of Feminism*», що сприяло появі дедалі більшої кількості публікацій, основною темою яких є вплив гендерного елементу на процес і результат перекладу [11].

Науковець Ш. Саймон звертає увагу на те, що у сучасному світі відбувається домінування чоловічої статті. В англійській мові, в якій немає граматичної категорії роду, його замінює «психологічний» або

«метафоричний» рід. Ш. Саймон говорить про можливість «належного» перекладу лише за умови зміни концептуального підходу до перекладу. Під впливом так званого «культурного повороту» («cultural turn») сучасне перекладознавство, на її думку, шукає шляхи до визначення перекладу як динамічної діяльності, пов'язаної з культурою. Саме повернення до культури додало нових вимірів дослідженням перекладу [10, с. 12].

За висловом Ш. Саймона, фемінізм і переклад сприймаються як щось другорядне. Але переклад – це не просто передавання лінгвістичних даних, переклад утворює нові текстові форми, нові форми знань і вводить нові культурні парадигми. Ш. Саймон стверджує, що однією з найскладніших проблем є відтворення одного гендерного маркованого менталітету іншим. З точки зору гендеру, культури теж впливають на перекладача. Перекладач вимушений «вести одвічну боротьбу» з гендером як іншої культури, так і своєї власної [10].

Розглянемо способи передачі деяких мовних особливостей твору А. Хейлі «Аеропорт» засобами української мови. Наприклад:

(1) “... *Any other damnfool stupid notion?*” [9, с.6]. – “Розумніше нічого не придумали?” [8, с.3] (жіночий переклад).

У перекладі речення (1) спостерігаємо нівелювання лайливої лексики «*damnfool stupid notions*» на «розумніше нічого...», що є характерним для жіночого стилю мовлення.

(2) “*Well, goddamnit, Gwen!*” [9, с.7]. – “Чорт забирай, Гвен!” [8, с.4] (чоловічий переклад).

(3) “*Though I’m damned if I know what Patroni’ll do*” [9, с.20]. – “Але, чорт забирай, якщо я розумію, що він міг тут зробити” [8, с.17]. “*Damn!*” *Vernon Demerest Said “Goddam”* [9, с.83]. – “О, чорт! – вирвалось у Вернона Діміреста. – От прокляття!” [8, с.73] (чоловічий переклад).

У (2) та (3) збережено авторський стиль мовлення: чоловік-автор – чоловік-перекладач: пейоративна лексика та скупість у висловлюванні.

Засоби експресії мовлення, згідно зі стереотипними переконаннями, носять у жінок невульгарний характер, тоді як для емпатичних засобів фамільярно-розмовного мовлення чоловіків характерне грубувате забарвлення, використання різних інтенсифікаторів, таких як *damn, hell, the devil* [4, с.181], що спостерігається і у наступних реченнях.

(4) “...*Everybody voted to get the hell out.*” [9, с.6].

Розглянемо два переклади цього речення: жіночий і чоловічий.

«...*I всі висловилися за те, щоб швидше забратися звідси.*» (жіночий переклад).

«...*Всі пасажери були згодні послати до бісу обід і вилетіти швидше*» (чоловічий переклад).

(5) “*We damned well might need them! Hang on, Gwen!*” [9, с.214].

«*А вони ж можуть нам знадобитися. Тримайся, тримайся, Гвен!*» (жіночий переклад) [8, с.180].

«Та, чорт забирай, вони нам можуть знадобитися. Тримайся, Гвен!» (чоловічий переклад) [9, с.214].

Аналізуючи «жіночі» та «чоловічі» переклади одного й того ж речення, бачимо, що у них досить чітко проявляються риси гендерної маркованості (вживання пейоративної лексики – притаманне для чоловіків і вживання виразів евфемістичного характеру – характерне жінкам). У прикладах видно, що у перекладі вони відображені відповідно. Для жіночого перекладу характерна перекладацька компенсація, а чоловічий досить точно відтворює гендерну ідентичність оригіналу.

(6) “*Unfortunately, the ground to the right, which was normally grass covered, had a drainage problem, due to be worked on when winter ended*” [9, с.6].

«Тут, як на гріх, трав'янистий ґрунт не мав стоку – його збирались зробити, коли закінчиться зима» [8, с.3].

У наведеному прикладі (6) перекладу чітко простежується стереотипна риса мовлення жінки: відкритий прояв емоцій, вживання лексики, що описує почуття. Автор твору вжив стилістично-нейтральне слово *unfortunately*, в той час як жінка вживає стилістично забарвлену лексику.

Далі розглянемо «чоловічий» і «жіночий» переклади такого початку речення:

(7) “*...The other thing...*” [9, с.10]. «...**Справа** ще в тому...» (чоловічий переклад). «... **Біда** ще в тому...» (жіночий переклад).

(8) “*I'd say fifty at least, we've answered; and there've been others we haven't.*” [9, с.11]. «**Принаймні 50** було, але було багато й інших дзвінків, на які ми не відповідали» (чоловічий переклад). «**Та дзвінків 50, принаймні** було. Це ті, на які ми відповідали, а напевне були й такі з якими нас не з'єднали» (жіночий переклад).

У цих перекладах речення (8) продемонстровано схильність чоловічого стилю мовлення до стриманості, а жіночого до надмірної емоційності, перебільшення. Жінки люблять емоційно забарвлювати свої вислови, частіше використовувати парантезу, деталізувати інформацію і вдаватися до детальних описів мікроситуацій. З наведених прикладів видно, що чоловічий переклад ближчий до оригіналу.

Зафіксовано багато прикладів, коли жінки починають процес мовлення із використанням речень, що починаються із сполучників «і», «а» та «але» (*and* і *but*) [2, с.126]. Для чоловіків більш характерним є використання підрядних сполучників та відповідно підрядного зв'язку. Досить типовою характеристикою жіночого мовлення є перестрибування з теми на тему. Наприклад:

(9) “*I had seen airline liquor in stewardesses' apartments before but never quite so much at one time.* – «Я і раніше бачила казенне вино в квартирах стюардес, але ніколи не бачила у такій кількості...»

“*What I was going to tell you, Vernon, is that I'm pregnant*” [9, с.49]. – «Я ось що хотіла тобі сказати, Вернон: я вагітна» [8, с.30].

Щойно персонажі Гвен і Верном весело обговорювали кількість пляшечок з напоями у її шафці, які авіакомпанії дають пасажирам першого класу, коли Гвен повідомляє зовсім невимушено і, так між іншим, Вернону про свою вагітність.

(10) *“In every book I’ve read where there’s a scene like this, the men asks, “Are you sure?” ... “Maybe some tea?” [9, с.52]. – «У всіх книгах, які я читала, був епізод, де чоловік запитує: «А ти... впевнена?...» ... «Може чаю?» [8, с.44].*

У цьому прикладі (10) ми також бачимо різке «перестрибування» з теми на тему, непослідовність викладу думок, що є типовою характеристикою жіночого стилю мовлення.

(11) *“She knew perfectly well, and so apparently did Mrs. Quonsett, that airlines never prosecuted stowaways, on the theory that publicity would more harmful than otherwise” [9, с.56]. – «Вона, як і місіс Квонсет чудово знала, що авіакомпанії ніколи не віддають під суд «зайців», оскільки пов’язаний з цим скандал може принести куди більше шкоди, ніж користі» [8, с.34].*

В оригінальному тексті ми зустрічаємо слово «stowaway» - «безквитковий пасажир», у нашій мовній картині це словосполучення асоціюється зі словом «заець», що й спостерігається у чоловічому перекладі.

(12) *To Marcus Rathbone this was officialdom uniform – and a woman at that! – impinging on the rights of an ordinary traveler like himself.” [9, с.164].*

«Жінка, та ще й у форменому одязі, посягала на права такого ж рядового подорожуючого, як він сам, - так сприйняв це Маркус Расбоун» (жіночий переклад). «Яке право має ця жінка у форменому одязі стюардеси, посягати на права рядового пасажиря, такого ж як він сам – так Маркус Расбоун відреагував на те, що сталося» [8, с.73] (чоловічий переклад).

Дискурсивні контексти чоловічих номінацій (в даному прикладі *an ordinary traveler*) створюють стереотипний образ активного діяча, який має соціальну значущість, авторитет, владу, незалежність. Тим самим цим номінаціям надається позитивна оцінка. Дискурсивні контексти жіночих номінацій (*officialdom uniform – and a woman at that!*) створюють стереотипний образ жінки, основним призначенням якої є забезпечення життєдіяльності чоловіка, а основними характеристиками – слабкість, залежність, відсутність прав, тривіальність. В перекладах цього речення ми бачимо більш зневажливе ставлення до суспільної ролі жінки-працівника саме у чоловічому перекладі, де перекладач вжив додавання «стюардеса» для посилення зображення мізерності прав жінки (навіть при виконанні своїх безпосередніх службових обов’язків) у порівнянні з правами чоловіка. Жіночий переклад більше відповідає оригіналу саме через відсутність перебільшення, але не можна заперечити присутність гендерного фактору.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Гендерний фактор в перекладі – це складний дискурсивний, соціокультурний, етнонаціональний та психолінгвістичний феномен, який неодмінно має

враховуватися в процесі перекладу. Гендерна картина світу не є універсальною та має специфічні відмінності в різних мовах та культурах, що визначає необхідність дотримання гендерно-культурологічних особливостей мови та їх належне відтворення в цільовій мові.

Гендерна парадигма розуміється як комплекс лексико-семантичних, лексико-синтаксичних і стилістичних засобів з явною чи прихованою гендерною семантикою, в рамках якого вербалізується гендерна ідентичність мовної особистості автора. Перекладознавчий аналіз гендерної парадигми художнього тексту передбачає виявлення гендерно забарвлених різнорівневих елементів художнього тексту в оригіналі й віднайдення оптимальних способів їх передачі в перекладі для збереження цілісності гендерної ідентичності суб'єкта.

Гендерна ідентичність є вираженням гендерних позицій автора, які внаслідок перекладацької інтерференції можуть зазнавати інтенсифікації, послаблення або трансформації в цільовому тексті. Вибір перекладацьких стратегій не є статево детермінованим, а залежить від ряду суб'єктивних факторів – інтерпретативних позицій перекладача, його прагматичної настанови, власних позицій гендерної ідентичності перекладача, тощо, а також – від об'єктивних факторів, таких як творчий метод автора, перекладознавча парадигма відповідної доби й та. ін. Перекладач як суб'єкт вторинної комунікації має бути свідомим гендерної ідентичності автора. Відтворення цілісності гендерної ідентичності в перекладі вимагає збереження вихідного співвідношення фемінних і маскулінних характеристик. Адекватність відтворення в перекладі гендерної ідентичності суб'єкта дискурсу на мікрорівні визначає ступінь збереження гендерних ознак на макрорівні.

Перспективу подальших лінгвістичних розвідок у зазначеній площині можуть становити: аналіз комбінаторного потенціалу невербальних засобів конструювання гендеру в дискурсі англomовного соціуму та їх комбінаторики з вербальними; встановлення специфіки гендерно маркованих одиниць в різних типах дискурсу англomовного соціуму та вивчення регулятивної функції гендерно маркованих одиниць в міжкультурному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дячук Л. Сучасна французька жіноча проза в українських перекладах. Київ, 2016. 191с.
2. Земская Е., Китайгородская М., Розанова Н. Особенности мужской и женской речи. Москва, 1993. С. 90-136.
3. Кирилина А. Гендерные аспекты массовой коммуникации. Москва, 2000. 191с.
4. Мартинюк А. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі. Харків, 2004. 292с.

5. Роїк М. "Сучасний стан реєстрації представників роду *Salix*." Біоенергетика 1(2014). С. 21-23.
6. Степанов Ю. Константы. Словарь русской культуры. М, 1997. 824с.
7. Томская М. Гендерный аспект социального рекламного дискурса. *Гендер, язык, культура, коммуникация*. ред. Халеева И. Москва, 2001. С. 328-333.
8. Хейли А. Аэропорт. Пер. с англ. Кудрявцева Т. Москва, 1998. 316с.
9. Hailey, Arthur. Airport. Москва, 2007. 320с.
10. Simon Sherry. Gender in Translation: Cultural Identity and the Politics of Transmission. L.; N.Y., 1996. 194р.
11. Flotow Luise von. Translation and Gender. Translating in the 'Era of Feminism. Manchester, 1997. 114р.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE
TEACHING
DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT DES
LANGUES ENTRANGERES

Olena Kuschnirtschuk

*старший викладач кафедри німецької філології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

orcid.org/0000-0002-1968-513X

м. Ужгород, Україна, +38 (050) 6763774, lena240572@gmail.com

LITERARISCHES LERNEN ALS UNTERRICHTSMETHODE BEIM FREMDSPRACHENLERNEN

Анотація. Метою наукової статті є визначити роль та значення читання та використання літературних текстів у процесі навчання іноземній мові. У статті розглядається термін та метод «літературного навчання» як один із найважливіших напрямків оволодіння іноземною мовою. Літературне навчання сприяє розумінню важливості вивчення іноземної мови, мотивує до її вивчення, виступає як стимулюючий метод і, відповідно, загострює зацікавленість до навчальних занять з іноземної мови. Водночас літературне навчання є одним із найдоступніших джерел вивчення мови і сприяє засвоєнню всіх аспектів іноземної мови та видів мовленнєвої діяльності. Важлива роль належить підбору літературних автентичних текстів, які несуть багату культурологічну інформацію і сприяють як розширенню компетенцій, так і оволодінню іноземною мовою на рівні її носіїв. Літературні тексти слугують важливим джерелом для формування фонетичних, граматичних, лексичних, стилістичних та орфографічних умінь та навичок, для тренінгу усного мовлення та розвитку креативного, творчого мислення.

Ключові слова: іноземна мова, літературне навчання, читання, літературні тексти.

Abstract. The aim of a scientific article is to determine the role and significance of reading and using literary texts in the process of learning a foreign language. In the article is considered the term and method “literary learning” as one of the most important ways of foreign language mastering. Literary learning promotes to the understanding of the importance of learning a foreign language, motivates to its learning, acts a stimulating method, and, accordingly, exacerbates the interest to foreign language lessons. Simultaneously, literary learning is one of the most accessible sources of language learning and promotes the mastering of all aspects of foreign language and types of speech activity. An important role belongs to the selection of literary authentic texts that have rich cultural information and promote both the expansion of competencies and acquisition of a foreign language at the level of native speakers. Literary texts are important source for formation of phonetic, grammatical, lexical, stylistic and orthographic abilities and skills for

training of oral speech and the development of creative thinking. Literary learning promotes the effectiveness of foreign language mastering. Literary authentic texts take a special place to the formation of cultural and linguistical knowledge.

Keywords: foreign language, literary learning, reading, literary texts

Lesen wird in der modernen Unterrichtsmethodik als eine der Komponenten des Fremdsprachenlernens und dergleichen als eine der wichtigsten Lehrformen der Fremdsprachenbeherrschung betrachtet. Lesen gibt die Möglichkeit die neue und nötige Information zu erfahren, motiviert die Lernenden zum Fremdsprachenerwerb und ruft das Interesse dafür hervor. Als eine der Unterrichtsformen bringt Lesen der Aneignung aller Aspekte der Fremdsprache und der Entwicklung von mündlichen und schriftlichen Sprechfähigkeiten und -fertigkeiten bei. „Über das Lesen wird nicht nur eine Vielzahl von Lebensbereichen erschlossen, sondern über die Schriftsprache werden neben Informationen und Fakten auch Ideen, Wertvorstellungen und kulturelle Inhalte vermittelt“ [13, S. 49].

Als eine der Arten von der Sprechfähigkeit hat das Lesen eine besondere Bedeutung für das Fremdsprachenlernen, weil Lesen drei Hauptziele des Lernens realisiert: das praktische, das erzieherische und das ausbildende. Beim Fremdsprachenlernen wird Lesen in allen Stufen der Sprachbeherrschung eingesetzt und wird dabei als kein Ziel, sondern als Lernmittel betrachtet: sowohl des Lesens selbst und anderer Arten der Sprechfähigkeit (mündlicher und schriftlicher Fähigkeiten und Fertigkeiten), denn „die literarischen Texte können auch zum Erwerb der Fremdsprache sehr viel beitragen“ [10, S.7].

Das Spektrum der Textübungen ist enorm breit. Z.B. die Fragen zum Text beantworten, die Vermutungen über den literarischen Text machen, Galgenspiel veranstalten, Hypothesen über den Inhalt aufbauen, Auszüge richtig dem Inhalt nach zuordnen, die falschen Informationen zum Textinhalt identifizieren und korrigieren, eine Textvorsetzung ausdenken, Wörter im Text aussuchen u. s. w. Die Aufgaben an Hand des Textes hängen vom Niveau der Sprachbeherrschung und von dem Unterrichtsziel ab. Auf Grund der literarischen Texte können alle Aspekte der Fremdsprache erlernt werden. Im Deutschunterricht an der Nationalen Universität Ushhorod gehört den literarischen Texten die außerordentlich wichtige Rolle. Lesen und dem entsprechend Textarbeit werden in allen Studiengängen eingesetzt. Je nach dem Lehrprogramm und Lehrziel umfasst der Ansatz der literarischen Texte in den Deutschunterricht verschiedene Arbeitsaspekte und Arbeitsformen. Es handelt sich um phonetischen, lexikalischen und grammatischen Training, lexikalisch-grammatische Analyse des Textes, stilistische Analyse, Üben der Sprechfähigkeiten und -fertigkeiten, orthographischen Training u. Ä. Man bedient sich der literarischen Texte in den Vorlesungsreihen zu den theoretischen Disziplinen, zu den Fachkursen. Besonders intensiv wird an den literarischen Texten im Unterricht in Ethnolinguistik, Kulturologie, Variabilität der deutschen Sprache gearbeitet.

Die kulturelle Bedeutsamkeit von Literatur liegt in ihrem Beitrag zu einem komplexen Symbolsystem, mit dessen Hilfe große Gemeinschaften Identität

herstellen [14, S. 11]. Musik, Tanz, Sport, bildende Kunst, Architektur und eben Literatur sind ästhetische Kommunikationsformen, mit deren Hilfe eine Kultur einerseits den Anschluss an die Vergangenheit sucht (Tradition) und andererseits gegenwärtige Bedürfnisse davon abgrenzt (Innovation) sowie Zukunftsperspektiven entwickelt. Literatur sammelt, verarbeitet und perspektiviert das kollektive Wissen einer Kultur über sich selbst; sie ist so betrachtet zum einen ein Wissensspeicher, zum andern eine Art Vergrößerungsglas für die scheinbaren Kleinigkeiten, aus denen sich der Alltag der Menschen einschließlich ihrer gedanklichen Welt zusammensetzt.

Literatur wird als Teil des „kulturellen Gedächtnisses“ betrachtet. Literarische Wertung ist ein wichtiger, in der Literaturdidaktik heute wieder stark beachteter Aspekt der kulturellen Praxis: Literatur ist Ergebnis eines kulturellen Aushandlungsprozesses, und das gilt auch für prototypische Vorstellungen von Gattungen und Genres, die entwickelt und kritisch diskutiert, nicht aber einfach als deklaratives Begriffswissen aufgenommen werden sollen. Und schließlich liegt auch literaturgeschichtlicher Unterricht als eine spezifische Form literarischen Lernens, in der das Bewusstsein für kulturelle Charakteristik einer Nation ausgedrückt wird. Deswegen ist die Literatur zum festen Bestandteil des Fremdsprachenunterrichts geworden, sie ist nicht nur nützlich, sondern auch notwendig und deshalb soll sie nicht nur zufällig in Einzelstücken gebraucht, sondern auch ständig vorhanden sein und systematisch bearbeitet werden. Die literarischen Texte in den neuen modernen Lehrbüchern können den Unterricht interessanter machen, denn sie sind so gestaltet, dass die Lerner kaum bemerken, dass sie eigentlich weit mehr machen als „nur“ lesen.

Der Begriff „literarisches Lernen“ gehört Kaspar H. Spinner, mit dem die Literaturdidaktik einen neuen Diskurs über Literatur im Unterricht eröffnet hat [1, S. 59]. Diese Unterrichtsmethode ist aufs engste mit der kulturwissenschaftlichen Wende für den Deutschunterricht verbunden. In der Deutschdidaktik wird nach dem Methodenpluralismus gegriffen, „weil sich Kulturräume nicht mit einer einzelnen Methode erschließen lassen“ [14, S. 6].

Der Begriff des literarischen Lernens schließt zwar auch die Anbahnung literarästhetischer Bildung ein, ist aber im Kern ein Sammelbegriff für alle Beiträge literarischen Lesens und Textverstehens zur Persönlichkeitsbildung, für die Katalysatorfunktion von Literatur im Rahmen der Selbstverständigung von Gemeinschaften über ihre Interessen, Erfahrungen und Werte und schließlich für die kulturstiftende und -bewahrende Funktion literarischer Kommunikation in allen Medien, derer sie sich bedient.

Es geht nicht nur um Lernen auf einer personalen Ebene, sondern auch um soziale und kulturelle Formen des Lernens über, an und durch Literatur.

Das Ziel des literarischen Lesens ist ein kulturwissenschaftlich reflektiertes Verständnis literarischer Kommunikation inner- und außerhalb des Unterrichtsraums zu entwickeln. Die Bezeichnung „literarisches Lernen“ enthält eigentlich zwei Aspekte: Lernen über Literatur und Lernen an/durch Literatur.

In der Bedeutungsstruktur der literarischen Texte erschließt sich für den Leser Wirklichkeit auf besondere Weise, erweitert sich durch die Formen poetischer Sinnkonstitution sein Selbst- und Weltverständnis, was in anderen Textsorten nicht der Fall ist. Außerdem ermöglichen im Original gelesene literarische Texte das Eindringen sowohl in das literarische wie auch in das kulturelle Leben des Zielsprachenlandes [3, S. 194].

Die literarischen Texte übernehmen im Prozess des Spracherlernens überraschend viele Funktionen. Die Unterrichtsmethodik führt weiter vier Hauptfunktionen der literarischen Texte an: 1) sprachliche, 2) literaturwissenschaftliche, 3) interkulturelle, 4) allgemeinpädagogische Funktion [12, S. 48].

Der Einsatz literarischer Texte hat positive Konsequenzen sowohl für den Unterrichtsverlauf als auch für den Fremdspracherwerb. Besonders gut geeignet sind literarische Texte mit hohem Anteil der landeskundlichen Inhalte. Sie eignen sich besonders gut zur Vermittlung der interkulturellen Inhalte und Werte. Durch Begegnung mit fremden literarischen Werken blicken die Lernenden in andere Kulturen und andere Mentalitäten ein und schon auf diese Weise kann der Prozess der Völker- und Nationenverständigung eingeleitet werden. „Das Fremde hört auf, fremd zu sein. Indem die Lerner für andere Phänomene und Werte sensibilisiert werden und Verständnis dafür hervorbringen, steigert ihre Toleranz den Angehörigen der fremden Nationen und Kulturen gegenüber“ [9, S. 25-26]. Die literarischen Texte haben nicht nur einen informativen Charakter, was bei den landeskundlichen Sachtexten immer der Fall ist, sondern enthalten auch viele subjektive Wertungen, was ein emotionelles Engagement der Lernenden hervorruft und einen Anlass zum Meinungs austausch zur Folge hat. „Der fremdkulturelle Literaturunterricht ist ein unschätzbare Weg zum Verstehen anderer Völker und Kulturen wie auch zum Verstehen der eigenen Kultur. Literatur lesen bedeutet, vertiefte Welterfahrungen zu machen, die instruktive Überlegenheit eines literarisch vorgestellten Modells, d. h. verdichteter Wirklichkeit zu erfahren. Beim Textlesen erlebt man dasselbe lebensweltliche Problem eindrucksvoller und motivierender als im landeskundlichen Unterricht [11, S. 19].

Lesen ist kein passiver Prozess der Bedeutungsentnahme, sondern stellt eine aktive Konstruktionsleistung des Individuums dar, bei der die im Text enthaltenen Inhalte aktiv mit dem Vor- und Weltwissen des Lesers in Verbindung gesetzt werden. Deshalb müssen literarische Texte in einen fremdsprachlichen und landeskundlichen Unterricht integriert werden, ihnen muss auf jeden Fall ein breiter Raum eingeräumt werden. Damit der Leseprozess erfolgreich wird und das Hauptziel – verstanden zu werden, erreicht ist, soll er vom Lehrenden modelliert werden.

Den entscheidenden Einfluss auf die Effektivität des Leseprozesses üben solche Faktoren aus: Textauswahl, Bestimmung der Lernziele und Lernvoraussetzungen der Lernenden. Man kann nicht erwarten, dass die Lernenden nach dem Lesen des vorgelegten Textes das Neugelernte bei nächsten Sprechgelegenheiten richtig verwenden können. Günther Zimmermann hat dazu

eine vielbeachtete Phasenlehre entwickelt, in der er die Unterrichtsabläufe in drei Phasen gliedert. Diese Theorie unterscheidet zwischen zwei Phasen, wie folgt:

1. Phase der Sprachaufnahme, in der der Lerner neues Sprachmaterial kennenlernt und versucht, aus Zusammenhängen heraus zu hören und zu verstehen.

2. Integrierungsphase, wo der Lerner das Neue verarbeitet und anwendet und dadurch in seinen bereits vorhandenen Sprachbesitz integriert und produziert bzw. reproduziert vor allem Äußerungen. Innerhalb von der Integrierungsphase sind noch zwei Stufen zu unterscheiden: die Sprachverarbeitung, in deren Mittelpunkt das Sprachmaterial selbst steht und während der die Lerner überwiegend reproduktiv sind; die zweite Stufe ist die Phase der Sprachanwendung, in der die Situation und Kommunikation im Vordergrund stehen und die Lerner mehr produktiv sind [4, S. 74].

Solcherweise wird die Lesekompetenz bei den Lernern formiert. Unter Lesekompetenz wird also mehr verstanden als einfach nur lesen zu können. Während der Begriff der Lesefertigkeit nur die Kompetenz umfasst, Grapheme in Phoneme umzusetzen und damit dekodieren zu können, bezieht sich der Begriff Leseverständnis auf die Kompetenz, aus Geschriebenem den Sinngehalt zu entnehmen, und damit auch auf die Verarbeitung von ganzen Sätzen und Texten [12, S. 180]. G. Zimmermann weist darauf hin, dass diese beiden Phasen nicht kontinuierlich hintereinander gehen, sondern dass sie teilweise überlappen. In der Aufnahme phase nimmt der Lerner den Text hörend oder lesend auf, und zwar nicht nur im Unterricht, sondern auch im realen Leben. Er versteht das neue Material zuerst ganzheitlich aufgrund der Situation, der Intonation. Der Leser setzt alle ihm bekannten Verstehensstrategien ein und versucht den semantischen Inhalt des Textes zu entschlüsseln. Er kann aber diese Ganzheiten noch nicht funktional und semantisch durchschauen und oft hat er den Drang, zum Wörterbuch zu greifen. Das sollte jedoch der letzte Ausweg sein und man sollte dem Lerner bessere Strategien beibringen [4, S. 79].

Die literarischen Texte wurden mit dem Ansatz des interkulturellen Konzepts in den Fremdsprachenunterricht zu einer der wichtigsten Quellen der interkulturellen Kompetenz. Die Texte sind ein geeignetes Mittel auf dem Weg zum Verstehen anderer Völker und anderer Kulturen. Eine besondere Funktion kommt dem interkulturellen Stereotyp innerhalb des Sprachunterrichts mit den literarischen Texten zu. So kann sich der Unterricht in Deutsch als Fremdsprache die Annahmen über die Deutschen zunutze machen, die in dem jeweiligen Land, wo Deutsch gelernt wird, herrschen. „Literarische Texte bieten die Möglichkeit, solche Stereotype aufzunehmen, um sie dann abzuwandeln, zu variieren, zu differenzieren, zu bearbeiten“ [7, S. 6].

Die Fähigkeit literarischer Texte, bestimmte Geschichtsmomente der zu vermittelnden Kultur in sich aufzunehmen und anschaulich werden zu lassen, prädestiniert sie dazu, Bestandteile auch von sprachlichen Lehrwerken zu werden – vorausgesetzt. Diese begreifen sich selbst als Werkzeuge der Kulturvermittlung [8, S. 91].

Höchst effektiv sind verschiedene thematisierte Texte auch zur Vermittlung des landeskundlichen Wissens. Vor allem die authentischen Texte bringen nicht nur viele Informationen über das Land und Kultur, sondern auch zur Kommunikation in Alltagssituationen anregen und die Lerner zum Vergleich der Kulturen und Bräuche sowie zur Toleranz und Empathie führen. Das Ziel ist allerdings nicht nur die Landeskunde zu vermitteln, sondern auch Interesse und Neugier auf die deutschsprachigen Länder zu wecken und die Lerner zum weiteren Suchen zu inspirieren [5, S. 146]. Im Original gelesene literarische Texte ermöglichen das Eindringen sowohl in das literarische wie auch in das kulturelle Leben des Zielsprachenlandes. Also, sie dienen der Formierung der interkulturellen Kompetenz. Darunter wird die Fähigkeit verstanden, effektiv mit den Menschen, die über andere kulturelle Hintergründe verfügen, umzugehen und zusammenzuarbeiten. Die literarischen Texte sind also „Artefakte und als solche Teil von Kultur. Sie sind auch Medium, durch das der fremdsprachige Lerner kulturelle Codes erwirbt“ [2, S. 134].

Also, dem literarischen Lernen gehört eine wichtige Bedeutung bei der Formierung der sprachlichen Fähigkeiten und Fertigkeiten. Das Lesen ermöglicht die weitere Entwicklung und Vervollkommnung der Kompetenzen und bleibt deshalb als unentbehrliche Unterrichtsmethode beim Fremdsprachenlernen. Besonders aktuell ist der Einsatz des literarischen Lernens mit dem Ziel der Formierung kulturologischer und landeskundlicher Kompetenzen.

Literaturverzeichnis

1. Brauer Ch. Literarisches Lernen im Sprechen und Schreiben. *Schriftliche Vor- und Nachbereitungen literarischer Gespräche*. 2014. 1. Auflage. S. 229-262.
2. Ehlers S. Literarische Texte im Deutschunterricht. *Deutsch als Fremdsprache: ein internationales Handbuch*. – Berlin, 2001. – 958 S.
3. Einsiedler W. Der Einfluss verschiedener Unterrichtsmethoden auf Lese- und Rechtschreibleistungen im 1. Schuljahr. *Psychologie in Erziehung und Unterricht*. 2002. № 4. S. 194-209.
4. Götz M. Schriftspracherwerb als grundschuldidaktisches Problem Lese-Schreibschwache. Vorbeugen, Erkennen, Helfen. *Schreibschwache. Vorbeugen, Erkennen, Helfen*. – Würzburg, 2004. S.75-94.
5. Groeben N. Psychologie des Lesens. München, 2002. S.145-223.
6. Heyd G. Deutsch lehren. Grundwissen für den Unterricht in Deutsch als Fremdsprache. Frankfurt a. M., 1991. 291 S.
7. Hurrelmann B. Lesen als Basiskompetenz in der Mediengesellschaft. *Lesen und Schreiben*. Frankfurt a. M., 2003. S.4-10.
8. Mahlstedt D. Lernkiste Lesen und Schreiben. Weinheim und Basel, 1996. 188 S.
9. Neuner G. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Kassel, 1992. 214 S.
10. Petersen W.-H. Kleines Methoden-Lexikon. München, 1999. 87 S.

11. Röck H. Kreativität und Interaktion. *Interaktiver Fremdsprachenunterricht. Festschrift für Ludger Schiffler zum 60. Geburtstag*. Tübingen, 1997. 93 S.
12. Scheerer-Neumann G. Freiheit und Systematik im Spracherfahrungsansatz. *Schulanfang ohne Fibeltritt. Überlegungen und Praxisvorschläge zum Lesenlernen mit eigenen Texten*. Bad Heilbrunn / Obb, 1995. S.179-208.
13. Schmalohr E. Das Erlebnis des Lesens: Grundlagen einer erzählenden Lesepsychologie. Stuttgart, 1997. 164 S.
14. Spinner K.-H. Literarisches Lernen. *Praxis Deutsch*. 2006. H. 200. S. 6-16.

УДК 811.111:372.8

Ірина Цар

викладач кафедри англійської філології УжНУ

ORCID:0000-0001-5655-0624

м.Ужгород, Україна, +380503179779, irina.tsar@uzhnu.edu.ua

НЕТРАДИЦІЙНИЙ УРОК З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА

Анотація. Стаття порушує важливі питання методики викладання англійської мови в вищих навчальних закладах, а саме питання урізноманітнення навчального процесу за допомогою не тільки сучасних технічних засобів, а також піднімає питання використання новітніх методів та методик викладання іноземної мови. Об'єктом статті виступає процес навчання, а її предметом – є нетрадиційні форми його організації. Мета статті розкриває суть нетрадиційних форм навчання, висвітлює особливості їх використання у навчальному процесі. Саме нетрадиційний урок все більше привертає увагу викладачів. Також застосування незвичних способів викладання англійської мови на практичних уроках не тільки урізноманітнює сам процес навчання, а також стимулює подальший інтерес студентів до здобуття свого фаху.

Ключові слова: методика викладання англійської мови, урок іноземної мови, новітні методи, сучасні методики, нестандартний урок, технології, основна іноземна мова.

Abstract. This article points out very important questions concerning the methodology in the English language teaching in the Universities and other higher educational establishments. It shows that not only the technical equipment helps the teacher to make the lessons look more different from the original ones, but also the use of modern methods of the English language teaching. The object of this article

is the process of teaching and the subject – nonacademic forms of its organization. The aim of the article uncovers the essence of the nonacademic forms of teaching, elucidates the principles of its use in the educational process. The nonstandard lessons attract more attention of the teachers and they try to use them more often during the practical English lessons. The nonstandard lessons not only make the teaching process more interesting, but also they stimulate the student's further interests in obtaining the future profession.

Keywords: methods of the English language teaching, foreign language lesson, modern methods, new methodology, nonstandard lesson, technical equipment, primary foreign language.

Вступ. Урок з основної іноземної мови – це не лише навчальний академічний предмет, але також ціла галузь понять, які розкривають перед студентом цілу скарбницю іншомовної культури, нові стилі життя та побуду певного носія мови. Для досягнення високого рівня володіння студентами іноземною мовою та вільно спілкуватися з носіями мови викладачеві важливо знати новітні методи викладання, сучасні методики, спеціальні навчальні техніки та прийоми, щоб оптимально підібрати той чи інший метод відповідно до рівня знань, потреб, інтересів студентів тощо. Основною формою навчання в цьому процесі належить уроку, зокрема його різновиду – нестандартному або нетрадиційному уроку, який на сьогоднішній день є одним з найважливіших засобів підвищення пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови, розвитку критичного мислення та якості знань студентів. Метою нетрадиційного уроку виступає пробудження у студента зацікавленості до навчання, що є каталізатором всієї освітньої діяльності.

Атуальність. Як відомо, що засвоюється краще той матеріал, який є для студентів є цікавий. Класична структура уроку з традиційними складовими не завжди ефективна. Тому сучасному викладачу, окрім ґрунтовної фахової підготовки, методичної майстерності, необхідний постійний вогник науково-творчого пошуку. Це пошук нестандартних форм, спрямованих на зацікавлену співпрацю викладача та студента. Такою є позиція більшості педагогів, які переконані, що кожен урок має бути пошуком, освоєнням нового. В даний час **проблема** викладання іноземної мови є актуальною. Перед викладачами стоїть завдання сформулювати саме позитивну мотивацію, пов'язати її з пізнавальними інтересами студентів, потребою в оволодінні новими знаннями, вміннями, навичками.

Впровадження нетрадиційних форм на уроках англійської мови має велике значення на сучасному етапі освіти та навчання студентів англійської мови. Саме нестандартні уроки є важливим чинником пришвидшеного вивчення англійської мови, кращого сприйняття іншомовного матеріалу та створює передумови для успішного оволодіння учнями іноземної мови. Саме тому обрана тема є вельми актуальною на даний момент.

Об'єктом дослідження в статті є процес навчання, а **предметом** – нетрадиційні форми його організації. **Мета** статті полягає в розкритті сутності нетрадиційних форм уроків, висвітленні особливостей їх використання у навчальному процесі. **Матеріалом** статті служили практичні уроки з англійської мови, проведені не за традиційною методикою викладання, а також напрацювання колег у цій сфері. У процесі педагогічного дослідження, яке має на меті отримання нових фактів, використовують систему **методів** науково-педагогічного дослідження. В даній статті основну роль відіграють емпіричні методи дослідження. Ця група методів зорієнтована на пізнання безпосередньої дійсності, зовнішніх зв'язків і відношень. Найчастіше в педагогічних дослідженнях використовуються розкриті емпіричні методи дослідження, до яких належать педагогічне спостереження, бесіда, анкетування.

Виклад основного матеріалу та результатів. Педагоги-методисти І. Андреасян, П. Бабинська та Т. Леонтєва вважають, що нетрадиційні уроки з англійської мови – це необхідний елемент всього навчального процесу з цієї дисципліни, оскільки під час їх проведення студенти стають більш ініціативними, самостійними, зростає їх розумова активність, також ці заняття безпосередньо впливають на якість засвоєння матеріалу.

Поняття «нестандартний урок» введено в методику майже всіх навчальних предметів педагогами-новаторами наприкінці 80-х років ХХ століття. Нетрадиційний урок – це насамперед імпровізоване навчальне заняття, яке має нестандартну структуру та своєрідну креативну методику. Ці уроки спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів, так як вони глибоко зачіпають емоційно-мотиваційну сферу, формують дух конкуренції, надихають на творчі підходи, розвивають творче мислення, формують мотивацію навчально-пізнавальної та майбутньої професійної діяльності, а також найголовніше розвивають критичне мислення у майбутнього фахівця. Тому саме такі уроки найбільше подобаються студентам і викликають у них творчий інтерес та жагу до знань.

Особливість нестандартних занять полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б мало на меті викликати інтерес у студентів, сприяло їх оптимальному розвитку і вихованню. Розробка нестандартного уроку дає можливість виявити його позитивні сторони:

- раціональний розподіл часу;
- подолання труднощів з дисципліною;
- включення до процесу навчання не тільки раціональної, а й емоційної сфери;
- цілеспрямованість розвитку студента на основі комплексної розвивальної системи.

Планування нетрадиційного уроку не можливе без використання різних сучасних методів:

1. Методи формування пізнавальних інтересів студентів викликають позитивний настрій та дії, а саме образність, цікавість, здивування, моральні та емоційні переживання. Для створення емоційної ситуації важливими є вдало підібрані приклади з художньої літератури та фільмів, особистих життєвих переживань викладача. Яскравість та емоційність розповіді викликають зацікавленість студентів як до окремих питань теми, так і до матеріалу взагалі.

2. Метод створення ситуації новизни навчального матеріалу передбачає окреслення нових знань у процесі викладання, сфери їх подальшого використання, створення атмосфери морального задоволення від інтелектуальної праці. Саме відчуття збагачення новими знаннями спонукає студентів до самовдосконалення.

3. Метод пізнавальних ігор сприяє виникненню емоційно-піднесеної атмосфери, засвоєнню матеріалу за допомогою емоційно насиченої форми його відтворення. Пізнавальні ігри (ділові, рольові, ситуативні) моделюють життєві ситуації, стосунки людей, взаємодію речей та явищ. У виховному значенні гра допомагає студентам подолати невпевненість та замкнутість, сприяє самоствердженню, найповнішому виявленню своїх сил і можливостей.

Проте слід зазначити, що чим частіше викладач використовує вищезгадані форми організації навчального процесу, тим самим нестандартне може швидко стати стандартним, що врешті-решт призведе до зниження в студентів інтересу до предмета і до якості знань.

Для нестандартних уроків характерні максимальна щільність, насиченість різними видами пізнавальної діяльності, запровадження самостійної діяльності студентів, використання проблемного навчання, здійснення міжпредметних зв'язків, усунення перенавантаженості студентів. Нетрадиційні форми навчання передбачають:

- використання колективних форм роботи;
- розвиток умінь та навичок самостійної роботи;
- активізацію діяльності студентів;
- більш повне досягнення навчальної, розвиваючої та виховної цілей навчання;
- становлення нових відносин між студентами та викладачами;
- стимулювання зацікавленості у предметі.

У сучасній педагогічній та методичній літературі існує декілька підходів до класифікації нетрадиційних уроків. Найпоширеніші серед них – урок-прес-конференція, урок-аукціон, урок-ділова гра, урок-ролева гра, урок громадського огляду знань, урок-«суд», урок комунікативної спрямованості, урок-занурення, урок-діалог, урок-диспут, урок типу КВК, урок-змагання,

урок-консультація, комп'ютерний урок, урок-консиліум, уроки з груповими формами роботи, урок-твір, урок-винахід, урок-формула, урок-залік, урок пошуку істини, урок, який ведуть студенти, урок взаємного навчання студентів, урок-репортаж, урок-свято, урок-телепрограма, урок-портрет, урок творчості, урок-творчий звіт, театралізований урок, урок-сумнів, урок-конкурс, урок-подорож, урок-фантазія, урок-концерт, урок-екскурсія, інтегральний урок, ігри, урок-захист проектних робіт, урок-комп'ютерна презентація тощо.

М. Фіцула до нестандартних уроків відносить також інтегровані, міжпредметні, театралізовані, бінарні уроки.

Педагог Н.Волкова розподілила нетрадиційні уроки на такі окремі групи:

- уроки змістової спрямованості (уроки-семінари, уроки-конференції);
- уроки на інтегрованій основі (уроки-комплекси, уроки-панорами);
- уроки-змагання (вікторини, конкурси, аукціони);
- уроки суспільного огляду знань (уроки-консультації, уроки-заліки);
- уроки комунікативної спрямованості (уроки-диспути, конференції, телеуроки);
- театралізовані уроки (імітація певної діяльності);
- уроки-подорожі (екскурсії);
- ділові ігри, рольові ігри, імпровізації, імітації;
- урок драматизації;
- уроки-психотренінги;
- уроки з різновіковим складом студентів.

Характеристикою нестандартних уроків є інформаційно-пізнавальна система навчання, а саме оволодіння готовими знаннями, пошук нових даних, розкриття внутрішньої сутності явищ через диспут, змагання, ігри. На цьому уроці викладач може організувати діяльність студентів так, щоб вони в міру можливості працювали самостійно або в маленкій групі, а він скерував цю діяльність, забезпечуючи її необхідними дидактичними матеріалами та власними порадами.

Порівнюючи із звичайним, академічним заняттям нетрадиційний урок стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу студентів. Навчання на ньому спрямоване на підвищення їхніх знань, формування працьовитості, потрібних у житті навичок і вмінь.

Крім того, ці уроки більше подобаються студентам, ніж буденні навчальні заняття. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю студентів. Майже всі прийоми, особи, дії нестандартних уроків відзначаються ігровим стимулюванням.

Найвищої майстерності в проведенні такого уроку досягає той викладач, який дозволяє своїй групі вільно почуватися й переживати, але утримує його в тих рамках, які потрібні для успіху в навчанні.

Готуючись до нестандартних уроків викладач має наперед продумати:

- які вміння і навички вони повинні формувати у студентів;
- які виховні завдання вони мають реалізувати;
- який матеріал краще використати для заняття;
- чітко визначити організацію проведення заняття;
- підбиття підсумків;
- обговорення результатів;
- рефлексію студентів.

Переваги нетрадиційних уроків уже доведені методистами, педагогами та психологами. До основних переваг таких уроків відносять: незвичайність і захопливість змісту; набуття практичного або суспільного досвіду; значна активність студентів; створення у студентів позитивного емоційного настрою та певної розкутості при спілкуванні.

Ці уроки називаються нетрадиційними, тому що вони не схожі на стандартні базові організаційні форми методичної роботи. Вони не тільки максимально активізують пізнавальну діяльність студентів, але й розширюють можливості методичної роботи, роблять її динамічною, активно-творчою. Нарешті, більшість нетрадиційних уроків носять інноваційний характер, тобто у процесі їх проведення впроваджуються інтерактивні методи, що має велике значення у сучасному занятті з англійської мови.

Вивчаючи проблему активізації пізнавальної діяльності студентів, слід зазначити, що нестандартні уроки дають можливість для розвитку творчості та підвищення інтересу до знань. Навчальний матеріал після стандартних занять забувається швидше, ніж той, що вивчається або узагальнюється на заняттях нестандартних. Крім того, такі заняття виховують колективізм, відповідальність, вчать працювати з додатковою літературою, розвивають уяву, допомагають побачити зв'язок з іншим навчальними предметами. Під час нестандартного заняття студенти вчаться бути демократичними, спілкуватися з викладачем та іншими студентами, критично мислити, приймати виважені рішення.

Варто звернути увагу на те, що потреба у реалізації власних можливостей і талантів, творчого потенціалу, є провідним мотивом творчості. Саме нестандартний урок дає можливість показати студенту себе як творчу особистість та відкрити свій потенціал. Завдяки цьому реалізується висока розумова діяльність студентів, швидкість і логіка мислення, тривала продуктивна робота в заданому режимі, взаємодія викладача й студента за допомогою прямих і зворотних зв'язків, а їх різноманітність дозволяє нам кожний раз змінювати вид діяльності та робити акцент на різні елементи –

творче мислення, вміння грамотно викладати думки, вміння дипломатично вести дискусію або опрацьовувати самостійно навчальний матеріал.

Нетрадиційні форми уроку англійської мови реалізуються, як правило, після вивчення або узагальнення будь-якої теми або кількох тем, виконуючи функції навчального контролю. Ці уроки проходять в незвичайній, нетрадиційній обстановці, оскільки вона створює атмосферу свята при підведенні підсумків виконаної роботи, знімає психічний бар'єр, що виникає в традиційних через страх скоїти помилку. На таких уроках вдається досягти найрізноманітніших цілей методичного, педагогічного і психологічного характеру, які можна узагальнити наступним чином:

- здійснюється контроль знань, вмінь і навичок студентів з певної теми;
- забезпечується робоча атмосфера та серйозне ставлення студентів до уроку;
- передбачається мінімальна участь на уроці вчителя.

Використання Інтернет ресурсів на уроках англійської мови.

Інтернет створює унікальні можливості для вивчення іноземної мови, створюючи природне мовне середовище. Особливістю предмета «іноземна мова» полягає в тому, що навчання мовленнєвої діяльності можливе лише в живому спілкуванні з носіями мови. Інтегруючи інформаційні ресурси мережі Інтернет у навчальний процес можна більш ефективно вирішувати цілий ряд дидактичних завдань на уроці:

- удосконалювати вміння аудіювання на основі автентичних звукових текстів мережі Інтернет;
- поповнювати словниковий запас сучасної мови;
- формувати стійку мотивацію іншомовної діяльності.

Використання відео-уроку.

В сучасних реаліях оволодіння комунікативною компетенцією англійської мови, не перебуваючи в країні досліджуваної мови, справа дуже нелегка. Саме тому важливим завданням викладача є створення реальних і уявних ситуацій спілкування на уроці іноземної мови з використанням різних прийомів роботи.

Дуже важливим є залучення студентів до культурних цінностей народу-носія мови, тому велике значення мають автентичні матеріали, а саме відеофільми. Однією з переваг відеофільму є його емоційний вплив на студентів. Використання відеофільму допомагає розвитку різних сторін психічної діяльності студентів, перш за все, уваги і пам'яті. Під час перегляду фільму мовою оригіналу виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності. При цьому навіть самий неухважний студент стає зацікавленим у навчальному процесі. Для розуміння змісту фільму студентам потрібно докласти певних зусиль, що позитивно впливає на міцність фіксації країнознавчого та мовного матеріалу, а також сприяє інтенсифікації навчального процесу. Як практика показує, що відео-уроки є однією з ефективних форм навчального процесу.

Застосування уроку-спектаклю.

Урок-спектакль є також ефективною та продуктивною формою навчання. Використання художніх творів зарубіжної літератури на уроках іноземної мови вдосконалює мовні навички студентів, розвиває їх інтерес до літератури, служить кращому засвоєнню культури країни досліджуваної мови, поглиблює знання мови, оскільки при цьому відбувається процес запам'ятовування лексики, а також забезпечує створення комунікативної, пізнавальної та естетичної мотивації. Підготовка вистави – це не лише творча робота, яка сприяє виробленню навичок мовного спілкування студентів, а також розкриває їх індивідуальні творчі здібності.

Використання уроку-свята та уроку-інтерв'ю.

Урок-свято є цікавою та плідною формою проведення уроку. Вона розширює знання студентів про традиції та звичаї, що існують в англійських країнах, і розвиває у них здатності до іншомовного спілкування, що дозволяють брати участь в різних ситуаціях міжкультурного спілкування. Результатом освоєння мови є здатність студентів вести бесіду на конкретну тему, застосовуючи діалогічне мовлення. Підготовка і проведення уроків такого типу стимулює студентів до подальшого вивчення іноземної мови, сприяє поглибленню знань в результаті роботи з різними джерелами, а також розширює кругозір.

Урок-мюзикл.

Урок-мюзикл сприяє розвитку соціокультурної компетенції та ознайомленню з культурами англійських країн. Методичні переваги пісенної творчості в навчанні іноземної мови очевидні. Відомо, що в Древній Греції багато текстів розучувалися співом, а в багатьох школах Франції це практикується і зараз. Теж можна сказати і про Індію, де на даний час у початковій школі абетку й арифметику вивчають співом. Урок-мюзикл сприяє естетичному та моральному вихованню студентів, розкриває творчі здібності кожного студента. Завдяки мюзиклу на уроці створюється сприятливий психологічний клімат, знижується втома, активізується мовна діяльність. У багатьох випадках він служить і розрядкою, яка знижує напругу і відновлює працездатність студентів.

Урок-проект

Останнім часом усе більше набирає обертів метод проектів, який спрямований на розвиток активного самостійного мислення студента, а також навчити його не просто запам'ятовувати й відтворювати отримані на уроці знання, а вміти застосовувати їх на практиці. Робота над проектом здійснюється в кілька етапів і звичайно виходить за рамки навчальної діяльності на уроках: вибір теми або проблеми проекту; формування певної групи виконавців (або одного студента); розробка плану роботи над проектом, визначення строків; розподіл завдань серед студентів; виконання завдань, обговорення в групі результатів виконання кожного завдання; оформлення спільного результату; звіт по проекту; оцінка виконання проекту. Форми

реалізації виконаного проекту можуть бути наступні: стаття, рекомендації, альбом, колаж і багато інших. Різноманітні також можуть бути і форми презентації проекту: доповідь, конференція, конкурс, свято, спектакль. Основним результатом роботи над проектом будуть актуалізація наявних і придбання нових знань, навичок і вмінь і їх творче застосування в майбутньому.

Проектна методика вимагає від студентів високого ступеня самостійності в пошуковій діяльності, координації своїх дій, активної дослідницької та комунікативної взаємодії. Роль викладача полягає в підготовці студентів до роботи над проектом, виборі теми, у наданні допомоги студентам при плануванні роботи, у поточному контролі й консультуванні по ходу виконання проекту на правах співучасника.

Таким чином, основна мета методу проектів полягає в тому, щоб перенести увагу студента із різного виду вправ на активну розумову діяльність у ході спільної творчої роботи. Урок-проект формує вміння самостійної роботи.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновки, що нестандартні уроки урізноманітнюють форми й методи роботи, позбавляють шаблонів, створюють умови для виховання творчих здібностей студента, розширюють функції та взаємодію педагога, дають змогу враховувати специфіку певного матеріалу та індивідуальні особливості кожного студента.

Використання нестандартних форм уроків сприяє формуванню пізнавальних інтересів студента, які безпосередньо беруть участь у процесі навчання. Пізнавальна діяльність студентів переважно має колективний або груповий характер, що створює передумови для взаємодії суб'єктів навчання, дає можливість для обміну інтелектуальними цінностями, порівняння й узгодження різних точок зору про об'єкти, які вивчаються на уроці.

Ефективність нестандартних уроків забезпечується за умови володіння викладачем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами роботи.

Як вже було зазначено, метою навчання іноземної мови в вищих навчальних закладах є формування міжкультурної компетенції студентів, яка реалізується в здатності до мовного спілкування. Нетрадиційні види уроків іноземної мови є запорукою успішної мовної активності студентів, з їх допомогою вони долучаються до культури країн, мови яких вивчаються, а також розширюють знання про культурну спадщину рідної країни, що дозволяє їм брати активну участь у діалозі культур.

Такі уроки дають можливість не тільки підняти інтерес студентів до предмету, що вивчається, але і розвивати їх творчу самостійність, навчати роботі з різними джерелами знань, формувати і удосконалювати комунікативні навички. З розвитком сучасних технологій все більшу увагу приділяється нестандартному викладанню іноземної мови, використовуючи

різні технічні засоби, які довели свою ефективність та значущість у викладанні іноземної мови. Таким чином, ефективність навчального процесу багато в чому залежить від уміння викладача методично та технічно правильно організувати урок і грамотно вибрати ту чи іншу форму проведення заняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреасян И. М. *«Инновационные технологии овладения иноязычным общением». Замежныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь.* – 2006. – № 2. – С. 18–22.
2. Антипова О. *У пошуках нестандартного уроку* / О. Антипова, Д. Рум'янцева, В. Паламарчук / Рад. школа. - 1991. - № 1. - С. 65-69.
3. Бабинская П. К. *«Коммуникативно-когнитивный подход к овладению иностранным языком как средством межкультурной коммуникации». Замежныя мовы ў Рэспубліцы Беларусь.* – 2001. – № 1. – С. 4–6.
4. Владимирова Л. П. *«Интернет на уроках іноземної мови». Иностранные языки в школе.* - 2002. - № 3. - С. 39-41.
5. Верісокін Ю.І. *«Відеофільм як засіб підвищення мотивації школярів під час навчання іноземної мови». Іноземні мови в школі.* - 2003. - № 5. - С. 31-34.
6. Гладуш В.А. *Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія.* Навч. посіб./В.А.Гладуш,Г.І.Лисенко –Д., 2014. – 416с.
7. Григорьев Е. А. *«Ресурсы сети Интернет как эффективное средство преподавания иностранного языка». Иностранные языки.* – 2014. – № 4. – С. 15–19.
8. Леонтьева Т. П. *«Дидактические возможности использования интерактивного видео в обучении иностранным языкам». Вестник МГЛУ.* Серия 2. Педагогика. Психология. Методика преподавания иностранных языков.– Минск, 1999. – № 1. – С. 127–133.
9. Полат Е. С. *«Интернет на уроках іноземної мови». Иностранные языки в школе.* - 2001. - № 2. - С. 14-19.
10. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова, Т.Є. *Методика навчання іноземних мов у середній школі.* - М.: Просвещение, 1991. - 287 с.
11. Рогова Г.В. *«Підвищення ефективності навчання іноземної мови за рахунок поліпшення психологічного клімату на уроці». Іноземні мови в школі.* - 1997. - № 5. - С. 15-20.
12. Савченко Г.А. *Розвиток комунікативних навичок на уроках англійської мови* / Г.А. Савченко - М.: Панорама, 2006. - 62 с.
13. Тесліна О.В. *«Проектні форми роботи на уроці англійської мови». Іноземні мови в школі.* - 2002. - № 3. - С. 41-46.
14. Чередов І.М. *Формы учебной работы в средней школе.* - М., 1988. - С. 21.
15. Фіцула М.М. *Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти.* – К., 2002. – 528с.

СПИСОК

АВТОРІВ

Алієва О.Н.	15, 23	Рогач Л.В.	127
Барбіл О. В.	32	Саламатіна О.О.	90
Бойко Ю.	195	Сергеєва О.	195
Боркова Л.	39	Сорока Т.В.	136
Вашист К.М.	58	Станко Д. В.	148
Головчак Н.І.	68	Терехова С.І.	155
Дацьо О.Г.	186	Фабіан М.П.	7
Есенова Е.Й.	74	Федишин М.І.	169
Кушнірчук О.О.	205	Цар І.М.	211
Ляшина А.Г.	83	Чеган А.	178
Марковська А.В.	90	Чендей Н.В.	148
Мигалець О.І.	98	Швед Е.В.	186
Ніколаєва Т.М.	110	Шепа Н.С.	32
Онищак Г. В.	117		

Відомості про авторів

1. Алієва Ольга Назірівна – кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів, Львівський національний університет ім. Івана Франка
2. Барбіл Оксана Володимирівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
3. Бойко Юлія – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету
4. Боркова Лідія (Lýdia Borková) – старший викладач кафедри англістики й американістики Кошицького університету ім. П.-Й. Шафарика (Словаччина)
5. Вашист Катерина – аспірант кафедри германської філології Сумського державного університету
6. Головчак Наталія Іллівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
7. Дацьо Оксана Григорівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології Ужгородського національного університету
8. Есенова Еріка Йосипівна – старший викладач кафедри теорії і практики перекладу Інституту економіки та міжнародних відносин ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
9. Кушнірчук Олена Олексіївна – старший викладач кафедри німецької філології факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
10. Ляшина Алла Георгіївна – старший викладач кафедри полікультурної освіти та перекладу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
11. Марковська Антоніна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету

12. Мигалець Оксана Іванівна – викладач кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
13. Ніколаєва Тетяна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземної філології КНУКіМ (Київський національний університет культури і мистецтв)
14. Онишак Галина Василівна – старший викладач кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
15. Рогач Леся Валеріанівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
16. Саламатіна Ольга Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету
17. Сергєєва Оксана – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладознавства Хмельницького національного університету
18. Сорока Тетяна В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології та перекладу Ізмаїльського державного гуманітарного університету
19. Станко Дарина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
20. Терехова Світлана Іванівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри російської мови і літератури Київського національного лінгвістичного університету
21. Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
22. Федішин Мар'яна Іванівна – аспірант кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
23. Цар Ірина Миколаївна – викладач кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

24. Чеган Анка – кандидат філологічних наук, професор кафедри загальної та прикладної лінгвістики університету м. Іаші (Румунія)
25. Чендей Наталія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
26. Швед Емілія Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
27. Шепя Наталія Степанівна – старший викладач кафедри класичної та румунської філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Fabian M.P.</i> Miscommunication across cultures: topical issues	7
<i>Алієва О.Н.</i> Функційні аспекти реалізації потенціалу семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва.....	15
<i>Алієва О.Н.</i> Концептуальні парадигми семантичних інваріантів англійських термінів мистецтва: взаємозв'язок структур і компонентів.....	23
<i>Барбіл О.В., Шена Н.С.</i> Способи і засоби відтворення лексичних запозичень у латиномовних працях Михайла Лучкая	32
<i>Borková L.</i> Word-formation Strategies of Native and Non-native (French) Speakers of English: a Cognitive Onomasiological Approach to the Study of Formal Economy and Semantic Transparency in Word-formation.....	39
<i>Вашишт К.</i> Комунікативно-прагматичний підхід до перекладу англійськомовних блендингових одиниць українською мовою.....	58
<i>Holowtschak N.I.</i> Substantivierung der Verben in der Gegenwärtigen Deutschen Sprache.....	68
<i>Есенова Е.Й.</i> Англіцизми та американізми: теоретичні аспекти проблеми ...	74
<i>Ляшина А.Г.</i> Функціонування репрезентативних суфіксів у текстах міжнародних документів.....	83
<i>Марковська А.В., Саламатіна О.О.</i> Використання різнорідних за стилістичним забарвленням фразеологізмів у німецькомовній пресі.....	90
<i>Мигалець О.</i> Теорія конфлікту: історія та сучасність.....	98
<i>Ніколаєва Т. М.</i> Особливості вживання фразових дієслів в англійській мові.....	110
<i>Onyshchak H. V.</i> «Human Emotional Sphere» as a Constituent Part of the Lexico-Semantic Group «Evil» in Ukrainian, English and French.....	117
<i>Рогач Л.В.</i> Окремі семантичні особливості англійських термінів геогр.....	127

Сорока Т.В. Структурно-функціональні репрезентації генералізованих сем українських та англійських аксіономенів.....	136
Станко Д.В. Чендей Н.В. Прагматичні особливості репрезентації презирства у сучасному англомовному політичному дискурсі	148
Терехова С.І. Поліпарадигмальний аналіз репрезентацій особової референції в англійській мові.....	155
Федишин М.І. Дискурс як сучасна лінгвістична платформа комунікативної інтеракції теологічного процесу.....	169
Sehan A. Monolingualism and its Heritage.....	178
Швед Е. В., Дацьо О.Г. Специфіка тематичного складу вокабуляра промов історичних осіб у творі т. лівія „історія” як фактор пізнання ідеї твору (на матеріалі промов історичних осіб і-ї декади твору т. лівія „історія”	186
Бойко Ю., Сергєєва О. Гендерний вектор лінгвістичних та перекладознавчих студій.....	195

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Kuschnirtschuk O.O. Literarisches Lernen als Unterrichtsmethode beim Fremdsprachenlerne.....	205
Цар І.М. Нетрадиційний урок з англійської мови як засіб активізації пізнавальної діяльності студен.....	211

Запрошуємо до публікації наукових статей у фаховому збірнику “Сучасні дослідження з іноземної філології”, випуск 17

У зв'язку із необхідністю підвищення якості публікації наукової інформації у фахових виданнях України, розвитку вітчизняного наукового потенціалу та інтеграцією українських наукових видань до світового наукового простору (згідно з Наказом МОН від 15.01.2018 / м. Київ / № 32), редакція фахового збірника наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології» працює над оновленням його формату для можливості включення його до Нового переліку наукових фахових видань України і пропонує змінені вимоги до авторських рукописів статей.

Основні зміни стосуються структури та змісту статті, які є наближеними до міжнародних, додаткового списку літератури (References), що подається MLA стилем, і анотацій українською та англійською мовою з ключовими словами.

Збірник наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології» представлено в репозитарію Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (Україна) та пошуковій системі Google Scholar. З 2004 року збірник входить до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (на підставі постанов Президії ВАК України від 15.12.2004р. №3- 05/11; від 10.03.2010р. № 1- 05/2 та Наказом МОН України від 09.03.2016р. № 241).

У 2018 році Міжнародний Центр періодичних видань (International Standard Serial Number, Paris) включив збірник наукових праць "Сучасні дослідження з іноземної філології" до міжнародного реєстру періодичних засобів масової інформації і надав йому числовий код міжнародної ідентифікації ISSN 2617-3921.

Рубрики збірника: 1. Мовознавство 2. Літературознавство 3. Методика викладання іноземних мов 4. Рецензії, презентації, огляди.

До друку приймаються наукові статті від науковців, спеціалістів з іноземної філології та методики викладання іноземних мов, аспірантів.

Автори несуть відповідальність за точність викладених фактів, цитат і посилань.

Статті, оформлення яких не відповідає вказаним вимогам, до друку не приймаються.

Технічні вимоги до оформлення авторських рукописів

1. Рукопис подається у форматі *.doc, *.docx (MS Word): гарнітура Times New Roman, кегль 14 пт, міжрядковий інтервал 1. Поля ліворуч, вгорі, внизу -2,5, праворуч – 2 см. Відступ абзацу – 1,25 см.

2. Мови публікацій: українська, англійська, німецька, французька.
3. Обсяг статті – не менше 8 сторінок.
4. При використанні спеціальних шрифтів або символів їх додають окремими файлами; сторінки не нумеруються.
5. Згідно з вимогами МОН України публікації у фахових виданнях повинні супроводжуватись УДК, анотацією українською та англійською мовами і ключовими словами.
6. Індекс УДК розташовують над заголовком статті окремим рядком, у лівому верхньому кутку без відступів та абзаців.
7. У наступному рядку вказуються відомості про автора:
 - праворуч (вирівнювання по правому краю тексту напівжирними літерами, курсивом) – ім'я та прізвище автора
 - рядком нижче курсивом – науковий ступінь та вчене звання, посада та повна назва місця роботи, номер ORCID
 - рядком нижче курсивом – місто, країна, контактні телефони та електронні адреси
 - усі відомості друкують у називному відмінку без відступів та абзаців
 - номер ORCID визначає автор (<http://orcid.org/>).
8. Назва статті друкується малими напівжирними літерами (крім першої літери першого слова та власних назв) без відступів та абзаців. Назва розташовується по центру, повинна відповідати змісту статті і містити не більше 12 слів.
9. Анотації подаються двома мовами (українською та англійською)
 - Розташовуються після назви статті, кегль 14, міжрядковий інтервал 1
 - Обсяг анотації: українською мовою – 5-7 речень; англійською – 10-13 речень
 - Кожна анотація містить: стислий зміст статті, ключові слова та не містить посилань на літературу.
 - Анотації подаються одним абзацом без підрозділів.
 - Ключові слова (6-8 слів) подаються у називному відмінку напівжирним шрифтом, не дублюються в заголовку, відповідають змісту роботи, розділені комою.

Стаття повинна містити наступні структурні частини напівжирним шрифтом: 1) **Вступ (Introduction)**, що містить постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); 2) **Методологія та**

методи дослідження (**Methodology/Methods**); 3) **Виклад основного матеріалу дослідження (Results and Discussion)** з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; 4) **Висновки з дослідження (Conclusions)** і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

У тексті статті посилання подаються у квадратних дужках. При посиланні в тексті у квадратних дужках вказувати номер позиції у списку використаної літератури і сторінку: [8, с. 56-57]. Якщо робиться відсилання до кількох джерел одночасно, їхні номери розділяються крапкою з комою: [1; 3]. Цитати з наукових статей, монографій і т. п. наводяться в «парних» лапках. Примітки (внизу сторінки чи наприкінці основного тексту) не допускаються.

Ілюстрації та таблиці в статті нумеруються і супроводжуються назвою під малюнком (таблицею) по центру. Приклади ілюстративного матеріалу виділяються курсивом.

У кінці статті через один рядок в алфавітному порядку наводиться список літератури (**References**), на яку посилається автор. Літературу слід оформляти

відповідно до міжнародного стилю цитування MLA (http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/18681/1/Academ_4_12_red1.pdf). Для створення посилань (MLA) можна скористатися он-лайн-генератором (<http://www.citationmachine.net/mla/>).

При наборі тексту слід дотримуватися таких загальних норм:

- між словами ставити тільки один пробіл
- чітко розрізняти тире (–) та дефіс (-). Тире в тексті обов'язково відділяти пробілами з обох боків
- не відділяти від попередньої цифри знак процента (77%);
- відділяти нерозривним пробілом (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+Пробіл) знаки і літери на позначення томів, частин, параграфів, пунктів, номерів сторінок тощо від наступної цифри (Т. 7; ч. 23; § 5; № 34; С. 28–30); загальноприйняті позначення одиниць виміру від попередньої цифри (6 млн; 45 тис.);
- відділяти нерозривним пробілом ініціали та прізвище (М.П. Кочерган); скорочення після переліків (і т. ін.), перед іменами та прізвищами (п. Наталка, ім. В. Винниченка), перед географічними назвами (м. Чернівці, с. Моринці, р. Золота Липа);
- скорочення типу 80-ті, 2-го друкувати через нерозривний дефіс (одночасне натискання клавіш Ctrl+Shift+Дефіс);
- використовувати парні лапки (« »);
- апостроф має виглядати так – ’ ;
- дати подавати через тире без пробілів. Перед скороченнями р., рр., ст. ставити нерозривний пробіл. Якщо дати наводити в дужках, то «рр.» не писати (1861 р., 1945–1947 рр., (1945–1947), XV–XVIII ст.). У сполученнях на позначення десятиліть між датами ставити тире з пробілами: 40-х – 50-х рр.,

1940-х – 60-х рр. Роки, що не збігаються з календарними, подавати через косу риску (1997/98 навчальний рік; 2012/13 бюджетний рік);

- часові та числові інтервали оформляти через тире без пробілів (липень–серпень; 36–44);

- у цифрових даних, що містять більше п'яти цифр, після кожних трьох ставити нерозривний пробіл (13 255; 457 357);

- будь-які уточнення, коментарі, виділення і т.п., зроблені автором у цитатах, слід оформляти за таким зразком:

М. Грушевський вказує на ще один не менший негатив: «Се було лихо і з того боку, що ся схоластична школа давала загалом дуже мало реального знання і ніякої заохоти до нього, до позитивних наук. І з того також, що ся школа була дуже мало зв'язана з реальним життям українського народу в минувості і теперішності, мала дуже слабо зазначений національний характер в ширшій значінню того слова» (Грушевський, 1906, с. 478) (підкреслення наше. – Авт.).

Умови та порядок прийняття статей до публікації

Статті до публікації у фаховому збірнику наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології», випуск № 17 приймаються до **31 травня 2019 року**.

В окремому файлі подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, посада, поштова адреса для надсилання збірника, контактний телефон, адреса електронної пошти).

Після отримання статті та “сліпого” рецензування на ел. пошту автора надсилається інформація щодо прийняття статті до публікації та форми оплати.

Матеріали (наукову статтю, відомості про автора, відскановане підтвердження оплати коштів за публікацію та розсилку) надсилати за адресою: ya.professor1961@meta.ua або fu1314@ukr.net

Контактний телефон: +380 66 290 6929 (проф. Фабіан Мирослава)

Редакційна колегія

CALL FOR PAPERS

Scholars, professionals in the field of foreign philology and foreign language teaching, PhD students are kindly invited to contribute their papers to the research paper collection "**Contemporary Studies in Foreign Philology**", **Volume 17** to be published next year.

The research paper collection "**Contemporary Studies in Foreign Philology**" is included in the repository of V. I. Vernandsky National Library of Ukraine and Google Scholar. It is on the List of Scholarly Periodicals of Ukraine that may publish the results of dissertation theses for doctorate and higher doctorate degrees since 2004 (decisions of the Supreme Certifying Commission of Ukraine №3- 05/11 (15.12.2004); № 1- 05/2 (10.03.2010) and order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 241 (09.03.2016).

In 2018 the research paper collection "**Contemporary Studies in Foreign Philology**" has been given the International Standard Serial Number (ISSN 2617-3921)

Research paper collection sections: 1. Language Studies 2. Literature 3. Foreign Language Teaching / Learning 4. Reviews, presentations.

The Editorial Board will consider the papers that belong to the research paper collection sections. Authors bear full responsibility for ensuring the accuracy of the factual content, quotations and references.

Format and Style Requirements for Manuscripts

1. The manuscript should be submitted in the *.doc, *.docx (MS Word) format: text should be set in Times New Roman font, 14-point size, 1 (single) line spacing. Margins: left, top, bottom - 2,5 cm, right – 2 cm. The indent size is 1,25 cm.
2. Languages of publication: Ukrainian, English, German, French.
3. The size of publication is not less than 8 pages.
4. When special fonts or symbols are used, they are to be attached in separate files; do not number the pages.
5. The paper is to contain an UDC identifier, abstracts in English (10-13 sentences, 10-point size, 1 (single) line spacing) and 6-8 keywords in bold separated by a comma.
6. The UDC is followed by the information about the author:
 - first name and last name (right-aligned, bold, italicized)
 - academic degree, title, position and affiliation (in full), place of residence, country, telephone number and e-mail
 - ORCID number (italicized) which can be obtained by the author (<http://orcid.org/>)

7. The title of the paper is in sentence-case with only the first word and proper nouns capitalized – centred, bold, no indentation. The title should not exceed 12 words.
8. Figures and tables in the paper are numbered and provided with the title - below the figure (table), centred. Examples in the text are italicized.
9. The cited sources in the text are to be presented as [5, p.7], where the first number indicates the cited source's position in the references, and the second – the page of citation).

The papers should answer the following requirements and contain:

Introduction (general formulation of the problem dealt with and its relation to important scientific and/or practical tasks; analysis of the latest investigations and publications used by the author to initiate the scientific problem solution; indication of the unsolved parts of the general problem which are in the limelight of attention)

Methodology/Methods of Research (formulation of the objectives and tasks; methods used to carry out the research)

Results and Discussion (presentation of the main material together with the results obtained)

Conclusions (the paper's main conclusions and the perspectives for further study).

Paper admission procedure

Please submit the paper in the language of your choice by **May 31, 2019**.

Add a separate file with your name, scholarly degree, title, affiliation, mailing address, and telephone number.

The materials should be sent by e-mail to: ya.professor1961@meta.ua or fu1314@ukr.net

Please disseminate this information as much as possible.

For further information, please contact: +380662906929 (Prof. Myroslava Fabian)

Editorial Board


Сучасні дослідження з іноземної філології. Збірник наукових праць. Випуск 16. Відп. ред. Фабіан М.П. - Ужгород: ПП "Аутдор-Шарк", 2018. – 233 с.

Видання зареєстроване Державним комітетом телебачення і радіомовлення України. Свідоцтво **КВ № 8917** від **29.06.2004** р.

Наукове фахове видання затверджено **Наказом МОН України від 09.03.2016 р. № 241**

У 2018 році Міжнародний Центр періодичних видань (International Standard Serial Number, Paris) включив збірник наукових праць "Сучасні дослідження з іноземної філології" до міжнародного реєстру періодичних засобів масової інформації і надав йому числовий код міжнародної ідентифікації ISSN 2617-3921.

У фаховому збірнику наукових праць представлено сучасні дослідження з іноземної філології в галузях мовознавства, літературознавства і методики викладання англійської, німецької та французької мов у середніх та вищих навчальних закладах. Збірник містить науковий доробок викладачів та аспірантів Ужгородського національного університету, інших вузів України, близького та далекого зарубіжжя.

Видання індексується **Google Scholar** 

Наукове видання

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Випуск 16

Збірник наукових праць

Відповідальний редактор:

Фабіан М.П.

Технічний редактор:

Фабіан В.О.

Підписано до друку 05.10.2018 Формат 60x84/16

Папір офсетний. Друк різнографічний. Зам. №

Гарнітура Times New Roman. Умовн. друк. арк.

Тираж 300 прим.

Видруковано ПП «АУТДОР – ШАРК»
88000, м. Ужгород, пл. Жупанатська, 15/1.
Тел.: 3-51-25.

E-mail: office@shark.com.ua

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції*

Серія 3т № 40 від 29 жовтня 2012 року